

ΔΕΡΑΤΙΟΝ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΜΕΡΕΣΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ 2ος

ΙΟΥΝΙΟΣ 1973

ΤΕΥΧΟΣ 5ον

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ : Δρῦμα και ποίησις στήν "Αποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου"	Σελ. 3 - 28
H. SCHLIER : Περὶ τῆς "Αναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (τέλος)"	» 29 - 51
Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ : "Οπισθεν τοῦ κατά Μάρκον Εὐαγγελίου : Πρός μίαν γραπτήν πηγὴν"	» 52 - 60
ΧΡΟΝΙΚΑ : Αἱ "Ηνεμέναι Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι και τὸ ἔργον των (Ι. Φαφαλιδᾶς) ..	» 61 - 68
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ : 'Αθ. Χαστούπη, Μελέται εἰσαγωγικαὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Γ. Γρατσέα, Τὸ Σάββατον ἐν Κομιράν και τῇ Κ. Διαθήκῃ. 'Ι. Παναγιοπούλου, 'Ο Προφήτης ἀπὸ Ναζαρέτ. M. Σιώτου, Τὸ ἔργον Μάρκου και Βαρνάβα και ἡ "Ἐνότης τῆς 'Αποστολικῆς 'Εκκλησίας. 'Ηλ. Οικονόμου, Σύγχρονος 'Αστροφυσική και «Γένεσις» ε'Αρχὴ Σοφίας ή ε'Αρχὴ Αισθήσεως; (Σ. 'Αγουρίδης). Θ. Κωνσταντίνου, 'Η 'Αποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου' (Ηλ. Οικονόμου). E. Fuchs, Jesus. Wort und Tat (Π. 'Ανδριόπουλος). G. Florovsky, Bible, Church, Tradition. J. Daniélou, Bible et Liturgie (Σ. 'Αγουρίδης). Fr. Mussner, The Historical Jesus in the Gospel of St. John (I. Παναγιόπουλος).	» 69 - 87

Ε Κ Δ Ο Σ Ι Σ
“ΑΡΤΟΣ ΖΩΗΣ,,
Α Θ Η Ν Α Ι

ΔΕΛΤΙΟΝ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Έξαρηνιαία έκδοσις έρευνης Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης

"Έκδότης : "Ιδρυμα «Αρτος Ζωῆς»
(Στάσις Παράδεισος, Αιγαρούσιον, Αθήναι)

Διεκτητικό Συμβούλιον : Σ. 'Αγουρίδης, πρόεδρος, Ν. Ράλλης, 'Αγγ. Καλόβουλος, Φ. Βίτσας, Γ. Κωσταράς, 'Αλ. Καγοκέφαλος, 'Ι. Παναγόπουλος.

*Έκδοτική *Επιτροπή : Καθ. Σ. 'Αγουρίδης, 'Υφηγ. Ν. Παπαδόπουλος, 'Υφηγ. Γ. Γρατσέας, 'Υφηγ. 'Ι. Παναγόπουλος, Π. 'Ανδριόπουλος, Δ.Θ., Γ. Πατρώνος, Ν. Ράλλης, 'Αγγ. Καλόβουλος.

*Υπεύθυνος : 'Αγγελος Καλόβουλος, Μεσογείων 12, 'Αγ. Παρασκευή.

Διεύθυνσης Περιοδικού : Καθηγ. Σ. 'Αγουρίδης, Ελφράνορος 12, 'Αθήναι 502.

*Άρθρα, μελέται, άνακοινώσεις, βιβλιοκρίσια, βιβλία άποστέλλονται πρός : Ιεάννην Παναγόπουλον, Χρ. Μάντικα 1, 'Αθήναι 812.

Τὰ ἀποστέλλομενα χειρόγραφα δέον νά είναι δακτυλογραφημένα καὶ νά μή υπερβαίνουν τὸ ἐν τυπογραφικὸν φύλλον (16 σελίδες). Οἱ συγγραφεῖς παρακαλοῦνται δῶς χρησιμοποιοῦν τάς ἔξης συντμήσεις τῶν βιβλίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς : Παλαιᾶ Διαθήκη : Γεν., 'Εξ., Λευτ., 'Αριθ., Δευτ., Τησ. Ναυθ., Κριτ., 1, 2, 3, 4 Βασ., 1, 2 Παραλ., 1, 2 'Εσδρ., Νεψ., 'Εσθ., 'Ιουδ., Τωθ., 1, 2, 3, 4 Μακκ., Ψαλμ., Παρ., 'Εκκλ., 'Ασμ., Σολ., Σειρ., 'Οσ., 'Αμ., Μιχ., 'Οβδ., 'Ιων., 'Αββακ., Σοφον., 'Αγγ., Ζαχ., Μαλ., 'Ησ., 'Ιερ., 'Ιεζ., Δαν., Βαρ., Θρ.: Καινῆ Διαθήκη : Ματθ., Μάρκ., Λουκ., 'Ιωάν., Πράξ., Ρωμ., 1, 2 Κορ., Γαλ., 'Εφ., Φιλιπ., Κολ., 1, 2 Θεσ., 1, 2 Τιμ., Τίτ., Φιλήμ., 'Εβρ., 'Ιακ., 1, 2 Πέτρ., 1, 2, 3 'Ιωάν., 'Ιούδ., 'Αποκ. Αἱ παραπομπαὶ εἰς αὐτὰ δέον νά γίνωνται δι' ἀριθμῶν (π.χ. Λουκ. 5, 18). Οἱ συγγραφεῖς φέρουν ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην τῶν ἀπόψεων τῶν.

Εἰς τοὺς συνεργάτας τὸ Περιοδικὸν χορηγεῖ δωρεάν 100 ἀνάτυπα τῆς μελέτης αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ζητήσουν τούτῳ γραπτῶς.

*Απαγορεύεται ἡ μετάφρασις, ἀναδημοσίευσις ἢ φωτομηχανικὴ ἀνυπόκλωσις οἰουσθῆποτε κειμένου τοῦ περιοδικοῦ ἀνευ ἀδειας τῆς Ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς.

*Ἐπησία συνδρομῆ : δισωτερικοῦ (προαιρετική) Δρχ. 100

διξωτερικοῦ \$ 4

Τιμὴ τεύχους Δρχ. 50

Αἱ συνδρομαὶ ἀποστέλλονται δι' ἐπιταγῆς εἰς τὸν ὑπεύθυνον τοῦ Περιοδικοῦ 'Αγγελον Καλόβουλον, Μεσογείων 12, 'Αγ. Παρασκευή.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Έξιαμηνιαία Έκδοσις ἐρεύνης Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης

Τόμος 2ος, έτος 3ον, τεῦχος 5ον, Ιούνιος 1973

Δράμα καὶ ποίησις στὴν Ἀποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου*

Σάββα Ἀγουρίδου

Καθηγητός Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Είναι γενικός ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς Ἀποκαλύψεως ὡς δράματος. Ἐνῷ στὸ ἔπος παρουσιάζεται ὁ ποιητὴς ἀφηγούμενος, αἰσθανόμενος καὶ διανοούμενος, στὸ δρᾶμα ἐκθέτει τὰ συναισθήματά του διά τρίτων προσώπων, ποὺ δροῦν ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ φέρουν εἰς πέρας τὰ δρόμενα μὲ τὸν διάλογο, τὴν μιμική, τὶς σκηνικές κινήσεις, τὴν βοήθεια τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ χοροῦ καθὼς καὶ τοῦ ἀναλόγου μὲ τὴν ἐκτυλισθόμενη ὑπόθεσι σκηνικοῦ διακόσμου¹.

Στὴν Ἀποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου δὲ προφήτης γράφει εἰς «βιβλίον» ἔκεινο ποὺ εἶδε μιὰ Κυριακὴ ἐπὶ τῆς νῆσου Πάτμου «ἐν πνεύματι»(1,10·11). «Ο ἴδιος ὁνομάζει τὸ ἔργο του «βιβλίον τῆς προφητείας» (22,18·19). Τὰ διάφορα τμῆματα τοῦ βιβλίου συνδέονται μεταξύ των συνήθως μὲ ἐκφράσεις δπως: «Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ...» (4,1) «καὶ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου...» (5,1) «καὶ εἶδον δὲ ἡνοιξε τὸ ἄρνιον μίαν ἐκ τῶν ἐπτὰ σφραγίδων...» (6,1) «μετὰ τοῦτο εἶδον τέσσαρας ἄγγελους» (7,1) «μετὰ ταῦτα εἶδον καὶ ἰδοὺ ὅχλος πολὺς...» (7,9) «καὶ εἶδον, καὶ ἤκουσα ἐνὸς ἀετοῦ πετομένου...» (8,13) «καὶ ὁ πέμπτος ἄγγελος ἐσάλπισεν» καὶ εἶδον ἀστέρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ...»(9,1). Καὶ ἔτσι συνεχίζει τὸ βιβλίο μέχρι τέλους: «καὶ εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν» (21,1). Στὸ βιβλίο δηλ. τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου δὲ προφήτης ἐκθέτει δραματικές του ἐμπειρίες. Εἰχε τὶς ἐμπειρίες αὐτὲς ἡμέρα Κυριακή, ἵσως τὴν ἴδια ὥρα ποὺ συνθηροίζοντο οἱ χριστιανοὶ γιὰ τὸ Κυριακὸ Δεῖπνο, στὸ νησὶ τῆς Πάτμου, δπου εἶχε σταλῇ ἐξόριστος ἀπὸ τὸν ρωμαϊο ἀνθύπατο τῆς Ἀσίας, γιατὶ ἀρνήθηκε νὰ δεχθῇ τὴν αὐτοκρατορικὴ λατρεία, ἀρνήθηκε νὰ προσκυνήσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Θη-

* Διάλεξις ποὺ ὠργάνωσε ἡ Διοίκησις τοῦ Χριστιανικοῦ Θεάτρου στὴν Ἀθήνα τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1973.

1. Bk. N. Λέσκαρι, Δρᾶμα, ἐν M. E. E., Πυρσός, 1929, τόμ. Θ'. Συχνά συναντάει κανεὶς τὶς λέξεις «δρᾶμα», «δραματικός» σχετικῶς μὲ τὸ θέμα τῆς Ἀποκαλύψεως, ἢ τμημάτων τῆς στὴν Βιβλιογραφία. Bk. π. χ. J. W. Bowman, The Drama of the Book of Revelation, Philadelphia, The Westminster Press, 1955. T. F. Glasson, The Revelation of St. John, The Cambridge Bible Commentary' E. F. Scott, The Book of Revelation, 4th ed., London, 1941 (οἱ σελ. 59-105 φέρουν τὸν τίτλο «Τὸ δρᾶμα τῆς Ἀποκαλύψεως»).

ρίου, καὶ ἀνεγνώριζε σὰν μόνο Κύριο του τὸν Ἰησοῦν Χριστό. Ἡ κατάστασις ἦταν πολὺ κρίσιμη, καὶ οἱ δραματικὲς ἐμπειρίες τοῦ προφήτου μοιάζουν μὲ πύρινες φλόγες. Μπορεῖ ἡ κρατικὴ ἔξουσία νὰ γίνη ἐπάνω στὸν ἄνθρωπο μιὰ αὐθεντία ἀνώτερη ἀπὸ ἑκείνη τοῦ Ἰησοῦν Χριστοῦ; Μπορεῖ μιὰ κοσμικὴ δύναμις νὰ ἀπαιτήσῃ ὑποταγὴ ἀπ’ τὸν ἄνθρωπο ἀγνοῶντας τὴν θεία ἀναφορά του, δηλ. τὴν οὐσία τῆς ἀνθρωπιᾶς του; Σ’ αὐτὸ τὸ καυτὸ πρόβλημα ἀπαντοῦν τὰ δράματα τοῦ προφήτου. ‘Ἀλλ’ οἱ δραματικὲς αὐτὲς ἐμπειρίες ἔχαράχθηκαν—ἀγνωστο μετά πόσο χρόνο—ἐπάνω στὸ χαρτί, σύμφωνα μὲ ὥρισμένο φιλολογικὸ στὺλ τῆς θρησκευτικῆς φιλολογίας τοῦ ιουδαϊσμοῦ, ποὺ ὀνομάζεται «Ἀποκάλυψις»². ‘Ἐτσι τιτλοφορεῖ κι’ ὁ Ἰωάννης τὸ βιβλίο του ἀρχιζοντάς το: «Ἀποκάλυψις Ἰησοῦν Χριστοῦ, ἢν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεός, δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ»(1,1). ‘Οπως δημος κι’ ἂν ἔχῃ τὸ θέμα τῆς συνδέσεως δραματικῆς ἐμπειρίας κι’ ὠρισμένου φιλολογικοῦ εἰδους στὴν Ἀποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου, αὐτὰ ποὺ δι προφήτης εἶδε μᾶς τὰ δείχνει, μετὰ τις ἀρχικὲς ἐπιστολές στὶς ἐπτὰ Ἐκκλησίες τῆς Ἀσίας, παρουσιάζοντας ἔνα παγκόσμιο δράμα σὲ ἐκτυλιστόρμενες συνεχεῖς Πράξεις, καθεμιὰ ἀπ’ τις δόποιες ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐπὶ μέρους Σκηνῆς ἡ Εἰκόνες. ‘Υπάρχει διάλογος, ἀλλὰ δὲν εἶναι πολὺ ἐκτεταμένος. ‘Εκεῖνο ποὺ κατέχει τὸ κέντρο τοῦ δράματος εἶναι τὰ δρώμενα σὲ κάθε σκηνὴ ἢ κάθε εἰκόνα. ‘Η ἐρμηνεία τοῦ δράματος, σ’ ὅλα τὰ κύρια σημεία τῆς ἐξελίξεώς του, σ’ δλους τοὺς μεγάλους σταθμούς του, γίνεται εἴτε μὲ τὸν διάλογο, εἴτε μὲ οὐδράνιες φωνές, ποὺ ἐξαγγέλλουν αὐτὸ ποὺ θὰ γίνη, εἴτε μὲ τὰ ἀσματα τοῦ χοροῦ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν μαρτύρων γύρω ἀπὸ τὸ θυσιαστήριο τῆς οὐρανίου λειτουργίας. ‘Η Ἀποκάλυψις μᾶς δίνει κατ’ οὐσίαν τὴν λύσι τοῦ παγκοσμίου δράματος. Τὸ δέσιμο τοῦ δράματος παρουσιάζεται στὰ μαρτύρια τῶν ἀγίων, καὶ κορυφώνεται στὴν δραστηριότητα τοῦ Θηρίου ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ προύποτιθενται καθ’ ὅλη τὴν πορεία τῆς προφητείας. Τὸ κέντρο τοῦ δράματος τῆς Ἀποκαλύψεως κατέχει ἡ λύσις τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ ἀγώνος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν ἀντίθετη αὐτοκρατορικὴ ἔξουσία, ἡ λύσις τῆς πάλης τῆς ἀνθρωπότητος ἐν γένει μέσα στὴν παγκόσμια Ιστορία πρὸς τὶς ἀντίθετες δυνάμεις.

Δὲν εἶναι, λοιπόν, καθόλου παράξενο δι τού σύγχρονοι ὑπομνηματιστὲς τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως ἀναλύουν τὸ βιβλίο σὲ ἐπτὰ Πράξεις, κάθε μιὰ ἀπὸ τις δόποιες ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐπτὰ σκηνῆς³. Εἶναι, λοιπόν, ἐντελῶς δι-

2. Περὶ τῆς σχέσεως δράματος καὶ ἐπεξεργασίας αὐτοῦ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ δραματιστοῦ βλ. R. H. Charles, *The Revelation of St. John*, I. C. C., vol. I, Edinburg, σελ. CIII - CIX.

3. ‘Ἐτσι ἀναλόουν τὴν Ἀποκάλυψι στὰ ὑπομνήματα τῶν ol Bowm an καὶ Glasson, ‘Ἐνθ’ Ἀντ. Πρὸ αὐτοῦ παρόμοια ἀνάλυσι είχε προτείνει ὁ E. Lohmeyer, *Die Offenbarung des Johannes*, ἐν Das Handbuch zum N. Testament, 2te Aufl., Mohr, Tübingen, 1953.

καιολογημένος ό λόγος περὶ δράματος στὴν Ἀποκάλυψι τοῦ ἀγίου Ἰωάννου.

Ἄλλα μιλᾶμε καὶ γιὰ ποίησι στὴν Ἀποκάλυψι. Ξεφυλλίζοντας δῆμος τὸ κείμενο, ἀκόμη καὶ τὴν ὥραια νεοελληνική ἀπόδοσι τοῦ Γιώργου Σεφέρη (Ἀθῆνα, Ἰκαρος, 1966), δὲν βλέπομε πουθενά τὸ κείμενο τυπωμένο σὲ στίχους. Κι' ὁ Σεφέρης πουθενά στὸ Προλόγισμά του δὲν μιλάει γιὰ ποίησι στὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου, ἀν καὶ πολὺ σωστά τονίζῃ τὴν ἔξαρτησί του ἀπὸ τὰ προφητικά βιβλία τῆς Π. Δ.

Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθοῦν μερικά πράγματα, ποὺ είναι πολὺ γνωστά στοὺς εἰδικούς, ὅχι δῆμος τόσο γνωστά στοὺς πολλούς. Οἱ προφήτες τῆς Π. Διαθήκης ἐναλλάσσουν συνήθως τὸν πεζὸν μὲ τὸν ποιητικὸ λόγο στὸ γράψιμό τους. Αὐτὸν μπορεῖτε νὰ τὸ ίδητε σὲ μιὰ ἄπ' τις νεώτερες ἀπόδοσις τῶν προφητικῶν κειμένων, μεταξὺ τῶν ὁποίων είναι κι' ἡ ἀπόδοσις ἄπ' τὸν συνάδελφο κ. Ἀθαν. Χαστούπη, ποὺ ἔξεδωκε πρὸ ἑτῶν (1960) ὁ Οἶκος Δημητράκου. Είναι κοινὸς τόπος γιὰ τοὺς ἔρμηνευτές τῶν Προφητῶν, δτὶ ἐκεῖ ποὺ ὁ προφήτης σὲ πεζὸν λόγο ἔξαγγέλλει τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ, ξαφνικά ἀρχίζει νὰ γράψῃ ἔμμετρα. Ἡ μετρικὴ τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως δὲν είναι προσωδιακὴ ἀλλὰ τονική. Ἀπ' τὸν ἀριθμὸ τῶν τόνων σὲ κάθε στίχῳ δημιουργεῖται τὸ μέτρο καὶ, κατ' ἀντιστοιχία, οἱ στροφές⁴. Ἔπι μακροὺς αἰδοὺς δὲν ὑπῆρχε οὔτε ὑποψία γιὰ τὴν ὑπαρξὶ ἑκτεταμένων ποιητικῶν τεμαχίων μέσα σ' δλα τὰ προφητικὰ κείμενα. Σήμερα, ἔχει τόσο πολὺ μελετηθῆ ἡ μετρικὴ τῆς ποιήσεως στοὺς διάφορους προφήτες, ὥστε νὰ χρησιμοποιήται καὶ σάν κριτήριο, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὅποιου, μερικὲς φορές, ἀποφασίζεται ἄν ἔνα τμῆμα τοῦ βιβλίου ἀνήκη σὲ τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν προφήτη, ἀν είναι ἀρχικὸ ἢ ἄν είναι μεταγενέστερο.

Ἐκτὸς δῆμως ἀπὸ τὰ προφητικά βιβλία τῆς Π. Διαθήκης, τὰ ιουδαϊκά ἀποκαλυπτικά ἔργα, οἱ ιουδαϊκὲς Ἀποκάλυψεις, δπως τὸ βιβλίο τοῦ Ἐνώχ, ἡ Ἀποκάλυψις Βαρούχ, ἡ Ἀποκάλυψις Ἔσδρα κ.τ.λ. περιέχουν ἑκτεταμένα ποιητικὰ τεμάχια, δπως μπορεῖ νὰ ίδῃ κανεὶς, μὲ μιὰ μόνο ματιά, στὴν Ἑκδοσι τῶν κειμένων αὐτῶν σὲ ἀγγλικὴ μετάφραστι ἀπὸ τὸν R. H. Charles⁵. Ἀπὸ τοὺς Ἐλληνες λογίους ὁ Λεοντοπόλεως Ἐνστρατιάδης, μὲ πολλὴ διεισδυτικότητα, διέγνωσε τὸν ποιητικὸ παλμὸ τοῦ δλου βιβλίου τῆς Ἀποκάλυψεως καθὼς καὶ τὴν ὑψιλεπῆ, ποιητικὴ φαντασία τοῦ συγγραφέως της. Στὰ «Ἀποκαλυπτικά» του, ίδιως δὲ στὸ δεύτερο τμῆμα μὲ τίτλο «Ἡ ποιητικὴ μορφὴ τῆς Ἀποκάλυψεως» μιλάει σωστά γιὰ τὸ τονικὸ μέτρο τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἐπίδρασι τοῦ Ψαλτῆρος στὴν χριστιανικὴ ποίησι, χωρὶς δῆμος καμμιά θεμελίωσι ἐπιστημονικὴ

4. Βλ. Π. Μ π α τ σ ι ω τ ο υ, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἐν Ἀθήναις, 1937, σελ. 264 ἔξ.

5. The Apocrypha and Pseudepigrapha of the O. T. in English, Oxford, 1913.

ἀποφαίνεται διτὶ δλόκληρη ἡ Ἀποκάλυψις κι' οἱ Ἐπιστολές τοῦ Παύλου εἶναι κείμενα γραμμένα σὲ τονικὸ μέτρο, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι τοῦ Ψαλτῆρος. Ἀγνοώντας, προφανῶς, δὲ Εὐστρατιάδης τὴν παρεμβολὴ ποιητικῶν περικοπῶν στὰ κατὰ βάσιν πεζά ἔργα τῶν Προφητῶν τῆς Π.Δ. καὶ τῶν Ἀποκάλυπτικῶν συγγραφέων, συγχέει ποίησι καὶ πεζὸ λόγῳ, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ συμπλέρωσμα πὼς στὴν Ἀποκάλυψι «δὲν εὑρισκόμεθα πρὸ πεζοῦ λόγου, ἀλλὰ πρὸ μορφῆς ποιητικῆς, πρὸ λυρικοῦ ποιήματος ἵσχυροτάτης ποιητικῆς διανοίας ἥτις ὑψώθη ἀμετρα παρὰ τὴν γλωσσικὴν ἀδύναμιαν, ἡ δοπία χαρακτηρίζει τὸ ἔργον. Τὸ ποιητικὸν κάλλος καὶ ἡ λυρικὴ τοῦ ἔργου δύναμις, μεθ' δλον τὸ πεπατημένον καὶ ἀτάσθαλον καὶ ἀκαλαίσθητον ὑφος, ἔμεινεν ἀνέπαφος» ὑπὸ τὰς κοινάς λέξεις ἀναπηδᾶς ζωηρά ἡ φαντασία καὶ ἡ ποιητικὴ δρμῇ τοῦ γράψαντος καὶ παρασύρει τὰ πάντα διὰ τοῦ θαυμασίου λυρισμοῦ του, ἀναβιβάζουσα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καταβιβάζουσα εἰς τάς ἀβύσσους τὸν ἀναγνώστην ἀκόπος καὶ ἀσφαλῶς» (σελ. 67 - 88). Τὴν ποιητικὴ πνοὴν τῆς Ἀποκάλυψεως «αἰσθάνονται» καὶ δυὸ ἄλλοι σύγχρονοι «Ἐλλήνες συγγραφεῖς, πού, σχεδὸν ταυτόχρονα, ἀπέδωκαν ποιητικὰ τὸ βιβλίο τῆς Ἀποκάλυψεως. Ὁ πρῶτος εἶναι δὲ γνωστὸς θεολόγος Θεόδωρος Κωνσταντίνου (Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου, Ἀθῆναι, 1973, σελ. 173), καὶ δεύτερος δὲ λογοτέχνης Πέτρος Σπεντζῆς (Παραλογὴ ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, Δεκέμβριος 1972, Δωδώνη, Ἀθῆναι, σελ. 170). Βέβαια, δπως κι' δε Σεφέρης, ἔτσι κι' δε Κωνσταντίνου κι' δε Σπεντζῆς δὲν ἔξετάζουν θεωρητικὰ τὸν ποιητικὸν χαρακτῆρα τοῦ κειμένου τῆς Ἀποκάλυψεως. Ἐνῷ δμως δε Σεφέρης μένει πιστὸς στὸ κείμενο, οἱ δυὸ ἄλλοι, φαίνεται, σὰν νὰ παρακινοῦνται ἀπὸ μιὰ αἰσθησι τοῦ ποιητικοῦ χαρακτῆρος τοῦ κειμένου κι' ἐπιχειροῦν μία ἐλεύθερη σὲ στίχους ἀπόδοσί του, κατὰ τὴν δοπία δὲν μὲν Κωνσταντίνου μένει πιὸ κοντά στὸ κείμενο, ἐνῷ δε Σπεντζῆς προχωράει σὲ κανονικὴ «παραλογὴ» τοῦ κειμένου. Γιὰ νὰ πάρῃ μιὰ ίδεα δὲν αἴνεται σὲ τὸν πρώτον ποιητη τῆς ὥραίας προσπαθείας τῶν δύο Ἐλλήνων λογίων, θὰ παρατεθοῦν ἐν συνεχείᾳ παραλλήλως οἱ ἀποδόσεις δυὸ μικρῶν περικοπῶν: (a) τῶν πρώτων στίχων τοῦ α' κεφ.:

Φῶς ἡ Ἀποκάλυψι δ Θεός ποὺ ρίχνει
περὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ σ' δ, τι ἀκολουθήσῃ
τῶν σταυρικῶν βημάτων του τὰ Ἱχνη,
εἰς τοὺς πιστοὺς δ Ἰησοῦς γιὰ νὰ ίσ-
(τορήσῃ.

«Α δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει» δ Κύριος
(δείχνει
πρὸς λύτρωσί μας, ποὺ ἔχουν ἡδη ἀρ-
(χίσει,

Εὐδόκησε δ Θεός
τὰ μακριὰ μαλλιά τοῦ Ἰωάννη νὰ
(φιλήσει
εὐδόκησε δ Θεός:
εὐδόκησε δ Θεός νὰ μαρτυρήσει
(γιὰ τὴ δόξα τ' οὐρανοῦ
δ γιὸς τοῦ Ζεβεδαίου
νὰ μαρτυρήσει γιὰ τὴ δόξα τοῦ
(Θεοῦ καὶ τοῦ Σωτῆρα
νὰ μαρτυρήσει γιὰ τὴ δόξα τ' οὐ-

δίχως μύριοι ἥλιοι τοῦ Νυμφίου λό-
 (χνοι
 αὲν τάχει» δτὶ θὰ ἀνάψουν νῦ 'χη
 (δρίσει.

(ρανοῦ καθὼς ἐτάχθη.

.....
 ἔστειλε ὁ Θεὸς τὸν ἄγγελο του στὸν
 Ἱωάννην ἔστειλε ἄγγελο ὁ Θεὸς
 μακάριος ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ποὺ
 (μές στὴ νύχτα

β) Τῶν πρώτων στίχων τοῦ Κεφ. 21

Ἡ νίκη τοῦ Κυρίου ἐτελειώθη.
 Κτ' εἶδον νέο οὐρανὸ καὶ γῆν. «Πα-
 (ράγει
 τοῦ κόσμου αὐτοῦ τὸ σχῆμα, ἐλευ-
 (θερώθη
 ἀπ' τῇ φθορά, χαθῆκαν τὰ πελάγη.
 Κτ' ἀγίαν νέαν Σιών, ποὺ ἐθεμελιώθη
 εἰς οὐρανὸ ἀπ' τὸν Κτίστη, νῦ ἐπαν-
 (άγη
 είδα Οὕτος εἰς Ἐδέμ, ποὺ ἐξεθαμβώθη
 Νύμφη ὥρια ὡς εἶδε Ἰησοῦν ποὺ
 (ύμνονδεν ἄγιοι.
 (Κωνσταντίνου)

Βροντὲς ἀστράφτουν οἱ δίνες τοῦ
 (χάους
 λαβωμένο ἐλάφι λουφάζει ἡ θά-
 (λασσα
 ἡ σιωπὴ ἀχνίζει σκοτάδι βαρύ.
 ἀνυπαρξία ἀπλώνει τὰ ροζιασμένα
 (δάκτυλα
 καθὼς στὴν ἄβυσσο κατρακυλοῦν
 (τὰ στήθη τ' οὐρανοῦ
 καὶ βλέπω, ναι βλέπω σὲ θρύψαλα
 (νῦ λιώνει ἡ γῆ
 ξάφνου ἀπ' τὴν ἀνατολὴν
 καινούργιος οὐρανὸς φάνηκε νῦ
 (ροδίζει
 σαλεύει νέα θάλασσα φυτρώνει νέα
 (γῆ.
 (Σπεντζῆς)

'Αποτελεῖ κοινὴ διαπίστωσι τῶν μελετητῶν τῆς 'Αποκαλύψεως τοῦ
 Ἱωάννου ἡ μεγάλη ἔξαρτησις τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἀπὸ τὰ προφητικά κείμενα
 π. χ. τοῦ Ἡσαΐου, τοῦ Ἱεζεκιήλ, τοῦ Ζαχαρίου καὶ τοῦ Δανιήλ, καθὼς καὶ
 ἀπὸ Ιουδαϊκά ἀποκαλυπτικά κείμενα ὅπως τὸ βιβλίο τοῦ Ἐνώχ⁶. Καὶ μόνη ἡ

6. Περὶ τῶν φιλολογικῶν σχέσεων τῆς 'Αποκαλύψεως βλ.. Π α ν. Μ πρατσιώ-
 το ν, 'Η 'Αποκάλυψη τοῦ Ἱωάννου (Κείμενον —Εἰσαγωγή - Σχόλια - Εἰκόνες), ἐν 'Αθή-
 ναις, 1950, σελ. 15-16· C h a r l e s, The Revelation..., σελ. Ixv—Ixxxvi· Ιδιαιτέρα στὸ θέμα
 τῶν παραλλήλων τῆς 'Αποκαλύψεως πρὸς τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης, τὰ 'Αποκρύφα καὶ
 τοὺς ἀλλούς συγγραφεῖς τῆς Κ. Διαθήκης ἀξίζει ιδιαιτέρας προσοχῆς τὸ δύκιδος καὶ μὲ
 πολλὴ ἐπιμέλεια γραμμένο ἔργο τοῦ ἀρχιμ. Ν ι κ ο δ ἡ μ ο σ ο 'Α ν α γ ν ἀ σ τ ο ν, 'Η
 'Αποκάλυψης (Εἰσαγωγικά, Κείμενον, Παράλληλα Χωρία, Ερμηνευτικόν, Λε-

διαπίστωσις αυτή θάπτει νά δόηγγήση στήν άναζήτησι έμμετρων τμημάτων στὸ κείμενο τῆς Ἀποκαλύψεως. Πρέπει μὲ σαφήνεια νά ξεχωρίσωμε τρία πράγματα: Πρῶτον, τὴν ποιητική πνοή ποὺ διατρέχει δλο τὸ βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως. Δεύτερον, τὴν συγγένεια τοῦ ψφους τῆς Ἀποκαλύψεως πρὸς τὸ παλαιοδιαθηκικὸ προφητικὸ ἀφ' ἐνὸς καὶ τὸ ιουδαϊκὸ ἀποκαλυπτικὸ ἀφ' ἑτέρου. Τρίτον, ώρισμένα μόνο τεμάχια τῆς Ἀποκαλύψεως εἰναι καθαρῶς ὑμνολογικά. Θάταν, ἐπομένως, λάθος νά ἐπιχειρήσῃ κανεὶς νά ἀποδώσῃ δλόκληρο τὸ κείμενο τῆς Ἀποκαλύψεως εἴτε πεζά εἴτε ποιητικά, γιατὶ τμήματα τοῦ ἔργου εἰναι προφανῶς πεζά, ἐνῷ ἄλλα εἰναι καταφανῶς ποιητικά. Σ' αὐτὰ τὰ συμπεράσματα ἔχει καταλήξει ἡ ἔρευνα τοῦ θέματος ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Charles μέχρι σήμερα⁷. Ὁ Philip Carrington ξεπερνάει τὸν Εὐ-στρατιάδη στὴν ἑκτίμησι τοῦ ποιητικοῦ ταλέντου τοῦ Ἰωάννου, καὶ θεωρεῖ τὸν συγγραφέα τῆς Ἀποκαλύψεως σύν λογοτεχνικῇ ἴδιοφυΐᾳ. Γράφει: «Στὴν περίπτωσι τῆς Ἀποκαλύψεως ἔχομε νά κάνωμε μ' ἐναν καλλιτέχνη μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν Stevenson ἢ τὸν Coleridge ἢ τὸν Bach. Ὁ ἄγιος Ἰωάννης ἔχει μιὰ τελειότερη ἀπὸ τὸν Stevenson αἰσθησι γιὰ τὸν σωστὸ λόγον ὑπερέχει τοῦ Coleridge στὴν ἐρασμιότητα τῆς περιγραφῆς τῶν ὑπεργηγηνῶν καὶ ὑπερφυσικῶν κι' ἔχει μιὰ πλουσιότερη ἀπὸ τὸν Bach αἰσθησι τῆς μελωδίας, τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς συνθέσεως... Εἶναι τὸ μόνο ἀριστούργημα καθαρῆς τέχνης μέσα στὴν Καινὴ Διαθήκη... ἡ πληρότης, δι πλούτος κι' ἡ ἀρμονική του ποικιλία τὸ θέτουν παραπάνω ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ τραγωδία... «Οταν δὲ διαπιστώσῃ κανεὶς δτὶ ὁ ἄγιος Ἰωάννης εἰναι ποιητής, κι' δτὶ ὁ συμβολισμός του εἰναι ἀμεσος καὶ ἐμπνευσμένος, τότε δὲν θὰ συζητήσῃ καθόλου τὸ θέμα τῆς κατὰ γράμμα κατανοήσεώς του θὰ ἔχῃ κι' αὐτὸς δεῖ ὁραματικά⁸. «Οση

ξιλόγιον), «Ἐκδ. β', Μυτιλήνη, 1971. Στὸ κείμενο μὲ τὰ παράλληλα του ἀφιερώνονται ἀπὸ τὸν N. Ἀναγνώστου οι σελ. 81-439.

7. Περὶ τοῦ ποιητικοῦ καὶ ὑμνολογικοῦ χαρακτῆρος δλοκλήρων περικοπῶν τῆς Ἀποκαλύψεως βλ. Reinhard Deichgräber, Gottes hymnus und Christus-hymnus in den frühen Christenheit, Untersuchungen zu Form, Sprache und Stil der früh-christlichen Hymnen, Vandenhoeck und Ruprecht in Göttingen, 1967, ἰδιαίτατο δὲ τὶς σελ. 44-60. Ὁμοίως καὶ Josef Kroll, Die christliche Hymnodik bis zu Clemens von Alexandria, Darmstadt, 1968, ἰδιαίτατο δὲ τὶς σελ. 16-18. Ξεχωριστὸ ἐνδιαιφέρον γιὰ τὸ θέμα μας παρουσιάζει τὸ βιβλίο τοῦ Jörgs, Das hymnische Evangelium. Untersuchungen zum Aufbau, Funktion und Herkunft der hymnischen Stücke in der Johanneseffenbarung, Gütersloh, 1971, σσ. 206. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ πῶς ἡ ξένη βιβλιογραφία ἔπι τοῦ θέματος ἀσχολεῖται μόνο μὲ ποιητικά τεμάχια στὴν Ἀποκάλυψη. Ὁ Jörgs, στὸ ἑκτεταμένο ἔργο του, δπου διεξοδικὰ ἀναλένει δλα τὰ ἔμμετρα κομμάτια τοῦ ἔργου, ὑποστηρίζει πῶς, ἀσχετα πρὸς δποιασθήποτε πηγάς του, ὁ Ἰωάννης εἶναι ὁ συνάδετης τῶν ὅμνων ἡ ποιητικῶν τεμαχίων ποὺ βρίσκονται κατεσπαρμένα σ' δλο τὸ βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως.

8. The Meaning of Revelation, σελ. XVII, XIX, N. York, The Macmillan Company, 1931.

δμως ὑπερβολὴ κι' ἄν βρῇ κανεὶς σ' αὐτοὺς τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ Carrington, ἔχουν ἔναν πυρῆνα ἀλήθειας.

'Ἄπ' ὅσα ἐλέγθησαν μέχρι τώρα ἔγινε φανερὸ πῶς τὸ δρᾶμα κι' ἡ ποίησις στὴν Ἀποκάλυψη δὲν εἶναι ἀπλῶς φιλολογικὲς μορφὲς προσφορᾶς τοῦ μηνύματος τοῦ προφήτου. Συνδέονται οὐσιαστικὰ μὲ τὴν φύσι καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ μηνύματος καὶ τῶν περιστατικῶν, τῆς συγκεκριμένης δηλ. Ἰστορικῆς καὶ ὑπαρξιακῆς καταστάσεως, ποὺ εἶναι δεμένη μὲ τὸ μήνυμα αὐτό. Ὁποιαδήποτε κι' ὁσοδήποτε ἀναμφισβήτητα κι' ἄν εἶναι τὰ ἔξωτερικὰ γνωρίσματα τῆς Ἀποκαλύψεως σάν ἔργου ποιητικοῦ καὶ δραματικοῦ, τὰ ἔσωτερικὰ ποιητικὰ καὶ δραματικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ βιβλίου εἶναι πέραν ἀπὸ κάθε συζήτησι. Δὲν μπορεῖ νό φαντασθῆ κανεὶς ἄλλον τρόπο ἐκφράσεως τοῦ προφήτου Ἰωάννου. Γι' αὐτὸ δ, τι θὰ πούμε στὴν συνέχεια περὶ δράματος καὶ ποιῆσεως στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου θὰ εἶναι πάντοτε συνυφασμένο μὲ τὴν οὐσία τοῦ μηνύματος τοῦ βιβλίου. Θάταν Ἰωάς περιττὸ καὶ νά σημειωσω, πὼς στὰ περιθώρια μιᾶς διαλέξεως ἐπὶ ἐνὸς τόσον ἐκτεταμένου, πολύπλευρου καὶ δυσχεροῦς θέματος δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ ἀπλῶς νά θιγοῦν μερικὰ μόνον σημεῖα, ποὺ θεωρεῖ ὁ δημιλητῆς ἄξια ἔξαρσεως, ἐνῶ κάμποσα ἄλλα νά μείνουν ἐκτὸς θεωρήσεως. Θά κλείστω αὐτὸ τὸν μᾶλλον μακρὸ πρόλογο μὲ δυὸ λέξεις σχετικὰ μὲ τὴν γλῶσσα καὶ τὴν συμβολισμὸ τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἀφίνω δὲ τὸν Γιώργο Σεφέρη νά μᾶς μιλήσῃ σχετικά: «Μὲ τὴν πίεση μιᾶς τέτοιας ἐμπνοῆς εἶναι φυσικὸ νά μήν εἶναι δὲ λόγος τοῦ προφήτη λόγος στιλπνὸς μὲ ὑπολογισμένον εἰρμό, εἶναι ἀκατάστατος, σπουσμαδικός, αἰνιγματικός»: ἐκφράζεται μὲ τὰ δυσνόητα σύμβολα ποὺ βλέπει στὰ δράματά του. Καὶ οἱ ἀριθμοὶ ἀκόμη εἶναι συμβολικοί: 'Αλλὰ τὰ σύμβολα δὲν εἶναι ή οὐσία ποὺ θέλει νά μεταδώσῃ δὲ προφήτης, δι σκοπός του εἶναι νά μεταδώσῃ τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ· τὰ σύμβολα εἶναι ἀλληγορίες, τὰ ἰδεογράμματα, ἀν μπρὸ νά πῷ, αὐτὸν τοῦ μηνύματος. Καὶ δὲ θὰ εἴταν σωστὸ ἄν σταματούσαμε μόνο σ' αὐτὰ καὶ ἀφήνομασταν στὴν λογοκρατικὴ ροπὴ νά ἐρευνήσουμε τὴ φυσικότητα τους ἢ τὴν πειθῶ τους⁹

* * *

'Άλλ.' ἂς δοῦμε, πρῶτα - πρῶτα, ποιὸ εἶναι τὸ θέμα τοῦ δράματος τῆς Ἀποκαλύψεως. 'Ο συγγραφέας τὸ λέει πολὺ καθαρά: 'αἱ δεῖ γενέσθαι ἐν τά-

9. Γιώργος Σεφέρη, 'Η Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, Μεταγραφή, 'Αθῆνα, 'Ικαρος, 1966, σελ. 11. Σάν γνήσιος καλλιεργημένος ἀστός μιᾶς belle époque τοῦ 19ου αἰώνος ὁ Ρενάν ἐκφράζεται πολὺ περιφρονητικὰ γιὰ τὴν αἰσθητικὴ τοῦ προφήτου τῆς Ἀποκαλύψεως: 'Τὰ ἐλαττώματα... εἶναι αἰσθητά... ἐλειψις πλήρης παντὸς αἰσθήματος πλαστικοῦ...' Η οὐδράνια Ἱερουσαλήμ δὲν ἔχει καμιαχάρι, εἶναι παιδιάστικη, ἀνίσχυρη... (σελ. 236). 'Η γραμμὴ μέσα σ' αὐτὴ εἶναι βαρειά, ή περίμετρος ἀσφῆς εἶναι τὸ χονδροειδές μολύβι ἐνὸς παιδιοῦ...' (σελ. 241). 'Ο Ἀντίχριστος, 'Εκδ. Οίκος Φαέθων, 'Αθῆναι, 1956.

χει» (1,1), δηλ. «τὰ δσα πρέπει γρήγορα νὰ γίνουν». Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνεται καὶ στὸ τέλος τοῦ βιβλίου¹⁰: «... ὁ Κύριος ὁ Θεός τῶν πνευμάτων τῶν προφητῶν ἔστειλε τὸν ἄγγελό του γιὰ νὰ δεῖξει στοὺς δούλους του αὐτὰ ποὺ μέλλουνται γρήγορα νὰ γίνουν. Ἔρχομαι γρήγορα. Μακάριος δποιος φυλάει τὰ λόγια τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου. . . ὁ καιρὸς εἶναι κοντά. Ὁ ἄδικος ἄς ἀδικήσει ἀκόμη, ὁ βρωμερὸς ἄς βρωμίσει ἀκόμη, καὶ ὁ δίκαιος ἄς πράξει ἀκόμη τὴν δικαιοσύνη, καὶ ὁ ἄγιος ἄς ἀγάσσει ἀκόμη. Ἔρχομαι γρήγορα καὶ ἔχω μαζὶ μου τὴν πλερωμή, γιὰ νὰ πλερώσω τὸν καθένα δπως ἀξίζει τὸ ἔργο του. Ἔγὼ εἶμαι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ στερνός, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Μακάριοι δσοι πλένουντε τὰ φορέματά τους γιὰ νὰ ἔξουσιάσουν τὸ δέντρο τῆς ζωῆς καὶ νὰ μποῦντε στὴν πολιτεία ἀπὸ τὶς πύλες. Ἔχω οἱ σκύλοι καὶ οἱ μάγοι καὶ οἱ πόροι καὶ οἱ φονιάδες καὶ οἱ εἰδωλολάτρες κι' δσοι ἀγαποῦν καὶ δουλεύουν τὴν ψευτιὰ. . . Καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ νύφη λένε: «Ἐλα! Κι' δποιος ἀκούει ἄς λέει: «Ἐλα». Καὶ ἄς ἔρθει ὁ διψασμένος, ἄς λάβει δποιος θέλει τὸ νερὸ τῆς ζωῆς δωρεάν. . . Λέει ἐκεῖνος ποὺ τὰ μαρτυρᾶ ἔτοῦτα: «Ναί, ἔρχομαι γρήγορα». Ἅμαχη, ἔλα, Κύριε Ἰησοῦ!».

“Ολη ἀντὴ ἡ λαχτάρα γιὰ τὸν γρήγορο ἐρχομό τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ἡ ἐκφρασις μιᾶς ἀօρίστου γενικῆς ἐλπίδος γιὰ τὸ μέλλον εἶναι μᾶλλον ἡ ἀπάντησις κι' ἡ διέξοδος στὴν τρομακτικὴ πίεσι ἐπάνω στὸν προφήτη καὶ στὴν Ἐκκλησία τῶν ἀντιθέων δυνάμεων τοῦ ψεύδους, τῆς ἀπάτης καὶ τῆς ἀδίκιας στὴν μορφὴ τῆς ρωμαϊκῆς ἀυτοκρατορικῆς ἔξουσίας, μάλιστα στὴν ἀπαίτησί της νὰ λατρευθῇ σὰν θεότητα στὸ πρόσωπο τοῦ ἀυτοκράτορος.

“Ενας ἀπὸ τοὺς καλύτερους μελετητές τῆς Ἀποκαλύψεως, ὁ Ἀγγλος Ishon Beckwith, καθορίζει ως ἔξης τοὺς σκοποὺς τοῦ συγγραφέως: α) Μᾶς δίνει μιὰ φλογερὴ προφητεία γιὰ τὰ ἔσχατα σὰν ἐκεῖνες ποὺ ἔχομε σὲ πολὺ συνεπτυγμένη μορφὴ μέσα στὰ Εὐαγγέλια. β) Μαζὶ μὲ τὴν ἔσχατολογικὴ του προφητεία ζωγραφίζει μιὰ ἔξαιρετικά ἔντονη εἰκόνα τῆς πάλης μεταξὺ τῆς θείας καὶ τῆς ἀντιθέου δυνάμεως στὶς σχέσεις τους πρὸς τὰ γεγονότα, ποὺ γρήγορα ἔπρεπε νὰ συμβοῦν. γ) Περιέλαβε στὸ σχέδιό του εἰκόνες ποικίλων ἄλλων δευτέρας τάξεως δυνάμεων καὶ παραγόντων, ποὺ ἐπηρεάζουν τὸ δρᾶμα τοῦ μέλλοντος τοῦ κόσμου. δ) Σὰν ἀληθινός προφήτης ἐπιδιώκει νὰ παρηγορήσῃ καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ, μπροστὰ στὴν τρομερὴ δοκιμασία, γιὰ νὰ κρατήσῃ τὴν πίστι του καὶ τὴν ὑπομονὴ του¹¹.

“Οποια ἄποψι κι' ἄν ἀκολουθήσῃ κανεῖς γιὰ τὴν γένεσι καὶ τὴν σύνθεσι τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως, δπως ἔχομε τὸ κείμενο αὐτὸ σήμερα προέρ-

10. Τὰ κείμενα στὴν νέα Ἑλληνικὴ παίρνω πάντοτε ἀπὸ τὸν Σεφέρη.

11. The Apoclypse of John, Baker Bookhouse, Grand Rapids, Michigan, 1967², σελ. 239-40.

χεται ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ α' αἰώνος, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ, ὁ ὄποῖος ἀξίωσε ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του νὰ λατρευθῇ ὡς *Dominus et Deus* (Κύριος καὶ Θεός)¹². "Ἡδη ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Αὐγούστου, ἡ αὐτοκρατορικὴ πολιτικὴ ἐπεδίωξε νὰ ἐπιβάλῃ σ' δὲλη τὴν αὐτοκρατορία μιὰ θρησκευτικοπολιτικὴ λατρεία, ποὺ θὰ ἔξασφάλιζε κάποιαν ἐνότητα στὸ ἀπέραντο ρωμαϊκὸ κράτος, ποὺ ἀπειλούσαν σοβαροὶ ἔξωτερικοὶ καὶ ἔσωτερικοὶ κίνδυνοι. Ὦρισμένοι αὐτοκράτορες δὲν ἐπίεσαν ἔντονα πρὸς τὴν κατεύθυνσι αὐτῆς. "Ἄλλοι διως, δπως ὁ Καλιγούλας, ὁ Νέρων καὶ ὁ Δομιτιανὸς ἀπαιτησαν ἀπὸ τοὺς διοικητὲς τῶν ἐπαρχιῶν τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σχετικοῦ αὐτοκρατορικοῦ Διατάγματος.¹³ Ποιές συνέπειες είχε γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς ἡ ἄρνησις τῆς ἀναγνωρίσεως μιᾶς τέτοιας σημασίας στὴν κρατικὴ ἔξουσία βλέπουμε δχὶ μόνο στὰ φοιβερὰ γεγονότα τοῦ Ἰουλίου τοῦ 64 μ. Χ. στὴν Ρώμη ἐπὶ Νέρωνος, ἀλλὰ καὶ, λίγο μετά τὴν βασιλεία τοῦ Δομιτιανοῦ, στὴν ἀλληλογραφία τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ μὲ τὸν διοικητὴ τῆς Βιθυνίας Πλίνιο τὸν Νεώτερο, τὸ 112 μ. Χ., στὴν ἐπαρχία τῆς Βιθυνίας. "Ἡ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἄρνησις νὰ ἀποδώσουν θεῖες ἰδιότητες στὴν κρατικὴ ἔξουσία κατέταξε τὴν Ἐκκλησία στὶς ἀπηγορευμένες ἑταρίες (*Societates Illicitae*), πρόγμα ποὺ καθιστοῦσε τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας «διὰ τὸ δνομα», δηλ. γιὰ τὴν ἰδιότητά τους σάν χριστιανῶν, ὑπεύθυνα ἔναντι τοῦ ποινικοῦ Νόμου δχὶ μόνο ἐπὶ «ἀθεότητι» ἀλλὰ καὶ γιὰ προσβολὴ κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους¹⁴. "Ο πατήρ M. E. Boismard (*Notes sur l' Apocalypse*, R. B., LVI, 1049, LIX, 1952), καθηγητὴς στὴν Βιβλικὴ Σχολὴ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀκολουθῶντας τὸν Renan κι' ἄλλους παλαιότερους μελετητὲς τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως, προτείνει πῶς τὸ βιβλίο ἔχει συσταθῆ σὲ δύο στάδια, ποὺ σχετίζονται μὲ δυὸ διοικεὶς βαθείες κρίσεις μέσα στὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ α' αἰώνος: ἡ μιὰ κρίσις καὶ τὸ πρῶτο στρόμα τοῦ βιβλίου σχετίζονται μὲ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νέρωνος, τὴν αὐθάδεια αὐτοῦ τοῦ θηρίου, τὰ μαρτύρια τῆς Ἐκκλησίας, τὸν θάνατο τοῦ θηρίου καὶ τὶς φήμες ποὺ ἐκυκλοφόρησαν πῶς δὲν ἐφονεύθηκε πραγματικά, ἀλλὰ πῶς πληγωμένος κατέφυγε στοὺς Πάρθους καὶ θὰ ξαναγυρίσῃ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Πάρθων γιὰ νὰ πάρῃ ἐκδίκησι, προκαλώντας καινούργιες καταστροφές ἀπεριγράπτους ἐκτάσεως. "Ἡ ἄλλη κρίσις καὶ τὸ δεύτερο στρόμα τοῦ βιβλίου σχετίζονται μὲ τὴν περίοδο τοῦ τέλους «τῆς τοῦ Δομιτιανοῦ ἀρχῆς»,

12. B. Charles, *Revelation*, σελ. XCII—XCVIII. Π. Μπρατσιώτου, "Ἐνθ' Ανωτ., σελ. 32-33.

13. B. L. Cergaux—J. Tondreau, *Le culte des souverains dans la civilisation gréco-romaine*, Tournai, 1957.

14. Περὶ ἀπότομοῦ ἀκτενῶν βλ. τὴν μελέτη μου «Ο Χαρακτήρ τῶν πρώτων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας Διεργμῶν καὶ ἡ περὶ τῶν Χριστιανῶν 'Ἀλληλογραφία τοῦ Πλινίου μετά τοῦ Αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ», Βιβλικὰ Μελετήματα, τεύχος Β', Ἐκδ. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 1971, σελ. 273-310.

ὅπως γράφει ὁ Εἰρηναῖος. Οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ θηρίου στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἡσαν πιὸ αὐθάδεις καὶ πιὸ ἀπαιτητικές. Στὴν ρωμαϊκὴ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀσίας ἡ Πέργαμος ἦταν τὸ κατ' ἔξοχὴν κέντρο τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας· γι' αὐτὸ δό τόπος ὀνομάζεται στὴν Ἀποκάλυψι «δό θρόνος τοῦ σατανᾶ... ὅπου δ σατανᾶς κατοικεῖ» (2,13).

Ο καθένας ἀντιλαμβάνεται γιατὶ δὲ Ἰωάννης, ζώντας ὑπὲρ αὐτὲς τὶς συνθῆκες, μέσα σὲ μιὰ τέτοια τρομακτικὴ σύγκρουσι, παρουσιάζει τὸ θέμα του στὴν μορφὴ ἐνὸς δράματος κοσμικῶν διαστάσεων καὶ ὑπαρξιακοῦ—προσωπικοῦ, θά δέλεγε κανείς, λειτουργικοῦ χαρακτήρος. Είναι πεπεισμένος διτὶ ἡ κρίσις θὰ ἐπιδεινωθῇ στὸ μέλλον, διτὶ ἡ πίεσις τῆς αὐτοκρατορικῆς ἔξουσίας θὰ γίνη καταθλιπτικῶτερη, δπως είναι πεπεισμένος καὶ γιὰ τὴν ἀπάντησι τοῦ Θεοῦ σὲ μιὰ τέτοια πρόκλησι. Ή Ἐκκλησία πρέπει νὰ σταθῇ πιστὴ στὸ παρόν καὶ νὰ ἔτοιμασθῇ γιὰ τὸ χειρότερο. Γι' αὐτὸ δὲ Προφήτης στὰ τρία πρῶτα κεφ. τοῦ ἔργου του παραβέτει ἐπτὰ Ἐπιστολὲς πρὸς τὶς ἐπτὰ Ἐκκλησίες τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀσίας, σὰν ἀντιπροσωπευτικὲς τῆς δῆλης Ἐκκλησίας. Στὶς Ἐπιστολὲς αὐτὲς τονίζεται διτὶ δὲ Χριστὸς περπατᾷ ἀνάμεσος στὶς Ἐκκλησίες Του, βλέπει καὶ ἀκούει τὰ πάντα. Βλέπει τὸ μαρτύριο αὐτῶν ποὺ τοῦ μένουν πιστοί. Γι' αὐτὸ δὲ ἐπωδός, στὸ τέλος κάθε Ἐπιστολῆς, είναι: «Τῷ νικῶντι δῶσω αὐτῷ φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς...» «Ο νικῶν οὐ μὴ ἀδικηθῇ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ δευτέρου» «τῷ νικῶντι δῶσω αὐτῷ τοῦ μάννα τοῦ κεκρυμμένου» καὶ οὕτω καθ' ἔχεις. Ἐπίσης, βλέπει τὴν δειλία ἄλλων, τοὺς συμβιβασμούς, τὴν ἔκπτωση ἢ τὴν χλιαρότητα. Αὐτὴ είναι, θᾶλεγε κανείς, ἡ Πρώτη Πρᾶξις τοῦ Δράματος σὲ ἐπτὰ Εἰκόνες.

Στὴν συνέχεια, κεφ. 4-5, τὸ σκηνικό ἀλλάζει. «Ἀπὸ τὴν γῆ, τὶς ἀντίθετες πιέσεις καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἀγίων, μεταφερόμεθα στὸν οὐρανό. Ἔδω δὲ κατάστασις είναι διαφορετική. Περιγράφεται δὲ θρόνος τοῦ Θεοῦ, ποὺ περιβάλλεται ἀπὸ παράξενα στὴν ἐμφάνισι δυτα, ἀπὸ ἀγγελικές δυνάμεις καὶ ἀπὸ τοὺς Πρεσβυτέρους. Τὸ ἐσφαγμένο Ἀρνίο, δὲ Θεός τῆς ἀγάπης, είναι θρονιασμένος στὸ κέντρο τοῦ Σύμπαντος, καὶ ὑμνεῖται ἀπὸ τὶς οὐράνιες δυνάμεις καὶ τοὺς Μάρτυρες, τῶν ὁποίων οἱ ψυχὲς είναι συναθροισμένες κάτω ἀπ' τὸ οὐράνιο θυσιαστήριο:

«Είναι ἄξιος
τὸ ἄρνι τὸ σφαγμένο
νὰ λάβει τὴ δύναμη
καὶ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ σοφία
καὶ τὴν ἔξουσία καὶ τὴν τιμὴ
καὶ τὴ δόξα καὶ τὴν εὐλογία» (5,12).

«Η οὐράνια αὐτὴ λειτουργία είναι γιὰ τὸν προφήτη τῆς Ἀποκαλύψεως ἡ πραγματικότης τοῦ κόσμου πίσω ἀπ' τὰ φαινόμενα. Είναι δὲ κυριαρχία τῆς

άληθειας τοῦ Θεοῦ, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Ἀρνίου εἶναι τὸ ἀληθινό μὲ τὴν βιβλική ἔννοια, δηλ. τὸ γνήσιο καὶ αὐθεντικὸ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ψεύτικο καὶ νόθο. Ἡ κυριαρχία τοῦ Θηρίου κατὰ τὸ παρὸν εἶναι περιπτωτική, προσωρινή καὶ ἐπιφανειακή. Τὰ ἡνία τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἴστορίας βρίσκονται στὰ χέρια τῆς παντοδυνάμου ἀληθειας καὶ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἔννοια τῆς οὐράνιας λειτουργίας, νῦ δεῖξη δηλ. τὸ ἀόρατο ἀκόμη ἄλλα γνήσιο καὶ αὐθεντικὸ νόημα τῆς ἴστορίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν νοθεία καὶ τὸ ψέμα ποὺ δείχνουν πῶς κυριαρχοῦν μέσα στὴν δρατή πορεία της. Γρήγορα θ' ἀρχίστη ἡ διαδικασία τῆς θείας δίκης ἐπὶ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀδίκίας. Ἡ ἀληθινὴ ἴστορία τοῦ κόσμου θ' ἀρχίσῃ μὲ τὴν βασιλεία τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ ποὺ στὴν θεολογικὴ χριστιανικὴ γλώσσα δονομάζομε «εξαγατα» δὲν εἶναι τὰ «εξαγατα» τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἴστορίας. Στὴν πραγματικότητα, τὰ «εξαγατα» σημαίνουν τὸ τέλος τοῦ Σατανᾶ καὶ τὸν ἀντιθέων δυνάμεων μέσα στὴν ἴστορία καὶ τὴν ἀνθρώπινη ζωή. Μὲ τὰ «εξαγατα», ἀκριβῶς, δό κόσμος κι' ἡ ἴστορία ἀρχίζουν τὴν ἀληθινή τους ζωὴ καὶ πορεία. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τὴν μιὰ περίοδο τοῦ κόσμου στὴν ἄλλη παρουσιάζεται φοβερά ἐπώδυνη.

Ἡ θεία δίκη ἐπὶ τῆς νοθείας καὶ τοῦ ψεύδους ἐκφράζεται μὲ τὶς πληγὲς καὶ μὲ τὰ «αδεινά» ποὺ θᾶρθουν κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς ἐπάνω στὴν ἀνθρωπότητα σὲ μιὰ σειρά τριῶν ἐπτάδων. Στὴν ὑβρι κατὰ τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἐκδηλώνεται δχι μόνο στὶς ἀσεβεῖς, αὐθάδεις καὶ γελοίες διακηρύζεις τοῦ Θηρίου, στὰ καμώματά του καὶ τὶς τερατουργίες του, μὲ τὶς δποῖες παρασταίνει τὴν παντοδύναμη θεότητα, ἄλλα καὶ στὰ καθημερινά μαρτύρια τῶν ἀγίων τοῦ «Υψίστου», ποὺ δὲν ὑποκύπτουν στὶς ἀπατήσεις του, ἡ ἀπάντησις τοῦ οὐρανοῦ ἔρχεται στὰ κεφ. 6-17 σὲ μιὰ σειρά πληγῶν καὶ δεινῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ποὺ ἐκτοξεύονται στὴν τάξι τριῶν ἐπτάδων. Οἱ ἐπτὰ σφραγίδες ἀνοίγονται ἡ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη, καὶ τρομερά δεινά, φυσικά καὶ κοινωνικά, ἔρχονται ἐπάνω στοὺς ἀνθρώπους. Τὸ ἴδιο γίνεται, ἐν συνεχείᾳ, μὲ τὶς ἐπτὰ σάλπιγγες καὶ τὶς ἐπτὰ φιάλες. Κάθε σάλπιγγα ποὺ ἥχει, κάθε φιάλη ποὺ ἐκποματίζεται σημαίνει μιὰ καινούργια συμφορά, μιὰ τρομερὴ ἀναστάτωσι μέσα στὴν φύσι, ἡ φρικαλέες πολεμικὲς συγκρούσεις μὲ ἀμέτρητα θύματα. Ἀναιφέρομε, χαρακτηριστικά, μιὰ συμφορά ἀπὸ κάθε σειρά, γιὰ νὰ ἀναμνησθοῦμε τὴν ἔκτασι τῶν δεινῶν, ποὺ προβλέπει δ προφήτης, τὸν τρόπο μὲ τὸν διατυπώνει κάθε φορά τὸν δραματικά ἀσυνήθιστο καὶ πρωτόφαντο χαρακτήρα τῆς συμφορᾶς, μαζὶ δὲ μ' αὐτὰ νὰ πάρωμε μιὰ ἵδεα τῆς συγκλονιστικῆς του φαντασίας, ποὺ ἔχει πάντοτε τὴν ἀφετηρία καὶ τὶς ρίζες τῆς στὴν Παλαιά Διαθήκη: «Καὶ εἶδα, ὅταν ἀνοίξε τὴ σφραγίδα τὴν ἔκτη, ἔγινε μέγας σεισμός, κι' ὁ ἥλιος ἔγινε μαδρος σὰν ὑφασμα τρίχινο, καὶ τὸ φεγγάρι ὀλόκληρο σὰν τὸ αἷμα· καὶ τ' ἀστρα τ' οὐρανοῦ ἔπεσαν στὴ γῆς, σὰν τὴν ἀγριοσυκιὰ ποὺ σειέται ἀπ' τὴν ἀνεμοζάλη καὶ ρίχνει τὸ χειμωνιάτικο καρπό της· κι' ὁ οὐρανὸς χάθηκε σὰν τὸ βιβλίο τὸ τυλιχτάρι πῶς τὸ τυλίγεις, καὶ κάθε βουνὸ καὶ νησὶ κινή-

θηκαν ἀπὸ τὸν τόπο τους. Καὶ οἱ βασιλιάδες τῆς γῆς καὶ οἱ μεγιστάνες καὶ οἱ χιλίαρχοι καὶ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ δυνατοί καὶ ὁ κάθε δοῦλος κι' ἐλεύθερος κρύφτηκαν στὰ σπήλαια καὶ στὰ βράχια τῶν βουνῶν· κι' ἔλεγαν στὰ βουνά καὶ στὰ βράχια: «Πέσετε ἀπάνω μας καὶ κρύψετε μας ἀπὸ τὸ πρόσωπο ἐκείνου ποὺ κάθεται στὸ θρόνο κι' ἀπὸ τὴν ὄργῃ τοῦ Ἀρνιοῦ· γιατὶ ἥρθε ἡ μέρα ἡ μεγάλη τῆς ὄργῆς τους καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ βαστάξει;» (6,12 - 17).

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἑκτῆς σάλπιγγος δὲν σχετίζεται μὲν φυσικὲς καταστροφές ἀλλὰ μὲ τὴν εἰσβολὴν ἐνὸς ἀπίθανου σὲ ἀριθμὸ καὶ δύναμι στρατοῦ, ποὺ ἔκεινάει ἀπ' τὴν Παρθία, κι' ἔρχεται νὰ καταστρέψῃ τὴν ρωμαϊκὴ οἰκουμένη: «... Καὶ τὰ στρατεύματα τὸ ἵππικὸ εἴταν δυὸ μωριάδες· ἄκουσα τὸν ἀριθμὸ τους. Καὶ εἶδα σὲ ὅραμά μου καὶ τ' ἄλογα καὶ τοὺς καβαλάρηδες ἔτσι: φορούσαν θώρακες πύρινους καὶ ὑακίνθινους καὶ θειαφένιους· καὶ τὰ κεφάλια τῶν ἀλόγων εἴτανε σὰν τοῦ λιονταριοῦ· κι' ἀπὸ τὰ στόματά τους βγαίνει φωτιά καὶ καπνός καὶ θεάφι... ή ἔξουσία τῶν ἀλόγων εἴταν στὸ στόμα τους καὶ στὶς οὐρές τους· γιατὶ οἱ οὐρές τους εἶναι δμοιες μὲ φίδια, κι' ἔχουν κεφάλια καὶ αὐτὰ βλάφτουν» (9,16 - 19).

Ἡ ἔβδομη φιάλη συνδέεται μὲ φυσικὰ καὶ πολιτικὰ γεγονότα: «Καὶ ὁ ἔβδομος ἔχει τὸ τάσι του στὸν ἀέρα· καὶ βγῆκε μὰ δυνατὴ φωνὴ ἀπὸ τὸ ναὸ κι' ἀπὸ τὸ θρόνο καὶ εἶπε: «Ἔγινε!». Κι' ἔγιναν ἀστραπές καὶ φωνὲς καὶ βροντές καὶ σεισμὸς μεγάλος... Καὶ κόπτηκε ἡ μεγάλη πολιτεία σὲ τρία κομμάτια κι' οἱ πολιτεῖς τῶν ἔθνων γκρεμίστηκαν. Καὶ ἡ μεγάλη Βαβυλώνα (ἔννοει τὴν Ρώμη), τότε θυμήθηκε ὁ Θεὸς νὰ τῆς δώσει τὸ ποτήρι τοῦ θυμῷ μένοντον κρασιοῦ τῆς ὄργῆς του. Κι' ἔφυγε τὸ κάθε νησὶ καὶ χάθηκαν τὰ βουνά. Καὶ χαλάζι χοντρὸ ὡσάν τὸ τάλαντο ἔπεσε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πάνω στοὺς ἀνθρώπους... Καὶ ἥρθε ἔνας ἀπὸ τοὺς ἔφτα ἀγγέλους ποὺ κρατούσαν τὰ ἔφτα τάσια, μοῦ μύλησε καὶ μοῦ εἶπε: «Ἐλα, θὰ σοῦ δείξω τὴν κρίση τῆς μεγάλης πόρνης ποὺ κάθεται στὶς δχθες τῶν πολλῶν νερῶν, μ' αὐτὴν πορνεύτηκαν οἱ βασιλιάδες τῆς γῆς, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς γῆς μέθυσαν ἀπὸ τὸ κρασὶ τῆς πορνείας τηροῦ» (16,17 - 17,2).

Ἐδῶ πρέπει νὰ σταθοῦμε γιὰ νὰ πούμε δύο λόγια γιὰ τὴν ἔννοια αὐτῶν τῶν «πληγῶν». Ο μελετητής τῶν κεφ. 6 - 17 τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως, ὅπου περιγράφονται αὐτές οἱ τρομακτικὲς πληγὲς ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος, βρίσκεται μπροστά σὲ μεγάλη ἀπορία. Τοῦ γεννιῶνται πολλὰ ἐρωτήματα. Νὰ μερικὰ ἀπ' αὐτά: 1) Ἀφοῦ τὸ Ἀρνίον, ἡ ἐσταυρωμένη ἀγάπη τοῦ θεοῦ, κάθεται στὸ θρόνο τοῦ Σύμπαντος, ἀποτελεῖ τὸ νόμα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας, πῶς εἶναι δυνατὸ ἀπὸ τὸν ίδιο αὐτὸ θρόνο νὰ ἔρχωνται τέτοιες καταστροφές ἐπάνω στὸν κόσμο; Ποιὰ εἶναι στὸν νοῦ τοῦ προφήτου ἡ ἔννοια τῶν πληγῶν αὐτῶν;¹⁵ 2) Ποιὰ σχέσι ἔχει ἡ φύσις μὲ τὴν ἱστορία

15. Ο Ρενάν παρουσιάζει, κατὰ τρόπο τυπικό, τὴν θεολογικὴ σύγχυσι ποὺ ἔδη μιουργήθηκε στὸ μυαλὸ πολλῶν μελετητῶν τῆς Ἀποκαλύψεως ἐξ αἰτίας τῶν πληγῶν

στήν είκόνα τοῦ προφήτου γιὰ τὸν κόσμο; 3) Γιατὶ, πρὸ τοῦ ἐρχομοῦ τῆς βασιλείας τοῦ Μεσσίου, τὸ κακό, ἀντὶ νὰ μειωθῇ, ὑψώνει μὲν μεγαλύτερο θράσος τὸ κεφάλι του σὲ μιὰ τελική, μὲ δῆλες τις δυνάμεις του, ἔξδρμησι κατὰ τὸν Θεόν; 4) Γιατὶ ἡ τριπλὴ σειρά τῶν πληγῶν; Δὲν θάρκοῦσε μιὰ μόνο σειρά; Τί ἀπ' δλα αὐτά είναι ἀποκαλυπτικὴ ποίησις καὶ φαντασία, καὶ τί εἶναι πραγματικότης στὸ νοῦ τοῦ προφήτου;

Ἡ ἀπάντησις σὲ τέτοια ἐρωτήματα δὲν εἶναι καθόλου εὐκολη. Στὰ 'Υπομνήματα βρίσκει κανεὶς ἐν ἐκτάσει τοὺς λόγους ποὺ δημιουργοῦν τις δυσκολίες στὴν ἐρμηνεία τοῦ βιβλίου¹⁶. 'Ανάγλυφα βλέπει κανεὶς τις δυσκολίες αὐτὲς μέσα στὴν ἱστορία τῆς ἐρμηνείας τῆς 'Ἀποκάλυψεως, δταν παρακολουθῇ τὴν συσχέτισι εἰκόνων καὶ μορφῶν τοῦ βιβλίου τῆς 'Ἀποκάλυψεως μὲ γεγονότα καὶ πρόσωπα τῆς ἐποχῆς τῶν ἐρμηνευτῶν¹⁷.

Ἐνεκα τῶν δυσκολιῶν αὐτῶν δὲν ὑπάρχουν ἐκκλησιαστικά ἀναγνώσματα ἀπὸ τὴν 'Ἀποκάλυψη. 'Οπως σημειώνει κι' ὁ Σεφέρης: 'Χρειάζεται καλὴ γνώση καὶ ἔξοικείωση μὲ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Καινή,

αὐτῶν. Σ' ἔνα σημεῖο, σὰν καλοβαλμένος ἀστός, δηλῶνει μὲ τὴν χαρακτηριστική του καλλιέπεια: «Δὲν ἡταν ἡ 'Ἀποκάλυψη μὲ τὶς ἀπειλὲς τῆς ἀλλά ὁ γλυκός, ἀπαλός καὶ ταπεινὸς λόγος τοῦ Ἰησοῦ ποὺ ἔξαπλωσε τὸν χριστιανισμὸ σ' ὅλο τὸν κόσμον» (σελ. 239). Παρακολοῦ διμος, μετὰ ἀπὸ τὴν πολὺ ἀμφισβητούμενη στὶς ἡμέρες μας δήλωσι του πὼς «ῳ 'Αντίχριστος ἔσπει νά μᾶς φοβίζει» (σελ. 240), ἔρχεται νά ἀναγνωρίσῃ πάς αμέ τὸν 'Οραματιστὴ τῆς Πάτμου... ἀνακαλύπτει τὸ ἰδεῶδες καὶ πιστοποιούμε διτὶ τὸ ἰδεῶδες θά πραγματοποιηθῇ μιὰ μέρα. 'Ανάμεσα ἀπὸ τὰ σύννεφα τοῦ σύμπαντος σὲ ἐμβριωδῆ κατάστασι, διακρίνομε τὸν νόμους τῆς ζωῆς, τὴν συνείδηστ τοῦ δυντος ν' αἰξάνῃ ἀδιάκοπη καὶ τὴν δυνατότητα μιᾶς καταστάσεως δπου δλοι θά βρεθούν μ' ἔνα θετικὸ δν (τὸν Θεό)... 'Οποιαδήποτε κι' ἀν είναι ἡ μορφὴ ὑπὸ τὴν δποιν διακενάς ἀντιλαμβάνεται αὐτῇ τὴν μελλοντική ἔλευσι τοῦ ἀπολύτου, ἡ 'Ἀποκάλυψη δὲν είναι δυνατὸν παρὰ νά μᾶς ἀρέσει. 'Εκεράζει συμβολικὰ τὴν βασικὴ αὐτὴ σκέψη δτὶ ὁ Θεὸς ὑπάρχει, ἀλλὰ κυρίας δτὶ θά ὑπάρχει. 'Η γραμμὴ μέστα σ' αὐτῷ είναι βαρειά, ἡ περιμέτρος ἀσφάρης. Είναι τὸ χονδροειδὲς μολύβδη ἐνὸς παδιοῦ ποὺ χαράζει μ' ἔνα ἐργαλείο, ποὺ δὲν ἔρει νά σχεδιάσῃ, μιὰ πόλι, ποὺ ποτέ του δὲν τὴν είδε. 'Η ἀφέλης του ζωγραφιῶ τῆς πόλεως τοῦ Θεού, ἔνα μεγάλο πατιγνῖδι ἀπὸ χρυσὸ καὶ μαργαριτάρια, δὲν πανεὶ ἀπὸ τοῦ νά είναι ἔνα στοιχεῖο τῶν δυνείρων μαζὶ (σελ. 240-241).

16. Περὶ τῶν μεθόδων ἐπηγγήσεως (Σύγχρονος ἴστορική - 'Εσχατολογικὴ μέθοδος—Χιλιαστικὴ μέθοδος—Φιλολογικὴ Μέθοδος [άρχικη φιλολογική, κριτικὴ φιλολογική]: (α) περὶ ἐκδόσεων τοῦ ἔργου ὑπόθεσις; β) περὶ πηγῶν ὑπόθεσις; γ) περὶ ἀποσπασμάτων ὑπόθεσις]—'Η παραδεδομένη, ἴστορικὴ μέθοδος—ἡ Θρησκειοϊστορικὴ μέθοδος—'Η φιλοσοφικὴ μέθοδος—'Η φιλολογικὴ μέθοδος τῶν καιρῶν μαζὶ βλ. Ch a r l e s, 'Ἐνθ' 'Ανωτ., σελ. C IXXXIII ἐξ. Π. a. v. Μ π ρ α τ σ ι ω τ ο υ, 'Υπόμνημα, σελ. 38 ἐξ.

17. Είναι γνωστοὶ οἱ μεταξὺ τῶν παλαιοτέρων 'Ελλήνων ὑπομνηματιστῶν τῆς 'Ἀποκάλυψεως συσχέτισμοι τοῦ Θηρίου καὶ τῶν πληγῶν τῆς 'Ἀποκάλυψεως πρὸς τὸν Μεσάμεθ καὶ τὸ 'Ισλάμ ('Αρβία), εἴτε πρὸς τὸν Σουλάτανο ἡ ἀκόμη καὶ τὸν Πάπα τῆς Ρώμης κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τὴν περίοδο τοῦ ἀλυτρωτισμοῦ (Κύριλλος ὁ Πατρεύς, 'Ανθίμιος 'Ιεροσαλύμων, 'Απ. Μακράκης κ. ἄ.). Βλ. περισσότερα στὸν Π. Μ π ρ α τ σ ι ω τ η, σελ. 47-50.

χωρίς νά λογαριάσω πώς άπό τό τέλος τοῦ Ιου αιώνα ώς τά σήμερα, πρέπει νά χάθηκαν νοήματα πολλάδιν συμβόλων, πού είταν οίκεια τὸν καιρὸν ἐκεῖνο, καὶ πώς ἡ ποιητικὴ (χρησιμοποιῶ τὸν δρό μὲ τὴν γενικότατη σημασία) ἀντίληψη τῶν ἀνθρώπων ἄλλαξε σημαντικὰ μέσα σὲ εἴκοσι αἰώνες¹⁸. Ὅπο τις προϋποθέσεις αὐτές, ἡ ἀπάντησις στὰ παραπάνω ἔρωτήματα είναι δυνατή μὲ δλες τίς ἀπαίτουμενες ἐπιφυλάξεις.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα, ποὺ είναι τὸ νόημα τῶν πληγῶν ποὺ ἔξαπολύουν ἐπάνω στὸν κόσμο οἱ ἐπτά σφραγίδες, οἱ ἐπτά σάλπιγγες καὶ οἱ ἐπτά φιάλες¹⁹. Φυσικά δὲν είναι αὐτῆς τῆς ὥρας ἡ ἐξήγησις τῆς καταγωγῆς εἰτε τῶν δεινῶν στὸ τέλος τῆς ἱστορικῆς περιόδου ποὺ διανύομε εἰτε τῶν ἐπτάδων, ποὺ κυριαρχοῦν στὸ βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως. Οἱ πρῶτες ρίζες αὐτῶν τῶν συμβόλων βρίσκονται στὸ βαθύλωνιακὸ ἔπος περὶ Δημιουργίας: Στὸ τέλος τῆς ἱστορίας θὰ ἐπαναληφθῇ κατὰ κάποιο τρόπο ἡ γνωστὴ ἀπ' τὸ ἔπος τῆς Δημιουργίας πάλι μεταξὺ τάξεως καὶ ἀγαθοῦ ἀφ' ἐνός, χάους καὶ κακοῦ ἀφ' ἐτέρου. Ἐξ ἀλλου, δοπιαδήποτε κι' ἄν είναι ἡ ἱστορία τῶν ἐπτάδων, ὅσονδήποτε κι' ἄν θελαν καταταγῆ σ' ὠρισμένο φιλολογικὸ ἀποκαλυπτικὸ τύπο, οἱ τρεῖς ἐπτάδες τῶν πληγῶν, ποὺ καταλαμβάνουν τὸ κεντρικὸ μέρος τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως σημαίνουν: 1) Πάως ὁ Ἱωάννης δὲν ὑποτιμᾷ καθόλου τὴν δύναμι τοῦ κακοῦ· δίνονται σκληρές μάχες καὶ φοβεροὶ ἀγῶνες διεξάγονται γιά

18. 'Ἐνθ' Ἀνωτ., σελ. 11 – 12.

19. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἐπτά, ἐν γένει, βλ. *The Interpreter's Dictionary of the Bible* (seven, seventh, seventh, up to the M. H. Pope). 'Ἐδῶ πρέπει νά ἀναφερθοῦμε ἀφ' ἐνὸς μὲν στοὺς συσχετισμοὺς τοῦ ἀριθμοῦ ἐπτά τῆς διηγήσως περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου (Γένεσις καφ. 1) πρὸς τὴν γενεαλογία τοῦ Χριστοῦ στὸν Ματθαῖο καὶ στὸν Λουκᾶ, ἀφ' ἑτέρου δὲ στὴν Πατερικὴ θεολογία περὶ «ἀγδόνης ἡμέρας», ποὺ είναι ἡ Κυριακή, ὁ ἐσχατολογικὸς χρόνος τοῦ Μεσσίου καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ γιά μὲν τὸ πρώτο θέμα βλ. Jean Daniellou, *Bible et la Liturgie*, Paris, 1958 [«Οἱ πρόγονοι τοῦ Χριστοῦ κατατάσσονται πρέματα σὲ ἔξη ὀμάδες μὲ ἑπτὰ πρόσωπα τῆς καθεμιᾶς». Ετοι δ ἡ Χριστὸς παρουσιάζεται σὰν εἰσηγητής τοῦ ἐβδόμου αἰώνους τοῦ κόσμου, σὰν νά είναι ὁ ἴδιος αὐτὸς ὁ ἐβδόμος αἰώνας. «Οἱ τέτοια είναι νά ἔννοια αὐτῆς τῆς κατατάξεως είναι σαφές. Ήδη τὸ Βεβλίο τῶν Παραλειπομένων, στὶς γενεαλογίες τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Νώε, κατατάσσει τοὺς ἀπογόνους των μὲ τὸν συμβολικὸ ἀριθμὸ τῶν ἐβδομήντα. Αὐτές οἱ κατὰ ἐπτάδες κατατάξεις είναι προφανῶς σκόπιμες. Αὐτή πού μᾶς δίνει ὁ Ματθαῖος είναι μά ἐφαρμογὴ τῆς συμβολικῆς χρονολογίας τῆς ἱερᾶς ἐβδομάδος στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Η γενεαλογία στὸ Λουκᾶ είναι ἐπίσης θεμελιωμένη στὸν ἀριθμὸ ἐπτά, ἀλλὰ κατὰ διάφορο τρόπο: περιλαμβάνει ἐβδομήντα ἑταῖ πρόσωπα ἀπό τοῦ Ἀδάμ μέχρι τοῦ Χριστοῦ... Αὐτήν τὴν ἐμμνεία ἡ πρὸς ἐβδομάδους ἐπιστολὴ πάει νά τὴν δικαιώσῃ δείχνοντας διτὴ ἡ ἐβδόμη ἡμέρα ἔχει αὐτήν τὴν προφητικὴ ἔννοια (3, 7· 4, 11) ... Πέραν, λοιπόν, τῆς ἀναπαύσεως τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν τάξη τῆς δημιουργίας, καὶ τῆς ἀναπαύσεως τοῦ Ἰσραὴλ μέσα στὴν τάξη τῆς Π. Δ., ὑπάρχει μά τριτὴ ἀνάπτωσις» (σελ. 311-313)], για δὲ τὸ δεύτερο τὴν λαμπρὴ μελέτη τοῦ Δ. Α. μ. Τ. σ. ἀ μ. η., 'Η Ἐβδότη Ἡμέρα, Θεσσαλονίκη, 1973. Αὐτὸ πού πρέπει νά σημειωθῇ ἐδῶ, ἰδιάίτερα, είναι ἡ μέσα στὴν Κ. Διαθήκη μετάβασις ἀπό τὸ Ιουδαϊκὸ Σάββατο στὴν χριστιανικὴ Κυριακή, ἀπό τὴν ἐβδόμη ἡμέρα στὴν δύδον.

τήν καταστροφή τοῦ κακοῦ. 2) Οἱ τρεῖς ἐπτάδες φάίνεται πώς ἔχουν σχέσι μὲ τὴν εὐκαρία γιὰ μετάνοια τῶν ἀνθρώπων ὑστερα ἀπὸ κάθε σειρά πληγῶν. 3) Τὸ σημαντικότερο δμος γιὰ τὸν συγγραφέα, που ἀπευθύνεται κυρίως πρὸς ἀγωνιζομένους χριστιανοὺς μάρτυρες, εἶναι δι τοῦ οἱ πληγὴς αὐτές, διπος οἱ πληγὴς κατὰ τοῦ Φαραὼ τῆς Αἴγυπτου, ἀποτελοῦν «τὰ σημεῖα καὶ τέρατα» μιᾶς νέας Ἐξόδου ἀπὸ τὴν δουλεία, μιᾶς τελικῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ κάθε σκλαβιᾶ. Εἶναι πέραν πάσης ἀμφιβολίας δι τοῦ δχι μόνο τὸ κύριο θέμα ἀλλὰ καὶ πάρα πολλές ἀπὸ τις λεπτομέρειες τῶν κεφ. 6 - 17 ἀποτελοῦν ἐπεξεργασία τοῦ θέματος τῆς Ἐξόδου τῶν Ἰσραηλίτων ἀπὸ τὴν δουλεία. Πολλοὶ σύγχρονοι ἐρμηνευτές τῆς Ἀποκαλύψεως σχετίζουν καὶ τὴν δλητικόνα τοῦ Ἀρνίου μὲ τὸ Ἀρνί τοῦ Πάσχα τῆς Ἐξόδου²⁰.

“Ἄν οἱ ἐρμηνευτής ιδῇ σ’ αὐτὸ τὸ ὑπόβαθρο τὶς τρεῖς ἐπτάδες τῶν πληγῶν—στὴν πιὸ γενικὴ τους, φυσικά, ἔννοια, κι’ δχι ἐν σχέσει μὲ διάφορα

20. Εἶναι πολὺ κοινὰ μέσα στὴν βιβλιογραφία τὰ περὶ ιουδαιοχριστιανισμοῦ τοῦ συγγραφέως τῆς Ἀποκαλύψεως. ‘ΟΡΕΙΝΑ η παρατηρεῖ σχετικῶς τὰ δξῆς: «.. Εἶναι τὸ κατ’ ἔξοχήν βιβλίο τῆς ἔβραικῆς ἀλαζονείας... Οἱ συγγραφεῖς κυττάζει τοὺς μὴ ἔβραιούς, ἀκόμη κι’ ἄπιστεον στὸ Χριστό, ὡς θετὰ τάκνα, ὡς ἔνους παρεισακούς στὴν οἰκογένεια τοῦ Ἰσραὴλ, ὡς πληθεῖον, ποὺ τοὺς κάνουν τὴν χάρι νὰ πλησιάσῃ μιὰ ἀριστοκρατία. ‘Ο Μεσσίας του εἶναι οἰδιαστικά ὁ ἔβραιος Μεσσίας... ‘Ολα αὐτὰ ἀπέχουν πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ Ἑναγγέλιο τοῦ Ἰησοῦ. ‘Ο συγγραφεὺς εἶναι πολὺ ἔξημμένος. Τὰ βλέπει δλα σὰν νὰ βλέπῃ ἀνάμεστος ἀπὸ ἐννὶ πέπλο ἀποκληξίας ἢ πίσιο ἀπὸ τὴν λάμψη μιᾶς πυρκαϊᾶς (‘Ενθ ‘Ανωτ., σελ. 238-9). Κι’ ὁ Ἐνστρατιάδης, ἀπ’ τοὺς δικούς μας, δὲν ἐκατάλαβε καλά τὸ βιβλίο, καὶ γι’ αὐτὸ παρατηρεῖ πῶς «ἡ κεντρικὴ ίδεις τοῦ λυρικοῦ τούτου ποιήματος ἦν η στήριξ τῶν πιστῶν εἰς τὴν ἀρθρή τοῦ Χριστοῦ πίστιν, ἀλλὰ κυρίως τὸ μίσος κατὰ τῶν Ρωμαίων... Καὶ τὸν ναὸν αὐτὸν ἐκαυσαν καὶ ἥφασαν οἱ ‘Ρωμαῖοι: διὰ τὸν λόγον δὲ ἀκριβῶς τοῦτο τὸ μίσος τοῦ ‘Ιωάννου κατὰ τῶν Ρωμαίων ἦτο ἀσπονδον... δσα καρδία τραβεῖσαν καὶ κοχλάζουσα ἀπὸ θυμόν καὶ δργήν νὰ ἀναβιβασῃ εἰς τὰ χειλη δξῆσχαστο σκληρὰ καὶ πικρὰ καὶ φοβερά καὶ εἰπεῖν καὶ ἀκόμησαι, ἀλλότρια τοῦ εἰσαγγελικοῦ πνεύματος καὶ ἀντάξει μανιονένης ἔβραικῆς γλώσσης, ἐπιζητούνσης νὰ εδρῇ Ικανοποίησιν καὶ ἀνάπauσιν εἰς τοὺς χειμάρρους τῶν ἀνατριχιαστικῶν ἀράνων (σελ. 302- 308). ‘Εκεῖνος δμος, ἀπὸ τοὺς δικούς μας συγχρόνους συγγραφεῖς περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ ἀγίου ‘Ιωάννου, ποὺ ἔξεπέρα τὰς προηγούμενον σύγχυσι, αὐθαριστικαὶ ἀγνοια τῶν πραγμάτων εἰς δι τοῦ ιδιαίτερα ἀφορὰ τὴν χριστολογία τοῦ βιβλίου εἶναι δ. Κ. Στ. Τ. Γεωργίου στὸ δργο του: «Η Ἀποκαλύψη τοῦ ‘Ιωάννου καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς ὁ Καταχθόνιος», Αθῆναι, 1960. Οὕτω λίγο οὔτε πολὺ δ. Κ. Γεωργίου κατατάσσει τῶν συγγραφέων τῆς Ἀποκαλύψεως μεταξὺ τῶν ‘Ιωάννινων ἀποκαλυπτικῶν συγγραφέων, ποὺ ἐπερίμεναν ἔναν οδράνιο Μεσσία γιὰ τὴν πραγματοποίησι τῶν ιουδαϊκῶν ἔθνικῶν ἀλπίδων. ‘Ο ‘Ιωάννης τῆς Ἀποκαλύψεως, οὐσιαστικά, πολέματὸν τὸν ‘Ιησοῦν τὸν Ἑναγγελίων. ‘Ανήκει στὴν ἀρχιερατικὴ καὶ φαρισαϊκὴ ιεροσολυμιτικὴ τάξι, ποὺ ἐσταύρωσε τὸν ‘Ιησοῦν, τὸν κήρυκα τῆς συγγνώμης καὶ τῆς ἀγάπης ἀκόμη καὶ πρὸς τοὺς ἔχθρούς, ποὺ ἐσταύρωσαν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Τὸ ‘μηρίον γι’ αὐτὸν εἶναι δ. Ιησοῦς, διπος τὸν περιγράφουν οἱ Ἑδαγγελιστές. ‘Ο αψευδοπροφήτης εἶναι δ. Βαπτιστῆς ‘Ιωάννης, οἱ τρεῖς Βάτραχοι εἶναι οἱ ‘Απόστολοι Πέτρος, ‘Ιωάννης καὶ Παῦλος, καὶ «Βαθύλων» εἶναι γιὰ τὸν ‘Ιωάννη τῆς Ἀποκαλύψεως ἡ ‘Εκκλησία!.. Κατὰ τὸν κ. Γεωργίου, δλα αὐτὰ ἐπιτυγχάνει δ. «καταχθόνιος» σ. τῆς Ἀποκαλύψεως χρησιμο-

έπι μέρους θέματα, πού συμπλέκονται με τὸ γενικό—μπορεῖ νὰ πῆ πώς οἱ πληγὲς αὐτές, θεολογικά, σημαίνουν τὴν κυριαρχία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ιστορίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἀνθρώπινες καὶ ὑπερανθρώπινες δυνάμεις, πού σὲ μιὰ ἀποφασιστικὴ τελικὴ φάσι τῆς ιστορίας ἀμφισβήτοῦν αὐτὴν τὴν κυριαρχία τοῦ Θεοῦ¹ καὶ αὐτὰ «τὰ σημεῖα καὶ τέρατα» εἶναι μιὰ τελικὴ πρόσκλησις τοῦ κόσμου γιὰ μετάνοια πρὸ παντὸς δικαίου καὶ κυρίως πῶς εἶναι ἡ προεξαγγελία τῆς τελικῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀγωνιστῶν κατά τοῦ κακοῦ ἐσφραγισμένων διπάδων τοῦ Ἀρνίου, κατά τὸν τύπο τῶν πληγῶν κατά τοῦ Φαραὼ καὶ τῶν Αἴγυπτίων. Σὲ τελικὴ ἀνάλυσι δηλ. αὐτές οἱ πληγὲς δὲν περιγράφονται γιὰ νὰ ἐμπνεύσουν τρόμο καὶ φόβο στοὺς κυμαινομένους καὶ ἀμφιταλαντευομένους χριστιανούς, ἀλλὰ ἐλπίδα καὶ θάρρος γιὰ τὴν ἐγγίζουσα ἡμέρα τῆς ἀπελευθερώσεως. Παραδόξως, οἱ πληγὲς αὐτές εἶναι μήνυμα ἐλπίδος.

Τό στοιχείο αυτό της ἐλπίδος γιὰ ταχεῖα ἀπελευθέρωσι σὲ συνάρτησι μὲ τὶς πληγὲς βλέπει κανεὶς στὶς περικοπὲς ἑκεῖνες τοῦ βιβλίου, ποὺ περιγράφουν τὴν οδράνια λειτουργία. Οἱ περικοπὲς αὐτὲς εἰναι ἀπόλυτα συναρ-

ποιώντας συνήθες διφορούμενες έννοιες και εικόνες, γιά νά ξεγελά τούς Χριστιανούς ἄλλα και τούς Ιουδαίους μή διμόφρονές του. Γ' αὐτὸ δ κ. Γεωργίου στολίζει τὸν ψευδο-προφήτη τῆς Ἀποκαλύψεως, δικαὶος συνήθως τὸν ἀποκαλεῖ, μὲ τὰ χειρότερα χρώματα. Γράφει γι' αὐτὸν διτὶ ιμετήλιμεν, τὸ φενδος, τὴν ἀπάτην, τὸν δόλον, τὴν κλοπὴν, τὴν παραχάραξιν, τὴν συσκότισιν, τὴν παρεμπίεναι, τὴν πλαστογραφίαν, τὴν ὑποκρισίαν, τὴν ἀσέβειαν, τὴν ἰταμότητα, τὴν ἀναίδειαν, τὴν βλασφημίαν, τὴν ἀσχημοσύνην, καὶ παρουσίας εἰς τὸν κόσμον τὸ εἰς τὰς χειρὰς ἡμῶν κείμενον, σατανικὸν ἀντόδιον ἔργον (σελ. 71). Παρακάτω, τὸν συγκρίνει πρὸς τὸν Ἰούδα γιά νά σημειώσῃ διτὶ τὸ Ἑγκλήμα τοῦ προδότου, συγκρινόμενο «πρὸς τὴν σατανικὴν καὶ εἰδεχθῇ κακουργίαν τούτου (τοῦ Ἰωάννου τῆς Ἀποκαλύψεως), ἀνάδεικνυται ὑψηλὸν λειτούργημα. . . Ἡ δηλ ὥς ἀνωτέρῳ σκηνοθεσίᾳ, ἐφιλοτεχνήθη. . . Για δυνηθῆ ὁύτος, κρυφίας, χωρὶς δηλαδή νά γίνη ἀντιληπτὸς ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ἀναγνῶστας του, νά ἐμπήξῃ τὸ στιλέτον εἰς τὴν καρδίαν Ἐκείνου, τὸν ὀνότον μιστεῖ θανατίσμος, καὶ ἔτι νά θανατώσῃ τὸν. . . Ἀδάντον!» (σελ. 81). Ο κ. Γεωργίου ἔγραψε πλήθης ἀνακριβεῖων γιά τὴν Ἀποκάλυψη, καὶ πάρα πολλές ὅμρεις γιά τὸν συγγραφέα τῆς. Ἀναφέρομε τὸ βιβλίο του ἐδώ δηλ γι' ἄλλο λόγο, ἀλλά γιατὶ οἱ ἀπόψεις του παρουσιάζουν κάτι τὸ παράξενο καὶ διασκεδαστικό μαζί.

"Αλλά και περί έξιουδασμού τοῦ Χριστιανισμοῦ υπὸ τοῦ προφήτη γίνεται ἀπό ἄλλους λόγος. Τὴν τελευταῖαν αὐτὴ ἀπονῆ ὑπεστήριξε μὲ πολλὴ δύναμις ὁ Hans Windisch στὸ ἔργο του *Der Messianische Krieg und das Urchristentum* ('Ο Μεσσιανικός Πόλεμος καὶ ὁ Ἀρχικός Χριστιανισμός'), Tübingen, 1909. Μερικοὶ μάλιστα, ἀπὸ τοὺς ὑπομνηματιστὰς, ὅπως ὁ Glasson, ἐκφράζουν πρὸς τὸ τέλος τοῦ εἰς κεφ. τῆς 'Ἀποκαλύψεως τῆν εὐχῇ νῦ εἰς ἔκει στηματήσοτε τὸ ἔργο του καὶ νῦ μὴν εἰχε προχωρήσει στὰ κεφ. 6-17, διόπου περιγράφουν οἱ τρεῖς ἑπτάδες τῶν πληγῶν! Καθὼς δημος φαίνεται, στὶς περιπτώσεις αὐτές, οἱ ἔξιγέτες, ἑκτὸς τῶν ἀλλων, δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὅψιν διτὶ καὶ στὰ κεφ. 1-3, στὶς 'Ἐπιστολὲς πρὸς τὶς ἑπτὰ 'Εκκλησίες, δὲν ὑπόσχεται μόνο στεφάνια στοὺς νικητὰς καὶ τοὺς μάρτυρες, ἀλλ᾽ ἑκτοξεύει καὶ σωφεῖς ἀπειλές γιὰ τοὺς ἀποστάτες, τοὺς ὑπερόπτες, τοὺς σταυριζόμενους καὶ τοὺς παραπλαινούτες.

τημένες μὲ τὶς πληγές, εἰδικότερα μὲ τὴν ἀπελευθέρωσι τῶν ἀγωνιστῶν πιστῶν ἀπὸ τὶς ἀντίθετες δυνάμεις καὶ μὲ τὴν βασιλεία τοῦ Χριστοῦ. Δὲν φαίνεται σωστή ἡ ἀποψίς τῶν ἐρμηνευτῶν ἐκείνων, ποὺ βρίσκουν σ' ὅλα αὐτὰ τὰ κείμενα τὴν ἔκφρασι μιᾶς Ιουδαικῆς ἐκδικήσεως καὶ τιμωρίας ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀντιπάλων τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ του²¹. Οἱ μορφὲς ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Ἰωάννης εἶναι, πράγματι, πολὺ Ιουδαικές· ἡ ἔμφασις δύμας εἶναι διάφορος στὸν Ἰωάννη ἄπ' ὅτι εἶναι στὶς Ιουδαικές ἀποκαλύψεις. Δὲν φοράει ὁ Ἰησοῦς τῶν Εὐαγγελίων τὴν ἀρματωσιά τοῦ Ἰουδαίου Μεσσίου διὰ νὰ φέρῃ τὸν ὀλεθρο τοὺς πολλοὺς καὶ τὴν σωτηρία σὲ πολὺ λίγους· ἀντίθετα, ὁ Ἰουδαῖος Μεσσίας ἐκχριστιανίζεται, ἀφοῦ τὸ ἐσφαγμένο Ἀρνίο, ἡ ἐσταυρωμένη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἐκφράζει μὲ Ιουδαικά χρώματα τὸν ἐσχατολογικὸ δυναμισμὸ της. Καθὼς σημειώνει ὁ Scott: «Μετατρέπει τὸν Μεσσίαν καὶ τὸν παρουσιάζει σάν τὸ Ἀρνίο, τὸ προσφερόμενο θύμα, ποὺ ἔξεπλήρωσε τὴν ἀποστολὴν του μὲ τὸν θάνατο του. Αὐτὸ γιὰ τὸν Ἰωάννη, δπως καὶ γιὰ τὸν Παῦλο, ἡταν τὸ κατ' ἔξοχὴν καὶ χαρακτηριστικὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ πρέπει νὰ θεωροῦμε τὸ βιβλίο του στὴν καθ' αὐτὸ οὐσία του χριστιανικὸ βιβλίο....»Οποιαδήποτε ἔννα χρώματα κι' ἄν πρόσθεσε στὴν εἰκόνα του, ἐκράτησε μπροστά του καθαρὰ τὴν σκέψη περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ποὺ ἐνίκησε διὰ τοῦ θανάτου Του. Ἔτσι τὸ πορτραΐτο στὴν Ἀποκάλυψι οὐσιαστικά ἐναρμονίζεται μ' ἐκείνο ποὺ συναντᾶμε ἀλλού στὴν Κ. Διαθήκη. Τοποθετεῖται μέσα σὲ πλαίσιο ἀποκαλυπτικό. Παρουσιάζει τὸν Χριστὸ δχι δπως ἔζησε ἐπὶ τῆς γῆς ἀλλὰ μὲ τὰ βασιλικά Του ἐνδύματα, νὰ ἀσκῇ ἐκείνα τὰ λειτουργήματα ποὺ θὰ ἀναλάβῃ, δταν ἐπιστρέψῃ γιὰ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμο. Τὸν δεῖχνει στὴν σχέσι του δχι μὲ τὶς κατ' ἄτομο ψυχές ἀλλὰ μὲ τὴν ἀγωνιζομένη Ἐκκλησία. Μ' δπες δύμας αὐτὲς τὶς διαφορές καθαρὰ ἀναγνωρίζεται σάν τὸ πορτραΐτο τοῦ Χριστοῦ²². Οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς πώς, γιὰ τὸν Ἰωάννη, ἡ πρώτη ἔλευσις τοῦ Μεσσίου ἡταν γεμάτη ἀγάπη γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα (τὸ Ἀρνίο τὸ ἐσφαγμένο), ἐνῷ ἡ δεύτερη θὰ είναι γεμάτη δργὴ καὶ θυμό. Δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιὰ μιὰ τέτοια διάκρισι μεταξὺ πρότης καὶ δευτέρας Παρουσίας. Ἐπὶ τέλους, ἡ διδασκαλία περὶ τελικῆς Κρίσεως, ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ κακοῦ καὶ ἡ τελικὴ νίκη ἐπὶ τῶν ἀντιθέτων δυνάμεων δὲν εἶναι ἀποκλειστικὴ καὶ ιδιάζουσα διδασκαλία τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου ἀλλὰ δόγματα δῆλης τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὸ ἔλεος, ἡ συγγνώμη καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ δὲν κατασφαλίζουν τὴν αἰώ-

21. "Ἐνθ' Ἀνωτ., σελ. 118· 120.

22. Θευμάσια ἀναλύει τὸ λειτουργικὸ χαρακτῆρα τῶν οὐρανίων σκηνῶν καὶ τῶν ἀσμάτων τῆς Ἀποκαλύψεως ὁ A. Hamman, La Priere, Le Nouveau Testament, στὴν σειρὰ Priere et Liturgie dans la Bible, Desclée, 1959, σελ. 348-375. Κι' ἄπ' τοὺς δικοὺς μας συγγραφεῖς ἀσχολεῖται ίδιωτερα γιὰ τὴν ἐπίδρασι τῆς Ἀποκαλύψεως στὴν Λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας δ. π. Νικόδ. Ἀναγνώστου, "Ἐνθ' Ἀνωτ., σελ. 69-79.

νια κυριαρχία τοῦ κακοῦ στὸν κόσμο, ἀλλὰ δίνουν τὸ ὑπόβαθρο καὶ τὴν οὐσία τῆς δύοιασδήποτε κρίσεως τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων καὶ ὑπόσχονται τὴν καταστροφὴν τοῦ μίσους καὶ τὴν ἐπικράτησι τῆς ἀγάπης, διὰ τοῦ καθορισμοῦ τί εἶναι οὐσία καὶ πραγματικότης μέσα στὸν κόσμο, τί εἶναι ἔμβολο καὶ ξένο. Ἀνήκει στὸν παράδοξο χαρακτῆρα τῆς χριστιανικῆς ἀποκαλύψεως ἡ ἀπέραντη ἀγάπη ποὺ κρατάει κόσμο, καὶ συγχρόνως ἡ Κρίσις ἐπὶ τοῦ κόσμου γιὰ τὴν ἄρνησι αὐτῆς τῆς ἀγάπης· ἡ μὴ ἀντίστασις στὸ κακὸ καὶ χρησιμοποίησις βίας ἀπὸ μέρους τοῦ χριστιανοῦ καὶ συγχρόνως ἡ σταθερά πεποίθησις γιὰ τὸ γρήγορο τέλος τοῦ κακοῦ.

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ δτὶ ἡ οὐράνια λειτουργία εἶναι ἀμεσα δεμένη μὲ τὰ παθήματα τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ ἔννοια τῆς λατρείας παρουσιάζεται ἔτσι σὸν νά μὴν ἔχῃ ἄλλο περιεχόμενο παρὰ τὴν ἐπικράτησι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἀφανισμὸ τοῦ κακοῦ ἀπὸ τὴν ἴστορία. "Ολα τὰ στοιχεῖα τῆς οὐράνιας λειτουργίας ἔξι ἐπόψεως σκηνικῶν εἶναι παρεμένα εἴτε ἀπὸ τὸν Ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων εἴτε ἀπὸ τὸ μεγάλο θέατρο τῆς Ἔφεσου. Θᾶλεγε, μάλιστα, κανεὶς πᾶς οἱ ὅδες τῶν Πρεσβυτέρων γύρω ἀπὸ τὸν θρόνο τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἀρνίου, κατὰ τὴν οὐράνια λατρεία, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ χορικὰ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θεάτρου.

"Ἄς παρακολουθήσωμε μερικὰ χαρακτηριστικὰ στιγμιότυπα αὐτῆς τῆς οὐράνιας λειτουργίας. Πρὶν ἀρχίσῃ τὸ δρᾶμα τῆς κρίσεως καὶ καταδίκης τοῦ κακοῦ δ οὐράνιος χορὸς βεβαιώνει πῶς τὸ πραγματικὸ ἀφεντικὸ τοῦ κόσμου δὲν εἶναι ὁ Σατανᾶς καὶ τὰ δργανά του στὴ γῆ ἀλλ' ὁ Θεὸς τῶν ἀγίων Γραφῶν:

«Ἄξιος εἰσαι ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεός μας, νά λάβεις τῇ δόξῃ καὶ τὴν τιμὴν καὶ τῇ δύναμη, γιατὶ σὺ ἔκλασες τὰ πάντα καὶ μὲ τὸ θέλημά σου εἶταν καὶ πλάστηκαν» (4,11)... «Ἄξιος εἰσαι νά πάρεις τὸ βιβλίο καὶ ν' ἀνοίξεις τὶς σφραγίδες του...»(5,9)... «Εἶναι ἄξιος τὸ Ἀρνί τὸ σφαγμένο νά λάβει τῇ δύναμη καὶ τὸν πλοῦτο καὶ τῇ σοφίᾳ καὶ τὴν ἔξουσία καὶ τὴν τιμὴν καὶ τῇ δόξῃ καὶ τὴν εὐλογίαν» (5,12). Αὕτη ἡ acclamation μὲ τὰ «ἄξιος» θυμίζει σκηνὲς ἀπὸ τὴν ἐνθρόνιστη αὐτοκρατόρων, καὶ τονίζει τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἀρνίου ἐπὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἴστορίας.

Πρὶν ἀνοιγῆ ἡ ἔβδομη σφραγίδα δ πολὺς δχλος ποὺ μὲ λευκὲς στολές καὶ τοὺς φοίνικες τῆς νίκης στὰ χέρια στέκεται ἐνώπιον τοῦ θρόνου καὶ ἐνώπιον τοῦ Ἀρνίου μὲ μεγάλη φωνὴ κράζει: «Σωτηρία στὸ Θεό μας ποὺ κάθεται στὸ θρόνο, καὶ στὸ Ἀρνί», οἱ δὲ Πρεσβύτεροι καὶ τὰ τέσσερα ζῶα προσκυνοῦν τὸν Θεό καὶ λένε: «Αμήν» ἡ εὐλογία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη καὶ ἡ ἔξουσία στὸ Θεό μας στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων ἀμήν» (7,10-12). "Ἄλλοι ισχυρίζονται ἐπὶ τῆς γῆς δτὶ ἔχουν τὴν σοφία, τὴν τιμὴ τὴν δύναμι καὶ τὴν δόξα, σφετεριζόμενοι τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ. "Ἡ οὐράνια λειτουργία δὲν εἶναι μία ἀπόσπασις καὶ ἀπο-

μάκρυνσις άπό τὰ γῆινα, ἀλλά ἡ ἄπὸ τὸ πρᾶσμα τοῦ Θεοῦ ἐρμηνεία τῶν ἐπιγείων καὶ ἀπολύτρωσίς των ἀπὸ τις ἀντίθετες δυνάμεις. Αὐτὸς εἶναι τὸ ἀληθινὸν νόημα τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἐν γένει.

Πρίν ἡχήσῃ ἡ ἔβδομη σάλπιγγα, ποὺ καταφανῶς θυμίζει πόλεμο, πάλι οἱ εἰκοσι τέσσαρες Πρεσβύτεροι προσκυνοῦν τὸν Θεόν καὶ λένε: «Ἐνχαριστοῦμέν σοι, κύριε, ὁ Θεός δι παντοκράτωρ ὁ ὕψος καὶ ὁ ἡν, διτὶ εἴληφας τὴν δύναμίν σου τὴν μεγάλην καὶ ἔβασιλευσας· καὶ τὰ ἔθνη ὥργισθησαν, καὶ ἥλθεν ἡ ὁργὴ σου καὶ δι καιρὸς τῶν νεκρῶν κριθῆναι καὶ δοῦναι μισθὸν τοῖς δούλοις σου τοῖς προφήταις καὶ τοῖς ἀγίοις καὶ τοῖς φοβουμένοις τὸ δόνομά σου, τοῖς μικροῖς καὶ τοῖς μεγάλοις, καὶ διαφθεῖραι τοὺς διωφθείροντας τὴν γῆν» (11,17-18). Ἡ κυρία ἔμφασις στὸν λατρευτικὸν αὐτὸν ὅμνο δὲν βρίσκεται στὸ κοινωνικὸν πρόβλημα ἀλλὰ στὸ θρησκευτικὸν γιὰ τὸν εὐσεβῆ πρόβλημα ἂν δι Θεός εἶναι Θεός, ἂν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ποὺ ἀποτελεῖ τὸ leitmotif τῶν ἀγίων Γραφῶν εἶναι μιὰ πραγματικότης. Τὸ κοινωνικὸν στοιχεῖο ὑπάρχει, ἀλλὰ εἶναι ὑποτεταγμένο στὸ θρησκευτικό. «Ἄν δι Θεός τῶν Γραφῶν δὲν εἶναι δι Θεός, τὸ ἀφεντικὸν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας, δὲν θάχε καμμιά οὐσιαστική σημασία δι δικός μου θριάμβος ἐπὶ τῶν ἔχθρῶν καὶ ἀντιπάλων μου.

Πρίν ἀνοίξουν οἱ ἐπτὰ φιάλες μὲ τὶς ἐπτὰ φοβερές πληγές πάλι ὁ οὐρανιος χορός, μὲ κινάρες τοῦ Θεοῦ, «τραγουδοῦν τὴν ὁδὴν τοῦ Μεωνῆ, τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ὁδὴν Ἀρνιοῦ, καὶ λένε: «Μεγάλα καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, Κύριε δι Θεός δι Παντοκράτωρ, δίκαιοι καὶ ἀληθινοὶ οἱ δρόμοι σου, Βασιλέα τῶν Ἐθνῶν· ποιός δὲν θὰ φοβηθεῖ, Κύριε, καὶ δὲ θὰ δοξάσει τὸ δόνομά σου; Γιατὶ είσαι δι μόνος δστος, καὶ διλα τὰ ἔθνη θάρβοιν καὶ θὰ σὲ προσκυνήσουν, γιατὶ φανερώθηκε δι δικαιοσύνη σου» (15,3-4). Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ λεχθῇ διτὶ στὴν Ἀποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου τὸ θέμα τοῦ ἐκτιλιστομένου στὸ βιβλίο δράματος δὲν εἶναι τόσο δι πολύτρωσίς τῶν καταπιεζομένων δικαίων καὶ δσίων· δὲν εἶναι ἡ καταστροφὴ καὶ δι καταποντισμὸς τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀδίκων, ποὺ βασανίζουν καὶ φονεύουν τοὺς ἀγίους, δσους δὲν προσκυνοῦν τὴν εἰκόνα τοῦ Θηρίου τὸ πάθος ποὺ διαπερᾶ τὸ βιβλίο αὐτὸς εἶναι διτὶ δι Θεός τελικὰ θριαμβεύει καὶ ἀποδεικνύεται Θεός δχι γιὰ χάρι μας ἀλλὰ γιατὶ δι Θεός εἶναι αὐτὸς ποὺ εἶναι. Φυσικὰ ὑπὸ τὴν ὁδὴν τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἀρνίου εἶναι φανερό διτὶ ἔχομε ἔναν ὅμνο τῆς ἀπελευθερώσεως, τῆς Ἐξόδου τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν δουλεία στὶς σκοτεινές καὶ ἀντίθετες δυνάμεις, ἀλλοτε τοῦ Φαραὼ τῆς Αἴγυπτου, τώρα τῆς ἀντίθεου δυνάμεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἔξουσίας. «Ἄλλ’ αὐτὴ δι ἀπελευθέρωσίς δὲν εἶναι ἀπλῶς pro pos, ὑπὲρ ἡμῶν, εἶναι μᾶλλον pro Deum, εἶναι ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ. Μ’ ἀλλα λόγια δι ἀπελευθερία εἶναι δυνατή, γιατὶ δι Θεός μπορεῖ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν ἄνθρωπο, καὶ μπορεῖ τελικά καὶ θέλει νὰ τὸν ἀπελευθερώσῃ δχι γιὰ κανέναν ἄλλο λόγο, ἀλλὰ γιατὶ δι Θεός εἶναι αὐτὸς ποὺ εἶναι. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ πῇ κανεὶς πῶς στὴν Ἀποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου τὸ πρόβλημα

ποὺ ἔξετάζεται δὲν εἶναι πῶς οἱ ἀναξιοπαθοῦντες τελικά θὰ θριαμβεύσουν, δὲν εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς δικαιοσύνης σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ· πῶς δηλ., ὁ Θεὸς ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξίαν καὶ τὸν χαρακτήρα του, ἀποδεικνύει δὲν εἶναι Θεός.

Ἡ τελευταία πρᾶξις τοῦ δράματος τῆς Ἀποκαλύψεως ἔχει σάν θέμα της, στά κεφ. 17 - 22, τις δύο Πολιτεῖες, τὴν πολιτεία τοῦ κακοῦ καὶ τὴν πολιτεία τοῦ Θεοῦ. Τὴν πολιτεία τοῦ κακοῦ ἐκπροσωπεῖ ἡ Βαβυλὼν ἡ Μεγάλη, ἡ Μῆτρα τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς. Ἡ πολιτεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ οὐράνια πόλις, ποὺ κατεβαίνει σάν Νύμφη ἀπὸ τὸν οὐρανὸν γιὰ νὰ τελέσῃ τοὺς γάμους της μὲ τὸ Ἀρνίο, ποὺ αὐτήν τὴν φορὰ παρουσιάζεται σάν νικητής στρατηλάτης, καθισμένος ἐπάνω σὲ λευκὸ ἄλογο, καὶ δονομάζεται «ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ». Ἡ νέα κοινωνία εἶναι ἔνα γαμήλιο πανηγύρι τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ἀνθρωπότητα ἐπάνω σὲ μιὰ καινούργια γῆ καὶ κάτω ἀπὸ ἔναν καινούργιο οὐρανό.

Ἐχουν πραγματικά, κάτι τὸ συγκλονιστικὸ ἡ περιγραφὴ τῆς πολιτείας τοῦ κακοῦ, τῆς Βαβυλῶνος, ὁ θρῆνος τῶν ἔξαρτωμένων ἀπ' αὐτήν βασιλέων καὶ ἀρχόντων γιὰ τὴν πτῶσι της, καὶ ὁ ὅμινος τῆς χαρᾶς στὸν οὐρανὸν γιὰ τὴν καταστροφὴ της. Οἱ περιγραφές αὐτές εἶναι γεμάτες συμβολικούς ὑπαινιγμούς γιὰ πρόσωπα, πράγματα καὶ πολιτικά γεγονότα τοῦ τέλους τοῦ α' αἰώνος. Δὲν μποροῦμε ἐδῶ νὰ ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτά τὰ θέματα. Ἐμδὲς ἐνδιαφέρει στὴν συνάφεια αὐτή τὸ δραματικὸ καὶ ποιητικὸ στοιχεῖο σὲ συνάρτησι πάντοτε μὲ τὸ κεντρικὸ θέμα. Γράφει ὁ Ἰοάννης: «Καὶ ἦρθε ἔνας ἀπὸ τοὺς ἐφτά ἄγγελους ποὺ κρατούσαν τὰ ἐφτά τάσια, μοῦ μίλησε καὶ μοῦ εἶπε: «Ἐλα, θὰ σοῦ δεῖξω τὴν κρίσι τῆς μεγάλης πόρνης ποὺ κάθεται στὶς δύχθες τῶν πολλῶν νερῶν. Μ' αὐτὴν πορνεύτηκαν οἱ βασιλιάδες τῆς γῆς, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς γῆς μέθυσαν ἀπ' τὸ κρασὶ τῆς πορνείας της... Καὶ ἡ γυναίκα ἵταν τυμένη στὴν πορφύρα καὶ στὰ κόκκινα καὶ δλόχρωση ἀπὸ τὰ μαλάματα καὶ μὲ πολύτιμες πέτρες καὶ μαργαριτάρια· καὶ κρατοῦσε χρυσὸ ποτήρι γεμάτο σιχασίες καὶ βρῶμις τῆς πορνείας της... Καὶ είδα τὴν γυναίκα καὶ μεθοῦσε ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν ἀγίων καὶ ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων τοῦ Ἰησοῦ» (17,1 - 6). Στὴ συνέχεια ἔνας ἄγγελος ἔξαγγέλλει θριαμβευτικά τὴν πτῶσι τῆς Βαβυλῶνος κι' ἀκολουθεῖ σπαραγγικὸς θρῆνος δλων δσοι ἀποζοῦσαν ἀπὸ τὴν πόρνη τὴν μεγάλη. Κατεβαίνει ἔνας ἄγγελος ἀπὸ τὸν οὐρανὸν μὲ μεγάλη δόξα καὶ φωνάζει θριαμβευτικά: «Ἐπεσε, ἔπεσε ἡ Βαβυλὼν ἡ μεγάλη ... γιατὶ ἀπὸ τὸ θυμομένο κρασὶ τῆς πορνείας της ἥπιαν δλα τὰ ἔθνη, καὶ οἱ βασιλιάδες τῆς γῆς πορνεύτηκαν μαζί της, καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς πλούτησαν ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς ἀκολασίας της... «Βγείτε, δ λαός μου, ἀπ' αὐτὴν γιὰ νὰ μὴ μοιραστήτε τὶς ἀμάρτιες καὶ γιὰ νὰ μὴ λάβετε ἀπὸ τὶς πληγές της... Πλερῶστε τὴν δύναμη σᾶς πλέρωσε, καὶ τὰ διπλά ἐπελερῶστε τα διπλά κατά τὰ ἔργα της. Μὲ τὸ ποτήρι ποὺ κέρασε διπλοκεράστε τὴν ὅσα ἦταν τὰ μεγαλεῖα της

καὶ ἡ ἀκολασία της, τόσο βασανισμό καὶ πένθος δῶστε της...». Κι' οἱ βασιλιάδες τῆς γῆς, ὅταν δοῦν τὸν καπνὸν τῆς πυρκαγιᾶς της θὰ φωνάξουν: «Οὐαί, οὐαί! πολιτεία μεγάλη, Βαβυλών, πολιτεία δυνατή! Σὲ μιὰν ὥρα μέσα ἥρθε ἡ κρίση σου!» Καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς κλαίνε καὶ θλίψουνται γι' αὐτήν, τὶ κανένας πιὰ δὲν ἀγοράζει τὰ φορτώματά τους: φορτώματα χρυσάφι κι' ἄστημι καὶ λιθάρια πολύτιμα καὶ μαργαριτάρια καὶ ἀκριβό λινό καὶ πορφύρα καὶ μεταξιά καὶ κόκκινα καὶ κάθε ἔντιο ἀρωματικό καὶ κάθε σκεῦος φιλντισένιο καὶ κάθε σκεῦος ἀπό ἔντιο πολύτιμο κι' ἀπό χάλκωμα καὶ σίδερο καὶ μάρμαροφορτώματα κανέλα καὶ ἀλοιφές καὶ θυμιάματα καὶ μύρο καὶ λιβάνι καὶ κρασί καὶ λάδι καὶ σιμυγδάλι καὶ σιτάρι καὶ κτήνη καὶ πρόβατα καὶ ἄλογα καὶ ἀμάξια καὶ κορμιά γιὰ πούλημα καὶ ψυχές ἀνθρώπων...». Ἐμποροί καὶ καραβοκύρηδες βλέποντας τὸν καπνὸν τῆς πυρκαγιᾶς τῆς Βαβυλῶνος θρηνοῦν «Οὐαί, οὐαί! Πολιτεία μεγάλη... σὲ μιὰν ὥρα μέσα τόσα πλούτη ἐρημώθηκαν... Οὐαί, οὐαί... ἀπό τὸ βιός της πλούτησαν ὅσοι ἔχουν καράβια στὴ θάλασσα: σὲ μιὰ ὥρα μέσα ἐρημώθηκε. Εὐφρανθήτε γι' αὐτό, οὐρανὲ καὶ ἄγιοι καὶ ἀπόστολοι καὶ προφῆτες, γιατὶ ἔκρινε ὁ Θεὸς τὸ δίκιο σας τιμωρώντας την» (18,1 - 20). Τὸ δραματικὸ καὶ ποιητικὸ στοιχεῖο σ' αὐτήν τὴν Πρᾶξι θᾶλεγε κανεῖς, πώς βρίσκει τὸ ἀποκορύφωμά του. Νά, μιὰ ἀκόμη περικοπῆ: «Καὶ τότες ἔνας ἀγγελος δυνατὸς σήκωσε ἔνα λιθάρι ὡσάν μεγάλη μυλόπετρα, καὶ τὸ ᾧ ῥιξε στὴ θαλασσα λέγοντας: «Ἐτσι, μὲ μιὰ ριζιά, θὰ πεταχτεῖ καὶ ἡ Βαβυλών, ἡ μεγάλη πολιτεία, καὶ δὲν θὰ ξαναφανεῖ ποτέ». Καὶ τὴ φωνὴ τῶν κιθαραδῶν καὶ τῶν μουσικῶν καὶ τῶν αὐλῶν καὶ τῶν σαλπίγγων δὲ θὰ τὴν ἀκούσεις πιά, καὶ τοὺς τεχνίτες τῆς κάθε τέχνης δὲ θὰ τοὺς εὗρεις πιά, καὶ τὸν ἥχο τῆς μυλόπετρας δὲ θὰ τὸν ἀκούσεις πιά, καὶ τὸ φῶς τοῦ λύχνου δὲ θὰ τὸ ιδεῖς πιά, καὶ τὴ φωνὴ τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης δὲ θὰ τὴν ἀκούσεις πιά· γιατὶ οἱ ἔμποροί σου εἴταν οἱ μεγιστάνες τῆς γῆς· γιατὶ μὲ τὰ μάγια σου πλάνεσες δῆλα τὰ ἔθνη...» (18,21 - 23).

«Ἄσ σημειωθῇ ἄλλη μιὰ φορά πώς τὸ κίνητρο τοῦ δραματικοῦ παλμοῦ καὶ τῆς ποιητικῆς φαντασίας σ' αὐτές τις περιγραφές καταστροφῆς δὲν είναι ἡ ἐκδίκησις καὶ ἀνταπόδοσις τῶν δεινῶν καὶ τῶν μαρτυρίων τῶν δικαίων καὶ ἀγίων ἀπὸ τὴν πολιτεία τοῦ Σατανᾶ, ἀλλ' ἡ ἔξαρσις τοῦ θριάμβου τοῦ κράτους καὶ τῆς πολιτείας τοῦ Θεοῦ ἐπάνω σ' ἔναν νόθο, ψεύτη καὶ κακούργο διεκδικητὴ τῆς κυριότητος ἐπὶ τοῦ κόσμου.

Τὸ ἴδιο ποιητικὸ μεγαλεῖο ἀπαντάει κυνεῖς στὴν περιγραφὴ τῆς οὐράνιας λειτουργίας γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς πόρνης Βαβυλῶνος. «Ἀκουσεν δὲ προφῆτης ἀώς φωνήν δχλου πολλοῦ καὶ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν καὶ ὡς φωνὴν βροντῶν ἰσχυρῶν...». «Ἀλληλούϊα, γιατὶ βασιλευε δὲν Κύριος δὲ Θεός μας, δὲ Παντοκράτωρ. Χαρά καὶ ἀγαλλίαση, κι' ἄς τὸν δοξάσουμε γιατὶ ἥρθε ἡ ὥρα τοῦ γάμου τοῦ Ἀρνιοῦ· καὶ ἡ γυναίκα του στολίστηκε· καὶ τῆς δόθηκε νῦν τυθεῖ λινό καθάριο καὶ λαμπερό, γιατὶ τὸ λινό εἶναι τὰ δίκαια τῶν ἀγίων» (19,6 - 8).

Τὰ κεφάλαια 20 καὶ 21 τῆς Ἀποκαλύψεως περιγράφουν μὲν μιὰ ἡρεμη ποιητικότητα τὴν πολιτεία τοῦ Θεοῦ. Ξεπερνάει σὲ λαμπρότητα τὴν διμορφιά καὶ τὸν πλοῦτο τῆς Βαβυλῶνος. Τὰ διάφορα εἰδη τῶν πολυτίμων λίθων δίνουν κάποια εἰκόνα τοῦ μεγαλείου της. Καὶ σημειώνει ὁ προφήτης: «Καὶ εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινήν· ὅ γάρ πρῶτος οὐρανὸς καὶ ἡ πρώτη γῆ ἀπῆλθαν ...» «Καὶ τὴν πολιτεία τὴν ἄγια Ἱερουσαλήμ, τὴν εἶδα νέα, νὰ κατεβαίνει ἐξ οὐρανοῦ, ἀπὸ Θεοῦ, ἑτοιμασμένη καὶ στολισμένη ὥσταν τῇ νύφῃ γιὰ τὸν ἄντρα της... Καὶ θὰ σκουπίσει κάθε δάκρυ ἀπὸ τὰ μάτια τους· καὶ θάνατος δὲν θὰ ὑπάρχει πιὰ οὔτε πένθος οὔτε κραυγὴ οὔτε πόνος θὰ ὑπάρχουν πιά· γιατὶ τὰ παλιὰ περάσαν...». Κι' ἀλλοδ παρατηρεῖ: ...«Καὶ ναὸς σ' αὐτὴν δὲν εἶδα, γιατὶ ὁ Κύριος ὁ Θεός ὁ Παντοκράτωρ καὶ τὸ Ἀρνί είναι ὁ ναός της. Καὶ ἡ πολιτεία δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὸν ἥλιο μηδὲ ἀπὸ τὸ φεγγάρι γιὰ νὰ τὴν φωτίζουν, γιατὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ τὴν φώτισε καὶ λύχνος τῆς είναι τὸ Ἀρνί²³.

Ἐδῶ πρέπει νὰ σταθοῦμε γιὰ νὰ ίδομε τί θέλει νὰ πῇ ὁ προφήτης μὲ τὴν κατακλεῖδα καὶ τὸ ἀποκορύφωμα αὐτὸ διηγαματικὴ ἀνάπτυξι τοῦ θέματός του. Είναι φανερό πῶς οἱ δυὸ πολιτεῖες ἀντιπροσωπεύουν τὴν πολιτεία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πολιτεία τοῦ Σατανᾶ. Ὁ ἄγιος Αὐγουστῖνος σωστὰ συνέλαβε τὴν ἴστορία τοῦ κόσμου στὸ ἔργο του «Ἡ πολιτεία τοῦ Θεοῦ σὰν τὴν πάλη ἀνάμεσα στὴν πολιτεία τοῦ Κάιν καὶ τὴν πολιτεία τοῦ Ἀβελ. Ἀντίθετα δύως πρὸς ὅτι πιστεύει ὁ νεώτερος ἀνθρωπος, κυρίως ἀπ' τὴν Διαφωτιστικὴ ἐξώ, περὶ συνεχοῦς προόδου τῆς ἀνθρωπότητος, περὶ πορείας συνεχοῦς ἀπ' τὸ καλὸ στὸ καλύτερο, περὶ καταστροφῆς τῶν δεινῶν ποὺ μᾶς ταλαιπωροῦν μὲ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν παιδεία, ἡ Κ. Διαθήκη, καὶ ίδιαίτερα

23. ΟΡΕΝΑ, σύμφωνα μὲ τὶς αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς του, τελείως διάφορες τῶν ἀντιλήψεων τῆς ίδικῆς μας ἐποχῆς ἐπικρίνει μὲ πολὺ ἔντονες ἐκφράσεις τὴν αἰσθητικὴ τοῦ συγγραφέως τῆς Ἀποκαλύψεως. Γράφει: «... Χρόματα σκληρά καὶ ζωηρά, μιὰ Ἑλλειψις πλήρης παντὸς αἰσθήματος πλαστικοῦ, ἡ ἀρμονία ποὺ θυσάζεται γιὰ τὸ συμβολισμό, κάτι τὸ ἀμό, τὸ στεγνό, τὸ ἀνόργανο, καθιστοῦν τὴν Ἀποκάλυψη τὸν τέλειο ἀντίποδα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀριστουργήματος, τὸ διόποιον ὃ τόποις είναι ἡ ζωντανή ὁμορφιά τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναικός...». Εχει, διπὼς οἱ Ἀνατολίτες, μεγάλη κλίση γιὰ τοὺς πολύτιμους λίθους. «Ἡ οὐράνια Ἱερουσαλήμ του δὲν ἔχει καμμιὰ χάρι· . . Τὴν κάνει λαμπρή στὰ μάτια καὶ δὲν φαντάζεται νὰ τὴν κάνῃ σκαλιστὴ ἀπὸ κανένα Φειδία. Κι' ὁ Θεός, ἀκόμη, είναι γι' αὐτὸν ἔνα σμαράγδινο δράμα, ἔνα είδος τεραστίου διαμαντιοῦ, πού λαμποκοπᾶ μὲ χλιες ἀκτίνες, πάνω, σ' ἔνα θρόνο. Βέβαια, ὁ Ὄλυμπιος Ζεὺς ήταν ἔνα σύμβολο ἀνότερο ἀπ' αὐτό. Τὸ σφάλμα, πού κάποτε παρασύρει τὴν Χριστιανικὴ τέχνη πρὸς τὸν πλούσιο διάκοσμο βρίσκεται τὶς ρίζες του μέστι στὴν Ἀποκάλυψη. . .»(σελ. 236-237). Σήμερα, φυσικά, ἡ αἰσθητικὴ μας ἀντιλήψης είναι ταλείως διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρενάν. «Ἡ σύγχρονη ζωγραφική, τὸ σύγχρονο θέατρο κι' ἡ λογοτεχνία τῶν ήμερῶν μας καταλαβαίνει καὶ αἰσθάνεται τὸν συγγραφέως τῆς Ἀποκαλύψεως ὁ Ρενάν, προκατειλημένος ἀπὸ τὶς ἀξίες τῆς ἐποχῆς του, δὲν ήταν δυνατό νὰ ἐννοήσῃ τὸν Προφήτη τῆς Πάτμου.

ή 'Αποκάλυψις, μὲ τὴν διδασκαλία περὶ Ἀντιχρίστου καὶ Βαθύλανος πρὸ τῆς τελικῆς καὶ ἀποφασιστικῆς στροφῆς τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀγάπην περιμένουν ἔξαρσι τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ μίσους. Οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ. Διαθήκης δὲν ἀντιμετωπίζουν πουθενά τὸ θέμα μιᾶς ἴστορικῆς προόδου, πολὺ περισσότερο τῆς τεχνικῆς προόδου. Ἐκεῖνο ποὺ θέλουν νὰ πονένε μὲ τὴν διδασκαλία γιὰ τὸν Ἀντίχριστο, τὸ θηρίο καὶ τὸν ψευδοπροφήτη πρὸ τοῦ τέλους, εἰναι πώς ἡ ψευτιά καὶ τὸ μίσος δὲν θὰ καταθέσουν σιγά - σιγά καὶ φρόνιμα τὰ ὅπλα μπροστά σὲ μὰ σιγά - σιγά αὐξανόμενη μέσα στὸν κόσμο κυριαρχία τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ἀγάπης. Ὁ προφήτης τῆς Ἀποκαλύψεως λέει δτι, πρὶν ἐλθῃ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὁ κόσμος θὰ περάσῃ τὴν μεγαλύτερη κρίσι τοῦ ἐπέρασε ποτέ. "Ολες οἱ καταχθόνιες, δρατές καὶ ἀδρατές, δυνάμεις θὰ ὑψώσουν μὲ θράσος τὴν κεφαλὴ τους μὲ μιὰ ἄνευ προηγουμένου ἀναίδεια καὶ αὐτοπεοίθησι. Ἐπειτα, ὁ προφήτης μὲ πολὺ σαφήνεια δηλώνει πώς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι κάτι ποὺ θάρητη στὸν κόσμο σιγά - σιγά. Εἶναι ἔνα θαῦμα ποὺ θάρητη δταν ὁ Θεὸς θέλη, μὲ τρόπο θαυμαστὸ καὶ ἀνεξιχνίαστο, σὰν νύμφη ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἔνα θαῦμα χάριτος καὶ ἐλέους. Καθήκον τοῦ ἀνθρώπου μέχρι τότε εἶναι νὰ πιστεύῃ στὸν Θεό καὶ στὸν ἐρχομό τῆς βασιλείας του, καὶ νὰ ἀντιστέκεται μ' ἀξιοπρέπεια, θάρρος καὶ ὑπομονὴ στὶς ἀπαυτήσεις τῶν διαφόρων θηρίων καὶ ψευδοπροφητῶν, ποὺ ὑπόσχονται στοὺς ἀνθρώπους πώς εἴτε ἔφεραν εἴτε θὰ φέρουν μιὰ δικιά τους θεία βασιλεία.

"Ἐπειτα εἶναι φανερὸ πώς κι' ἡ καταστροφὴ τοῦ κακοῦ κι' ἡ πραγματοποίησις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ δὲν θεωρηται ἀπὸ τὸν προφήτη σὲ μιὰ κοινωνική ἡ ἐπιφανειακά ἴστορική διάστασι. Τὸ ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἔκειθεν, τὸ ἴστορικό καὶ ὑπεριστορικό, τὸ δρατό καὶ τὸ ἀδρατό, ἀποτελοῦν γι' αὐτὸν μιὰ ἔνιαία πραγματικότητα. Οἱ ἴστορικὲς ἀντίθετες δυνάμεις βρίσκονται σὲ μιὰν ἔνότητα μὲ τὶς ἀδρατες ἀντίθετες δυνάμεις πέραν τῆς ἴστορίας. Τὸ ἴδιο ἴσχυει γιὰ τοὺς ἀγίους καὶ μάρτυρες τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν σχέσει πρὸς τὶς θεῖες δυνάμεις καὶ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ ποὺ προσφέρει τὴν οὐράνια λειτουργία. Αὐτὴ ἡ ἔνότητας τῶν δύο διαστάσεων, ἴστορικῆς καὶ ὑπεριστορικῆς εἴτε ὡς πρὸς τὶς θεῖες εἴτε ὡς πρὸς τὶς ἀντίθετες δυνάμεις δίνει τὸν χαρακτῆρα τῆς λειτουργικότητος στὸ δῆλο δρῆμα τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς κύριες πηγές τοῦ πλούσιου συμβολισμοῦ καὶ εἰκονισμοῦ, μέσα στὸν ὅποιο τίποτε δὲν βρίσκεται στὶς κανονικές του διαστάσεις. Ἔτσι ποὺ δὲ κόσμος ἔχει ὑποδουλωθῆ στὸ ψέμα καὶ τὴν θηριωδία τῶν πονηρῶν δυνάμεων, οὗτε ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ σύνταξις, οὗτε καμμιὰ Ἰσια, ἀρμονικὴ γραμμὴ ἡ κανονικὸ σχῆμα μπορεῖ νὰ ἐκφράσῃ τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων. Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ παραβλέψῃ πολλὰ κοινὰ ποὺ παρουσιάζει ὁ Ἰωάννης τῆς Ἀποκαλύψεως μὲ τὴν σύγχρονη ποίησι, τὴν σύγχρονη ζωγραφικὴ καὶ τὸ σύγχρονο θέατρο. "Ολα βρίσκονται ἔξω ἀπ' τὶς κανονικές τους διαστάσεις,

γιατί βρίσκονται μακριά ἀπ' τὸν Θεό καὶ τὴν ἀλήθεια, κάτω ἀπ' τὴν κυριότητα τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης. —Στὴν σύνδεσι ἴστορικοῦ καὶ ὑπεριστορικοῦ ἀναφέρονται καὶ δσα ὁ Ἱερὸς συγγραφεὺς, κατὰ τὸν Ἡσαΐα, γράφει περὶ βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ «καινῆς γῆς» καὶ ὑπὸ «καινὸν οὐρανόν». Ἡ κτίσις καὶ ὁ ἀνθρώπος, κατὰ τὶς "Ἄγιες Γραφές, εἰναι αἰώνια δεμένα μεταξύ των. Ἡ ἀλλαγὴ στὸ ἔνα σημαίνει ἀλλαγὴ καὶ στὸ ἄλλο. Ὑπάρχει ἔνα εἶδος ἀλληλεγγύης καὶ συμπάθειας μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ κτίσεως εἴτε στὴν πτῶσι εἴτε στὴν ἀνόρθωσι. Ἐχει μάλιστα κανεῖς τὸ αἰσθητό δι τὸ δλες ἐκεῖνες οἱ φυσικές καταστροφές τῶν σφραγίδων, τῶν σαλπίγγων καὶ τῶν φιαλῶν εἰναι, ἀπὸ μιᾶς ἀποψι, ἔνα εἶδος καθάρσεως τῆς κτίσεως καὶ προετοιμασία γιὰ τὴν μεταμόρφωσί της σὲ καινὸν οὐρανὸν καὶ καινὴ γῆ.

* * *

Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ ἀγίου Ἰωάννου κλείνει τὴν σειρά τῶν βιβλίων τῆς "Ἄγιας Γραφῆς. Στὸ πρῶτο, στὴν Γένεσι, περιγράφεται ἡ Δημιουργία τοῦ κόσμου, ἡ ἀποτυχία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὑποδούλωσίς του στὸ κακό καθὼς κι' ἡ ἴστορια τῆς θείας οἰκονομίας, μὲ στόχῳ τὴν δημιουργία ἐνὸς νέου λαοῦ τοῦ Θεοῦ, μιᾶς νέας ἀνθρωπότητος. Στὴν Ἀποκάλυψι περιγράφεται ἡ τελικὴ σύγκρουσις πρὸς τὸ κακό, ἡ ἀναδημιουργία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κτίσεως. Ὁλη ἡ ἴστορια τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Κ. Διαθήκης κατατείνει πρὸς τὴν δημιουργία μιᾶς ἀληθινῆς κοινωνίας ἀνθρώπων, τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, μιᾶς μεταμορφωμένης ἀνθρωπότητος μέσο σ' ἔνα μεταμορφωμένο κόσμο. Ὁλόκληρη ἡ "Ἄγια Γραφή στὴν Πολιτεία τοῦ Θεοῦ ἀποβλέπει στὸν καινὸν οὐρανὸν καὶ τὴν καινὴ γῆ. Γε' αὐτὸς κι' ἡ Ἀποκάλυψις, τὸ τελευταῖο βιβλίο τῆς "Ἄγιας Γραφῆς, τελειώνει μὲ τὴν περιγραφὴ τῆς πρωγματοποιήσεως αὐτῆς τῆς θείας Πολιτείας. Αὐτὸ συνιστᾶ δι τὸ δνομάζομε βιβλικὴ προοπτικὴ τῆς σωτηρίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὶς Ἑλληνίζουσες φιλοσοφικὲς ἀπόψεις περὶ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ τελευταῖες αὐτές μιλῶν μᾶλλον γιὰ μιὰ αὐτοσωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀτόμου διὰ τῆς ἀποσπάσεως ἐκ τοῦ κόσμου, μὲ ἔνα εἶδος ἔξδου ἀπ' τὴν ἴστορια σ' ἔναν κόσμο ὑπερβατικό, ξένο καὶ ἀντίθετο πρὸς τὸν παρόντα. Ο σ. τῆς Ἀποκαλύψεως μιᾶς μιλάει γιὰ σωτηρία ποὺ προσφέρει δ Θεός δχι σ' ἔναν ἄλλο κόσμο ἄλλα στὸν ἰδιο τὸν κόσμο μας μεταμορφωμένο δχι ἕκτός τῆς ἴστοριας καὶ ἀτομικῶς, ἄλλα μέσα στὴν ἀληθινὴ κοινωνία μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ποὺ εἰναι τὸ τέρμα καὶ συγχρόνως ἡ ὑπέβασις δλης τῆς ἴστορικῆς πορείας. Στὴν Ἀποκάλυψι δ κόσμος αὐτὸς δὲν τελειώνει. Ξαναρχίζει σωστά καὶ κανονικά ἀπ' τὴν ἀρχὴ μὲ στόχῳ τὴν αἰώνιότητα.

"Οποια κ' ἄν ἦταν ἡ συγκεκριμένη ἴστορικὴ κρίσιμη κατάστασις, ποὺ διέγραψε τὰ πλαίσια, μέσα στὰ δόποια δ προφήτης τῆς "Ἀποκαλύψεως δια-

πραγματεύθηκε τό θέμα της κυριότητος και βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ κόσμου και τῆς ἱστορίας, εἰδὲ δέ, ὑπὸ τὰ συγκεκριμένα αὐτὰ ἱστορικά δεδομένα, τὴν ἀληθινή θρησκεία σὰν πιστότητα στὴν κυριότητα τοῦ Θεοῦ και σὰν μαρτυρία και μαρτύριο, τὸ γεγονός διτι μὲ τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῦ Προφήτου ἡ Ἔκκλησία κατακλείνει τὶς θεόπνευστες και ἄγιες Γραφές της, ἐκφράζει τὴν ἄποψί της πώς τὸν σκοπὸ τῆς ἱστορίας δηλώνει ἡ ἀκροτελεύτια ἵκετευτική κραυγὴ τοῦ Ἰωάννου στὸ βιβλίο τῆς Ἀποκάλυψεως: «Ἄμήν, ἔρχου Κύριε Ἰησοῦ», ὑπὸ αὐτές τὶς συνθῆκες εἶναι φανερὸ πῶς ἡ ἱστορία κορυφώνεται σ' ἔνα δραματικὸ «finale», τὸ νόημα τοῦ ὅποιου, δπως και τοῦ πρὸ αὐτοῦ και τῶν μετ' αὐτῷ μόνο ἡ ποίησις, ὑπὸ τὴν στενότερη και εὐρύτερη ἔννοια, μπορεῖ νά ἐκφράσῃ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀναγνώστου Νικοδ., Ἀρχμ., Ἡ Ἀποκάλυψις (Εἰσαγωγικά, Κείμενον, Παράλληλα Χωρία, Ἐρμηνευτικὸν Λεξικόν, Λεξιλόγιον), Ἐκδ. β', Μυτιλήνη, 1971.
 Beckwith, Lisbon, The Apocalypse of John, Baker Bookhouse, Grand Rapids, Michigan, 1967².
- Bowman J. W., The Drama of the Book of Revelation, Philadelphia, The Westminster Press, 1955.
- Γεωργίου Στ., Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου και δ Συγγραφεύς της δ Καταχθόνιος, Ἀθῆναι, 1964.
- Carrington Philip, The meaning of Revelation, N. York, Mcmillan Co., 1931.
- Charles R. H., The Revelation of St. John, I. C. C., 2 vols, Edinburgh.
- Εβαρητιάδου Σωφρ., Ἀποκαλυπτικά, ἐν ΘΕΟΛΟΓΙΑ, 1923 (σελ. 300-326), 1924 (σελ. 46-68).
- Deichgräber R., Gotteshymnus und Christushymnus in den frühen Christenheit, Untersuchungen zu Form, Sprache und Stil der frühchristlichen Hymnen, Göttingen, 1967.
- Glasson T. F., The Revelation of St. John, The Cambridge Bible Commentary.
- Jörns, Das Hymnische Evangelium. Untersuchungen zum Aufbau, Funktion und Herkunft der hymnischen Stücke in der Johannesoffenbarung, Gütersloh, 1971.
- Keppler Thomas, The Book of Revelation, Commentary for Laymen, N. York, Oxford Univ. Press, 1957.
- Kostantinou Θεοδόρου, Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου, Ἀθῆναι, 1973.
- Kroll Joh., Die christliche Hymnodik bis zu Clemens von Alexandria, Darmstadt, 1968.
- Lohmeyer Ernst, Die Offenbarung des Johannes, ἐν Das Handbuch zum N. Testament, 2te Aufl., Mohr, Tübingen, 1953.
- Μπρατσιάτου Παν., Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου (Κείμενον—Εἰσαγωγὴ—Σχόλια—Εἰκόνες), Ἐν Ἀθήναις, 1950.

- Ρενάν 'Ερν., Ο Αντίχριστος, Μετάφρ. Μιχ. Πριονιστή, Πρόλ. Γιάννη Ψυχάρη, Είσαγγλη Κεντ. Παλαιμά, Φαέθων, Αθήναι, 1956.
- Σεφέρη Γεωργ., Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, Μεταγραφή, Αθήναι, Ίκαρος, 1966.
- Scott E. F., The Book of Revelation, London, 4th ed., 1941.
- Σπεντζή Πέτρου, Παραλογή ἀπὸ τὴν Αποκάλυψη τοῦ Ιωάννη, Δεσδώνη, Αθήναι, 1972.
- Σημείωσις: Σ' διαφορᾶ στὴν γενικῶτερη Βιβλιογραφία περὶ τῆς Αποκαλύψεως τοῦ Ιωάννου, δὲ ἔλληνας ἀναγνώστης πρέπει νὰ κυττάξῃ στὰ ἔργα τοῦ καθηγ. Παν. Μπρατσιώτου καὶ τοῦ ἀρχιμ. Νικοδ. Ἀναγνώστου.

Περὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ

Heinrich Schlier

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Βόννης

(Συνέχεια)

II.

Παρὰ τὰ προεκτεθέντα δὲν περιεγράφη σύνολον τὸ φαινόμενον ἐκεῖνο, τὸ δόποιον καλεῖται ἐκ νεκρῶν "Εγερσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ συμβάν, καθ' ὅν τρόπον μέχρι τώρα ἔξητάσθη, ἔλαβεν ἀσφαλδὸς χώραν ἐπίσης ἐν τῇ ἀπολύτῃ ὑπερφυσικότητι τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν θὰ ἡτο δυνατὸν ποτὲ καθ' ἐντὸν νά ἀποκληθῇ γεγονός, ἢτοι συμβεβηκός, τὸ δόποιον καθ' ὅν χρόνον λαμβάνει χώραν ταύτοχρόνως καὶ φανερώνεται. Τοιουτορόπως ἀνήκει εἰς τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸς ὁ ἀλόγος¹⁸ τῆς αὐτοκήρυξεως τοῦ Ἀναστάντος ως τοιούτου. Η Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συμβαίνει διά τῆς αὐτομαρτυρίας τοῦ Ἀναστάντος ως τοιούτου ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ τοιοῦτον γεγονός ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐμπειρίᾳ, γίνεται κατά τὴν «ἐμφάνισιν» τοῦ Ἀναστάντος κήρυγμα τῶν μαρτύρων.

Ἐρευνῶν δῆμος κανεὶς τὰ κείμενά μας ἥμπορει νά εἶπῃ, ὅτι ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ως τοιαύτη αὐτοδηλώνεται ἐν ὥρισμένῃ ἐννοιᾳ διά τοῦ «κενοῦ μνημείου». Τὸ κενὸν μνημεῖον γίνεται δηλαδὴ ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς πειστικὸς μάρτυς ὑπὲρ τῆς διά τῶν ἐμφανίσεων τοῦ Ἀναστάντος προκληθεῖσης μαρτυρίας. "Οταν ἐπισκοπήσωμεν τὰς πολυειδεῖς, μεταξύ των ἀσυνδιαλλάκτους, ἀφ' ἐνδὸς ἐπιφυλακτικάς καὶ ἀφ' ἐτέρου μὲν ζωηράς προθέσεις εὐσεβοῦς ἐποικοδομητικότητος γραφείσας διηγήσεις, γίνονται δύο πράγματα φανερά: πρῶτον μία αὐθόρμητος καὶ ἄτονος πεποιθησις περὶ ἐνδὸς γεγονότος¹⁹, τὸ δόποιον ἥμπορονσε κανεὶς νά ἀρυσθῇ ἀπὸ μίαν ποικίλην παράδοσιν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἥμπορει ὁ H. von Campenhausen²⁰ νά λέγῃ ἐπὶ

18. Πρβλ. ἐπ' αὐτοῦ M. Heidegger, Unterwegs zur Sprache, 1959, σ. 258 ἔξ.

19. Πρβλ. πρὸ πάντων τὰς ἀποδείξεις, τὰς δόποιας προσάγει ὁ W. Nauck, Die Bedeutung des leeren Grabes für den Glauben an den Auferstandenen, ἐν: ZNW 47, 1956, 243-267, σ. 256 ἔξ.

20. Von Campenhausen, Ἑργ. μνημ., σ. 95. Πρβλ. καὶ W. Pannenberg, Die historische Problematik der Auferweckung Jesu, ἐν: Grundzüge der Christologie, 1964, σσ. 69-103. παρὰ B. Klappert, Ἑργ. μνημ., σ. 245 ἔξ. J. Schmidt, Urkerygma und

τῇ βάσει ἀπροκαταλήπτου καὶ προσεκτικῆς ἐρεύνης: «Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εὑρέθη καὶ ἔδεικνύετο πράγματι ἐν κενὸν μνημεῖον». Δεύτερον εἶναι δύνατὸν νὰ ἔρωνται κανεὶς ἀπὸ τάς διηγῆσεις τὸ ἔξῆς: τὸ κενὸν μνημεῖον δὲν παρουσιάζεται ως «ἀπόδειξις»²¹ τῆς Ἀναστάσεως, ἀλλὰ ως ἔνδειξις αὐτῆς καὶ ως σημείον. Ἡ περὶ αὐτοῦ εἰδῆσις μόνη γεννᾷ κατὰ τὰ Εὐαγγέλια μόνον ἀμφιχανίαν, φόβον, ἀμφισβήτησιν καὶ κάθε εἰδούς ζηλοφθόνους ὑποθέσεις. «Οπου διώκεις εἰς τὰς διηγῆσεις διαφαίνεται ἡ τάσις νὰ προσδοθῇ μία ώρισμένη ἀποδεικτικὴ δύναμις, τότε δόηγει ἡ ίδια αὐτὴ τάσις εἰς ἄτοπον»²², καθ' ὅσον ἔπειτε νὰ προστεθοῦν εἰς τὰ σημεῖα αὐτὰ μερικαὶ ἐπὶ πλέον διαβεβαιώσεις, π. χ. ἡ σφράγιστις τοῦ μνημείου καὶ ἡ κουστωδία Ματθ. 27, 66 ἔξ. ἡ ἐπίσης ἡ προσαγωγὴ μαρτύρων ἐκτὸς τῶν γυναικῶν δυναμένων νὰ μαρτυρήσουν περὶ τοῦ πράγματος, πρβλ. Ακ. 24, 12, 24· Ἰω. 20, 6 ἔξ. Ἡ τάσις αὐτὴ καὶ μὲ αὐτὴν ἡ περαιτέρω προσαγωγὴ ἀποδείξεων αὐξάνεται εἰς σημείον καταπληκτικὸν εἰς τὴν παράδοσιν τῶν ἀποκύρων εὐαγγελίων, δικαὶος λόγου χάριν δεικνύει τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Πέτρου. Τοιουτοτρόπως ἐπίσης δὲν σχηματίζει τὰς διηγῆσεις ἡ ἐρώτησις, ἔαν τὸ μνημεῖον ἦτο κενόν, ἀλλὰ τί σημαίνει τὸ διτὶ ἦτο κενόν. «Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει τὸ κενὸν μνημεῖον σημαίνει εἰς τὴν πραγματικότητα μόνον, διτὶ ἦτο κενόν, καὶ πρῶτον τὸ στόμα τοῦ ἀγγέλου κοινοποιεῖ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὑπόσχεται τὴν ἐμφάνισιν Του. Ὁ G. Koch δικαίως εἴπε: «Τὸ κενὸν μνημεῖον ἀποκόπτεται βιαίως ἀπὸ τὸν ἑατόν του καὶ τὴν πραγματικήν του σημασίαν καὶ γίνεται τὸ κεντρικὸν σημείον τοῦ γεγονότος»²³. Καὶ ὁ W. Nauck ὀρθῶς ἐπεξήγησεν: «Ἡ πίστις εἰς τὸν Ἀναστάντα δὲν ἐκπηδᾷ ἀπὸ τοῦ κενοῦ μνημείου. Ἄλλ' ἀντιθέτως τὸ μνημεῖον τίθεται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἐπὶ τῆς δοπιάς ὁ Ἀναστάς μαρτυρεῖ περὶ Ἐαυτοῦ»²⁴. Βεβαίως πρέπει νὰ ἔννοηθῇ τὸ μνημεῖον ὑπὸ τὴν προύποθεσιν, διτὶ κανεὶς ἀκούει ἐντὸς αὐτοῦ τὴν φωνὴν τοῦ ἀγγέλου, δικαὶος λόγους ἰδιαιτέρως παρὰ τῷ Λουκᾶ ἀποπέμπει τρόπον τινά ἀπὸ τοῦ μνημείου Ακ. 24, 5. «Ἐξυπηρετεῖ δὲ φῶς τοιοῦτον ἀπελαύνον σημείον καὶ ἀναδεικνύεται πρὸς τοῦτο εἰς ἐν ἀρνητικὸν καὶ πολυεξήγητον εὑρῆμα, διτὸν κανεὶς πληροφορήσαι δι' αὐτοῦ περὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συμπληρωματικῶς μίαν διαβεβαίωσιν τοῦ γεγονότος. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον εἶναι αἱ ἀφηγήσεις περὶ τοῦ μνημείου, ως λέγει ὁ R. Bultmann, μόνον μία «παραφυάζει» τοῦ κηρύγματος περὶ τῆς

Evangelienberichte, ἐν: Bibel und Kirche, 22, 1967, σσ. 14-18. 15. Ἀλλως πάλιν E. G u t - w e n g e r, Zur Geschichtlichkeit der Auferstehung Jesu, ἐν: ZKTh 88, 1966, σσ. 257-282. Ἐπ' αὐτοῦ P. G a e c h t e r, Die Engelserscheinungen in den Auferstehungsberichten, ἐν: ZKTh 89, 1967, σσ. 191-202.

21. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον R. B u l t m a n n, Ἐργ. μνημ., σσ. 311. 314 ἔξ.

22. Πρβλ. A. S t r o b e l, Ἐργ. μνημ., σ. 178.

23. G. K o c h, Ἐργ. μνημ., σ. 163.

24. W. N a u c k, Ἐργ. μνημ., σ. 258.

'Αναστάσεως τοῦ Χριστοῦ²⁵, καὶ μάλιστα μία τοιαύτη, διὰ τῆς δόπιας προφανῆς συμφώνως πρὸς Ἰουδαικήν ἀντίληψιν διφέλει νῦν τονισθῇ ἡ πραγματικότης τῆς Ἀναστάσεως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κενοῦ εὑρεθέντος μνημείου.

Τὸ κυρίως ἔνδιαφέρον— διὰ τὸν Παῦλον ἀλλωστε τὸ μοναδικόν, ὑπὸ τὴν προύποθεσιν ἐν γένει, διτὶ ἐγνώρισε μίαν παράδοσιν περὶ τοῦ κενοῦ μνημείου, τὸ ὄποιον οὐδὲν ὑπεμφαίνει— συγκεντρώνεται εἰς ἓν ἔτερον γεγονός: τὸ γεγονός τῆς ἐμφανίσεως²⁶ τοῦ Ἀναστάτου, διόποιος ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τῆς ἐμφανίσεως «ώραθη». Ἰστορικῶς ἔξεταζομένης τῆς Ἀναστάσεως ἐν τῷ γεγονότι τῆς ἐμφανίσεως ἔχομεν θρυμματισμὸν τοῦ ὁρίζοντος τῶν γεγονότων. Εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι δυνατὸν νῦν λεχθῆ: «Μεταξὺ Ἀναστάσεως καὶ ἐμφανίσεως δὲν ἥμπορει νῦν γίνη διάκρισις, εἶναι ταῦτό σημαῖα»²⁷, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸν νῦν εἰπωθῆ: «Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διόποια λαμβάνει χώραν διαρκούσῃ τῆς Ἀνυψώσεως, γίνεται διὰ τῆς ἐμφανίσεώς Του ἰστορικὸν γεγονός καὶ δι' αὐτῆς τελεσιουργεῖται. Τὸ «ώρθη» συνδέεται ἀμέσως μὲ τὸ «ἡγέρθη», διπος τὸ «ἐπέτηφη» μὲ τὸ «ἀπέθανεν». Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀναστάτου εἶναι ἡ ἐπισφράγιστις τῆς Ἀναστάσεως.

Τί ἐννοεῖ δῆμος ἡ Καινὴ Διαθήκη διὰ τοῦ: «ἐμφάνισις τοῦ Ἀναστάτου»; Ἡ ἡδη πρὸς δῆλωσιν ταῦτης χρησιμοποιηθεῖσας δρολογία²⁸ ὑποδηλῶνει κατά τινα τρόπον τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πράγματος. Ἀποφασιστικῆς σημασίας δρος εἶναι ἡ λέξις «ἄφθητο» οὗτος εἶναι γνωστός εἰς ἡμᾶς δχι μόνον ἀπὸ τὸν Παῦλον καὶ τὴν παράδοσιν του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Λουκᾶν, π. χ. Ακ. 24, 34· Πρξ. 9, 17· 13, 31· 26, 16. «Ο ἐν λόγῳ δρος παιζεὶ ἡδη καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἔνα ρόλον κατά τὴν ἀφήγησιν θεοφανειῶν. «Ο παθητικὸς ἀδριστος πρέπει νῦν γίνη κατανοητὸς ἐν ἀμεταβάτῳ ἐννοίᾳ, ἡτοι ὡς «ἀφάνη», «ἀφησεν ἔαυτὸν νῦν ὅραθη», «ἔδωκεν ἔαυτὸν πρὸς ὅρασιν», διπος ἡ εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἀσυνήθης, ἀλλὰ εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Ἐβδομήκοντα συγχοτερον ἀπαντωμένη δοτικὴ τοῦ προσώπου, ἐπὶ παραδείγματι «Κηφη», 1 Κορ. 15, 5, ἐννοεῖ ἐκείνον, εἰς τὸν ὄποιον διέμφανιζόμενος γίνεται ὅρατὸς καὶ ἀντικείμενον τῆς ἐμπειρίας του²⁹. Εἰς τὸν τρόπον αὐτὸν ἐκφράσεως ἀντιστοιχεῖ εἰς ἄλλος δρος, τὸν ὄποιον εὐρίσκομεν εἰς τὸν Λουκᾶν: «Ο θεὸς... . ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι», οἱ Θεὸς ἀφησεν αὐτὸν νῦν φανερωθῆ, δηλαδὴ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅστε νῦν συνηντᾶτο, Πρξ. 10, 40· πρβλ. Ρωμ. 10, 20 (Ησ. 65, 1). «Ἄλλ ἐπίσης ἔδω ἀνήκει τὸ «έφανερώθη Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς ἐγερθεῖς ἐκ νεκρῶν», διέ Ιησοῦς ἐφανερώθη εἰς τοὺς μαθητάς, ἀφοῦ ἡγέρθη

25. R. Bultmann, Ἕργ. μνημ., σ. 315.

26. G. Koch, Ἕργ. μνημ., σ. 179.

27. Οἱ πρὸς τὴν ὄρολογίαν πρβλ. K. H. Regestorff, Ἕργ. μνημ., σ. 58 ἔξ. 117 ἔξ. H. Grasser, Ἕργ. μνημ., σ. 186 ἔξ. 226 ἔξ. Th WB, V, 315 ἔξ. (Michaelis). Ph. Seideński c k e r, Auferstehung, σ. 38 ἔξ.

28. Bläss - Debrunner, σ. 191. 313.

ἐκ νεκρῶν, Ἰω. 21, 14· πρβλ. 21, 1. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸν διαδραματίζουν ἀκόμη ἔνα ρόλον ἐξ ἐπόψεως γλωσσικῆς χρήσεως τῶν δρων τὰ ἔξῆς στοιχεῖα: ἀφ' ἑνὸς ἡ στενὴ σχέσις τοῦ «ἀδφῆναι» πρὸς τὸ «ἀποκάλυψις», καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ σκέψις τῆς παρουσιάσεως τοῦ Ἐμφανισθέντος²⁹. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν μαρτύρων εἶναι δυνατὸν νὰ γίνη λόγος ἀντιστοίχως περὶ τοῦ «ἀρῆν», «βλέπειν». «Οὐχὶ Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν ἔδρακα;», ἐρωτᾷ ὁ Παῦλος Ι Κορ. 9, 1, τὸ δόποιον ἐν συμφωνίᾳ πρὸς Ι Κορ. 15, 3 ἐξ ἑννοεῖ ἀναμφιβόλως μίαν ὥρισμένην ἀντιληψιν τοῦ ἐπιδεικνυομένου Ἀναστάντος. Περὶ τοιούτου «ἀρῆν» (ἐπίσης «βλέπειν» καὶ «θεωρεῖν») γίνεται λόγος ἀκόμη καὶ ἐν Μκ. 16, 7· Μτθ. 28, 7· 10· Ἰω. 20, 18· 20· 25· 29· Πρξ. 9, 27· 22, 17 καὶ Λκ. 24, 37· 39. Ποίου εἰδους ἀκριβέστερον εἶναι αὐτὸν τὸ «ἀρέν», μένει ἐν τούτοις κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἀνοικτὸν θέμα, δῆπος τὸ χαρακτηριστικὸν μιᾶς τοιαύτης ἐμφανίσεως. Αὐτὸ δέ, τὸ δόποιον ἐλέχθη, εἶναι, δτὶ ἐκείνος, δ ὅποιος «εἴνε φανίσθη εἰς ἔνα ὥρισμένον τόπον καὶ τὸν δόποιον οἱ μάρτυρες «εἰδον», δδειχεν «Εαυτὸν καὶ ἄφησεν «Εαυτὸν νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐμπειρίας, καὶ δτὶ δεικνύμενος ἔγινεν ἀντιληπτὸς ὑπὸ τῶν μαρτύρων ὡς δ ἐκ νεκρῶν ἐγερθεὶς ἢ ἀνυψωθείς.

‘Αλλ.’ δ Παῦλος διατυπώνει τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀνυψωθέντος καὶ κατ’ ἄλλον τρόπον. ‘Ομοίει περὶ τῆς «ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ», περὶ τῆς «φανερώσεως» ἢ «ἀποκαλύψεως» τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Γαλ. 1, 12, καὶ περὶ τοῦ δτὶ δ Θεὸς ηδόδικησε νὰ «ἀποκαλύψῃ τὸν υἱὸν Του εἰς ἐμέ», «ἀποκαλύψαι ἐν ἐμοί», Γαλ. 1, 16, διὰ τοῦ δόποίου ἑννοεῖται δ «ωὶδες Θεοῦ ἐν δυνάμει», Ρωμ. 1, 3, δ ὅποιος εἶναι δ «ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν». ‘Η λέξις «ἀποκαλύψις» ἐμπειρικεῖται δμως διὰ τὸν Ἀπόστολον τὴν φανέρωσιν ἐνδὲς ἀπολύτως κεκρυμμένου μυστηρίου καὶ μίαν ἀμεσον ἐμπειρίαν μιᾶς ἀπροσίτου ὑποθέσεως τοῦ πράγματος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς κάθε ἄλλον τρόπον πληροφοριοδοτήσεως, π. χ. διὰ πλουσίας εἰς διδασκαλίαν παραδόσεως. Λόγῳ δὲ τῆς τοιαύτης κατακυριεύσεως ὑπὸ τοῦ μυστηρίου ἐμπειρέχει ἢ λέξις περαιτέρω τὴν φανέρωσιν αὐτοῦ εἰς τὸν λόγον καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἀποσταλέντος καὶ ἐνδυναμωθέντος μάρτυρος. ‘Η φανέρωσις αὐτὴ ἐπιτελεῖται εἰς τὸν χῶρον τοῦ παροδικοῦ ὡς «πρόληψις» τῆς δριστικῆς καὶ «εσχατολογικῆς» ἀποκαλύψεως. ‘Ως τοιαύτην ἀποκαλύψιν ἀντελήθη δ Παῦλος τὴν συνάντησίν του μὲ τὸν Ἀνυψωθέντα καὶ τὴν συνάντησιν τῶν Ἀποστόλων πρὸ αὐτοῦ μὲ τὸν Ἀναστάντα. Αὐτῇ εἶναι ἡ προαντίληψις τοῦ ἐσχατολογικοῦ γεγονότος. Τοιουτότροπως διακρίνει λοιπὸν δ Παῦλος ἐν τοιούτον διδειν—έαυτὸν—πρὸς—δραστικοὺς καὶ ἐν τοιούτον δρῦν πρὸς κάθε ἄλλην «ἀπτασίαν», τὴν δόποιαν Ἰσως γνωρίζει, π. χ. 2 Κορ. 12, 1 ἐξ.³⁰ καὶ τὴν δόποιαν δμως δὲν θέτει ὡς θεμέλιον

29. ‘O Ph. Siedensticker, Auferstehung, σ. 42 σημ. 17 παραθέτει μὲ πρόθεσιν διδασκαλίας ‘Ησ. 40, 5 καὶ 52, 16 ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο’.

30. Πρβλ. E. Fascher, Osterberichte, σ. 206. von Campenhausen, Ἑργ. μνημ., σ. 65. K. H. Rengstorff, Ἑργ. μνημ., σ. 59 ἐξ.

τοῦ κηρύγματός του. Δι' αὐτὸν ἔχει μεγαλυτέραν σημασίαν ἡ ἐν Ι Κορ. 15, 8· 9, 1 ὑπόδηλωθεῖσα ἐμπειρία ἀπό τὴν τελευταίαν, βασικήν ἐμφάνισιν καὶ ἀποκάλυψιν. Τοιαύτην διάκρισιν εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, αἱ δοποῖαι δὲν τοποθετοῦν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου τὸ δραμα τῆς Δαμασκοῦ καὶ ἄλλας ὁπτασίας, ὅπως ἀναφέρονται ἐν 16, 9 ἐξ· 18, 9· 22, 17 ἐξ· ἥ και 7, 56. Πρβλ. ἐπίσης Λκ. 24, 30 ἐξ. Πρξ, 1, 1 ἐξ. Ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸῦ ἀποκλίνοντος δλαι αἱ ψυχολογικῆς χροῦᾶς ἐμρηνεῖαι τοῦ γεγονότος, αἱ δοποῖαι δίδονται εἰς τὴν Ἐξηγητικήν πρὸ πάντων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Σχολῆς τοῦ D. Fr. Straub καὶ αἱ δοποῖαι ἐπανεμφανίζονται σήμερον εἰς τὴν Καθολικήν Θεολογίαν καὶ ισχύουν ὡς τι νέον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γίνεται δμως ίστορεσις τοῦ συμβάντος³¹.

Αὐτό, τὸ δοποῖον ἐννοοῦν οἱ δροὶ ἐμφανίζεσθαι καὶ δρᾶν τὸν Ἀναστάτα, γίνεται φανερώτερον, δταν ἔξετάσωμεν ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ Ἀναστάς, περὶ τοῦ δοποίου λέγονταν τὰ κείμενά μας, δτι ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς μάρτυρας. Εἶναι δὲ Σταυρωθείς. Αὐτὴν ἡ αὐτονόητος καὶ ἐν τούτοις τονισθεῖσα μαρτυρία, π. χ. τῶν μνημονεύθεντων διμερῶν τύπων πίστεως, ὅπως Ρωμ. 4, 25· Ι Κορ. 15, 3 ἐξ· 1 Θεσ. 4, 14, ἀλλ. ἐπίσης καὶ τῶν διεσπαρμένων εἰς τοὺς λόγους τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων τύπων, τῶν καὶ τὸ διάγραμμά των καθοριζόντων, ὅπως π.χ. Πρ. 2, 23 ἐξ· 5, 30 ἐξ· 10, 39 ἐξ· 13, 28 ἐξ. Ὡς τὸν Σταυρωθέντα κηρύσσει ἐπίσης Ἔαυτὸν ρητῶς καὶ ὁ Ἀναστάς εἰς τὰς διηγήσεις τῶν ἐμφανίσεων, εἴτε διὰ τῆς ιδίας Αὐτοῦ ὑποδείξεως, Λκ. 24, 26· 46, εἴτε διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν ἰχνῶν τῆς Σταυρώσεως Του, Ἰω. 20, 20· 27. Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀναστάτος ὄρپται δὲ Σταυρωθείς. Ὡς τοιοῦτον παρέχει Ἔαυτὸν πρὸς δραστιν δὲ Ἀναστάς. Ωστε ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Ἀνυψωθέντος ὄρπται ἡ δόξα τοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἀποθανόντος. Ἐκ νεκρῶν δὲν ἡγέρθη δὲ οἰοσδήποτε τυχόν νεκρός. Δὲν ἀπεδείχθη ως ἔγερσις δ τυχόν θάνατος. Ἀλλ. Αὐτὸς δὲ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ Νεκρός ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ζωήν, καὶ αὐτὸς δὲ θάνατός Του, δὲ θάνατος τῆς ταπεινῆς του ἀγάπης, ὑπῆρξεν δὲ θάνατος τοῦ θανάτου. Εἶναι σαφές, δτι διὰ τῶν λεχθέντων ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀναστάτος ἀπαλλάσσεται ἀφ' ἑαυτῆς πάσης πραγματικῆς ἀναλογίας πρὸς θρησκειολογικάς θεοφανείας, καὶ δτι τὸ «ὅρπαν», καθ' δσον ἐννοεῖ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ἐπιδεικνύοντος Ἔαυτόν, διασκεδάζεται πλήρως ἀπὸ ἀπόψεως δρολογίας. Τὸ «ὅρπαν» σημαίνει τρόπον τινά «λαμβάνειν πειραν».

Τοῦτο πιστοποιεῖται καὶ διὰ δύο ἀκόμη παρατηρήσεων. Ἐξηκριβώσαμεν, δτι συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲ Σταυρωθείς ἀνίσταται διαρκούσης τῆς ἀνυψώσεως. Αὐτὸς ἀντανακλᾶται καὶ εἰς τὸν τρό-

31. 'Ἐπ' αὐτοῦ παραδείγματος χάριν χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ παρατηρήσεις τοῦ H. R. Schlechte, Epiphanie als Geschichte, 1966, σ. 70 ἐξ. Πρὸς αὐτάς πρβλ. P. Wengle, Jesus, 1917, σ. 6. 365.

πον τῆς ἐμφανίσεως Του καὶ ἔχει σημασίαν διὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ ὄραν. 'Ο 'Αναστάς ἐμφανίζεται ἐν ἀναχωρήσει καὶ οἱ ὁρῶντες Αὐτὸν βλέπουν τὸν ἀναχωροῦντα. Τοῦτο ισχύει διὰ τὴν παράστασιν τοῦ Ματθαίου, διοὐ ή μοναδική ἐμφάνισις τοῦ 'Αναστάντος, ἡ ἐμφάνισις «τοῖς ἐνδεκαν, ταῦτοχρόνως εἶναι ἀποχαιρετισμός. 'Ο 'Ιησοῦς ἐμφανίζεται ὡς ὁ ἀποχωρῶν. 'Ο Λουκᾶς διεπύωσε τὸ στοιχεῖον αὐτὸν ρητῶς εἰς τὴν Ιστορίαν τῶν μαθητῶν τῶν πρὸς Ἐμπαοὺς πορευομένων: «αὐτῶν δὲ διηνοίχθησαν οἱ ὄφθαλμοί, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν· καὶ αὐτὸς ἀφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν», Λκ. 24, 31. Καὶ, ὡς γνωστόν, θέτει ἐπίσης ὁ Λουκᾶς δλας τὰς ἐμφανίσεις τοῦ 'Αναστάντος ὑπὸ τὴν προοπτικήν, ὅτι πρόκειται περὶ ἐμφανίσεων ἐκείνου, ὁ δόπος «ἀδέστη» ἀπὸ τοὺς μαθητὰς καὶ «ἀνεφέρετο» εἰς τὸν οὐρανόν, Λκ. 24,51· Πρᾶ. 1,9 ἔξ. Θεολογικῶς δμως ἐπεξειργασμένη εἶναι ή ὑπόθεσις αὐτὴ τοῦ πράγματος τὸ πρῶτον παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, ὁ δόπος μάλιστα δχι τυχαίως ἀντιλαμβάνεται δλην τὴν δρᾶσιν τοῦ 'Ιησοῦν, ἡ δόποια δι' αὐτὸν εἶναι ή δρᾶσις τοῦ ἥδη 'Ανυψωθέντος 'Ιησοῦν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐπιγείου, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐλεύσεως, ἡ δόποια εἶναι ἥδη εἰς διαρκῆς ἀποχαιρετισμός. 'Ερχεται δποιος ἐκείνος, ὁ δόποιος φεύγει, συναντῷ δποιος ἐκείνος, ὁ δόποιος εὑρίσκεται καθ' δδόν. Τὸ στοιχεῖον αὐτὸν τὸ ἀπαντῶμεν συγκεκαλυμμένως εἰς τὴν σκηνήν, τὴν δόποιαν ἥδη ἀνεφέραμεν κατά τὴν ἐμφάνισίν Του εἰς τὴν Μαρίαν τὴν Μαγδαληνήν, Ἰω. 20,11 ἔξ. Τί βλέπει ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ κατά τὸ κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιον; Τὸν 'Αναστάντα. 'Αλλὰ πῶς ἐμφανίζεται Οὗτος εἰς αὐτήν; 'Ως ἐκείνος, ὁ δόποιος κατά τὴν ἐμφάνισίν του δὲν ἡμπορεῖ νά γίνη ἀντικείμενον ἀφῆς καὶ εἰς τοῦ δόποιου τὴν ἐμφάνισιν ἀνήκει, ὅτι ἐμφανίζεται ὡς ὁ ἀποχωρῶν. 'Ισως ἡμπορεῖ νά είπῃ κανείς, ὅτι δρᾶται δ παρών 'Αναστάς, ὁ δόποιος εἶναι ἀπών. Τοιουτορόπως δρᾶται Οὗτος ἐν ἀσφαλεῖ ἀβεβαιότητι καὶ ἀβεβαιᾳ ἀσφαλείᾳ. Τὸ τοιούτον ἀσταθεροποίητον καὶ ἀδιαθέσιμον τοῦ 'Αναστάντος θέλουν κατ' ἄλλον τρόπον νά ἔξαρουν καὶ ἐκείναι αἱ λεπτομέρειαι, αἱ δόποιαι ἀφήνουν νά ἐμφανισθῇ δ 'Ιησοῦς αἴφνης ἀνάμεσα εἰς τοὺς μαθητὰς παρὰ τὸ κεκλεισμένον τῶν θυρῶν, Λκ. 24,36· Ἰω. 20,19-26· δὲν ἀναφέρουν τὴν ἀποχώρησίν Του, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν προϋποθέτουν. 'Εντεῦθεν γίνεται ἀντιληπτός καὶ δ ἰδιάζων τόνος, ὁ δόποιος κυριαρχεῖ εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 21ου κεφαλαίου τοῦ κατά Ἰωάννην Εὐαγγελίου καὶ τὸ δόποιον χαρακτηρίζει δ Bultmann ὡς ἔξης: «Αὐτός εἶναι, καὶ ἐν τούτοις δὲν εἶναι Αὐτός· δὲν εἶναι Αὐτός, τὸν δόποιον αὐτοὶ (οἱ μαθηταὶ) είχον γνωρίσει μέχρι τότε, καὶ ἐν τούτοις εἶναι Αὐτός»³². 'Επίσης εἶναι δυνατόν νά λεγθῇ: 'Ασφαλῶς εἶναι Αὐτός. 'Αλλ' εἶναι δυνατόν ἐν γένει νά εἶναι Αὐτός, ἐάν εὑρίσκεται κατά τὴν ἄνοδον εἰς τὴν δόξαν Του; Τέλος οὐδέποτε ἡμποροῦσαν νά τὸν συλλάβουν, ἔκτος δταν ἥλθεν ἡ «ἄρα» Του, ἢτοι δ Σταυρός, πρβλ. Ἰω. 7,30· 7,44· 8,20.

32. R. B u l t m a n n , Das Evangelium des Johannes, 1st1953, σ. 549.

Οι δροι «έμφαντισις» και δράνη υπερβάλλονται εις τὴν συνήθη σημασίαν των ἀκόμη ἀπό κάτι ἄλλο. Τὸ «ἄρθη», «έφανερώθη», σημαίνει εἰς τὰ πλαίσια τοῦ κειμένου τῶν Εὐαγγελίων καὶ μίαν αὐτοφανέρωσιν τοῦ Ἀναστάντος ὡς λόγου καὶ σημείου. Καὶ «δρᾶν» σημαίνει τὴν ἀντίστοιχον ἐμπειρίαν ἀπό τῆς πλευρᾶς τῶν μαρτύρων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον είναι δυνατὸν νῦ εἶπη κανεῖς, διτὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λαμβάνει χώραν εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς «συνάντησις». Ἡ συνάντησις, τὴν δροίαν βιώνουν οἱ μάρτυρες, καθορίζεται ἀπό τὸν Ἰησον. Καὶ ἡ συνάντησις αὐτῇ πραγματοποιεῖται ὡς καθαρὴ δωρεά εἰς τὸν λόγον καὶ τὰ σημεῖα, εἰς τὸ χαιρετισμὸν καὶ τὴν εὐλογίαν, εἰς τὴν προσφάνησιν, τὴν προσαγόρευσιν καὶ τὴν διδαχήν, εἰς τὴν παραμυθίαν καὶ τὰς δδηγίας καὶ τὴν ἀποστολήν, εἰς τὴν ἴδρυσιν νέας κοινότητος. Είναι, θὰ ἡτο δυνατὸν νῦ εἶπη κανεῖς ἐπίσης, ἡ δριστικὴ ἐγγύησις δλῆς Τοῦ τῆς συμπαθείας καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῆς οὐσίας τῆς προσφορᾶς Του. 'Αλλ' ἐάν αὐτὸν είναι ἡ «έμφαντισις» Του, τότε είναι ἡ «δρασις» τοῦ Ἀναστάντος καὶ ἀκού, ὑπόδοχῃ καὶ προσωπικὴ κοινωνία. Ἡμποροῦμεν νῦ συνοψίσωμεν: ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λαμβάνει χώραν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὸν χώρον τῆς ἱστορίας κυρίως διὰ τῆς ἐμφανίσεως Του εἰς τοὺς δρῶντας Αὐτὸν μάρτυρας. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτὴν παρέχει 'Εαυτὸν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀναστάντος διαταραθεῖς εἰς ἀποχαιρετιστήριον συνάντησιν καὶ εἰς νέαν καὶ δριστικὴν ἐμπειρίαν τῆς προσφορᾶς Του.

Τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως διαδίδεται ἐν τούτοις ἀκόμη περαιτέρῳ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἡ ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ γίνεται ἀντικείμενον τοῦ κηρύγματος δυνάμει τῆς ἐμφανίσεως. Παρὰ ταῦτα δφείλει κανεῖς ἔδω νῦ κάνη μίαν διάκρισιν. Ἡ φράσις δὲν ἐννοεῖ μετά τοῦ R. Bultmann³³, διτὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ είναι ἡ παρουσία Του εἰς τὸ κήρυγμα καὶ κατ' ἀντιστοιχίαν ἡ σύστασις τῆς πίστεως εἰς τὸν Ἀναστάντα. Διότι ὡς ποίος καὶ μὲ ποίον τρόπον γίνεται πράγματι παρόν εἰς τὸ κήρυγμα; Καὶ εἰς τὸ ἔτερον σημεῖον: Διὰ ποίου τρόπου συνίσταται ἡ αἰνιγματώδης πίστις, ἡ δποία πιστεύει εἰς τὴν παρουσίαν—εἰς τὸ κήρυγμα; Αὐταὶ δὲν είναι συμφώνως πρὸς τὰ κείμενα οἰαίδηποτε ἀδικαιολόγητοι ἐρωτήσεις καὶ δὲν είναι ὡς ἐκ τούτου δυνατὸν νῦ παραμερισθοῦν, ἐκτὸς ἐάν κανεῖς διαγράψῃ δλας τὰς ἐκφράσεις, αἱ δποίαι ἀφοροῦν εἰς τὸ γεγονός, χάριν τοῦ μοναδικοῦ θαύματος τῆς συστάσεως—η δφείλει κανεῖς νῦ εἶπη τῆς Ἀναστάσεως:—τοῦ κηρύγματος, διότι δὲν τὰς ἐπιτρέπουν αἱ κοσμοθεωρητικαὶ περιπλοκαὶ τῆς ἱστορίας. 'Αλλὰ τότε πῶς θέλουν νῦ ἀφήσουν πράγματι νῦ ἰσχύη τὸ θαῦμα

33. Πρβλ. R. Bultmann, Neues Testament und Mythologie, ἐν: Kerygma und Mythos (=Theologische Forschungen 1) 1951, σ. 44 ἥξ. Τοῦ Αὐτοῦ, Das Verhältnis der urchristlichen Christusbotschaft zum historischen Jesus, 1960.

έκεινο τοῦ κηρύγματος, εἰς τὸ δόποιον «ὅ Ιησοῦς... εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα παρών»; «Ο Ιησοῦς πράγματι παρὼν εἰς τὸ κήρυγμα», χωρὶς αὐτὸς δ Ἰησοῦς νὰ ἔχῃ ἀναστῆ ἐκ νεκρῶν καὶ ἀνυψωθῆ: τοῦτο εἶναι ἐν δχι μικρότερον καὶ καθ' ἑαυτὸ μᾶλλον ἀκατανοητότερον θαῦμα, πρὸ τοῦ δόποιον ἡ Ἰστορία ἴσταται ἀσφαλῶς δχι δλιγάθερον ἀμήχανος, δπως πρὸ τοῦ κηρύγματος τῆς ἐκ νεκρῶν Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ο W. Marxsen³⁴, δ δόποιος ὑφ ὥρισμένην ἔποψιν ἔξαλλάσσει τὰς ἀπόψεις τοῦ Bultmann, πλὴν ἄλλων νομίζει, δτι ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι μία ἐρμηνεία τῆς ὑποθέσεως τοῦ πράγματος, δτι «ἡ ὑπόθεσις Ἰησοῦ ὕγεται περαιτέρω διὰ τῶν μαρτύρων Του», καὶ δτι ὡς ἐκ τούτου σχετικῶς μὲ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρόκειται «περὶ τῆς συνεχείας τοῦ συμβάντος τοῦ περὶ Ἰησοῦ κηρύγματος», τὸ δόποιον βεβαίως βασίζεται ἐπὶ τοῦ δτι οἱ μαθηταὶ «εἰδον τὸν Ἰησοῦν». Εὰν λάβωμεν ὑπ δψιν τοῦτο, δτι κατὰ τὸ κήρυγμα τῆς Ἀναστάσεως οὔτε περὶ «συνεχείας τοῦ συμβάντος» οὔτε περὶ τοῦ κηρύγματος περὶ τοῦ Ἰησοῦ πρόκειται, ἀλλὰ περὶ τοῦ δτι γίνεται ἀντικείμενον τοῦ λόγου καὶ τῆς γλώσσης δ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προαποκαλυπτόμενος ἐν δυνάμει καὶ δόξῃ Θεοῦ ἀνυψωθεῖς Ἰησοῦς Χριστός, τότε σημαίνει συμφώνως πρὸ πάντων πρὸς τὰ κείμενά μας τὸ εἰς αὐτὰ ἀπαντώμενον «ἀδρᾶν» τὸν Ἰησοῦν τὴν ἄμεσον ἐμπειρίαν τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ ὡς τοῦ Ἀναστάντος καὶ Ἀνυψωθέντος, καὶ δὲν ἐννοεῖ κάτι, τὸ δόποιον ἔπειτα διὰ μιᾶς συνήθους ἔξηγήσεως—καὶ αὐτὸ σημαίνει ἀκόμη δι' ἐνδὲ συμπεράσματος, τὸ δόποιον συνάγεται μὲ τὴν βοήθειαν γνωστῶν (Ιουδαικῶν) παραστάσεων—ἐρμηνεύεται ὡς ἀναστᾶς ἐκ νεκρῶν. Δὲν πρόκειται περὶ ἐνδὲ «ἀδρᾶν τὸν Ἰησοῦν», τὸ δόποιον κατανοεῖται ἀκολούθως διὰ μιᾶς ἐρμηνείας, ἄλλα πρόκειται περὶ μιᾶς ἀμέσου ἐμπειρίας τοῦ δίδοντος «Εαυτὸν πρὸς ἀντίληψιν ἐγερθέντος καὶ ἀνυψωθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρωτήσῃς κανεῖς, ποιὸν Ἰησοῦν ἡ ὡς ποιὸν ἐπὶ τέλους «εἰδον τὸν Ἰησοῦν» οἱ μάρτυρες, ἐὰν δὲν εἰδον Αὐτὸν ὡς τὸν Σταυρωθέντα, δ δόποιος ἀνέστη καὶ ἀνυψώθη: Εἰδον Αὐτὸν οἱ μάρτυρες, δπως ἡτο τότε, δταν «αδιηρχετο εὐεργετῶν», Πρξ. 10,38, ἡ δπως ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ἡ ὡς ἔνα, δ δόποιος ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ἐπίγειον βίον, δπως λ.χ. εἰδον τὸν ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντα Λάζαρον; Αἱ ἐρωτήσεις αὗται εἶναι ἀνόητοι, ἄλλα πρέπει νὰ τεθοῦν, δταν γίνεται λόγος περὶ ἐνδὲ πλήρως ἀσαφοῦς «ἀδρᾶν τὸν Ἰησοῦν» ὡς τοῦ θεμελίου τῆς πίστεως εἰς τὴν Ἀνάστασιν, ἡ δποια βασίζεται ἐπὶ μιᾶς συμπερασματικῆς ἐρμηνείας. Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ W. Marxsen δὲν ἴσταται κανεῖς πλέον ἐκστατικῶς πρὸ τοῦ θαύματος

34. W. Marxsen, Die Auferstehung Jesu als historisches und theologisches Problem, ἐν: Die Bedeutung der Auferstehungsbotschaft für den Glauben an Jesus Christus, 1966, σσ. 11-39.

ένός θείου κηρύγματος εις τάς γλώσσας τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὸ ὄποιον ὁ Χριστὸς εἶναι πράγματι παρών, χωρὶς νὰ ἔχῃ ὑψωθῆ ἐκ τῆς ἐκ νεκρῶν Ἀναστάσεως εἰς τὴν δύναμιν, τὴν ζωήν, τὴν δόξαν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἢτοι πρὸ τοῦ θαύματος τῆς παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὄποιος ἐν τούτοις ἀπέθανε καὶ ἐφθάρη, ἀλλ᾽ ἵσταται κατ' αὐτὴν πρὸ τοῦ ἔξ Ισοῦ μεγάλου θαύματος ἐνός δρᾶν τὸν Ἰησοῦν ὑπὸ τῶν μαθητῶν, τὸ ὄποιον δμως μόνον δι' αὐτοὺς σημαίνει, διτὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ συνεχίζεται, ἢτοι περισσότερον συγκεκριμένως, διτὶ αἱ ἴστορικαι περὶ αὐτοῦ ἐμπειρίαι δὲν ἔχουν τέλος, ἐνῷ δὲν ιδιος δ 'Ιησοῦς «ζῇ» κατ' ἀδριστον τρόπον, — «εἰδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν» Λκ. 24,37.

*Ἀρκετά: τοῦτο ἡ τοιοῦτον τι δὲν σημαίνει ἀσφαλῶς ἡ πρότασίς μας, διτὶ ἡ ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δυνάμει τῆς ἐμφανίσεως Του λαμβάνει χώραν εἰς τὸ κήρυγμα. Σημαίνει πολὺ περισσότερον, συμφώνως πρὸς τὰς ἐκφράσεις τῶν κειμένων μας, διτὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δυνάμει τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάτος ἡ Ἀνυψωθέντος ἔγινεν ἀντικείμενον τῆς γλώσσης καὶ τῆς παραδόσεως τοῦ κηρύγματος τῶν μαθητῶν τῶν «ἀδρῶντων» Αὐτὸν ὡς τοιοῦτον, καὶ μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ἡ Ἀνάστασις νὰ εἰσέλθῃ τώρα εἰς τὴν ἱστορίαν διά τοῦ ἱστορικοῦ λόγου καὶ τῆς γλώσσης καὶ τοιουτοτρόπως νὰ συναντᾷ τὸν ἀνθρωπον. Αὐτὸ δὲν σημαίνει, διτὶ δὲ Σταυρωθεὶς καὶ Ἀναστὰς εἶναι τώρα συμπειριελημμένος εἰς τὸν λόγον αὐτόν. Τὸ πνεῦμά Του, ἡ δύναμις τῆς αὐτοφανερώσεως Του, κάνει ἐπίσης τὸν λόγον αὐτὸν ὑπερφυσικὸν καὶ ἔξουσιάζει αὐτοῦ³⁵. Ἀλλὰ σημαίνει, διτὶ Αὐτὸς ἡ πρότασις τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ ὕψη τοιοῦτος παρών εἰς τὸ κήρυγμα καὶ ὡς ἐκ τούτου διά τοῦ κηρύγματος εἰς τὸν κόσμον. Εἶναι παρών ἐντὸς αὐτοῦ, εἰς τὸ ὄποιον εἰσῆλθεν δὲν ιδιος μέχρις ἔκεινης τῆς δριστικῆς καὶ ἀποκαλυπτικῆς παρουσίας, ἡ ὄποια θὰ διαυγάσῃ ἡ θά ἐκφανῇ πλήρως, δταν τὸ «ἐκ μέρους παρέλθη» καὶ ἐκ τῆς ἀποσπασματικῆς παρουσίας προέλθῃ τὸ πλήρες.

Τὸ πρότυπον πρὸς παράστασιν τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, τῆς αὐταποκαλύψεως τοῦ Ἀναστάτος ἐντὸς τοῦ Εὐαγγελίου, εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ καὶ πάλιν παρὰ τῷ Παύλῳ, δ ὄποιος δχι μόνον ἐν Γαλ. 1,15 ἔξ. δμιλεῖ περὶ αὐτοῦ, διτὶ «δὲ θεός εὐδόκησεν...ἀποκαλύψαι τὸν νιὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔνθεσιν...», ἀλλὰ πιθανὸν καὶ ἐν 2 Κορ. 4,6 ἐκτὸς ἄλλων

35. Πρβλ. H. G r a s s, Zur Begründung des Osterglaubens, ἐν: ThLZt 89, 1964, σσ 405-414. 414.

έσκεφθη τὴν ἰδίαν βασικήν δι^λ αὐτὸν ἐμπειρίαν³⁶, διαν γράψῃ: «ό θεός δὲ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψει, δι^λ ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ». Ο θεός, λοιπόν, ἀποκαλύπτει—κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ μυστηρίου Ἰησοῦς Χριστός—τὸν υἱόν Του εἰς τὸν ἐκλεκτὸν μάρτυρα. Ἀφήνει Αὐτὸν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀποστόλου, ἥτοι εἰς τὸ κέντρον τῆς ὑπάρξεως του, νῦν λάμψῃ κα^τ αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅστε νῦν φανῇ εἰς αὐτὸν ἡ δόξα τοῦ θεοῦ καὶ νῦν ἐνεργῇ ἡ γνῶσις, ἡ δοκίμα εἰσέρχεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἡ καλλίτερον: ἡ δοκίμα ἐκφράζεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. Ἔπιστης ἡμιπορεῖ κανεὶς νῦν ἐνθυμηθῇ εἰς αὐτὴν τὴν συνάφειαν τὸ χωρίον Φιλιπ. 3,12, συμφώνως πρὸς τὸ δόποιον ἡ γνῶσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, 3,8, βασίζεται ἐπὶ τοῦ σημείου, δι^λ ὁ Παῦλος «κατελήφθη ὑπὸ Χριστοῦ Ἰησοῦ», δι^λ νῦν καταλάβῃ Αὐτὸν κατὰ τὴν εἰσοδον εἰς τὰ πάθη καὶ τὸν θάνατόν Του, καὶ τοιουτορόπως «κατανήσης εἰς τὴν ἔξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν». Η ἀποκάλυψις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι συμφώνως πρὸς τὰ λεχθέντα ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ Ἀποστόλου ἡ ἄμεσος Αὐτοῦ φανέρωσις καὶ ὡς τοιαύτη γίνεται ὑπερνικῶσα καὶ καταλαμβάνουσα ἐνάργεια.

Ἐπίστης εἰς τὰς διηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων, ἀσφαλῶς εἰς δλως διάφορον τρόπον, γίνεται γνωστὴ ἡ ὑπόθεσις τοῦ πράγματος, δι^λ ὁ Ἀναστάτας κατὰ τὴν ἐμφάνισίν Του εἰσάγει «Εαυτὸν εἰς τὸν λόγον ἐκείνων, οἱ δοποὶ τὸν βλέπουν, καὶ δι^λ αὐτοὶ ἀποστέλλονται ταῦτοχρόνως πρὸς κήρυξιν αὐτοῦ τοῦ λόγου. Προκαλεῖ τὸν λόγον τῶν «προκεχειροτονημένων μαρτύρων», Πρᾶ. 10,41, οἱ δοποὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συναναστροφῆς των μὲ τὸν ἐπίγειον Ἰησοῦν ἡμποροῦν νῦν ἀναπτύξουν τὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ Ἀναστάτος εἰς τὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ Κυρίου ἐν γένει, πρβλ. Πρᾶ. 1, 21 ἔξ. 13,30 ἔξ. Εἰς τὴν τοιαύτην μαρτυρίαν ὑπάρχει ἀκόμη ἐν στοιχείον, τὸ δόποιον ἀργότερον ἔγινε πολὺ δραστικόν: ἡ εἰσοδος τοῦ Ἀναστάτος εἰς τὴν ιστορίαν συμβαίνει κατὰ τρόπον ἀποκλειστικόν, οὕτως εἰπεῖν εἰς τόπον ἀποκλειστικόν, ἀκριβῶς δι^λ τῶν ἀναφερθέντων προκεχειροτονημένων μαρτύρων. Ο ἴδιος δὲ Ἀπόστολος Παῦλος, εἰς τὸν δοποῖον δομοῖων ἐδόθη ἡ βασικὴ ἀποκάλυψις τοῦ Ἀναστάτος ὡς τοῦ Ἀνυψωθέντος, ἐγνώριζεν ἐαυτὸν συνδεδεμένον πρὸς τὸν τόπον αὐτὸν τῆς ἐμφανίσεως. Δι^λ αὐτὸν τὸν λόγον παρέλαβε τὴν περὶ Ἀναστάσεως δομολογίαν τῆς πρώτης κοινότητος καὶ «ἀνέθετο» τὸ Εὐαγγέλιόν του εἰς τὰς αὐθεντίας ἐν Ἱεροσολύμοις, Γαλ. 2,2.

Ο λόγος ἐκείνων, οἱ δοποὶ βλέπουν τὸν Ἀναστάτα—τὸν λόγον τοῦτον προεκάλεσεν δὲ Ἀναστάτας δι^λ τῆς ἐμφανίσεως του—εἶναι ὡσαύτως κατὰ τὰς εὐαγγελικὰς διηγήσεις δὲ λόγος ἐνὸς κατανικῶντος τοὺς μάρτυρας

36. Πρβλ. H. Grass, Ostergeschehen, σ. 225 ἔξ. Ph. Seidensticker, Aufstellung, σ. 35 ἔξ.

γεγονότος. Είναι ό λόγος τῶν εἰς τοιαύτην συνάντησιν κατ' ἀρχάς μὲν ἔκπληξιν, φόβον, ἄγνοιαν, ἀμφιβολίαν καὶ ἀπιστίαν ἀντιδρώντων καὶ κατὰ συνέπειαν τῶν ἐν ἀρχῇ διστακτικῶν μαρτύρων, οἱ δοῦλοι δικοῖς ἔπειτα διὰ τῆς αὐτοφανερώσεως τοῦ Ἀναστάντος κατελήφθησαν, ἔξερράγησαν καὶ ἀφηρπάσθησαν ὑπὸ τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸῦ ἡμπορεῖ κανεὶς νῦν παραβάλῃ π.χ. Μτθ. 28,17· Λκ. 24,37 ἔξ.· 24,16-31,35· Ἰω. 20,14-16· 21,4-12· Μκ. 16,11,13,14· Ἰω. 20,24 ἔξ.· 27. Εὖθος ἔξ ἀρχῆς λοιπὸν δύμιλει ἡ ἐκ τῆς μαρτυρίας περὶ τοῦ ἐγερθέντος Ἰησοῦν ὑπερνίκησις.

"Απὸ τοῦ σημείου δικοῖς αὐτοῦ καὶ ἔξῆς γίνεται ἡ μαρτυρία καὶ εἰς λόγος τῆς ἐντολῆς, τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς ἐνδυναμώσεως. Δέν είναι εἰς ἀλευθέρως ἐκλεγείς, αὐθόρμητος καὶ ἐφευρεθεὶς λόγος, ἀλλ᾽ εἰς λόγος τῆς ἱεραποστολῆς: «πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη...», Μτθ. 28,19 ἔξ.· πρβλ. Λκ. 24,47 ἔξ.· Πρξ. 1,8-22· 4,33· Μκ. 16,15 κ.λ.π.. Ἐντολὴ, ἀποστολὴ καὶ ἐνδυνάμωσις προκύπτουν ἀπὸ κοινοῦ ἀπὸ τὴν συνάντησιν μὲν τὸν Ἀναστάντα. Αὐτὴ είναι καὶ ἡ πεποιθησις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, δὲ δοῦλος εἰς τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς ὑπερασπίζει δχι μόνον τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποστολικότητός του, καὶ ἐν Ρωμ. 1,5 λέγει περίπου ρητῶς, δτὶ ἀπὸ τὸν (ἐγερθέντα καὶ ἀνύψωθέντα) Κύριον «ἄλλαβε χάριν καὶ ἀποστολήν», ἥτοι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἀποστολικότητα. Κατ' ἄλλον τρόπον ἐκφράζει τὴν ίδιαν ὑπόθεσιν τὸ χωρίον Ἰω. 20,19 ἔξ., δους δὲ αἰφνιδίως φανερωθεὶς Ἰησοῦς ἐν μέσῳ τῶν συνηθροισμένων μαθητῶν εὐλογεῖ αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀπόστελλει: «καθὼς ἀπέσταλκε με δι πατήρ, κάγω πέμπω ὑμᾶς», καὶ τοὺς δίδει τὴν ἔχουσίαν τοῦ δεσμεῖν τε καὶ λύειν τὰς ἀμαρτίας. Χορηγεῖ τὴν ἔχουσίαν αὐτὴν δι' ἐμφυσήσεως τοῦ Πνεύματός Του. Ἀκριβῶς αὐτὸῦ είναι τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀναστάντος, ἀκριβέστερον: ὁ Ἀναστάς καὶ Ἀνυψωθεὶς ἐν τῷ πνεύματι Του τοιουτοτρόπως, ὥστε Οὕτος νῦν προκαλῇ δι' αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος, τὸ δοῦλον καθιστᾶς Αὐτὸν ἀντικείμενον ἐμπειρίας, τὴν δύναμιν τοῦ λόγου τῆς μαρτυρίας. Τώρα είναι δυνατὸν νῦν λεχθῆ: «ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες... καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον», Πρξ. 5,32, δπως ἡμπορεῖτ νῦν λέγη δι Ἰησοῦς κατὰ τὸν Ἰωάννην εἰς τοὺς ἀποχαιρετιστηρίους λόγους, 15,26: «έκεινος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, δτὶ ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἐστε». Ο Θεὸς ἥγειρε καὶ ἀνύψωσε τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, Ρωμ. 8,11· 1,4· 1 Τιμ. 3,16· 1Πέτ. 3,18. "Υψωσεν Αὐτὸν «εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν», 1 Κορ. 15,45· 2 Κορ. 3,17. "Ο Ἀναστάς καὶ Ἀνυψωθεὶς ἀφήνει Αὐτὸν νῦν ἐκχυθῆ καὶ ἐκχέει Αὐτὸν εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὰ σημεῖα τῶν μαρτύρων, Πρξ. 2,32 ἔξ. Τοιουτοτρόπως τὸ Πνεῦμα ἀφήνει, κατὰ τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, τὸν εἰσελθόντα εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ νῦν ἐπανέλθῃ, π.χ. Ἰω. 14,15 ἔξ. 16,12 ἔξ.; καὶ νῦν είναι παρὸν διά πάντοτε εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὰ σημεῖα.

Βλέπομεν λοιπόν: δ Ἀναστάς εἰσέρχεται δυνάμει τῆς ἐμφανίσεώς Του εἰς τὸ κήρυγμα τῶν μαρτύρων. Οὗτοι—όποιοι τοῦ Θεοῦ πρὸς τοῦτο δριζόμενοι—ἐνισχύθησαν εἰς τὸ κήρυγμα διά τῆς ἐμφανίσεως. Τὸ κήρυγμά των δμως ἐκ τῆς ἐμφανίσεως ταύτης ἔγινε διά τοῦ Πνεύματος ἡ ἐνδυναμουμένη ἐντολὴ αὐτῶν, οἱ δοῦλοι γνωρίζουν ἑαυτοὺς ἐντεῦθεν ως ἀπεσταλμένους.

Εἰς τὸ κήρυγμα αὐτὸν εἰναι παρὸν δ Ἰησοῦς. Εἰς αὐτὸν κατέστησεν δ Ἰησοῦς Ἑαυτὸν παρόντα, καὶ μάλιστα κατὰ πρῶτον λόγον ως τὸν Ἀναστάντα καὶ Ἀνυψωθέντα ἐνέκλεισεν ἀσφαλῶς Ἑαυτὸν εἰς αὐτὸν ως τὸν Ἰησοῦν ἐν τῇ ζωῇ καὶ τῇ δράσει Του. Ἐπειδὴ δμως πρόκειται περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀναστάντος καὶ Ἀνυψωθέντος, δ ὅποιος διά τῆς ἐμφανίσεως Του συνήρπασε καὶ ἐνίσχυσε τοὺς μάρτυρας δυνάμει τοῦ ἀποκαλύπτοντος Αὐτὸν Πνεύματος εἰς αὐτὸν τὸ κήρυγμα, ἐπειδὴ τὸ κήρυγμα τῶν μαρτύρων περὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάντος καὶ Ἀνυψωθέντος, δ ὅποιος εἰναι τώρα ὁ Σταυρωθείς, ἔχει τὴν δύναμιν τῆς ἐντολῆς, τὴν ζέσιν τῆς ἀποστολῆς, τὴν ἐνέργειαν τοῦ ζωοποιοῦντος καὶ φωτίζοντος Πνεύματος, δι' αὐτὸν λέγει δ Παῦλος καὶ πρέπει νὰ τὸ εἶπῃ: «εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ήμδην, 1 Κορ. 15,14. Εἰναι «κενόν, διότι οὐδὲν λέγει, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἐπανελάμβανε «τὴν ὑπόθεσιν» ἐνὸς ἀποθανόντος καὶ μόνον κατ' αἰνιγματώδῃ τρόπον ἄπαξ ἀκόμη ὁραθέντος Ἰησοῦ. Τότε οὐδὲν λέγει, διότι θὰ ώμιλει μόνον περὶ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ παρελθόντος ἐνὸς ως Πνεύμα ἄπαξ ἀκόμη, ἀλλ᾽ ἔκτοτε δμως μᾶλλον οὐδέποτε δφθέντος Ἰησοῦ ἀπὸ Ναζαρέτ. Τότε οὐδὲν λέγει, διότι δὲν θὰ ἡτο κατεσκευασμένον ἀπὸ ἐν γεγονός λαβόν χώραν, τὸ δοῦλον εἰναι ἐν γεγονός ὑπερνικῶν κάθε ἀποτυχίαν καὶ φθοράν, κάθε ἀβλέπτημα καὶ παρακμήν, κάθε ἄρνησιν εἰς τὴν κατάφασιν τῆς ζωῆς. Τότε οὐδὲν λέγει, διότι δὲν εἰναι τὸ κήρυγμα ἐνὸς τοιούτου γεγονότος ἡ ἐν τοιοῦτον γεγονός εἰς τὸ κήρυγμα. Τότε εἰναι ἐν κενὸν κήρυγμα, δπως δλα τὰ ἀνθρώπινά μας κηρύγματα, τὰ δούλα ἐκφράζουν μόνον βλάβην καὶ φθοράν. »Εὰν δ Ἀριστός δὲν ἀνέστη, θὰ ἡμποροῦσε νὰ εἶπη κανείς, τότε εἰναι τὸ δνομά του ἐν κενὸν δνομα καὶ δχι τὸ δνομα, τὸ «ὑπεράνω... παντὸς δνόματος δνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰλῖν τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι», «Ἐφ. 1,21. »Εὰν δ Ἀριστός δὲν ἀνέστη, τότε εἰναι τὸ βάπτισμα καὶ ἡ θεία εὐχαριστία κενά σημεῖα καὶ συμβάντα καὶ τὰ χαρίσματα θὰ ἥσαν κενὸς ἐνθουσιασμός, διότι τότε θὰ ἡτο ἡ πίστις κενή αὐταπάτη καὶ κενή προσπάθεια. Τότε δὲν θὰ ὑπῆρχε καμία διαφορά μεταξὺ ἐνὸς «Ἀποστόλου καὶ μιᾶς μεγαλοφυῖας, καὶ ἡ Ἔκκλησία, τὴν δούλαν δ Ἀναστάς οἰκοδομεῖ ἐπὶ τοῦ Πέτρου —«ἐπὶ ταύτη τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν», Μτθ. 16,18— θὰ ἡτο εἰς ἀρχαῖος θίασος ἡ μία κοινότης τοῦ Κουμράν, καὶ πύλαι ἄδου θὰ είχον κατισχύσει αὐτῆς πρὸ πολλοῦ. Τότε θὰ ἡτο ἡ «ὑπόθεσις τοῦ Ἰησοῦ» μία παροδική στιγμή εἰς τὴν Ιστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου ούμανισμοῦ καὶ ἡμεῖς δλοι ἡπατημένοι ἀπατεδνες. «Νυνὶ δὲ Χριστός ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων», 1 Κορ. 15,20, τονίζει δ ἀπόστολος Παῦλος.

III

Πρός πλήρη περιγραφήν τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρέπει ἀκόμη νὰ ἐκθέσωμεν εἰς ἄδράς γραμμάς, ποία εἶναι ἡ σημασία αὐτοῦ κατά τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ἡ σπουδαιότης του δὲν ἥμπορει νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ γεγονός. Ἡ Ἀνάστασις ἔλαβε χώραν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅστε συνέβη ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς σπουδαιότητός της. Εἶναι ἐπίσης δυνατὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι κατά τὴν διάρκειαν τοῦ γεγονότος ἔλαβε χώραν μαζὶ ἡ σπουδαιότης του. 'Ἄλλ' ὁ δρός «σπουδαιότητος» εἶναι ίσως γενικῶς παρεξηγήσιμος, διότι ἡχεῖ πολὺ ὑποκειμενικῶς. Ἔννοείται, ὅτι πρέπει νὰ ομιλήσωμεν ἀκόμη περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως, δῆμον τὴν λέξιν ἀποτέλεσμα πρέπει νὰ τὴν λάβωμεν περιωρισμένως ὡς αὐτό, τὸ δόπιον προκύπτει ἐν τῷ, μετά τοῦ καὶ κατά τὸ γεγονός. Τοῦτο, ἣτο τὸ ἀποτέλεσμα, δὲν εἶναι μόνον τὸ ἐπακολούθημα, ἀλλ' αὐτό, τὸ δόπιον παρέχει τὸ γεγονός, καθ' ὃν χρόνον λαμβάνει χώραν.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸν ἄς ἀναλογισθῶμεν πρῶτον, τί προκύπτει ἐκ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' αὐτὸν τὸν ίδιον αὐτὸν εἶναι ἡ ἀποκάλυψις καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ προσώπου Του ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ Κυρίου³⁷, ὡς λέγει ὁ τύπος εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων 2, 26, ἡ ἐπίσης ἐκφράζουν ἡ εὐφημία ἐν Ρωμ. 10,9 ἡ ὁ χριστολογικὸς ὅμονος ἐν Φιλιπ. 2,11 κ.λ.π., ταύτοχρόνως δῆμος καὶ ἡ ἐκπλήρωσις καὶ ἀποκάλυψις τῶν λόγων Του, τῶν πράξεών Του καὶ τῆς ζωῆς Του. 'Ο Ἰησοῦν καὶ τὸ ἔργον Του—θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ εἴπῃ κανεὶς—εἰσέρχονται εἰς τὴν δόξαν των, εἰς τὴν δύναμιν καὶ τὴν «ἀπόλληψιν» τῆς ιδιαζόνσης των, θείας πραγματικότητος. Τοιουτοτρόπως μάλιστα ἐγράφησαν τὰ Εὐαγγέλια ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς Ἀναστάσεως καὶ αὐτὸν σημαίνει ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως, καὶ παρουσιάζουν τὸν Ἰησοῦν ἀναλόγως τοῦ τρόπου ἐκφράσεώς των ἐπὶ τῆς ἐπιγείου δόδον πρὸς τὸν Σταυρὸν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων Του, τὸν Ἰησοῦν, δόπιος εἶναι ὁ Ἀναστάς καὶ Ἀνυψωθείς. 'Ο H. Conzelmann ἐπέστησε κάποτε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ σημείου, ὅτι «ἡ διμολογία πίστεως μὲ τὰς ἐσωτερικάς της δυνατότητας διαπτύξεως» εἶναι «ἡ ρυθμίζουσα ἀρχὴ» τῶν Συνοπτικῶν Εὐαγγελίων³⁸. 'Η

37. Πρβλ. J. Sint, Die Auferstehung Jesu in der Verkündigung der Urgemeinde, ἐν: ZKTh 84, 1926, σσ. 129 - 151, 136 ἔξ.

38. H. Conzelmann, Jesus von Nazareth und der Glaube an den Auferstandenen, ἐν: Der historische Jesus und kerygmatische Christus, ἐκδ. K. Ristow und H. Matthiae, 1961¹, σσ. 188 - 199, 195.

όμολογία αυτή πίστεως έχει ως έξης: Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποθανὼν καὶ ἀναστάς. Αὐτὸς συζητεῖται ἐπὶ παραδείγματι εἰς δὲ λόκληρον τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον. Ἐάν κανεὶς θέλῃ νῦν τὸ καταλάβῃ δρθῶς, τότε πρέπει νῦν ἀρχίσῃ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ γεγονότος τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὸ τέλος, ἢτοι ἀπὸ τὴν Ἀνάστασιν Του, ἡ δοκίμα κατὰ τὸν Μᾶρκον δὲν ἀνήκει πλέον εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ κεῖται ως βάσις αὐτοῦ. Τότε ἀποκαλύπτονται οἱ λόγοι καὶ τὰ σημεῖα τοῦ Ἰησοῦ, ἡ δόδος καὶ τὸ πρόσωπον ἐν τῇ ἀληθείᾳ των. Ἡ δομολογία πίστεως ως ρυθμίζουσα ἀρχὴν συζητεῖται ώσαύτως εἰς ἐπὶ μέρους τεμάχια τοῦ Εὐαγγελίου, π.χ. εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ, τὸ δόπον εἶναι καὶ ἡ περιπέτεια του, εἰς τὰ κεφάλαια 8 καὶ 9, διότι ἡ δομολογία τοῦ Πέτρου, ἡ γνωστοποίησις τῶν Παθῶν καὶ ἡ μεταμόρφωσις ἀκολουθοῦν τὸ ἔν τῷ ἄλλῳ. Πρὸ πάντων εἶναι δυνατὸν νῦν ἀναλογισθῆναι κανεὶς εἰς αὐτὴν τὴν συνάφειαν ἀσφαλῶς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, τοῦ δοποίου δχι μόνον τὸ βάρος τῆς διηγήσεως έχει ἀποκλειστικῶς ἐσχατολογικὸν χαρακτῆρα, διόποιος εἶναι ἡ δόξα τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ᾽ ἀφήνει συνεχῶς τὸν Ἀνυψωθέντα νῦν γίνη ἀντικείμενον τῆς ἐμπειρίας τοῦ παρόντος εἰς τὸ πρόσωπον ἡδη καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἐπιγείου Ἰησοῦ. Ταύτοχρόνως ὑποδεικνύει ρητῶς τὴν κλειδὰ διὰ τὴν κατανόησιν του: «Ἄστε οὖν ἡγέρθη ἐκ νεκρῶν ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ διτὶ τοῦτο ἔλεγεν (τὸν λόγον περὶ τοῦ ναοῦ), καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς», Ἰω. 2,22 πρβλ. 12, 16. Ἐνεθυμήθησαν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου, διότι καὶ ως τὸ Πνεύμα τοὺς ὑπενθύμιζε καὶ διότι καὶ ως ὁ Ἰησοῦς ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς νῦν τὸν ἐνθυμηθεῖν ἐν τῷ Πνεύματι, πρβλ. Ἰω. 14,26.

Κυρίως ἀποκαλύπτεται καὶ ἐκπληρώνεται εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ διὰ θάνατός Του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, πρὸς τὸν δόπον θάνατον δοῦληει δὲ λόκληρος διὰ βίος Του καὶ ὑπὸ τοῦ δοποίου ἡδη κατὰ μυστικὸν τρόπον καθορίζεται κάθε ἐνέργεια Του. Εἰδομεν ἡδη, διτὶ κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀναστάντος ἐμφανίζεται διὰ Σταυροθεῖς ως ὁ Ἀναστάς, ἢτοι Ἀνυψωθεῖς. Αὐτὸς σημαίνει ὥσταύτως, διτὶ διὰ Σταυρὸς ἀποκαλύπτεται καὶ ἐκπληρώνεται ως διὰ Σταυρὸς τοῦ Ἀναστάντος. Ὁ Σταυρὸς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ πάντοτε τώρα ἀνοικτὴ δόδος εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἡγγυημένην δωρεάν τῆς ζωῆς. Καθεὶς ἀποθνήσκει τὸν θάνατόν Του. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπέθανε τοῦτον τὸν θάνατον, τὸν θάνατον ἀντέρη ἡμῶν. Ἀπέθανε τὸν θάνατον κάτω ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων, τὰς δοποίας Οὗτος ἀφήρησε διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐκπνοῆς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Καὶ αὐτὸς διὰ θάνατος ἀπέκαλύφθη ἐπειτα εἰς τὴν ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ως ζωὴ. Ἀπετέλειώθη ἐν τῇ ζωῇ. Ὁ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θάνατος ἐφανερώθη ως ζωὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὸν Θεόν. Ὁ Σταυροθεῖς «ζῇ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ», 2 Κορ. 13, 4. «Ο γάρ ἀπέθανεν, τῇ ἀμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ· δὲ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ Θεῷ», Ρωμ. 6,10. Ἐν τῇ Ἀναστάσει ἐκπληρώνεται καὶ ἀποκαλύπτεται ἡ κεκρυμμένη δύναμις ζωῆς τοῦ Σταυροῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης, ἡ

δοια ύπομένει τάς ἀμαρτίας τῶν ἄλλων ἐν τῇ ὑπακοῇ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποθνήσκει ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῶν. 'Ο θάνατος τῆς δυνάμεως αὐτῆς τῆς ἀγάπης ἀποδεικνύεται ὡς εἰσόδος εἰς τὴν ζωήν. 'Αλλά τοιουτοτρόπως εἰναι δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανών, διὸ ποῖος ἡγέρθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ζωήν, καὶ ἐκεῖνος, διὸ ποῖος εἰσέρχεται δι' ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιότητα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰσέδυσε κατὰ τὸν θάνατον εἰς τὸν χώρον τῆς αἰώνιας μεσολαβήσεως. «Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ; θεός δικαιῶν τις δικαστῶν, Χριστὸς Ἰησοῦς διὸ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ ἐγερθείς, διὸ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν», Ρωμ. 8,33 ἔξ. Καὶ ἡ πρός Ἐβραίους ἐπιστολὴ ἀπαντᾷ: «Οθεν καὶ σφόδειν εἰς τὸ παντελές δύναται τοὺς προσερχομένους δι」 αὐτὸν τῷ θεῷ πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν», Ἐβρ. 7,25· πρβλ. 9,24. Δι᾽ αὐτοῦ, διτὶ διησοῦς ἡγέρθη ἀπὸ τοῦ κεκρυμμένου βάθους τοῦ θανάτου Του ὡς ἐκεῖνος, διὸ ποῖος ἀπαλείφει τάς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἀνοχῆς μέχρι τοῦ θανάτου, γίνεται διὰ Κύριος, ἀπὸ τὸν διόποιον ἔχαρτῶνται ἡ ζωὴ μας ἢ διθανάτος μας. 'Υπενθυμίζομεν τάς ἐκφράσεις, τάς διόποιας διὰ Παῦλος διεμρηφωσεν εἰς ἕνα μικρὸν ὅμονον: «Οὐδεὶς γάρ ήμων ἐναυτῷ ζῇ, καὶ οὐδεὶς ἐναυτῷ ἀποθνήσκει: ἐάν τε γάρ ζῶμεν, τῷ κυρίῳ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ κυρίῳ ἀποθνήσκομεν. ἐάν τε οὖν ζῶμεν ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν τοῦ κυρίου ἐσμέν. εἰς τοῦτο γάρ Χριστὸς ἀπέθανεν καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ», Ρωμ. 14,7 ἔξ.

'Αλλά—καὶ αὐτὸν γίνεται σαφὲς ἀπὸ τὸ ὡς ἄνω χωρίον—διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεως τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἀπεκαλύφθη μόνον διὰ τοῦτο ἐν τῇ κεκρυμμένῃ Του οὐσίᾳ, ἀλλὰ μετέβαλε καὶ τὴν βασικὴν θέσιν κόσμου καὶ ἀνθρώπου. Διὰ τῆς ἐγέρσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπώλεσαν κατὰ τὰ κείμενά μας αἱ δυνάμεις τοῦ κόσμου τὴν ἔξουσίαν των, ἥτοι αὐτὸν, εἰς τὸ διόποιον διὰ τοῦτο λαμβάνει περαν δυνάμεως καὶ εἰναι δύναμις. 'Ο Σταυρός, διὸ ποῖος ὑπέμεινε τὴν ἐπίθεσίν των, τὴν ἐπίθεσιν τῶν πολιτικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων, «ἀπέξεδυσεν» αὐτάς, διποὺς λέγει διὰ Παῦλος, Κοι.. 2,15. Διὰ τοῦ Σταυρωθέντος, τὸν διόποιον διὰ θεός ἀνύψωσεν εἰς τὴν δύναμιν Του, κατασυνετρίβη κάθε ιδιαιτέρα δύναμις τοῦ κόσμου. 'Η δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡγείρειν ἐκ νεκρῶν τὸν Σταυρωθέντα καὶ ἐκάθισεν Αὐτὸν εἰς τὰ δεξιά Του «ὑπεράνω πάστης ἀρχῆς καὶ ἔξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς δινόματος», Ἐφ. 1,21. Τοιουτοτρόπως ἐθραύσθη διὰ τοῦ Ἀναστάτος καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντος εἰς ἄνωνυμιαν κάθε δυνομα, διὸ διόποιον παρουσιάζεται ως ιδιαιτερον δυνομα ἢ ως δυνομα τοῦ κόσμου, καὶ δὲν χρειαζόμεθα πλέον πρὸ οὐδενὸς δινόματος νὰ τρέμωμεν καὶ δι᾽ οὐδενὸς δινόματος πλέον νὰ φρήσωμεν ἐαυτοὺς νὰ καμφθοῦν καὶ οὐδὲν δυνομα ἀποτελεῖ τὴν ἐλπίδα μας ἐκτὸς τοῦ δινόματος τοῦ Κυρίου, πρβλ. Πρξ. 4, 12. 'Ακριβέστερον παραμερίσθησαν αἱ ἄνωνυμοι δυνάμεις καὶ δὲν χρειάζεται νὰ φοβάμεθα πρὸ οὐδενὸς πνευματικοῦ ρεύματος καὶ πρὸ οὐδενὸς σύγχρονου πνεύματος καὶ διταν ἀκόμη τὸ πνεῦμα αὐτὸ δρῆ καταστρεπτικῶς. Διότι τώρα ἐθραύσθη δι」 Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ ἐσωτάτη δύναμις

αὐτῶν τῶν ἔξουσιῶν, ἡ ὁποία ζωοποιεῖ αὐτάς και τὴν ὅποιαν αὐταὶ ἔξασκοιν: ὁ θάνατος. Ὁ αἴσχατος ἔχθρός να κατηργήθη, και ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡρχίσε, 1 Κορ. 15,25 ἔξ.: Κολ. 1,13· 2 Τιμ. 2,12. Ἡ ἐνθρόνισίς Του—ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Σταυροῦ—συνετελέσθη. Ὁ χρησμοποιηθεὶς κατ' ἐπανάληψιν τύπος, «καθήμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ» (ἐκ Ψαλμ. 110,1), και ὡς ἐκ τούτου κυριαρχῶν ἐπὶ τοῦ κόσμου και τῆς Ἔκκλησίας, τὸ ἐκφράζει, πρβλ. Ρωμ. 8,34: Ἐφ. 1,20· Κολ. 3,1· Ἐβρ. 1,3· 8,1· 10,12· 12,2· 1 Πέτ. 3,22. Ἡ κρίσις τοῦ κόσμου, ἡ ἐσωτάτη και ἔξωτάτη κρίσις τοῦ κόσμου ἡδη ἔξέσπασε και δλαι αἱ ἱστορικαι κρίσεις είναι μόνον προμηνύματα, τὰ ὅποια ὑποδεικνύουν τὴν μίαν κρίσιν, ὡς μᾶς τὴν διδάσκει ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου. Ἡ δύναμις τῶν ἄρχων ἀπέβη διὰ τοῦ θανατωθέντος θανάτου διάκενος. Ὁ ἐπειγόμενος πρὸς τὸν Σταυρόν, πρὸς τὴν Ἀνύψωσιν, Ἰησοῦς τοῦ κατὰ Ἰωάννην Ενδαγγελίου λέγει: «αὗτην κρίσις ἔστιν τοῦ κόσμου τούτου. νῦν δὲ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω», Ἰω. 18,31. «Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον», Ἰω. 16,33.

Διὰ τῆς νίκης κατὰ τοῦ θανάτου και δι’ αὐτῆς τοῦ κόσμου και τῶν ἔξουσιῶν του ἡγέθη και ἡ ἀξίωσις τοῦ Ἰησοῦ περὶ τοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος ἔχει τὸ δικαιώμα νὰ πληροφορηθῇ περὶ τῆς Δυνάμεως, ἡ ὁποία, ἀπεκδύσασα αὐτὸν τῆς δυνάμεως του, δὲν ἀρνεῖται και τὴν χάριν, δπως δλοι οἱ ἄνθρωποι οἱ ὁποιοι τώρα ἔχουν ἀκόμη τὴν αὐταπάτην μόνον τῆς δυνάμεως, συμμετάσχουν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Ἀναστάντος και Ἀνυψωθέντος. Ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ τοῦ πράγματος ἔχει διαφόρους ἀπόψεις και ἐκφράζεται διὰ πολὺ διαφόρων τρόπων. Ἀλλ’ ἐννοεῖ ἐν συνόψει τὴν πραγματικότητα, δτι δὲκ νεκρῶν Ἔγερθεὶς και Ἀνυψωθεὶς ἐπαναφέρει τὸν κόσμον διὰ τῆς Ἔκκλησίας εἰς τὴν ἐκ νεκρῶν Ἔγερσίν Του και τὴν δόξαν Του. Δὲν ἀφήνει τὸν κόσμον μόνον ὡς τὸν ἀπεκδεδυμένον δυνάμεως, δ ὁποῖος ὀνειρεύεται τὴν δύναμιν. Συνεχίζει τὴν στροφήν Του πρὸς τὸν κόσμον. Οὔτε παραμένει μόνον εἰς τὸ κήρυγμα. Καταδιώκει τὸν κόσμον, δ ὁποῖος ἐκ τρόμου μῆπως λιποψυχήσῃ, παραπαίει εἰς τὴν ἀβεβαιότητα, καταθρυμματίζει τὸ δχύρωμά του, τὸ δχυρόν τῆς ἐνδύναμωθείσης τώρα ἐπάρσεώς του, πρβλ. 2 Κορ. 10,3 ἔξ., και τοῦ ἀποκαλύπτει πανταχοῦ και μὲ κάθε τρόπον τὴν δύναμιν Του, τὴν δύναμιν τοῦ Σταυροῦ, ἵνα χῶρον ζωῆς εἰς τὸν χῶρον τοῦ Κράτους Του, δ ὁποῖος συγκεκριμενοποιεῖται εἰς τὴν Ἔκκλησίαν διὰ τῶν ὑπ’ Αὐτοῦ κατεστημένων πληρεζουσίων ἀποστολικῶν πρέσβεων. Ἀκριβῶς αὐτὸν νὰ δείξουν, πῶς δηλαδὴ ἐπιτελεῖται η «οἰκοδόμησις» τῆς Ἔκκλησίας και δι’ αὐτῆς τοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ Ἔγερθέντος και Ἀνυψωθέντος τῇ δυνάμει τοῦ δνόματός Του και τοῦ Πνεύματός Του, ἀποσκοποῦν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Ἡ τοιουτότροπος δρᾶσις τοῦ Ἀνυψωθέντος ἐντὸς τῆς ιδρυθείσης και αὐξούσης Ἔκκλησίας είναι διὰ τὸν Λουκᾶν ἀκριβῶς μία ἀπόδειξης τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σταυρωθέντος. Εἰς τὴν συνάφειαν αὐτὴν είναι δυνατὸν

νύ παραπέμψη κανεὶς εἰς Μτθ. 28,18 ἐξ.: «εἰδόθη μοι πᾶσα ἔξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ δυναμικό τοῦ πατρός καὶ τοῦ νεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα δσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἴδού ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ὅως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος». Ὁ Ἀναστάς κατά τὴν ἐμφάνισιν του εἰς τοὺς ἔνδεκα μαθητάς ἀποστέλλει αὐτοὺς ὡς τοὺς μάρτυράς Του εἰς τὸν κόσμον μὲ τὸν λόγον τοῦ κηρύγματος καὶ τὸ βάπτισμα, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κάνουν τὸν κόσμον ιδικὴν Του ιδιοκτησίαν καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ εἶναι δικαῖος καὶ ἀνθρώπος ἐφ' δλου τοῦ κόσμου, διέξουσίαν ἔχων ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῇ, καὶ ὡς τοιοῦτος δὲν εἶναι μόνον δι' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς. Ἀλλως ἐκφράζεται τοῦτο ἐν Ἐφ. 4,10 ἐξ. «Ο καταβάς (εἰς τὴν γῆν) αὐτὸς ἐστιν καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. καὶ αὐτὸς ἐδωκεν τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους...εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ...». Ὁ ἀνύψωθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπερέβη «πάντων τῶν οὐρανῶν», τοῦτο σημαίνει δλους τοὺς οὐρανοὺς τῆς ἀνθρωπίνης ἀπαιτήσεως καὶ ἐπιδιώξεως, καὶ εἶναι εἰς τὴν ὑπερφυσικότητά Του πανταχοῦ παρὼν μὲ τὴν ἀξίωσίν Του: ἀξιώνει τὸ πᾶν ὡς διάπειρως ὑπερκείμενος. Αὐτὸς συμβαίνει διὰ τῆς δωρεᾶς τῶν Ἀποστόλων, Προφητῶν, Εὐαγγελιστῶν, Ποιμένων καὶ Διδασκάλων. Ὁ σκοπὸς δμως εἶναι νὰ προϋπαντήσῃ τὸν κόσμον διὰ τῆς σαρκικῆς Του παρουσίας, διὰ τοῦ «σώματος τοῦ Χριστοῦ», τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, Ἐφ. κεφ. I, πρβλ. 2,22 ἐξ. 23, καὶ νὰ τὸν ἐποικοδομήσῃ δι' αὐτοῦ.

Πρὸς τούτοις μετέβαλεν ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ριζικῶς καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξίν. Εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐδωρήθη ἄφεσις ἀμαρτιῶν δι' Αὐτοῦ, διὸποιος παρέλαβεν αὐτάς δὲς ἀγάπης ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. «Τοῦτον διθές ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὑψώσων ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ τοῦ δοναι μετάνοιαν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἄφεσιν ἀμαρτιῶν», ἀναφέρεται π.χ. ἐν Πρξ. 5,31· πρβλ. 2,38· 3,19· 10,43 κ.λ.π. Τὸ ίδιον πρᾶγμα ἀφήνουν νὰ διαφανῆ καὶ αἱ ἀφηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων περὶ τῶν ἐμφανίσεων τοῦ Ἀναστάτος. Συνδεπινεῖ πάλιν μὲ τοὺς μαθητάς Του καὶ ἐγγυᾶται εἰς αὐτοὺς ἐν γένει τὴν ἐγγύτητα καὶ τὸ κήρυγμα καὶ τὰ σημεῖα Ἐκείνου, διὸποιος διὰ τοῦ θανάτου Του ἐξωλόθρευσε τὰς ἀμαρτίας των. Διὰ δὲ τῆς ἐγγύτητός Του ἐγγυᾶται νέαν ἀρχῆν καὶ προστασίαν, πρβλ. Ακ. 24,30 ἐξ.· Ἰω. 21, 5 ἐξ.· Πρξ. 1,4· 10,41. «Ο Παῦλος ἡμπορεῖ νὰ εἴπῃ «Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται...ἐτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν», 1 Κορ. 15,17. Ἀλλὰ τώρα ἡγέρθη ἐκ νεκρῶν καὶ ἐφερε διὰ τοῦ Σταυροῦ Του τὴν «καταλλαγῆν», Ρωμ. 5,10· 2· Κορ.5, 18 ἐξ. τὴν «δικαιώσιν», Πρξ. 13,39· 26,18· Ρωμ. 4,25· 5,9, καὶ τὸν «ἀγιασμόν», 1 Κορ. 1,30 ἐξ.· πρβλ. Κολ. 1,21 ἐξ. καὶ Ἐφ. 5,25 ἐξ.· Τίτ. 2,14, τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Οἱ ἀνθρώποι ἡμποροῦν τώρα νὰ ἀξιωθοῦν καὶ ζῆσουν ἐν Αὐτῷ, τῷ σταυρωθέντι καὶ ἀναστάν-

τι Ἰησοῦ Χριστῷ, ἐπὶ τοῦ δόποίου κείνται δὲλαι αἱ ἀμαρτίαι μας, ἔνα κατηλλαγμένον, δεδικαιωμένον καὶ ἄγιον βίον. Δι’ δὲλων δημοσίων αὐτῶν ἀπεκαλύφθη εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ ζωὴ καθ’ ἑαυτήν. Εὑρίσκονται ἐν Αὐτῷ κατὰ μυστηριώδη τρόπον διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βαπτίσματος, διὸς ἀναφέρεται ἐν Ἐφ. 2,4 Ἑξ.: «Ο δὲ θεὸς πλούσιος ὃν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ ἦν ἡγάπησεν ἡμᾶς, καὶ δηνας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτάμασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ...» πρβλ. καὶ Ρωμ. 6,1 Ἑξ.: Κολ. 2,12: 3,1 Ἑξ. Ἀλλὰ διὰ τῆς παρούσης δωρεᾶς τῆς ζωῆς συνεκαλύψθη καὶ ἐδόθη ἐκ τῶν προτέρων κατὰ τρόπον προσωρινὸν ἡ μέλλουσα δωρεά, ἡ δόποια θὰ είναι σαφῆς καὶ δριστική «ζωῆς». Διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν Ἐγέρσεως Του καὶ τῆς Ἀνυψώσεως Του εἰς τὴν ζωὴν καθορίζεται μάλιστα ἀκριβῶς καὶ δλον τὸ μέλλον, οὕτως ὥστε ἡ ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασίς Του νὰ είναι γενικῶς ἡ ἐγκαινίασις τῆς καθολικῆς ἐγέρσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ κράτους τῆς ζωῆς. Αὐτὸς Ισχύει δι’ ἔνα ἔκαστον, δὲ δόποιος ζῆι «ἐν Χριστῷ», εἰς τὸν χῶρον τῆς προσωπικῆς Του κυριαρχίας. «Ωσπερ γάρ ἐν Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται», 1 Κορ. 15,22, πρβλ. Ρωμ. 5,9: 5,21. Ωσαύτως Ισχύει τοῦτο διὰ σύνολον τὴν δημιουργίαν. Ἐξ ἐπόψεως τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡμπορεῖ δὲ Απόστολος νὰ γράψῃ τὰς φράσεις ἐκείνας ἐν Ρωμ. 8,20 Ἑξ., συμφώνως πρὸς τὰς δόποιας «τῇ γάρ ματιάστητη ἡ κτίσις ὑπετάγη... ἐπ’ ἐλπίδι». Ἡ ἔναρξις τῆς ἐλευθερίας τῆς δόξης, ἐν τῇ δόποιᾳ θὰ εὑρίσκονται «τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ», θὰ συμπαραλάβῃ καὶ τὴν δημιουργίαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν αὐτήν καὶ θὰ τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ιδίαν της φαινομενικήν δόναμιν. Τοιουτοτρόπως είναι δὲ Ἀναστάτας «ὁ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν», Κολ. 1,18: Πρξ. 26,23, καὶ «ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς» Πρξ. 3,15. Εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου ἀκούει δὲ Προφήτης Αὐτὸν νὰ λέγῃ: «έγώ είμι δὲ πρόδος καὶ δὲσχατος καὶ δὲζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρός καὶ ιδού ζῶν είμι εἰς τοὺς αἰδώνας τῶν αἰώνων, καὶ ἔχω τὰς κλεῖς τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἁδοῦ», Ἀπκ. 1,18.

Πρὸς τούτους αὐτό, τὸ δόποιον ἐγγυᾶται τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, είναι ἀκόμη κάτι ἄλλο. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀναστάτος καὶ διὰ τοῦ κηρύγματος, εἰς τὸ δόποιον Οὗτος είναι παρών, ἀνοίγεται καὶ ἡ δόδος πρὸς τὴν ζωήν, πρὸς τὸν ἀγιασμόν, πρὸς τὴν δικαιίωσιν, πρὸς τὴν καταλλαγήν, πρὸς τὴν συγχώρησιν, ἵτοι ἡ πίστις. Τὸ βλέπομεν αὐτὸ πάλιν εἰς τὰς ἀπλᾶς περὶ τῶν ἐμφανίσεων διηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων, πῶς οἱ μαθηταὶ ὑπερνικῶνται διὰ τῆς ἀποκαλυπτικῆς αὐτοφανερώσεως τοῦ Ἀναστάτου, διὰ τοῦ χαιρετισμοῦ καὶ τῆς προσηγορίας, διὰ τῆς δωρεᾶς τῆς ἐγγύτητος Του καὶ κοινωνίας πρὸς γνῶσιν καὶ πίστιν. Ἡ γνῶσις δημοσίς καὶ ἡ πίστις είναι ἐδῶ ἐν. Ἡ πίστις καὶ μὲ αὐτήν ἡ αὐτοπροσφορὰ εἰς τὸν Ἀναστάτα ὡς τοιούτον είναι ἡ κατανικῶσα δωρεά τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἐκ νεκρῶν Ἐγερ-

θέντος. Αὐτὸ δὲν σημαίνει: «'Η ἐμφάνισις τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ πρὸς τὴν πίστιν ἔλευσις ἔκείνου, εἰς τὸν δόπον χορηγεῖται ἡ ἐμφάνισις...εἶναι ἔν καὶ τὸ αὐτό»³⁹. 'Η πίστις προκαλεῖται συμφώνως πρὸς τὰ κείμενά μας ἀντιθέτως ὑπὸ τῆς ἐμφανίσεως καὶ ὡς τοιαύτη καθίσταται δυνατή εἰς τὸν ἰδόντα Αὐτόν. 'Επίσης προκαλεῖται ἔν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ εἰς τὸν λόγον τῶν μαρτύρων παρόντος Ἀναστάντος. Τὸ μὴ ἀνατρεπτὸν καὶ τὸ μὴ ἀμείωτον τοῦ σχήματος: ἐμφάνισις τοῦ Ἀναστάντος—κήρυγμα—πίστις ἀφήνουν νὰ διαφανῇ εὐκρινῶς αἱ δύο φράσεις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἀφ' ἐνός: «Ἐὶ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ήμδον, κενὴ ἡ πίστις ήμδον», 1 Κορ. 15,14, καὶ ἀφ' ἑτέρου: «Ἐὶ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ήμδον», 1 Κορ. 15,17.

'Η πίστις αὐτή, ἡ δόπια δομολογεῖται εἰς τὸν Ἀναστάντα καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἐμφανίσεως Του, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰς τὴν δι' αὐτοῦ ἐναρξαμένην ζωὴν, γίνεται ἀλπίς, διότι ἡ πίστις αὐτή εἰδεν ἐν τῷ Ἀναστάντι νὰ διαφωτίζεται καὶ τὸ ἐν Αὐτῷ νῦν ἀνοικτὸν μέλλον. 'Επ' αὐτοῦ παραπέμπει ποικιλοτρόπως ἡ πρώτη ἐπιστολὴ τοῦ Πέτρου π.χ. 1,3· 21· 3,15, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς Κολοσσαءὶς π.χ. 1,5· 23· 27· αὐτὸ δέξυπακούεται ἀσφαλδῶς καὶ εἰς ἄλλα περισσότερα χωρία τοῦ Παύλου.

'Ἄλλ' ἡ πίστις ἐνεργεῖται ὥσαύτως διὰ τῆς ἀγάπης, ἐπὶ τῇ βάσει καὶ ἐν τῇ ἔλευθερίᾳ τῆς ὡρισμένης ἀλπίδος της, πρβλ. Γαλ. 5,5· 1 Ιω. (εἰς πολλὰ χωρία). 'Η ἀγάπη δμως ἐμπειρικλείει πολλοὺς τρόπους τοιαύτης ἀπροκαλύπτου ζωῆς, ταπεινοφροσύνην, ὑπομονήν, νηφαλιότητα, ἐγρήγορσιν κ.λ.π., περὶ τῶν δόπιων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἔδδος λόγος. Μόνον εἰς καρδὸς τῆς 'Ἐγέρσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς δι' αὐτῆς διαφωτιζομένης ζωῆς πρέπει νὰ μνημονευθῇ ἀκόμη, ἡ χαρά. «Ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν Κύριον», ἀναφέρεται ἐν Ιω. 20,20. 'Η χαρὰ αὐτῇ ἀναφλέγεται πάντοτε ἐκ νέου ἐκεῖ, διότι ὁ 'Ανυψωθεὶς πληησιάζει ἐν Πνεύματι, διως δεικνύει τὸ χωρίον Ιω. 16,22 ἐξ.: «Καὶ ὑμεῖς οὖν νῦν μὲν λύπην ἔχετε· πάλιν δὲ δψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἴρει ἀφ' ὑμῶν. καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐμὲ οὐκ ἐρωτήσετε οὐδέν». Εἶναι χαρὰ χωρὶς ἐρωτήσεις, τὴν δόπιαν προξενεῖ ἡ ἔλευσις τοῦ Ἀνυψωθέντος. 'Επίσης κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον συνδέεται ἡ ἐγγύτης τοῦ ἐγερθέντος καὶ ἀνυψωθέντος Κυρίου πρὸς τὴν χαρὰν αὐτήν, Φιλ.π. 2, 18· 3,1· 4,4. Εὑρίσκει τὴν ἔκφρασίν της εἰς τὴν ἀμεριμνησίαν καὶ τὴν ἡπίαν συμπεριφοράν ἀπέναντι δλων τῶν ἀνθρώπων, Φιλ.π. 4,5. ἐξ. Προκαλεῖται ὥσαντος κατὰ τὴν μετάληψιν τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ γίνεται, «ἀγαλλίασις», ἐσχατολογικός ἀλαλαγμὸς τῆς συγκεντρωμένης κοινότητος, ἡ δόπια προγεύεται ἡδη τώρα τὸν ἀλαλαγμὸν τῆς τελειώσεως, Πρξ. 2,46· πρβλ. 1 Πέτ. 1,6· 8· 4,13.

39. G. Ebeling, Historischer Jesus und Christologie, ἐν: Wort und Glaube, 1968, σσ. 300 - 318. 314.

Τότε την Αναστάσεως αποκαλυφθείσα ζωή έγειρει ὀξιώσεις ἐνώπιον ἑκείνου, δόποιος παραδίδεται εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν ἐν τῇ πίστει. Ἐπίσης ἡ παράκλησις, ἡ προτρέπουσα, ὑποδεικνύουσα, αἴτοῦσα, διαβεβαιοῦσα καὶ ἀφυπνίζουσα ἐπίκλησις τῆς εὐσπλαγχίας τοῦ Θεοῦ, Ρωμ. 12, 1, ἡ παράκλησις λοιπὸν πρὸς συμμετοχὴν ἐν ὑπακοῇ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς πράξεως εἰς τὴν διὰ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ δεδικαιωμένην καὶ ἡσφαλισμένην ζωήν, θεμελιώνεται τελικῶς ἐπί τοῦ γεγονότος τῆς ἐκ νεκρῶν Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἀνυψώσεως Του. Ἐφ' ὅσον κανεὶς ἀνήκει εἰς Ἐκεῖνον, δόποιος ἡγέρθη ἐκ νεκρῶν, τότε σημαίνει τοῦτο, ὅτι ὁφείλει νὰ φέρῃ τῷ Θεῷ καρπὸν διὰ λόγων καὶ ἔργων. «Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον ἵνα διαπεράσῃ τὸν θάνατον τοῦτον διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρός, οὗτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν», Ρωμ. 6, 4· πρβλ. 7, 4· Πρξ. 3, 26· 26, 16 ἔξ. 19 ἔξ. κ.λ.π. Ἐφ' ὅσον ἡ ζωὴ μας, ως θάνατος μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, εἰναι μετ'. Αὐτοῦ ἀποκεκρυμμένη καὶ ἡσφαλισμένη ἐν Θεῷ, τότε σημαίνει τοῦτο, ὅτι ὁφείλομεν νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν ζωὴν αὐτῆν καὶ νὰ παραιτώμεθα τῆς παρούσης καὶ ιδιοτελοῦς, Κολ. 3, 1 ἔξ. «Ο Παῦλος ἔχει δὲ ίδιος ἐπίγνωσιν τῆς ἀπαίτησεως αὐτῆς νὰ εὔρεθῇ διὰ τῆς πίστεως εἰς τὴν Ἀνάστασιν συμμέτοχος τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἀναστάντος. «Ἴνα Χριστὸν κερδῆσθαι... τοῦ γνῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ κοινωνίαν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφιζόμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἰ πως καταντήσω εἰς τὴν ἔξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν...», Φιλπ. 3, 8 ἔξ.

Διὰ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνήλθεν Αὐτὸς δὲ ίδιος εἰς τὸ φῦσα τῆς οὐσίας Του καὶ πρὸ πάντων ἀπεκαλύφθη δὲ Σταυρὸς ἐν τῇ δόξῃ Του. Δυνάμει αὐτῆς σύνολοι αἱ ἔξουσίαι τοῦ κόσμου μὲ τὸν παροδικὸν τῶν χαρακτήρων ἔξωλοιθρεύθησαν. Ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἀπέρρευσαν συγχώρησις, καταλλαγή, δικαίωσις καὶ ἀγίασμός. Διὰ τοῦ γεγονότος τῆς ἐκ νεκρῶν ἡγέρσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπεκαλύφθη καὶ ἡ πραγματικὴ ζωὴ, τὴν δόποιαν οὐδεὶς πλέον θάνατος ἡμπορεῖ νὰ θανατώσῃ. Διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάντος καὶ τῆς παρουσίας Του εἰς τὸ κήρυγμα ἐκερδήθη ἐμπιστοσύνη καὶ ἐγεννήθη ἐλπίς, αἱ δόποιαι διακρίνονται διὰ τὴν ὑπερβολικότητά των καὶ τὸ βάθος τοῦ μέλλοντός των, ἡ ἐγγύτης καὶ ἡ προσδοκία των ἐνεργοῦνται ἐν ἀγάπῃ καὶ ἀναμονῇ καὶ ἔξυμνονται ἐν τῷ ἀλαλαγμῷ τῆς χαρᾶς. Κατόπιν δὲ τῶν αὐτῶν εἰναι τελικῶς εἰνόητον, διατὰ τὰ κείμενά μας ἀναγνωρίζουν εἰς τὴν Ἀνάστασιν τὴν μυστηριώδη ἐκπλήρωσιν δὲ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ. «Ἐλαβε χώραν «κατά τὰς γραφάς», Ρωμ. 1, 2 ἔξ.· 1 Κορ. 15, 3 ἔξ.⁴⁰. Αὗται μαρτυροῦν περὶ αὐτῆς, πρβλ.. Ρωμ. 3, 21. Αὐτὸς ἔχει ιδιαιτέρως σημασίαν διὰ τὸ ἔργον τοῦ Λουκᾶ, τὸ δόποιον χρησιμοποιεῖ συ-

40. Πρβλ.. J. Kempter, Εργ. μνημ., σσ. 35.52 ἔξ.

νήθως εἰς τοιαύτην συνάφειαν τοὺς Ψαλμοὺς 2 και 110. «Ο Δαυΐδ, «προφήτης οὖν ὑπάρχων... προιδὼν ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ», Πρᾶ. 2,30 ἔξ.: πρᾶ. 10,43· 13,32-34 ἔξ., κ.λ.π. «Ο Ιδιος δ 'Αναστάς ἐρμηνεύει τὰς Γραφὰς και ἔξ αὐτῶν τὸν Θάνατόν Του και τὴν ἐκ νεκρῶν "Ἐγερσίν Του, Λκ. 24,25 ἔξ. Κατὰ τὴν συνάντησιν μὲ τὸν 'Αναστάντα ἀποκαλύπτεται δλον τὸ νόημα τῆς Γραφῆς. 'Αλλά τὸ κεντρικὸν τῆς νόημα εἶναι ή 'Αναστασὶς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Σταυρωθέντος, δπως μαρτυρεῖ συνεχῶς δ Παῦλος τῶν Πράξεων τῶν 'Αποστόλων, Πρᾶ. 17,3· 26,22 ἔξ., 28,23 κ.λ.π. Εἶναι ή ἐκπλήρωσις και ἀποκάλυψις τῆς ἱστορίας, ή ὅποια ὑπετάγη εἰς τὸ θεῖον «δέον», τὴν ἀναλλοίωτον ἀπολυτρωτικὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ, πρᾶ. Μκ. 8,31 ἔξ.: Λκ. 24,7· 26,44· Πρᾶ. 17,3· Ιω. 20,9. Και ἀποτελεῖ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐλπίδος τοῦ 'Ισραὴλ, Πρᾶ. 26,6 ἔξ.: 28,20, τὴν ἔξοφλησιν τῆς ἐπαγγελίας τοῦ ἀπαραχαράκτως πιστοῦ μένοντος εἰς τὴν διαθήκην Του Θεοῦ, μίαν ἔξοφλησιν, ή ὅποια παντοιοτρόπως ὑπερβάλλει τὴν ἐπαγγελίαν. Εἶναι τέλος ή ἐμφάνισις τῆς «δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ», και αὐτὸς σημαίνει ταυτοχρόνως τῆς πιστότητος, ἀληθείας, χάριτος και δόξης Του, πρᾶ. Ρωμ. 3,1 ἔξ.: 3,21.

Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἔξεπληρώθη δῆμος «τὸ ἐσχατολογικὸν γεγονός τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Θεοῦ»⁴¹, πρᾶ. 'Εβρ. 1,1. Τὰ ἐσχατολογικά γεγονότα «ἀετέθησαν εἰς κίνησιν»⁴². «Τὰ ἄρχαία παρῆλθεν ιδού γέγονε καινά», λέγει δ Παῦλος 2 Κορ. 5,17. «Ιδού ἐνίκησεν δ λέων δ ἐκ τῆς φυλῆς 'Ιούδα, ή ρίζα Δαυΐδο», λέγει εἰς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τὸν Προφήτην, δ ὅποιος ἐκσπᾷ εἰς δάκρυα, διότι ή ἱστορία φαίνεται τόσον κεκλεισμένη και οὐδὲν νόημα οὔτε σκοπὸν ἀποκαλύπτει, 'Απκ. 5,5. 'Ἐνίκησεν δ Θεὸς διὰ τοῦ 'Αναστάντος, διότι δι' Αὐτοῦ ἐθριμβεύεται κατὰ τοῦ θανάτου. 'Ἐνίκησε διὰ νὰ ἀρχίσῃ ή ζωῇ, ή ὅποια βεβαίως περικαλύπτει και διαμφισβητεῖ τὴν ἱστορίαν μέχρις ἐσχάτων. 'Αλλ' δ νικητὴς «ἀεφανερώθη» ἥδη και διὰ τῆς ἐμφανίσεως Του κατέστησε μάρτυρας, οἱ διόποιοι μεταφέρουν τὸ μήνυμα τῆς νίκης εἰς δλον τὸν κόσμον. Τὸ μήνυμα τῆς νίκης δῆμος εἶναι τοῦτο, δι τὸν Χριστῷ Ἰησοῦν ἔλαβε χώραν τὸ ἐσχατον, τὸ «τελευταῖον», και δι τὸ ἐσχατον, δ θάνατος τῆς ζωοποιούστης ἀγάπης, ἐφώτισε και ἔθρωνται τὴν θνητὴν μοῖραν τῆς ἀμαρτίας και δλος δ κόσμος και κάθε ἄνθρωπος προέρχεται τώρα ἀπὸ αὐτὸς τὸ ἐσχατον και πορεύεται πρὸς αὐτό.

Τὸ θέμα τῆς ἐκ νεκρῶν 'Αναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι και διὰ τὴν 'Εξηγητικὴν ἐν δύσκολον πρὸς ἐπίλυσιν πρόβλημα. 'Ισως εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν καλλίτερον, δι τοῦ θέματος αὐτοῦ γίνεται ίδιαιτέρως

41. W. Zimmerli, Verheißung und Erfüllung, ἐν: Probleme alttestamentlicher Hermeneutik, ἔκδ. Cl. Westermann, 1960, σ. 100.

42. Πρᾶ. E. Hagenbach, Das Johannesevangelium und sein Kommentar, ἐν: ThLZt 89, 1964, σ. 894 ἔξ.

εύκρινές, διτι η 'Εξηγητική τῆς Καινῆς Διαθήκης, δταν θέτη ώς ἔργον της νά φθάσῃ εἰς τὸ θεολογικὸν περιεχόμενον τῶν πραγμάτων, ἀσχολεῖται πάντοτε μὲ δυσεπίλυτά προβλήματα. 'Οσον ἀφορῇ εἰς τὸ ἀντικείμενόν μας, τοῦτο διά τῆς συνήθους ὁδοῦ ἀνακαλυπτόμενον, ἡ δποία μεθοδικῶς δύναται νά ἐλεγχθῇ καὶ ἐπαναληφθῇ. Θέτει ἀμέσως πρὸ τῆς ἐκλογῆς: εἴτε νά ἔρμηνεύσωμεν αὐτὸ ἐκ νέου συμφώνους πρὸς τὰ κριτήρια, τὰ δποία ἐμπερικλείει ἡ ἱστορία ώς κοσμοθεωρία, καὶ νά τὸ κάνωμεν καταληπτὸν εἰς τὰ πλαίσια τῆς «ἱστορικῆς» του ἐποχῆς, εἴτε νά παρατηθῶμεν τῆς διαδικασίας αὐτῆς καὶ ανά παραστήσωμεν αὐτό, τὸ δποῖον μᾶς προσφέρεται τοιουτοτρόπως, ὥστε αὐτὸ νά προύποτεθῇ τρόπον τινὰ ώς γνωστόν καὶ οὕτω διασφαλισθῇ⁴³, διά νά χρησιμοποιήσωμεν τοὺς λόγους τοῦ Martin Heidegger. 'Εφ' δσον ἀποφασίση κανεὶς ὑπὲρ τοῦ τελευταίου, δπως ἐπράξαμεν ἡμεῖς καὶ δπως πρέπει νά πράξῃ τις ώς θεολόγος, τότε είναι ἀσφαλῶς ἡ ἐνάργεια τοῦ πράγματος δχι μία «ἱστορικῶς ἀσφαλισθεῖσα», ἄλλα μᾶλλον, πρᾶγμα τὸ δποῖον δντως είναι σπουδαιότερον, μία ἱστορικῶς ἐπιβαλλομένη πεποίθησις. Είναι ἡ ἐνάργεια ἐνὸς ἀμερολήπτως ἀφ' ἑαυτοῦ αὐτοποκαλυπτομένου γεγονότος.

Μία τοιαύτη προσπάθεια διά τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πράγματος, ἡ δποία προσπάθεια δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὰς περιπλοκὰς τῆς ἱστορίας καὶ δὲν παραιτεῖται τῶν μεθοδικῶν δυνατοτήτων νά φθάσῃ εἰς τὸ φαινόμενον, είναι πολὺ ἀναγκαιοτέρα ἀπὸ τὴν βεβαίαν γνώμην, δτι εἰμεθα ἐνημερωμένοι ἀρκούντως ἡ δριστικῶς περὶ αὐτοῦ, τὸ δποῖον λέγεται 'Ανάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς ἐπίσης περὶ ἄλλων κεντρικῶν ἀπολυτρωτικῶν γεγονότων, ἡ δτι θὰ ἡμπορούσωμεν εἰς τὴν Θεολογίαν νά στραφῶμεν πρὸς ἄλλα θέματα, τὰ δποία θὰ ἡσαν περισσότερον ἐνδιαφέροντα διά τὸν περίφημον «ἄνθρωπον τῆς σήμερον» καὶ δι' αὐτό, καὶ ἄν ἀκόμη δὲν θὰ ἡσαν κατανοητότερα, θὰ ἀνταπεκρίνοντο ἐν τούτοις περισσότερον εἰς τὰ «γοῦντα» του καὶ θὰ ἐγίνοντο εὐκολώτερον ἀποδεκτά ἀπὸ αὐτόν. 'Αλλ' ἐκτὸς τοῦ δτι ἡ Θεολογία δὲν ἔχει εὐτυχῶς τὴν ἐλευθέραν γενικῶς ἐκλογήν νά ἀσχοληθῇ μὲ ἐκείνο, τὸ δποῖον θέλει, πρέπει νά παραδεχθῶμεν, δτι ἀκριβῶς περὶ τοῦ φαινομένου τῆς 'Αναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν γνωρίζομεν ἀκόμη θεολογικῶς πολλά. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ δτι αὶ ἐξηγητικαὶ προσπάθειαι νά εἶπον περὶ αὐτοῦ κάτι, πολυειδῶς ἔξολισθαινούν εἴτε εἰς ψυχολογικάς εἴτε εἰς παραδόξους θεωρίας. Πρέπει πράγματι νά προσπαθήσωμεν ἐκ νέου νά εἴρωμεν καταλλήλους δρους, οἱ δποίοι θὰ μᾶς δδηγήσουν πλησίον τοῦ πράγματος. 'Αλλωστε θὰ ἐπανεύρῃ ἐνδιαφέρον ἀκριβῶς ἐκείνη ἡ Θεολογία, ἐπίσης εἰς τὸν «ἄνθρωπον τῆς σήμερον» —οὕτος εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν είναι εἰς παράξενος ἄνθρωπος—, ἡ δποία μένει εἰς τὰ μυστήριά της καὶ φροντίζει δι' αὐτά μὲ ζῆλον καὶ περίσκεψιν. Μόνον τότε—ἔγραψεν δ E.

43. M. Heidegger, Gelassenheit, 1959, σ. 40.

Peterson πρὸ τεσσαράκοντα ἑτῶν—θὰ ἐνδιαφερθοῦν οἱ ἄνθρωποι πάλιν δι' αὐτῆν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, «ὅπως ἐνδιεφέρθησαν αἱ γυναικες τῆς ἀγορᾶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὴν ἔριδα περὶ τοὺς δρους ὁμοιότιος καὶ δμοούτιος»⁴⁴. Ἀλλὰ ἀκόμη περισσότερον: μόνον τότε θὰ χαρῇ ἡ Ἐκκλησία πάλιν ἔνεκα τοῦ κηρύγματος περὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ Ἰσως ἐπίσης οἱ λαοὶ θὰ ἀρχίσουν νὰ ζοῦν καὶ ν' ἀποθνῆσκουν μὲ βάσιν καὶ κριτήριον τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Μετάφρασις
Θ. Νικολάου Δ. Φ.

44. E. E. Peterson, Was ist Theologie, 1926, ἐν Theologische Traktate 1951, σσ. 11 - 43.33.

“Οπισθεν τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου: Πρὸς μίαν γραπτὴν πηγὴν”*

Πέτρου Βασιλειάδη

Τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται ὅπισθεν τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου¹ δὲν ἀποτελεῖ νέον πρόβλημα. Ἐνεφανίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰώνος μας μετά ἀκριβῶς τὴν ὑπόθεσιν περὶ προτεραιότητος τοῦ κατὰ Μᾶρκον² ἡτις ἐγένετο τῇ εἰσηγήσει πρῶτον τοῦ C. Lachmann³ καὶ ἀνεπύχθη ἀργότερον ὑπὸ τῶν B. Weiss⁴ καὶ H. J. Holtzmann⁵, διὰ νῦ δολοκληρωθῆ τελικῶς διὰ τῆς θεωρίας περὶ τῶν τεσσάρων Πηγῶν (four - document) τοῦ B. H. Streeter⁶. Αἱ προσπάθειαι δημοσίευσαν πρὸς ἀνακάλυψιν μιᾶς γραπτῆς πηγῆς ἐγγύτερον εὑρισκομένης πρὸς τὸν ἱστορικὸν Ἰησοῦν ἐγκατελείφθησαν πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ἀκριβῶς δημοσίευσαν παρόμοιαι προσπάθειαι πρὸς συγγραφὴν τοῦ «βίου τοῦ Ἰησοῦ» διεκόπησαν πρὸ τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου ὑπὸ τὴν ἐπιδρασιν τοῦ ἔξαιρέτου ἔργου τοῦ A. Schweitzer, Von Reimarus zu Wrede (1906)⁷.

‘Η ὑπὸ τῶν H. von Söden⁸, E. Wendling⁹, W. Bussmann¹⁰ καὶ τινῶν

* Η παροῦσα μελέτη ἔδημοσιεύθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλικήν εἰς τὸ βιβλικὸν περιοδικὸν New Testament Studies τόμ. 19, τεύχος 4 (1972 - 73) πρὸς τὸ ὄποιον καὶ ἐκφέρονται αἱ δέουσαι εὐχαριστίαι καὶ ἀναγνωρίσεις (acknowledgments).

1. Ἀκολούθως: κατὰ Μᾶρκον = τὸ δεύτερον Εὐαγγέλιον Εὐαγγελιστῆς Μᾶρκος = συγγραφέως «Μᾶρκος» = τὸ κατὰ Μᾶρκον ὡς πηγὴ χρησιμοποιηθείσα ὑπὸ τῶν λοιπῶν Συνοπτικῶν. Παρομοίως καὶ διὰ τὰ ἄλλα Εὐαγγέλia.

2. Αἱ προσπάθειαι ὀρισμένων Ρωμαιοκαθολικῶν ἐρευνητῶν (βλ. B. C. Butler, The synoptic problem, ἐν A new Catholic Commentary on Holy Scripture, London, 1969, διποὺ εὑρίσκεται ἐπίσης μία περιλήψις δλων τῶν ἐπιχειρημάτων των) καὶ λίαν προσφάτως τοῦ W. R. Farmer, The Synoptic problem, London, 1964 νῦ καθιερώσουν τὴν προτεραιότητα τοῦ Ματθαίου δέον νῦ θεωρηθούν ὡς ἀνεργεύεις, καθ' δοσον καθιστοῦν δλόκιληρον τὸ συνοπτικὸν πρόβλημα περισσότερον περιπελεγμένον. Cf. N. Reggini, Rediscovering the teaching of Jesus (London, 1967), σ. 34.

3. Studien und Kritiken (1835), σ. 574.

4. Πρβλ.. Lehrbuch der Einleitung in das N. T. (1886), σ. 473 κ. ἐ.

5. Πρβλ.. Die Synoptiker (1901), σ. 10-20.

6. The four Gospels: A study of origins (London, 1924).

7. Τὸ φιλολογικὸν τούτο εἶδος ἐπανεμφανίσθη μόνον κατὰ τὸ 1956 ἐν G. Bornkamm's Jesus von Nazareth ἀλλά κατὰ τελείος διάφορον μορφήν.

8. Die wichtigsten Fragen im Leben Jesu (1907)?.

9. Ur - Markus (1905), καὶ Die Entstehung des Markusevangeliums (1908).

10. Sänoptische Studien, I - III (1925-31).

ἄλλων Αγγλών ἐρευνητῶν¹¹ ύπόθεσις περὶ τοῦ Πρώτου - Μάρκου (Ur - Markus) φαίνεται νὰ ἔχῃ κατά μέρος διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ Streeter¹². Ἡ ἐργασία δύμως, ἡτις ἀναμφιβόλως ἔθεσε τέρμα εἰς δλας τὰς λοιπὰς προσπαθείας¹³ νὰ ὀδηγηθῶμεν δπισθεν τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου δπως τοῦτο παρεδόθη εἰς ἡμᾶς ἡτο ἡ γενομένη ύπὸ τῶν R. Bultmann¹⁴, M. Dibelius¹⁵ ὡς καὶ ἄλλων ἐρευνητῶν ἀκολουθούντων τὴν θεωρίαν τῆς ἴστοριας τῶν μορφῶν (form - Critics)¹⁶, οἵτινες καὶ ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν εἰς τὰς ἀνεξαρτήτους ἐνότητας τῆς ὥλης, τὰς μεμονωμένας ἐκείνας περικοπάς, αἱ δποιαὶ ἔπρεπε νὰ ἐκυκλοφόρουν κατά τὴν περίοδον τῆς προφορικῆς παραδόσεως¹⁷.

Ἐπὶ πλέον τὸ συνεχῶς αὐξανόμενον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐρευναν τοῦ Ἀραμαϊκοῦ ὑποβάθρου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἔξευρέσεως ἐνὸς ἀσφαλοῦς κριτηρίου διὰ τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῆς αὐθεντικότητος τῶν μεμονωμένων λογίων¹⁸ μετὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν G. Dalman¹⁹, C. F. Burney²⁰ καὶ M. Black²¹, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ νέα κατεύθυνσις τῶν ἀκολουθούντων τὴν Ἀναθεωρητικὴν Σχολὴν (redaction - critics)²², δσον ἀφορῷ τὸν ἀποφασιστικὸν ρόλον τὸν δποιον διεδραμάτισαν οἱ ἴδιοι οἱ Εὐαγγελισταὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ εὐαγγελικοῦ ὥλικοῦ, ὥθησαν τοὺς συγχρόνους ἐρευνητάς πρὸς νέας κατευθύνσεις.

Ἀπὸ τὸ χρονικὸν τοῦτον σῆμεῖον καὶ ἐντεῦθεν οὐδεμίᾳ συστηματικὴ ἐργασία ἐγένετο ἐπὶ τῶν πηγῶν, αἵτινες ἐχρησιμοποιήθησαν ύπὸ τοῦ Εὐαγ-

11. Πρβλ., τὰς ἐργασίας τῶν A. Wright, N. P. Williams, W. W. Holdsworth, κ.λ.π.

12. Bl. A. M. Hunter, Interpreting the N. T. 1900 - 1950 (London, 1951), σ. 41.

13. Πρβλ., τὰς περὶ Ἀναθεωρήσεως θεωρίας (Redaction - Hypotheses) τῶν J. Weiss, J. C. Hawkins, U. S. Stanton, ὡς ἐπίσης καὶ τὰς περὶ Συλλογῆς διαφόρων πηγῶν Θεωρίας (Compilation - Hypotheses) τῶν E. Meyer, A. J. Cadoux, J. M. C. Crum. Περὶ τοῦ θέματος τούτου περισσότερα ἐν V. Taylor, The Gospel according to St. Mark (London, 1952), σ. 72 ἔξ.

14. Die Geschichte der Synoptischen Tradition (1921).

15. Die Formgeschichte des Evangeliums (1919).

16. K. L. Schmidt, M. Albertz, V. Taylor, R. H. Ligtfoot, κ.λ.π.

17. O. H. Conzelmann, An outline of the theology of the N. T. (London, 1969), παρατητεῖ: «Ἡ Μορφοϊστορικὴ Σχολὴ ἔδειξεν, δτι ἔκαστον ἀτομικὸν στοιχεῖον τῆς παραδόσεως εἶχε καθ' ἑαυτὸ μίαν Χριστολογικὴν σημασίαν», σ. 140.

18. Πρβλ., J. Jeromeias, R. H. Fuller, κ. ἄ.

19. Die Worte Jesu (1898).

20. The poetry of our Lord (Oxford, 1925).

21. An Aramaic approach to the Gospels and Acts (Oxford, 1967)²³.

22. G. Bornkamm, H. Conzelmann, E. Haencken, W. Marxsen, κ.λ.π.

γελιστοῦ Μάρκου²³. Μόνον σποραδικῶς δύναται τις νὰ διακρίνη ὑποθετικᾶς προτάσεις περὶ μιᾶς ἀρχικᾶς ὑπαρχούστης ὅμαδος παραβολῶν εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον ἐν 4, 3-9· 13-20· 26-32²⁴. Ὁμοίως δὲ V. Taylor²⁵ ἀπεπειράθη νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ ἀρχικὸν κείμενον τῆς περὶ τοῦ Πάθους διηγήσεως ὡς τοῦτο ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Κοινότητα (Προγενέστεραι προσπάθειαι ἐγένοντο ὑπὸ τῶν M. Dibelius, R. Bultmann, H. Lietzmann, E. Klostermann, M. Goguel, R. H. Lightfoot, etc.). Ὑπερπηδῶμεν τὸ 13 κεφάλαιον τοῦ κατὰ Μᾶρκον λόγῳ τῆς μὴ ὑπάρχεως συμφώνου γνώμης μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν περὶ τοῦ εἰδοῦς καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν πηγῶν, αἵτινες ἔχρησιμοποιήθησαν²⁶. "Ολαι αἱ ἄλλαι μεμονωμέναι προσπάθειαι περιλαμβανομένου καὶ τοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ W. Knox²⁷ ἐκδοθέντος ἔργου του ἀσχολοῦνται μὲ τὸ προβλῆμα τῶν πηγῶν τοῦ κατὰ Μᾶρκον κατὰ ἕνα τρόπον μᾶλλον παράλληλον πρὸς ἔκεινον τὸν διοῖον ἀκολουθοῦν οἱ Μορφοίστορικοι (form-critics).

"Ο παρὼν συγγραφεὺς δὲν ἔνδιεφέρετο ἀρχικῶς μὲ τὴν ἔξτασιν αὐτοῦ τοῦ ὑλικοῦ. "Ο, τι ἀκολουθεῖ, ἀποτελεῖ πράγματι ἐν ὑποπροίὸν τῆς ἐρευνητικῆς προσπαθείας του ἐπὶ τοῦ 13 κεφ. τοῦ κατὰ Μᾶρκον.

"Η πηγή, τὴν ὑπαρξίν τῆς διοίας προσάγομεν ὡς μίαν ὑπόθεσιν, ἀποτελεῖται ἀπὸ λόγια τοῦ Ἰησοῦ ἔχοντα ὡς πρόθεμα τὸν λεκτικὸν τύπον «βλέπετε». Τὸ «βλέπετε» (ἐν τῇ ἐννοίᾳ «προσέχετε») ἀποτελεῖ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα (introductory formula) τῶν λογίων τοῦ Ἰησοῦ μόνον εἰς τὸν «Μᾶρκον»²⁸. Τὸ εὑρίσκομεν πεντάκις εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον (4, 26· 12, 36· 13, 5, 9, 33), ἀπαξ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον (24, 4 = Μᾶρκ. 13, 5) καὶ δις εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν (8, 18 = Μᾶρκ. 4, 24 καὶ 21, 8 = Μᾶρκ. 13, 5). "Ἐπίσης πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπὸ δύψιν τὸ Μᾶρκ. 8, 15, τὸ διοῖον εἰσάγεται διὰ τοῦ «δρῦτε βλέπετε». "Αλλὰ τὸ πλέον σημαντικὸν στοιχεῖον εἶναι ὅτι εἰς ἀπάσις τάς ἐν λόγῳ περικοπάς τὸ «βλέπετε» ἀκολουθεῖται ὑπὸ μιᾶς συνδετικῆς φράσεως (link-phrase) ἄλλοτε ὑπὸ μορφῆς μιᾶς συντόμου περιλή-

23. "Ἡ ὑπὸ τοῦ P. Parker, The Gospel before Mark, (1953), προταθείσα πηγὴ K, ἥτις κατ' αὐτὸν ἔχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, ταυτίζεται πρὸς τὴν περὶ Πρωτο—Ματθαίου θεωρίαν καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ καταχωρθῇ μεταξὺ τῶν προσπαθειῶν καθιερώσεως τῆς προτεραιότητος τοῦ Ματθαίου (βλ. σημείωσιν 2).

24. Πρβλ. J. Jeremias, The parables of Jesus (London 1963) σ. 92 ἔξ.

25. "Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 653 ἔξ.

26. "Ἐξ ἄλλου δὲ G. R. Beasley-Murray, Jesus and the Future (London, 1954), ἐμμένει μετ' ἐπιφυλάξεως (βλ. A Commentary on Mk. XIII, London, 1957, σ. 11, ἀρ. 1) ἐπὶ τῆς αθεντικότητος τοῦ 13 κεφ. τοῦ κατὰ Μᾶρκον.

27. The Sources of the Synoptic Gospels, I: St. Mark. (ἐκδοθέν ὑπὸ τοῦ H. Chadwick) (Cambridge, 1953).

28. Οβδαμοῦ εὑρίσκεται ἐν Q (Πηγὴ τῶν Λογίων), M (ἰδιαιτέρα πηγὴ τοῦ κατὰ Ματθαίου) καὶ L (ἰδιαιτέρα πηγὴ τοῦ κατὰ Λουκᾶν).

ψεως του λογιού, τό δοποίον ἀκολουθεῖ καὶ ἄλλοτε ὑπὸ μορφὴν ἐπικεφαλίδος αὐτοῦ. "Ἄς ἔξετάσωμεν, λοιπόν, μετὰ προσοχῆς ἔκάστην περίπτωσιν ἰδιαιτέρως"²⁹.

1. Μᾶρκ. 13, 5 β ἔξ.: «βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄνδρι μου λέγοντες δι τὸ ἔγῳ εἰμί, καὶ πολλοὺς πλανήσουστε...». «Τὸ «Βλέπετε» ἀποτελεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα, «μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ» τὴν συνδετικὴν φράσιν καὶ τὸ «πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄνδρι μου [λέγοντες δι τὸ ἔγῳ εἰμί]³⁰ καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν» τὸ ἀρχικὸν λόγιον.

2. Μᾶρκ. 13, 9 ἔξ.: «βλέπετε δὲ ὑμεῖς ἑαυτούς παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς συνέδρια καὶ συναγωγάς...». «Βλέπετε» τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα, καὶ «ὑμεῖς ἑαυτούς» ἡ συνδετικὴ φράσις, ἡτις ἀντανακλᾷ τὸ «παραδώσουσιν». "Ο, τι ἀκολουθεῖ εἰς τὴν συνέχειαν ἀφορῷ τοὺς διωγμοὺς τῶν μαθητῶν, κατηρτίσθη δῆμος ὑπὸ τοῦ συλλογέως τῶν λογίων καὶ ἐπεξετάθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νῦν ἀφορᾷ καὶ τὴν δῆμην χριστιανικὴν κοινότητα εἰς τὴν δοποίαν οὗτος (δι συλλογεύς) ἀνήκειν³¹.

3. Μᾶρκ. 13, 33 ἔξ.: «βλέπετε, ἀγρυπνεῖτε, οὐκ οἶδατε γάρ πότε ὁ καιρὸς ἔστιν, ὃς ἄνθρωπος...». Τὸ «Βλέπετε» ἀποτελεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα καὶ τὸ «ἀγρυπνεῖτε» (ἴσως καὶ τὸ «οὐκ οἶδατε γάρ πότε ὁ καιρὸς ἔστιν») τὴν συνδετικὴν φράσιν, ἡτις εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι μία σύντομος περίληψις τῆς ἀκολουθούσης εἰς ἀνεπτυγμένην μορφὴν παραβολῆς τοῦ Φύλακος—Θυρωροῦ³².

4. Μᾶρκ. 4, 24 β ἔξ.: «βλέπετε τί ἀκούετε. ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε...». Καὶ πάλιν τὸ «βλέπετε» ἀποτελεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα καὶ τὸ «τί ἀκούετε» τὴν συνδετικὴν φράσιν, ἀκολουθεῖται δὲ ὑπὸ δύο παρομοιώσεων (*similes*). Ἡ δῆλη περικοπὴ στ. 24β-25 ὡς ἔχει ἀποτελεῖ μίαν προειδοποίησιν κατὰ τῶν ψευδοπροφητῶν καὶ ψευδοδιδασκάλων, ἀν καὶ ἡ ἀρχικὴ τῆς σημασία³³ ἡτο

29. Ἀρχόμεθα ἀπό τὰς περικοπάς τοῦ Μᾶρκ. 13., διότι τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι περισσότερον ἐμφανές.

30. «Λέγοντες δι τὸ ἔγῳ είμι δέον νῦν θεωρηθῆ ὡς παρενθετικὴ παρεμβολὴ εἰσαχθῆσαι ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μᾶρκου.

31. Εἶναι λογικὸν νῦν ὑποθέσωμεν, διτι αὐθεντικὰ λόγια π.χ. στ. 6 — τὸ λόγιον τοῦτο εὐρίσκεται ἐπίσης ὑπὸ ἑτέρων μορφήν, πιθανὸν ληφθὲν ἐξ ἑτέρας πηγῆς, ἐν Μᾶρκ. 13, 21 ἔξ. — καὶ στ. 9 ἔξ. ἐπεξετάθησαν σύν τῷ χρόνῳ καὶ ὑπὸ τὴν συνεχῶς αὐξανομένην ἐπίδρασιν τοῦ κόσμου τῶν ἴδεων τοῦ ἀποκαλυπτισμοῦ, διὰ τῆς προσθῆτης καὶ ἄλλων μή αἴθεντικῶν λογίων πρὶν ἀκόμη χρησιμοποιηθοῦν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μᾶρκου. "Ἄλλας διφείλομεν νῦν δεχθῆμεν ἔνα μέγαν ἀριθμὸν πηγῶν διά τὴν σύνθεσιν ἐνδός καὶ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαιού, καὶ συνεπός θά πρέπει νῦν ἀποδέσωμεν εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν Μᾶρκον ἔννεα ἔξαιρετικῶς δύσκολον ἔργον ἀκόμη καὶ διάν οὗτος ἔζη εἰς τὰς ἡμέρας μας.

32. Πρβλ. C. H. Dodd, *The parables of the Kingdom*, (London 1971), σ. 120-4. Ἐπίσης J. Jeremias, *Enth' ἀντ.* σ. 53 ἔξ.

33. Δὲν ἔξετάζομεν ἐνταῦθα κατὰ πόσον αἱ δύο παρομοιώσεις συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν ipsissima verba τοῦ Ἰησοῦ ή δχι (πρβλ. R. Bullmann, *Enth' ἀντ.* [ET by J. Marsh, Oxford, 1963, σ. 112]), οὐδὲ ἐπίσης συζητῶμεν τὴν ἀρχικὴν των σημασιῶν.

προφανῶς διάφορος. Αὐτό, τὸ ὅποιον κατὰ τὴν ἄποψίν μας παρουσιάζεται ως βέβαιον είναι, δτι τὸ «τί ἀκούετε» ἀντανακλᾷ μίαν διαφορετικήν ἔννοιαν τοῦ π. «ἀκούειν» ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὅποιαν ἔχει τοῦτο εἰς τοὺς προηγουμένους στίχους³⁴. Αλλως διατὶ δὲναγγελιστῆς Μᾶρκος νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ «τί»³⁵: Είναι ἐπίσης ἐμφανές, δτι αἱ δύο παρομοιώσεις παρενοήθησαν ως πρὸς τὴν ἀρχικήν των σημασίαν, ἵνα καὶ είναι δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν δτι δὲ συλλογεὺς συνέλλεξεν λόγια παραδοθέντα εἰς αὐτὸν ως αὐθεντικοὶ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ, ἐχρησιμοποίησεν δμος ταῦτα δλως ἐλευθέρως διὰ νὰ καταρτίσῃ τὴν κατηχητικήν του συλλογὴν κατὰ τρόπον παρόμοιον πρὸς τὰ Ἰουδαϊκά Midrash.

5. Μᾶρκ. 12, 38β ἔξ.: «βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων τῶν θελόντων ἐν στολαῖς περιπατεῖν. . .». Τὸ «βλέπετε» ἀποτελεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα, τὸ «ἀπὸ τῶν γραμματέων» τὴν συνδετικήν φράσιν ως ἐπικεφαλῆδα τῶν ἀκολουθούντων λογίων σχετιζομένων μὲ τὴν συμπεριφορὰν τῶν γραμματέων. «Οτι τὸ «ἀπὸ τῶν γραμματέων», είναι πράγματι ἡ συνδετική φράσις ἀναφαίνεται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς δλῆς συντάξεως μεταξύ τῶν στ. 38β («τῶν θελόντων») καὶ τοῦ στ. 40 («οἱ κατεσθίοντες»)³⁶. «Ο συλλογεὺς δυνατὸν νὰ εἰχεν εἰς τὴν διάθεσίν του ἀμφοτέρας τὰς μετοχάς εἰς τὴν ὁνομαστικήν, πιθανῶς εἰς μίαν παρομοίαν πρὸς τὰ «Οὐαὶ» τῆς Πηγῆς τῶν Λογίων (Q) μορφήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ καταρτισμοῦ τῆς διὰ τοῦ «βλέπετε» εἰσαγομένης συλλογῆς του ἡλλαξε τὴν πτῶσιν τῆς πρώτης μετοχῆς διὰ νὰ ἔχῃ μίαν συντακτικήν συμφωνίαν μὲ τὴν γενικήν «τῶν γραμματέων»³⁷. Εξ ἄλλου, καὶ μόνον τὸ δνομα τῶν γραμματέων ἥτο ἐπάρκες διὰ τοὺς ἀναγνώστας.

6. «Ἐν τέλει εἰς τὸ Μᾶρκ. 8, 15β ὑπάρχει ἔτερον λόγιον εἰσαγόμενον δι» ἐνός σχεδόν διαφορετικοῦ τρόπου, ὑπὸ τοῦ «οδράτε βλέπετε»³⁸. «Ἀμφό-

34. Μᾶρκ. 4, 3, 9, 12, 16, 18, 20, 23.

35. Πρβλ. τὴν ἔννοιαν τοῦ «βλέπειν», συντασσομένην μὲ τὰς προθέσεις «πᾶς», «τί» κ.λ.π.

36. W. C. Aliep, *The Gospel according to St. Mark* (London, 1915), προέτεινε τὴν οὐχὶ μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς παράφρασιν τῆς «Ἀραμαϊκῆς μετοχῆς ἐν τῷ στ. 40· ἀλλὰ δυστόλως δυνάμεινον νὰ δεχθῶμεν τὴν πρότασίν του, καθ' ὅσον ἡ πρώτη μετοχὴ (τῶν θελόντων) ἔχει μεταφρασθῇ δρᾶμα».

37. E. Lohmeyer, *Das Evangelium des Markus* (Göttingen, 1937), σ. 263· V. Taylor, ἐνθ' ἀν. σ. 495 καὶ D. E. Nineham, *St. Mark* (Harmoudsworth, 1963), σ. 333 - 4 διατίνεται, δτι δὲ στ. 40 ἀποτελεῖ ἐν αὐθικόστατον λόγιον ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀρχικῆς σχέσεως μετὰ τῶν γραμματέων. Τοῦτο δμος δυσκόλως δύναται νὰ γίνῃ δεκτόν, βλ. J. Jeremiah, *Jerusalem in the Time of Jesus* (London, 1969), σ. 114· ἐπίσης J. Duncan M. Derrett, «Eating up the houses of widows: Jesus' comment on Lawyers?» ἐν *Novum Testamentum* XIV, 1-9, δστις δίδει τὴν ἀκόλουθον ἐρμηνείαν: «. . . αὐτοὶ ποὺ κατατρέντες τὶς περιουσίες τῶν χηρῶν καὶ μετὰ τὸ ρίχνουν στὶς προσευχές θά ὑποστοῦν μεγαλύτερη τιμωρίαν, σ. 8.

38. «Ἐν Δ, Θ καὶ εἰς τινὰ ἄλλα χειρόγραφα παραλείπεται τὸ «οδράτε», ἀλλ' είναι πολὺ παρακεκινθυνευμένον νὰ δεχθῶμεν αὐτὴν τὴν γραφήν ως ἀρχικήν.

τερα τά ρήματα, «όραν» και «βλέπειν», σημαίνουν άκριβώς τὸ αὐτό: ἀντι-στοιχοῦν πρὸς τὸ Ἀγγλικὸν ρῆμα *to see* κυριολεκτικῶς—ή *to take heed* μεταφορικῶς εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν—οὕτως ὅστε νὰ φαίνεται, δῆτι ἀποτελεῖ πλεονασμόν. Τὸ δὲ λογίον «δράτε βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ τῆς ζύμης τοῦ Ἡρώδου»³⁹ εἰς τὴν παροῦσαν συνάφειάν του ἀποτελεῖ μίαν παρεμβολὴν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου⁴⁰, ἀντικατοπ-τρίζουσα τὴν προηγουμένην μεταξὺ Ἰησοῦ καὶ Φαρισαίων γενομένην συζήτησιν⁴¹. Ὁ R. Bultmann περιλαμβάνει τοῦτο μεταξὺ τῶν *Gesetzesworte und Gemeinderegeln*, μὲ τὴν παρατήρησιν δῆτι ἡ ἀρχικὴ μορφὴ καὶ σημα-σία του εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνακαλυφθοῦν⁴². Ἐν τούτοις εἶναι δυνατὸν ὁ στίχος (8, 15β) νὰ ἀπετέλῃ τὴν ἀρχὴν (τὸ πρόθεμα + ἡ συνδετικὴ φράσις;) ἐνὸς ἑκτενεστέρου λογίου—ἀπωλεσθέντος ἔκτοτε—τὸ ὄποιον ὁ Εὐαγγελι-στὴς Μᾶρκος διέσωσε, παρεμβάλλων τοῦτο ἐντὸς μιᾶς ἄλλης συναφείας χρησιμοποιῶν τὴν λέξιν «ζύμη»⁴³ ὡς μίαν συνδετικὴν λέξιν (*catchword*). Εἶναι ἐπίσης ἀδύνατον νὰ θεωρήσουμεν τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἐν ἀπεσπασμέ-νον τεμάχιον τοῦ Μάρκ. 12, 38β ἔξ.⁴⁴ Τοῦτο θὰ ἡτο μόνον τότε δυνατὸν ἐάν ηδυνάμεθα νὰ ἔξισθωμεν τοὺς γραμματεῖς μὲ τοὺς Φαρισαίους, πρᾶγμα ἀδύνατον⁴⁵.

Συνοψίζοντες δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, δῆτι μία ἐκ τῶν πηγῶν τὰς ὁποιας δὸς Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος εἰχεν εἰς τὴν διάθεσιν του ἡτο ἡ πηγὴ τῶν «βλέπε-τε» - λογίων μὲ τὰ ἀκόλουθα χαρακτηριστικά:

- α) ἐν εἰσαγωγικὸν πρόθεμα (=βλέπετε),
- β) μία συνδετικὴ φράσις (ἄλλοτε ὡς μία μικρὰ περιληψις καὶ ἄλλοτε ὡς ἐπικεφαλὶς τοῦ κυρίως λογίου) μετὰ τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα καὶ πρὸ τοῦ καθ' αὐτὸν λογίου, καὶ
- γ) ἔνα πιθανῶς αὐθεντικὸν ἄλλ.⁴⁶ εἰς μίαν ἐντελῆς ἀνεπτυγμένην ἥ ἑκτε-

39. Ἡ γραφὴ «Ἡρώδιανῶν» (ἀντὶ «Ἡρώδου») τῶν P45, W, Θ καὶ ἄλλων χειρογρά-φων δὲν ἐπηρέαζει τὴν ὑπόθεσιν μας καὶ ὡς ἐν τούτῳ τὴν παραλείπουμεν.

40. Οὕτως D.E. N i e h a m , ἔνθ' ἀν., σ. 213. Ὁ V. T a y l o r , ἔνθ' ἀν., σ. 385 διμος προτιμῇ τὴν προ-Μᾶρκειον σύνθεσιν τῆς δλῆς περικοπῆς διότι ὡς ὑποστηρίζει, ὁ Εὐαγ-γελιστὴς Μᾶρκος δὲν καταχωρεῖ ἐνδιαμέσως λόγια ὡς δὲ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, ἀλλὰ προσθέτει αὐτὰ εἰς τὸ τέλος.

41. Μᾶρκ. 8, 11. ἔξ.

42. ἔνθ. ἀν., σ. 131.

43. Περὶ τῆς λέξεως «ζύμη» ὑπὸ τὴν κακὴν τῆς ἔννοιαν βλ. H.L. S t r a c k - P. B i l-ler b e c k , Kommentar zum N T. aus Talmud und Midrash (1922), I, 728 ἔξ.

44. C.G. M o n t e f i o r e , The Synoptic Gospels, I (1927)², 179, διερωτᾶται ἂν τὸ λόγιον ἀναφέρεται μόνον εἰς τοὺς Φαρισαίους καὶ ἂν «τῆς ζύμης τοῦ Ἡρώδου» ἀποτελεῖ προσθήκην

45. πρβλ. J. J e r e m i a s , Jerusalem., σ. 93-4.

ταμένην μορφήν λόγιον, τὸ ὄποῖον ἀκολουθεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα καὶ τὴν συνδετικήν φράσιν.

Είναι δύνατόν εἰς αὐτήν τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν νὰ διαπιστώσωμεν τρεῖς διαφορετικάς φάσεις (Sitz im Leben) ἐπὶ τοῦ τρόπου μεταδόσεως τῆς παραδόσεως μέχρι τῆς συνθέσεως τοῦ Μάρκου: α) τὸν Ἰησοῦν, β) τὸν συλλογέα (= ἡ ἀπρόσωπος Ἐκκλησία γενικῶς), γ) τὸν Εὐαγγελιστὴν Μᾶρκον. Εἰς τὴν ἔξετασθεῖσαν πρώτην περικοπὴν (Μᾶρκ. 13, 5β ἔξ.) ἐπὶ παραδείγματι διακρίνεται: α) Ὁ Ἰησοῦς = «πολλοὶ ἐλεύσονται . . .», β) Ὁ συλλογεὺς = «βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ ἐλεύσονται . . .», γ) Ὁ Εὐαγγ. Μᾶρκος = ἡ δῆλη περικοπὴ 5β ἔξ. ἐντὸς τῆς συναφείας τοῦ 13 κεφ. τοῦ κατὰ Μᾶρκον καὶ μάλιστα μὲ εἰδικήν ἀναφοράν εἰς τὴν «Συντέλειαν».

Δὲν είμεθα εἰς θέσιν νὰ καθορίσωμεν κατὰ πόσον ἡ πηγὴ αὗτη περιωρίζετο εἰς αὐτὰ τὰ ἔξ λόγια ἡ ἐπεξετείνετο εἰς μίαν ἐκτενεστέραν γραπτὴν πηγὴν. Δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ διακρίνωμεν ἔνα κατηχητικὸν τόνον εἰς αὐτήν⁴⁶.

Τὸ πρόβλημα τὸ ὄποιον ἀναφύεται εἶναι κατὰ πόσον τὰ λόγια ταῦτα είχον ἀποτελέσει μίαν καθωρισμένην κλειστὴν γραπτὴν πηγὴν (fixed written source) πρὶν ἡ περιέλθουν εἰς χείρας τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, καὶ ὡς ἐκ τούτου κατὰ πόσον τόσον τὸ «βλέπετε», δύσον καὶ ἡ συνδετικὴ φράσις ὁφείλονται εἰς τὸν συλλογέα, ἡ ἀμφότερα δέον νὰ ἀποδοθοῦν εἴτε εἰς τὸν ἴδιον τὸ Ἰησοῦν εἴτε εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν Μᾶρκον. Δὲν ὑπάρχουν πρὸς τοῦτο σαφεῖς μαρτυρίαι, ἀλλ᾽ εἶναι προφανές, δτὶ ώρισμένοι συλλογισμοὶ εὐνοοῦν τὴν προταθεῖσαν λύσιν —περὶ κλειστῆς δηλ. καὶ καθωρισμένης πηγῆς.

Πρῶτον ἡ χρῆσις ἐνὸς σταθεροῦ εἰσαγωγικοῦ προθέματος· παρόμοιον εἰσαγωγικὸν πρόθεμα δύναται ἐπίσης νὰ εὑρεθῇ εἰς τὰς συλλογὰς τῶν λογίων τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Θωμᾶ καὶ τῶν εἰς Ὁξεύρυγχον ἀνευρεθέντων παπύρων ὑπὸ τὸν τύπον «λέγει Ἰησοῦς»⁴⁷.

Δεύτερον τὸ γεγονός, δτὶ τὸ ῥῆμα «βλέπειν»⁴⁸ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς προειδοποιήσεως ἀπαντᾷ μόνον ἀπαξεὶς τὴν ὑπόλοιπον Συνοπτικὴν Παράδοσιν (ἐν Μᾶρκ. 13, 23) πλὴν τῶν 6=9 αὐτῶν περικοπῶν⁴⁹.

46. Βλέπε κατωτέρω.

47. Τυγχάνει ἐπίσης ἀξιοσημείωτον δτὶ εἰς τὸ κατὰ Ἱεράννην τὰ «άμήν»—λόγια τοῦ Ἰησοῦ εἰσάγονται πάντοτε διὰ τοῦ τύπου «άμήν ἀμήν» ἐνῷ εἰς τοὺς Συνοπτικούς ἀπαντᾶ ὁ τόπος «άμήν λέγω». Είμαι εὐγνώμων πρὸς τὸν Rev. A.E. Harvey δοτὶς μοῦ ὑπέδειξε τοῦτο ὡς ἐπίσης καὶ δι' ἀλλας ἀξιολόγους προτροπάς διὰ τὴν σύνταξην τῆς παρούσης μελέτης.

48. Η συγχόνης τῆς χρήσεως τοῦ ρήματος «βλέπειν» εἰς τὴν Συνοπτικὴν Παράδοσιν ἔχει ὡς ἔξης, κατὰ Μᾶρκον 15, κατὰ Ματθαίον 20, κατὰ Λουκᾶν 17· ἀλλὰ μόνον 10 φοράς ὑπὸ τὴν ἐννοιαν τῆς προειδοποιήσεως.

49. Εἰς αὐτήν τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν τὸ «βλέπετε» ὑπὸ τὴν ἐννοιαν τῆς προειδοποιήσεως ἐπροτιμήθη ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου—ὅ

Τρίτον ή χρήσις τῆς συνδετικῆς φράσεως (=περὶληψις) πάντοτε μετά τὸ «βλέπετε», ἐνίοτε κατά πλεονασμὸν (13, 5), ἐνίοτε μὲ διάφορον ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν λόγον σημασίαν (4, 25) καὶ ἐνίοτε καταστρέφουσα τὴν πλοκὴν τοῦ ἀκολουθούντος λογίου (12, 36).

Τέλος τὸ γεγονός διτὶ ἀπαντὰ τὰ ἔξετασθέντα λόγια εὑρίσκονται μακρὰν οἰασδήποτε σχέσεως μετὰ τῶν προηγουμένων καὶ ἐπομένων περικοπῶν δῖσον ἀφορῷ τὴν ἀρχικὴν τῶν σημασίαν, φαίνεται νῦν ἐνισχύη τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν⁵⁰.

Ἐκ πρώτης ὅψεως, ἐκτὸς τῶν μορφολογικῶν τούτων χαρακτηριστικῶν δὲν ὑπάρχει οὐδὲν ἔτερον στοιχεῖον τὸ ὅποιον σωφῆς νῦν ὑπαινίσσεται τὴν ἐνότητα τῆς προτεινομένης πηγῆς. Δυνάμεθα ὥστόσον νῦν διακρίνωμεν, διτὶ πάντα τὰ λόγια ταῦτα ἀποτελοῦν προτρεπτικὰς προειδοποίησεις εἴτε κατὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ραββινικῆς τάξεως (λόγια 4, 5, 6) εἴτε κατὰ τῆς Ἀποκαλυπτικῆς ψευδοπροφητείας (λόγια 1, 3) εἴτε κατὰ τῶν κρατούντων (λόγια 2, 6), κατὰ τῶν πλέον δῆλη, ἐπικινδύνων ἀντιπάλων τῆς πρώτης Ἔκκλησίας.

Δὲν ἔχομεν ἐπίσης σαφεῖς ἐνδείξεις κατὰ πόσον ἡ γλῶσσα τῆς πηγῆς, πρὶν αὐτῇ περιέλθῃ εἰς χειρας τοῦ Ἐναγγελιστοῦ Μάρκου ἢτο δὴ Ἐλληνικὴ ἢ Ἀραμαϊκὴ. Ἄλλ' ἐὰν ἀποδόσωμεν τὸ Μᾶρκ. 13, 14-23 εἰς μίαν Ἀραμαϊκὴν πηγὴν, ὅπου εὑρίσκεται τὸ παράλληλον (στ. 21-3) πρὸς τὸ Μᾶρκ. 13, 5β ἔξ. χωρίον⁵¹, καὶ ἐάν λάβωμεν ὑπὸ δψιν τὸ γεγονός, διτὶ ἡ διαίρεσις τῆς νυκτὸς εἰς τὸ Μᾶρκ. 13, 35 ἀκολουθεῖ τὸν Ρωμαϊκὸν ὑπολογισμὸν τοῦ 24ῶρου ἀντὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ὃς ἀπαντᾶται τοῦτο εἰς τὸ παράλληλον χωρίον (Λουκ. 12, 38), τότε δυνάμεθα νῦν ὑποθέσωμεν, διτὶ αὐτῇ ἐγράφη τουλάχιστον ἐκτὸς Παλαιστίνης καὶ πιθανόντα εἰς τὴν Ἑλληνικήν. Ἀφ' ἑτέρου, ὡς ὁ J. H. Moulton⁵² δρῶς κατέδειξεν, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει τὸ «βλέπετε» ἀντανακλᾶ ἔνα Ἐβραΐσμὸν ἢ Ἀραμαΐσμὸν⁵³. ἀντιθέτως εὑρίσκεται ἐν χρήσει καὶ εἰς ἔνα Ἑλληνικὸν πάπυρον χρονολογηθέντα περὶ τὸ 41 μ. Χ.⁵⁴ καὶ εἰς πλεῖστα Ἑλληνικὰ ἔργα⁵⁵ ἐκτὸς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου.

στίχος ἀνήκει καθαρῶς εἰς τὸν Ἐναγγ.— ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὡς ἄνω λίαν συχνά-
κις χρησιμοποιουμένης πηγῆς (3 φοράς) διά τὴν σύνθεσιν τοῦ Μᾶρκ. 13.

50. Δέον ἐπίσης νῦν ληφθῆ ὑπὸ δψιν, διτὶ δὲν ὑφίστανται εἰς αὐτὰς τὰς περικοπὰς
γλωσσικαὶς ιδιορρυθμίαις τοῦ Μάρκου.

51. Πρβλ. V. T a y I o r, Ἐνθ. ἀν. σ. 641-2

52. Grammar of the N. T. Greek, II (Edinburgh, 1929), σ. 31.

53. «Ἡ φράσις «βλέπειν ἀπὸ» ἔξελήφθη ὑπὸ τοῦ Bla s s, Grammatik des Neutestamentlichen Griechisch², σ. 127, ὡς ἐβραϊκὴ καὶ ὑπὸ J. Wellha u s e n, Einleitung in die drei ersten Evangelien (Berlin, 1911³), σ. 32, ὡς σηματικὴ.

54. «Βλέπε στὸν (=σωτὸν) ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων», ἐν B.G.U. 1079.24, τὸ ὅποιον δὲν
ἐγράφη ἀσφαλῶς ὑπὸ Ἰουδαίου.

55. Πρβλ. βλέπειν εἰς V.G.T. καὶ ἑτερα λεξικά.

Ούχ ήττον δμως, ή εις πλείστας περιπτώσεις⁵⁶ ἐμφανής Σημιτική ἀπόχρωσις πείθει ήμας περὶ τῆς χρήσεως μεμονωμένων λογίων ἄτινα ἀρχικῶς ἐκυκλοφόρουν προφορικῶς ἡ ἀκόμη καὶ εἰχον καταγραφῇ εἰς τὴν Ἀραμαϊκήν καὶ ἐὰν τοῦτο ἀληθεύῃ, εἶναι πολὺ πιθανόν, διτι φθάνουν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ.

Ἐὰν ή ἀνωτέρῳ ἐπιχειρηματολογίᾳ τυγχάνῃ ἀκριβῆς τότε δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, διτι τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου χρησιμοποιηθέντα στοιχεῖα πρὸς σύνθεσιν τοῦ Εὐαγγελίου του—αὐτὸ τὸ παράδοξον «φαινόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γραμματείας», ως ὁ R. Bultmann ἐπιτυχέστατα παρατηρεῖ⁵⁷—ἡσαν τελείως διαφορετικῆς μορφῆς καὶ ἔξυπηρέτουν ἄλλους καὶ οὐχὶ ἱστορικοὺς σκοπούς, κατηχητικούς ἡ ἀπολογητικούς, ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ καὶ ἀμφοτέρους—ἔφ’ δοσον μάλιστα εἶναι ἀδύνατον νὰ διαχωρισθῇ ἐπακριβῶς ἡ Ἀπολογητική ἀπὸ τὴν Κατηχητικὴν εἰς μίαν τόσον ἀρχαϊκὴν περιόδον. «Ἄφ’» ἑτέρου δμως δὲν δυνάμεθα νὰ παραθεωρήσωμεν τὸ γεγονός, διτι ὁ Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος ἐχρησιμοποίησε τὰς πηγὰς του μετά τοιαύτης πιστότητος, ὥστε ἐνεσωμάτωσεν αὐτὰς ὡς εἰχον (*in situ*) εἰς τὸ εὐαγγέλιόν του, χρησιμοποιῶν μάλιστα λόγια τινα εἰς τελείως διάφορον συνάφειαν, ἔστω καὶ ἐὰν διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἡτο ἀναγκασμένος νὰ διασπᾷ τὴν δομὴν καὶ τὴν φιλολογικὴν των μορφῆν.

Μετάφρασις
Κων/νου Βλάχου

56. Βλ.. τὴν λέξιν «ζύμη» ἐν 8, 15, τὸν ρυθμὸν ἐν 4, 26 β, τὸν ἀντιθετικὸν παραλληλισμὸν ἐν 4,25, τὸν ρυθμὸν καὶ τὸν ἀντιθετικὸν παραλληλισμὸν δμοῦ ἐν 13,9 ἔξ. κ.λ.π.

57. Ἐνθ. ἀν. σ. 348.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Αἱ Ἡνωμέναι Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι καὶ τὸ ἔργον των*

*Ιστορικὴ ἀνασκόπησις τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰώνος ἦνθισεν ἐν Γερμανίᾳ μὲν εὐαγγελιστικὴ ἀναζωπύρωσις, εἰδικότερον εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Σαξονίας. Οἱ ἡγέται τῆς κινήσεως αὐτῆς ἔθεσαν ώς ἑνὸς ἐκ τῶν βασικῶν των σκοπῶν τὴν κυκλοφορίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐν πιστῇ μεταφράσει ἐκ τοῦ πρωτοτύπου καὶ εἰς τιμὴν τὴν ὅποιαν δόλοι θὰ ἡμποροῦσαν νὰ πληρώσουν. Τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ κοινωνικὴ δραστηριότης, ἵεραποστολὴ εἰς μὴ χριστιανικὰς χώρας, ἥσαν αἱ κύριαι ἐκδηλώσεις τῆς κινήσεως. Ἀλλ' εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς ἦτο ἡ ἀνάγκη διὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν.

Οὕτω, εἰς τὸ κάλεσμα τοῦν ἡγετῶν τῆς δυναμικῆς πτέρυγος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἴδρυθη τὸ 1710 τὸ λεγόμενον «Βιβλικὸν Ἰδρυμα» (*von Canstein Bibelanstalt*). Ὁ Βαρδόνος *Von Canstein*, πλούσιον μέλος τῆς μικρᾶς ἀριστοκρατίας τοῦ τόπου, προσέφερε τὴν περιουσίαν του διὰ νὰ ἴδρυθῃ τὸ πρῶτον πνευματικὸν κέντρον πρὸς παραγωγὴν Ἀγίου Γραφῶν εἰς χαμηλὴν τιμὴν. Συνεστήθη δὲ μία ἐπιτροπὴ, μὲ σκοπὸν νὰ φέρῃ εἰς φᾶς τὸ πραγματικὸν κείμενον τῆς μεταφράσεως τοῦ Λουθῆρου, ἡ ὅποια εἶχεν ἀλλοιοθῆ ἀπὸ ἐσφαλμένας μεταβολάς, τὰς ὅποιας λίαν ἐπιτυχῶς, διάφοροι ἐκδόται είχον ἐπιτρέψει, ἐξ ἐμπορικῶν κινήτρων, νὰ ἐπέλθουν ἐπὶ τοῦ κειμένου. Οὕτος, ὁ πρόδρομος οὗτως εἴπειν, τῶν βιβλικῶν Ἐταιριῶν, τοῦ 19ου αἰώνος, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελῇ μίαν ἐκ τῶν ἡγετικῶν βιβλικῶν Ἐταιριῶν ἐν Γερμανίᾳ μέχρι σήμερον.

*Η αδεξησις τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἐνδιαφέροντος

Ἐναὶ αἰώνα περίπου ἀργότερον, ὑπὸ παρομοίας συνθήκας, ἴδρυετο ἡ Βρετανικὴ καὶ Ἀλλοδαπὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία (*British and Foreign Bible Society*), ἀκολουθουμένη, ὀλίγους μήνας ἀργότερον, ὑπὸ τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν τῆς Νυρεμβέργης καὶ τῆς Βασιλείας. Εὐαγγελιστικὴ, λοιπόν, ἀναζωπύρωσις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μιᾶς χώρας, κοινωνικαὶ δραστηριότητες, καὶ τώρα μία δυναμικὴ ἱεραποστολικὴ ὥθησις διὰ τὸν εὐαγγελισμὸν τοῦ κόσμου, ἀπετέλεσαν τὰ πλαισια, ἐντὸς τῶν ὅποιων ὄμάδες, δυναμικῶν ὄντως προσώπων, τὸ πρῶτον εἰς Ἀγ-

* Ἐπὶ τῷ ἐφορτασμῷ τοῦ ἔτους 1973 ώς ἔτους τῆς Βιβλου.

γλίαν, ἔπειτα, τῇ βοηθείᾳ τῆς Βρεττανικῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας, εἰς τὴν Διαμαρτυρομένην ἡπειρωτικὴν Εὐρώπην, καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1816 εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς, ἥρχισαν τὴν κίνησιν τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν. Ἡ δυναμικὴ πτέρυξ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου εἶχεν πεισθῆ πλέον ὅτι χωρὶς τὴν Βίβλον εἰς τὸ κέντρον δύλα τὰ κηρύγματα, ἡ κοινωνικὴ δραστηριότης καὶ αἱ ἱεραποστολαὶ θὰ ἡσαν χωρὶς πνοήν.

Ἐπὶ τῶν βασικῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰδρύματος τοῦ *Canstein*—πιστότης κατὰ τὴν μετάφρασιν καὶ χαμηλαὶ τιμαὶ—ἡ Βρεττανικὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία προσέθεσε δύο ἀκόμη βασικὰ στοιχεῖα: κατὰ πρῶτον, τὴν παγκοσμιότητα τοῦ ἔργου, τῆς ὁποίας, ἥδη ἐξ ἀρχῆς μετεῖχον καὶ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι τῆς Βασιλείας καὶ ἄλλαι ἐν Εὐρώπῃ ὡς καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν κατὰ δεύτερον δὲ ἓνα πλήρως διαδογματικὸν καὶ διομολογιακὸν θὰ ἐλέγομεν χαρακτῆρα, δῆλα δὴ κάποια προθυμία καὶ προσπάθεια νὰ τεθοῦν αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν δλων τῶν Ἔκκλησιῶν—Ἀγγλικανικῆς, Διαμαρτυρομένης, Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ Ὀρθοδόξου. (*Mia ἡ δύο Ρωμαιοκαθολικαὶ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι ἀνεφάνησαν εἰς τὰς Καθολικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, εἰς δὲ τὴν Ὀρθόδοξον Ρωσίαν ἰδρύθη μία Βιβλικὴ Ἐταιρία μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἔκκλησίας.*)

Elvai δύτος ἄξιον προσοχῆς, ὅτι τόσον εἰς Χάλλε (Von Canstein Bibelanstalt) ὅσον καὶ εἰς Λονδίνον, τὸ λεγόμενον «λαϊκὸν στοιχεῖον» ἔπαιξε κάποιον ἡγετικὸν ρόλον εἰς τὰς δραστηριότητας τῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας. Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ ὡς ἀντί Βιβλικοῦ Ἰδρύματος ἀπετελεῖτο ἀπὸ κληρικούς καὶ λαϊκούς· ἡ δὲ Ἐπιτροπὴ τῆς Βρεττανικῆς καὶ Ἀλλοδαπῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας ἀπετελεῖτο ἀπὸ λαϊκούς μόνον. Ἀμφότεραι αἱ παραδόσεις ἀπαντῶνται εἰς τὴν καθόλου κίνησιν τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν μέχρι σήμερον.

Ἐξωεκκλησιαστικὸν τὸ ζεκίνημα

Ἐκεῖνο τὸ ὄποιον ἐντόνως χαρακτηρίζει τὴν ἴστορίαν τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν είναι τὸ γεγονός ὅτι ἡ κίνησις των δὲν ἀποτελεῖ κάποιο παράρτημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δραστηριότητος, ἀλλ’ είναι ἀπόρροια μᾶς ἀνάγκης, τὴν ὁποίαν ἥσθιάνθη ἡ δυναμικὴ πτέρυξ τῶν χριστιανῶν ἐνδὸς ἔθνους, καὶ εἰδικότερον τῆς Σαξονίας, νὰ μεριμνήσουν διὰ μίαν προσιτὴν διάθεσιν τῶν Γραφῶν, οὕτως ὥστε νὰ ἀποτελέσουν αὗται ἀναπόσπαστον τμῆμα πλέον τῆς ζωῆς τῶν Ἔκκλησιῶν.

Τὸ ζήτημα περὶ τῆς σχέσεως τὴν ὁποίαν θὰ πρέπει αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι νὰ ἀναπτύσσουν μὲ τὰς Ἔκκλησίας ὡς πνευματικὸν ἰδρύματα, παρουσιάζει κάποιαν ἰδιομορφίαν. *Υπῆρχε μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῆς βρεττανικῆς ἡ ἀγγλοσαξονικῆς ἀντιλήψεως καὶ αὐτῆς τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, δοσον ἀφορῷ τὰς σχέσεις μὲ τὰς Ἔκκλησίας. Εἰδικότερον, ἡ ἀγγλοσαξονικὴ θὰ ἐλέγομεν ἀρχὴ εἴναι, «ὑπηρεσία πρὸς δλας τὰς Ἔκκλησίας, ἐκ παραλλήλου πρὸς μίαν δογματικὴν οὐδετερότητα». Εντεῦθεν, ἡδρεώθη μία ἔμμεσος καὶ δχι ἀπ’ εὐθείας σχέσις μὲ*

τὰ διάφορα δόγματα. Αἱ Ἐπιτροπαὶ τῶν κατὰ τόπους Βιβλικῶν Ἐταιριῶν συνίσταντο ἀπὸ ἄτομα διαφορετικῶν δογμάτων, ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῶν Ἐταιριῶν μὲ κριτήριον τὸ ἐνδιαφέρον των διὰ τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τῆς Βίβλου, τὰς προσωπικὰς των ἱκανότητας καὶ τὰς κοινωνικὰς των σχέσεις. Διοικητικῶς δύμως, Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι καὶ Ἑκκλησίαι ἥσαν ἐντελῶς ἀνιζάρτητοι ἀπὸ ἀλλήλων. Εἰς τὴν βόρειον Εὐρώπην ἀφ' ἑτέρους δύον αἱ κρατικαὶ Ἑκκλησίαι περιελάμβανον εἰς τοὺς κόλπους των τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, ἡ Ἑκκλησία ἀξεπροσωπεῖτο ἐπισήμως εἰς τὴν διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας, εἰς τὴν ὁποίαν συμμετεῖχε καὶ ἀριθμὸς ἀρετῶν μελῶν δὲλων τῶν ὑφισταμένων δογμάτων. Οἱ πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς ἦτο σχεδὸν πάντοτε ἐπικεφαλῆς μᾶς Ἑκκλησίας ἡ ἵνας ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους τῆς. Εἰς τὰ μεταγενέστερα χρόνια πάντως, μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ οἰκουμενικοῦ κλίματος καὶ μὲ κάποιαν ἐνθάρρυνσιν ἐκ μέρους τῶν Ἡνωμένων Βιβλικῶν Ἐταιριῶν, θέσεις εἰς τὰς ἐπιτροπὰς τῶν Ἐταιριῶν ἔχουν προσφερθῆ καὶ εἰς ἄτομα ἀνήκοντα εἰς τὰς μὴ κρατικὰς Ἑκκλησίας, ἀκόμη καὶ ἄν, ἀπὸ ἀριθμητικῆς ἐπόψεως, τὸ ποσοστὸν τῶν μελῶν τῶν Ἑκκλησιῶν αὐτῶν ἐντὸς τοῦ κράτους ἀποτελεῖ μειονότητα ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ γεωγραφικὴ ἀπόστασις μεταξὺ τῆς Βρετανικῆς καὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν ἐμεγάλωσεν ἔτι περισσότερον κατὰ τὸ ἔτος 1836, ὅτε ἡ πρότη ἀπεφάσισε νὰ διακρίψῃ κάθε συνεργασίαν μὲ ἐκείνας τὰς Βιβλικὰς Ἐταιρίας, αἱ δοποῖαι παρήγαγον καὶ ἐκυκλοφόρουν Γραφὰς περιλαμβανούσας τὰ «Δευτεροκανονικὰ» βιβλία—πρᾶγμα ποὺ ἐσήμαινε διακοπὴν συνεργασίας μὲ τὰς περισσοτέρας Βιβλικὰς Ἐταιρίας τῆς Λουθηρανικῆς παραδόσεως. Ως καθίσταται τώρα ἀντιληπτόν, ἡ ἐνέργεια αὕτη ἐσήμαινε πολιτικὴν εὐθυγραμμισμοῦ μὲ μίαν ἔριδα, πρᾶγμα ποὺ αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι προσεπάθουν πάντοτε νὰ ἀποφύγουν.

Αἱ ὑπηρεσίαι τῶν Ἡνωμένων Βιβλικῶν Ἐταιριῶν πρὸς τὰς Ἑκκλησίας

1. *Ai Metaphrásseis*

Αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι ἐδημιουργήθησαν ὡς ἔξειδικευμένα κέντρα διὰ νὰ προμηθεύουν τὰς Ἑκκλησίας, καὶ τὸν κόσμον γενικότερον, μὲ μεταφράσεις κοινῶς ἀποδεκτάς, εἰς προστὰς τιμάς. Μετάφραστις, παραγωγὴ καὶ κυκλοφορία, ὑπῆρχαν οἱ τρεῖς τομεῖς τοῦ θεμελιώδους των ἔργων. Κατ' ἀρχὰς ἥσχολήθησαν μὲ τὴν ἀναπαραγωγὴν τῶν παλαιῶν μεταφράσεων, αἱ δοποῖαι καὶ ἥσαν ἐν χρήσει εἰς τὰς Ἑκκλησίας, καὶ μὲ τὴν ἔκδοσιν τῶν μεταφράσεων διαφόρων πρωτοπόρων ἴεραποστόλων, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχον βεβαιωθῆ ὅτι αἱ ἐν λόγῳ μεταφράσεις εἶχον ἐπιβληθῆ πλέον εἰς τοὺς ἴεραποστολικοὺς ἀγρούς.

Αἱ διάφοροι Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐκ παραδόσεως διετήρουν στενὰς σχέσεις μὲ τοὺς ἴεραποστολικοὺς σταθμοὺς καὶ μὲ τὰ κεντρικὰ γραφεῖα τῶν ἴεραποστολῶν αὐτῶν, τὰ ἔδρειντα εἰς τὰς χώρας ἐκά-

στης τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν. Χρηματικὰ ποσὰ συνεκεντροῦντο διὰ νὰ ἐκδοθοῦν αἱ μεταφράσεις τὰς ὅποιας ἔχρειάζοντο αἱ ἑραποστολαῖ. Τὰ βιβλία ἀπεστέλλοντο εἰς τοὺς ἑραποστολικοὺς ἄγροὺς κατόπιν παραγγελίας τῶν ἑραποστόλων. Ἐνίστητο τὸν ἡμέρασσον διὰ τὴν ἡμποροῦσαν, ἀλλοτε δὲ τοὺς ἀπεστέλλοντο τὰ βιβλία δωρεάν. Πάντως, τὰ ἔξοδα τοιούτων ἀποστολῶν συντόμως ἔφθασαν νὰ ὑπερβαίνουν τὰ διαβέσματα οἰκονομικὰ ἀποθέματα τῶν πολλῶν μέν, ἀλλὰ μικρᾶς προοπτικῆς, Βιβλικῶν Ἐταιριῶν τῆς Εὐρώπης. Πενήντα ἔτη ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως των, αἱ περισσότεραι Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι τῆς Εὐρώπης, αἱ ὅποιαι ἀνέπτυσσον δραστηριότητα—συχνάκις μὲ τὴν γενναιόδωρον οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῆς Βρετανικῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας—χρηματοδοτοῦσαι τὴν παραγωγὴν εὐαγγελίουν διὰ τὸν ἑραποστολικὸν ἄγρον εἰχον πάντει πλέον νὰ ὑποστηρίζουν τὸ ὑπερπόντιον ἔργον διὰ νὰ συγκεντρώσουν τὸ δυναμικὸν των πρὸς παραγωγὴν εὐαγγελίουν διὰ τοὺς κατοίκους τῶν ἴδιων αὐτῶν χωρῶν. Μόνον περὶ τὰς δύο η τρεῖς Ἐταιρίας εἰχον διατηρήσει τὴν ἑραποστολικήν των, οὕτως εἰπεῖν, δραστηριότητα.

Ἐν τῷ μεταξύ, αἱ Ἀγγλοσαξονικαὶ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι (Βρεττανική, Ἀμερικανική καὶ Σκωτική) ἔξηπλωνον τὸ ἔργον των εἰς δόλον τὸν κόσμον. Ἐπίστη ἡ Ὀλλανδικὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία συνέβαλεν εἰς τὸ ἑραποστολικὸν ἔργον ἐν Ἰνδονησίᾳ. Εἰς τὰς Ἰνδίας, Καλκούταν καὶ, εἰς μικρότεραν κλίμακα, εἰς Βομβάρην καὶ Μαντράς ἀνέπτυξεν ἐν ἐντατικὸν ἔργον ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὴν Βρεττανικὴν Βιβλικὴν Ἐταιρίαν. Καὶ ἐδοῦ πάλιν ἔχομεν στενὴν συνεργασίαν μὲ τὰς ἑραποστολάς, αἱ ὅποιαι είργαζοντο εἰς τὴν περιοχήν.

Καθ' δόλον τὸν 19ον αἰώνα καὶ μέχρι τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ἡ πλειόντης τῶν ἑραποστολικῶν δργανώσεων τοῦ κόσμου ἐστράφησαν πρὸς τὴν Βρεττανικὴν Βιβλικὴν Ἐταιρίαν διὰ νὰ ἐκδώσουν τὰς μεταφράσεις τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν ἴδικῶν των ἑραποστόλων. Ἡ κυρία αἵτια τούτου, ἐκτὸς τῶν οἰκονομικῶν καὶ δργανωτικῶν δυνατοτήτων τῆς Ἐταιρίας αὐτῆς, ἥτο καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἐταιρία εἰχεν σὸν τῷ χρόνῳ ἀναπτύξει ἐν ἱκανότατον μεταφραστικὸν τμῆμα. Λιὰ τῆς μακρᾶς τῆς πείρας, ἡ Βρεττανικὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία διέθετε πλήθος πολυτίμων πληροφοριῶν καὶ γνώσεων ἐπὶ μεταφραστικῶν προβλημάτων καὶ ἥτο εἰς θέσιν νὰ δώσῃ τὰς συμβουλὰς τῆς εἰς δόλονεν αὖξανόμενον ἀριθμὸν ἑραποστόλων, εἴτε δι᾽ ἀλληλογραφίας εἴτε καὶ προσωπικῶς, ὅτε οἱ τελευταῖοι ἐπεσκέπτοντο τὸ Λονδίνον κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀδείας των.

2. Ἡ παραγωγὴ τῶν Γραφῶν

Ἐκ παραλλήλουν πρὸς τὸ μεταφραστικὸν ἔργον, εἰς τὸ πεδίον τῆς παραγωγῆς, ἡ Βρεττανικὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία εἶχε δημιουργῆσει ἔνα δίκτυον σχέσεων μὲ τὰ τελειότερα τυπογραφεῖα τῆς χώρας καὶ εὐρίσκετο εἰς καλυτέραν θέσιν ἀπὸ κάθε ἀλλήλην Ἐταιρίαν νὰ παράγῃ τὰ βιβλία τὰ ἀπαγούμενα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἑραποστολικοῦ ἄγρου.

Πάντως, δὲν ήμποροῦμε νὰ εἰπωμεν ὅτι ἡ Βρεττανική Βιβλική Ἐταιρία ἦτο ἐκείνη ἡ ὁποία προσώθει τὰς ἱεραποστολὰς ἀνὰ τὸν κόσμον κατὰ τὸν 19ον καὶ 20όν αιῶνα.

Ἐκ παραλλήλου, ἐξ αἰτίας τοῦ διεθνοῦς τῆς χαρακτῆρος, καμία στενὴ σχέσις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θεμελιωθῇ μεταξὺ αὐτῆς τῆς Ἐταιρίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, εἰς τὴν ἔξυπηρέτησιν τῶν ὁποίων είχε τεθῆ. Ἡ Βιβλική Ἐταιρία ἦτο μία δύναμις εἰς τὸ πλευρόν τῶν Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο ὀφείλετο εἰς τὰς γενικὰς συνθήκας τοῦ κόσμου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀκόμη ἦτο μία θέσις τὴν ὁποίαν ἀπεδέχετο καὶ ὁ θεολογικὸς κόσμος. Αἱ Ἐκκλησίαι, τὰ μέγιστα ὀφελούμεναι ἐκ τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Βρεττανικῆς καὶ τῶν ἀλλων ἱεραποστολικῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν, διεύθουν ἕαντάς εὐτυχεῖς, διότι δὲν ἥσαν ὑποχρεωμέναι νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ νὰ διακανονίζουν τὰ προβλήματα τῆς παραγωγῆς τῶν Γραφῶν ποὺ ἔχρειάζοντο.

3. Ἡ κυκλοφορία τῶν Γραφῶν

Οὕτε ἐμεριμνοῦσαν αἱ Ἐκκλησίαι, εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου, διὰ τὴν συστηματικὴν πώλησιν τῶν Γραφῶν. Οὕτω, προκειμένου νὰ διαδώσουν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ αἱ Βιβλικαι Ἐταιρίαι ἥσαν ὑποχρεωμέναι νὰ προσλάβουν ίδικοὺς τῶν περιοδεύοντας βιβλιοπώλας καὶ μάλιστα νὰ συνεργασθοῦν μὲ τὰς ἐπὶ μέρους ἐκείνας Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι διεκρίνοντο διὰ τὸν ηδημένον εὐαγγελιστικὸν τῶν δραματισμόν. Εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου, τὸ γεγονός αὐτὸς παρουσίαζεν εἰς τὰ δύματα τῶν κρατουσῶν Ἐκκλησιῶν, τὰς Βιβλικὰς Ἐταιρίας ὡς διαδραματιζόντας τὸν ρόλον «προσηλυτιστικῆς ὀργανώσεως» (χρησιμοποιῶντας πρὸς τοῦτο τὴν Βίβλον!). Τοῦτο ἀπέτελε ἀντίληψιν ἡ ὁποία, εἰς τίνας περιπτώσεις ἐνισχύετο ὑπὸ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν περιοδεύοντων ὑπαλλήλων τῆς Ἐταιρίας, οἱ ὁποῖοι ἔχρησιμοποιούν δογματικὴν ἐπιχειρηματολογίαν πρὸς πώλησιν τῶν Γραφῶν των, παρὰ τὰς ἀντιθέτους ὁδηγίας τῶν ίθυνόντων τῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς συγχρόνου Βιβλικῆς κινήσεως

Ἐπὶ πολλὰ ἔτη, αἱ σχέσεις μεταξὺ Βιβλικῶν Ἐταιριῶν καὶ Ἐκκλησιῶν δὲν ἥσαν στεναί. Ἡ ἀποξένωσις τῶν ἔχόντων ἱεραποστολικὸν ζῆλον Βιβλικῶν Ἐταιριῶν ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν καὶ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν είχε καταστῆ πλήρης.

Αἱ σχέσεις μὲ τὰς Λοιμηρανικὰς Ἐκκλησίας τῆς Βορείου Εὐρώπης, αἱ ὁποῖαι αἱ διέθετον τὰς ίδικὰς τῶν Βιβλικῶν Ἐταιρίας ἥσαν ψυχραί. Πολὺ δὲλγα καὶ αὐτόνομοι Ἐκκλησίαι ὑφίσταντο εἰς τοὺς ἱεραποστολικοὺς ἄγρούς. Ἐν τούτοις, ὑπῆρχε στενὴ συνεργασία μὲ τὰς διαφόρους ἱεραποστολάς, καὶ ὁ ἱεραποστολικὸς ρόλος τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐτύγχανε τῆς κοινῆς ἀναγνώρισεως.

Άλλα, τὰ πράγματα ἥλλαξαν καὶ μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον μία νέα κατάστασις ἐπρεπε νὰ ἀντιμετωπισθῇ. Πράγματι, τὸ ἔδαφος εἶχεν ἡδη προστοιμασθῆ πρὸ πολλοῦ: Τὸ Συνέδριον τοῦ Ἐδιμβούργου κατὰ τὸ 1910 εἶχεν ἡδη γενικῶς ἀναγνωρισθῆ ως ὁ φορέας μᾶς νέας ἀντιλήψεως περὶ ἵεραποστολῆς, περὶ τοῦ ἵεραποστολικοῦ ρόλου τῆς Ἔκκλησίας, περὶ μᾶς νέας σχέσεως μεταξὺ ἵεραποστολῶν καὶ Ἔκκλησιδῶν καὶ περὶ τῆς κατανοήσεως τῆς ἀνάγκης νὰ ἀντικατασταθοῦν αἱ ἵεραποστολικαὶ ὁργανώσεις διὰ μᾶς ιθαγενοῦς Ἔκκλησίας καὶ νὰ παραμερισθοῦν αἱ ἐκ τῆς Δύσεως εἰσαχθεῖσαι ἱστορικαὶ, δογματικαὶ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ διακρίσεις, αἱ ὁποῖαι συγχάκις ἦσαν ἄσχετοι πρὸς μίαν νέαν χριστιανικὴν κοινότητα.

Συγχρόνως, ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἔκκλησία εἶδε τὸ ζεκίνημα μᾶς Βιβλικῆς κινήσεως, ἡ ὁποία ἀπέκτησεν ἀξιοσημείωτον ὀρμὴν περὶ τὰ μέσα τοῦ 20 αἰώνος, καὶ ἀνεδείχθη εἰς ἐν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων στοιχείον τοῦ «Aggiornamento» τοῦ Β' Συμβουλίου τοῦ Βατικανοῦ. Ἀκόμη καὶ εἰς μερικὰς Ὀρθοδόξους Ἔκκλησίας εἶχεν ἀρχίσει νὰ διαφαίνεται μία Βιβλικὴ ἀναζωπύρωσις ἡ κίνησις, ἀν καὶ σποραδικὴ καὶ εἰς τὸ στάδιον ἀκόμη, τῆς δοκιμῆς. Ἐπίσης καὶ ἡ Βιβλικὴ Ἐταιρία εἰς αὐτὸν καθ' αὐτὸν τὸν τομέα τῆς δραστηριότητός της ἐπηρεάσθη βαθέως. Ἡδραιώθη μία στενὴ συνεργασία μεταξὺ τῶν μεγαλυτέρων «ἵεραποστολικῶν» Βιβλικῶν Ἐταιριῶν. Συντόμως αἱ ἄλλαι Ἐταιρίαι ἐκλήθησαν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα, ἀποβάλλοντα ἑκάστη τὸν ἔγκοντρησμόν της. Νέων αὐτόνομοι Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι ἴδρυθηκαν ἀνὰ τὴν Βρεττανικὴν Κοινοπολιτείαν, εἰς ἀντικατάστασιν τῶν ἀρχικῶν Ἀντιπροσωπειῶν τῆς Βρεττανικῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας. Ἡ ἀνάγκη διὰ τὴν ἴδρυσιν τῶν Ἰννομένων Βιβλικῶν Ἐταιριῶν ἥρχισε νὰ διαφαίνεται. Άλλη ἥργησε δὲ νὰ πραγματοποιηθῇ: Τὸν Μάιον τοῦ 1946, 61 ἀντιπρόσωποι ἀπὸ 13 χώρας, συνῆθον εἰς «Elfinsward», ἔξω ἀπὸ τὸ Λονδίνον, μὲ τρεῖς ἀντικειμενικοὺς σκοπούς: νὰ ἀνταλλάξουν τὴν πεῖράν των κατὰ τὰ ἔτη τοῦ πολέμου—ὅτε ἡ Βίβλος, ἐνεκα τῶν δυσκόλων συνθηκῶν, εἶχε ἴδιατέραν σημασίαν—νὰ ἔξερουν τρόπους ἀντιμετωπίσεως τῆς ἐπειγούσης ἀνάγκης δι' ἀντίτυπα Ἀγίων Γραφῶν εἰς τὰς χώρας αἱ ὁποῖαι ἐστεροῦντο παντελῆς τούτων, καὶ τέλος νὰ διαγράψουν τὸ καταστατικὸν ἐνὸς σωματείου, τὸ ὅποιον θὰ ἔφερεν εἰς πέρας τοὺς σκοποὺς τοῦ «Συμβουλίου τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν», τὸ ὅποιον εἶχε σχηματισθῆ κατὰ τὸ Συνέδριον τοῦ 1939. (Τὸ Συνέδριον τοῦτο εἶχε λάβει χώραν πλησίον τοῦ Ἀμστερνταμ, ὅπου συνῆθον διὰ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι καὶ ἀπεράστισαν νὰ συστήσουν ἔνα «Συμβούλιον Βιβλικῶν Ἐταιριῶν», μὲ τὴν δυνατότητα νὰ εἰσέρχωνται εἰς αὐτὸ δῆλαι αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι, αἱ ὁποῖαι θὰ εἶχον ως ἀρχήν των καὶ μοναδικῶν των σκοπῶν τὴν εὑρεῖαν κυκλοφορίαν τῶν Ἀγίων Γραφῶν, χωρὶς σημειώσεις ἡ σχόλια δογματικῆς φύσεως. Ἡ ἔκρηξις δόμως τοῦ Β' Παγκόσμιου Πολέμου, ἐκεῖνο τὸ ἴδιο ἔτος, κατέστησε τὴν ἀπόφασιν ἑκείνην ἀδύνατον νὰ ὑλοποιηθῇ ἀμέσως).

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἔξεχοντας ἐκκλησιαστικοὺς παράγοντας εὐρίσκοντο κατὰ τὸ ἔτος 1946 εἰς «Elfinsward». Τινὲς ἔξι αὐτῶν εἶχον γενθῆ τὴν δοκιμασίαν τῶν

φυλακῶν, τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως ἢ τὴν ἔχθρικήν κατοχῆν. "Ολοὶ σχεδὸν εἶχον ὑποφέρει εἰς κάποιον βαθμόν, τὴν στέρησιν. Κατὰ τὸ Συνέδριον τοῦτο (1946), ὅστερον ἀπὸ τὴν πικρὰν πεῖραν τοῦ πολέμου, ἐγένετο ἀντιληπτὸν κατὰ ἓν νέον τρόπον πλέον τὸ πόσον σπουδαία καὶ ἀναγκαῖα ἦτο ἡ Βίβλος διὰ τὸν ἄνθρωπον ὃς ἀτομον καὶ ὃς σύνολον καὶ ποιὸν ζωτικὸν μήνυμα είχε δι' αὐτόν.

"Η διαπλάτωσις αὕτη ὠδηγήσει τὸ Συνέδριον νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ίδρυσιν τῶν 'Ηνομένων Βιβλικῶν 'Εταιριῶν.

Κατόπιν τούτου ἀνεφάνη μία νέα τάσις πρὸς ἐνεργὸν συνεργασίαν τῶν Βιβλικῶν 'Εταιριῶν μὲ τὰς 'Εκκλησίας. "Η τάσις δὲ αὕτη ὠδηγοῦσεν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν συμμετοχὴν τῶν 'Εκκλησιῶν διὰ τὴν ἀποτελεσματικωτέραν διάδοσιν τῆς Βίβλου. Μὲ τὸ νέον ἐνδιαφέρον τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς 'Εκκλησίας νὰ γίνη ἡ Βίβλος περισσότερον ἀντιληπτή, μεταφραζομένη εἰς τὴν γλῶσσαν ἑκάστου πιστοῦ της (Β' Συμβούλιον Βατικανοῦ), ἥρχισε συνεργασία μὲ μερικοὺς κύκλους τῆς 'Εκκλησίας αὐτῆς καὶ παρόμοια βήματα ἐπεχειρήθησαν εἰς τὰς σχέσεις καὶ μὲ τὰς διαφόρους "Ορθοδόξους 'Εκκλησίας. Σὺν τῷ χρόνῳ, ἡ κίνησις τῆς Βιβλικῆς 'Εταιρίας ἐπανευρίσκει τὸν ἀρχικὸν τῆς προσανατολισμὸν πρὸς τὴν ὄπηρεσίαν ὅλων ἑκείνων, οἱ ὄποιοι ἐνδιαφέρονται διὰ μίαν ἀποτελεσματικὴν χρῆσιν καὶ εὐρεῖαν κυκλοφορίαν τῶν Γραφῶν.

'Αμοιβαιότης διφελιμότητος

"Οχι μόνον ἡλαζεν ἐντελῶς τὸ κλῆμα τῶν σχέσεων τῆς Βιβλικῆς 'Εταιρίας μετὰ τῶν 'Εκκλησιῶν, ἀλλ' ἐδόθη εἰς αὐτὸ καὶ ἕνα νέον περιεχόμενον. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ, ὀδυλοῦντες ἀπὸ γενικῆς ἐπόψεως, ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν δτι αἱ Βιβλικαὶ 'Εταιρίαι συμβάλλουν εἰς τὴν ζωὴν τῶν 'Εκκλησιῶν καθὼς ἐργάζονται διὰ τῶν τριῶν τομέων τῆς δραστηριότητός των (μετάφρασις, παραγωγὴ καὶ κυκλοφορία τῶν Γραφῶν).

"Οσον ἀφορᾶ τὰς μεταφράσεις, αἱ Βιβλικαὶ 'Εταιρίαι εἰσάγουν μίαν νέαν ἀντίληψιν περὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς μεταφράσεως αὐτῆς καὶ αὐτήν. "Η νέα αὐτὴ τεχνικὴ τῆς μεταφράσεως, ἀφ' ἐνὸς ἐξασφαλίζει πιστότητα εἰς τὰ πρωτότυπα κείμενα καὶ ἀφ' ἐτέρου καθιστᾷ τὴν μετάφρασιν ἵκανήν νὰ μεταδώσῃ πλήρως τὰς ἔννοιας τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸν ἀναγνώστην τῆς σήμερον. "Ἐπιπροσθέτως, αἱ Βιβλικαὶ 'Εταιρίαι δίδουν τὰς ὁδηγίας των καὶ ἐκπαιδεύουν τοὺς μεταφραστὰς καὶ τοὺς ἀναθεωρητὰς τῆς Βίβλου, οἱ ὄποιοι ἀνήκουν εἰς διαφόρους 'Εκκλησίας, καὶ γενικώτερον εἰς δλους ἑκείνους, οἱ ὄποιοι ἔχουν ἀφιερωθῆ ἐις τὸ νὰ διαγγείλουν τὸ χαρμόσυνον ἀγγελμα τῆς Σωτηρίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν πλησίον των καὶ νὰ τὸν ἐφωδιάσουν μὲ ἕνα ἀντίτυπον ἥ καὶ τμῆμα ἀκόμη τῆς Αγίας Γραφῆς. Προσέτι, αἱ Βιβλικαὶ 'Εταιρίαι θέτουν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν θεολόγων καὶ τῶν μεταφραστῶν ἐπιστημονικὰς ἐκδόσεις τῶν θείων ἀρχετύπων, βασιζομένας

ἐπὶ τὸν καλυτέρων ἀναλύσεων καὶ ἐπιλογῶν τῶν κειμένων ἀνάμεσα ἀπὸ χιλιάδας χειρογράφων ἡ τεμαχίων αὐτῶν.

‘Ως πρὸς τὴν παραγωγὴν, προσφέρουν αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι μίαν συνεχῆς εἰρυνομένην ποικιλίαν ἐκδόσεων κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἐμφάνισιν. Δηλαδή, εἰκονογραφημένας περικοπάς, τεύχη, ὡς καὶ χαρτοδέτονς Καινῶν Διαθήκας (*paper back*) καὶ Βιβλίους πολυτελείας. ‘Ολονέν τεριστέραι τοιαῦται κατάλληλοι ἐκδόσεις προετοιμάζονται ἐν στενῇ συνεργασίᾳ μὲ τὰς Ἐκκλησίας, μὲ σκοπὸν νὰ ἔνισχυθοῦν τὰ προγράμματά των διὰ τὴν Βιβλικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν μελῶν των καὶ τὰς εὐαγγελιστικὰς των προσπαθείας.

‘Αναφορικῶς, τέλος, πρὸς τὴν κυριότερην, μία μέθοδος, ἡ διοία χρησιμοποιεῖται παγκοσμίως σήμερον ὑπὸ τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν, τουτέστιν μικραὶ ὄμιδες χριστιανῶν νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς κατ’ οἶκον ἐπισκέψεις, διαδίδοντες τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, παρέχει τὴν εἰκαρίαν νὰ δραστηριοποιηθοῦν τὰ μέλη τῶν Ἐκκλησιῶν πάσης ἡλικίας, τὰ δρώσα κατὰ ἄλλον τρόπον θὰ ἔδεσταζον νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ ἔργον αὐτό.

‘Απὸ τῆς ἴδικῆς των πλευρᾶς, αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι προσκαλοῦν τὰς Ἐκκλησίας νὰ συμμετάσχουν πλήρως, δι’ ὅδηγιῶν καὶ ἐμπράκτου δραστηριότητος, εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ Βιβλικοῦ ἔργου. ‘Η δημιουργία ἀθνικῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν εἰς μίαν χώραν μετὰ τὴν ἄλλην, ἔχει μεγάλως βοηθήσει τὴν δξέλιξιν τῆς συμμετοχῆς τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς Βιβλου. Τοῦτο ὑπογραμμίζει εἰς αὐτὰς τὴν εὐδόνην των, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν, νὰ καταστήσουν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ προστόν εἰς ὅλους, καὶ νὰ βοηθήσουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ χρησιμοποιήσουν ἀποτελεσματικῶς τὴν Ἀγίαν Γραφήν.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΑΦΑΛΙΟΣ
Διντής τῆς ἐν Ἑλλάδι Βιβλικῆς Ἐταιρίας

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΤ

Ἐκ προσφάτων Ἑλληνικῶν βιβλίκῶν δημοσιευμάτων παρουσιάζομεν ἐν ἀρχῇ τὰ κάτωθι :

Χαστούπη Αθανασίου, Μελέται εἰσαγωγικαὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, Ἐν Ἀθήναις 1973, σσ. 186.

Πρόκειται γιά πάντες διακεκριμένες παλαιοδιαθηκικὲς μελέτες τοῦ κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν καὶ καθηγητοῦ τῆς Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Π. Διαθήκην καὶ τῆς Ἐρμηνείας τῆς Π. Δ. ὥπο τοὺς Ο'. Πρόκειται περὶ ἔργων, ποὺ ἐμπίπτει, διὸς ὅμοιῶνται σ. στὸν Πρόδογο, μέσα στὰ δρα μᾶς εὑρυτέρας εἰσαγωγῆς στὴν Π. Δ., ἀφοῦ ἀποσκοπεῖ στὴν προπαρασκευὴ καὶ ἐμπέδωσι τὸν γραμματολογικὸν τῆς Ἕργου. Ἡ πρώτη μελέτη (σελ. 5-70) ἀποτελεῖ χρονολογικὴ ἐπισκόπιο τῆς Ἰστοριακῆς ἴστορίας σὲ συσχέτιση πρὸς τὴν ἴστορίαν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἡ συσχέτισις ἔκειναι ἀπ' τὰ πανάρχαια χρόνια καὶ φθάνει μέχρι τὴν ἐποχὴν τοῦ Τραϊανοῦ, δὲν πρόκειται δὲ ἀπλῶς περὶ ἐνὸς ἀπλοῦ χρονολογικοῦ παραλλήλου πίνακος ἀλλὰ περὶ ἐνὸς καὶ ἐπὶ τῷ πλειστον χρονολογικοῦ ἴστορικοῦ πολιτιστικοῦ πλαισίου τῆς Ἰστοριακῆς καὶ Ιουδαικῆς ἴστοριας.

Ἡ δεύτερη μελέτη (σελ. 73-96) ἔξετάξει τὸν σχέσι τῆς Π. Δ. πρὸς τὴν ἀρχαιολογίαν γενικῶς. Ἡ τρίτη (σελ. 97-123) ἔξετάξει ἐπισταμένως τὴν σχέσι τῶν Οὐγαριτικῶν κειμένων πρὸς τὴν Π. Δ. Τὰ περὶ τῆς οὐγαριτικῆς γραμματείας καὶ θρησκείας ἔχουν ιδιαιτερῶς ἐνδιαφέρον, ἔχοντα δὲ στὴν μελέτη αὐτῆι οἱ παρατιθέμενες ἀπὸ τὰ Οὐγαριτικὰ μεταφράσεις, ποὺ μᾶς θυμίζουν συνεγέδης φιλολογικὰ παράλληλα τῆς Π. Δ., ἐνῷ ή τετάρτη μελέτη (σελ. 125-145) ἀσχολεῖται μὲ τὰ κείμενα τοῦ Κουμράν σὲ σχέσι πρὸς τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Τὰ κείμενα τοῦ Κουμράν δὲ σ. ἐντάσσει στὴν ἀποκωλυτικὴ γραμματεία, για δὲ τὶς διοιδότητες τῆς διδασκαλίας τῶν πρὸς τὴν Κ. Δ. σπουδιῶν τὰ ἔξης: «Ἄφορονν αὗται εἰς τὴν πλαισίον τῆς τελειώσεως τῆς θείας ἀποκωλύψεως καὶ ἀναδεικνύουν ταῦτην κατὰ τὸν γνωστὸν ἐκ τῆς Π. Διαθήκης τρόπον τῆς ἀναδείξεως τῆς προφητικῆς ἀληθείας διὰ τοῦ ἴστορικοθρησκευτικοῦ περιβάλλοντος τῆς ἐκάστοτε μεταδόσεως της» (σελ. 148).

Στὴν τελευταῖα μελέτη (σελ. 151 - 179) ὁ κ. Χαστούπης διερευνᾷ ἀξιολογικῶς τὴν διάφορο θεώρησι τῶν προβλημάτων τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλοσοφίας στοὺς ἄρχαίους Ἐβραίους καὶ στοὺς Ἑλλήνες. Στὴν τελευταῖα αὐτῆι μελέτη ἔξετάξει ἡ μέσα στὴν Ἑλληνικὴ Ὁρθοδοξία ἐνναρμόνιστις τῆς Βίβλου καὶ τῆς φιλοσοφικῆς μεταφυσικῆς, οἱ διαφορὲς ἐλληνικῆς καὶ ἐβραϊκῆς σκέψεως ὑπὸ τοὺς τίτλους: Διττὴ ὄντοτολογικὴ θεώρησις. Διττὴ κοσμολογικὴ θεώρησις. Διττὴ ἀνθρωπολογικὴ θεώρησις. Διττὴ ηθικὴ θεώρησις. Οἱ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις δύο τρόποι τοῦ σκέπτεσθαι. Καὶ καταλήγει δ. σ. ὡς ἔξης: «Ἀποφεύγων τις λοιπόν τὰς εἰς φυσιοκρατικὸν θρησκευτικὸν περιβάλλον ἔχουσας τὰς ρίζας φιλοσοφικῶν δοξασίας (ὧς τὴν περὶ θεοποίησεως τοῦ κόσμου καὶ κατ' οὐσίαν ἀνύψειξεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ, τὴν περὶ προελεύσεως τῆς ψυχῆς ἐκ θείας οὐδίσιας, τὴν περὶ ἀνάκυκλήσεως τοῦ χρόνου, τὴν περὶ ἀποδόσεως τῆς αἵτιας τοῦ κακοῦ εἰς τὴν φύσιν τῆς θλης ἢ τοῦ σώματος, τὴν περὶ προύπαρξεως τῆς ψυχῆς καὶ τὴν περὶ μετενσωματώσεως) καὶ ἀποδεχόμενος τὰς κατὰ τὴν περὶ δημιουργίας διήγησιν διατυπουμένας μεταφυσικάς ἀρχάς τῆς ἀποκαλύψεως, θεωρεῖ τὸν χριστιανισμὸν ὡς τὴν μόνην φιλοσοφίαν ἀσφαλῆ τε καὶ σύμφορον» (σελ. 178).

Γρατσέα Γεωργίου : Τὸ Σάββατον ἐν Κουμράν καὶ τῇ Κ. Διαθήκῃ, Ἀθῆναι, 1971, σσ. 221.

Πρόκειται περὶ διατριβῆς ἐπὶ υφηγεσίᾳ. Μετά τὸν Πρόλογο καὶ τὸν Πίνακα Βραχυγραφῶν, ἡ ἔργασία διαιρεῖται σὲ τέσσερα μέρη, καὶ κλείνει μὲν Ἐπίλογο, διάφορος Πίνακες καὶ τὴν Βιβλιογραφία. Στὸν Πρόλογο δ. σ. θέτει τὸ πρόβλημα ποὺ ἔξετάζει: πρόκειται περὶ τῶν σχέσεων Κ. Διαθήκης καὶ Κουμράν, καθὼς αὐτές παρουσιάζονται στὴν ἀντιμετώπισι τοῦ παραδοσιανού ιουδαϊκοῦ θεσμοῦ τοῦ Σαββάτου. Στὸ πρετό Μέρος, ὑπὸ τοῦ γενικῆς Εἰσαγωγῆς, δ. σ. ἐρευνᾷ τὸ θέματα περὶ τῆς προελεύσεως τῆς λέξεως Σάββατον, τοῦ ὅμιλου ἐπτά, τῆς προελεύσεως τῆς ἕσπειρης τοῦ Σαββάτου, καὶ περὶ τῆς τετάρτης Ἐντολῆς ὑπὸ τὰ ἔξης κεφάλαια: I. Θρησκευτικὸς χαρακτῆρας τοῦ Σαββάτου, κατὰ τὰ βιβλικά κείμενα, κατὰ Φίλωνα, κατὰ τὴν ραββινικὴν παράδοσιν. II. Ὁ κοινωνικὸς χαρακτῆρας τοῦ Σαββάτου. Στὸ δεύτερο Μέρος τὸ θέμα είναι. Τὸ Σάββατον κατὰ τὰ ἐν Κουμράν χειρόγραφα. Ἐδῶ ἔξετάζεται Τὸ Σάββατον, θεσμὸς Ἀπαράβατος εἰς τοὺς αἰῶνας κατὰ τὸ Διαμαστηνὸν κείμενον X, 14 - XII, 6, καὶ κατὰ τὰ Ἰεωθηλαία, κατὰ τὰ τελετουργικά κείμενα καὶ τοὺς Ὑμνους, Συνέπειαι καὶ Ἀσυνέπειαι ὡς πρὸς τὴν τήρησιν τῶν Ἑορτῶν καὶ τοῦ Σαββάτου. Τὸ Σάββατον παρὰ τοῖς Θεραπευταῖς καὶ τοῖς Ἐσταιοῖς. Στὸ τρίτο Μέρος, ὑπὸ τὸν τίτλο Ὁ Ἰησος καὶ τὸ Σάββατον, ἔξετάζεται Ἡ ἐν Σαββάτῳ Δρᾶσις τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τὰ ἔξης κεφάλαια: Σάββατον ἐν Ναζαρέτ, Ὁ Μεσσίας - Προφήτης, Σάββατον ἐν Καπερναούμ, ὁ Ἐβεδὸς Γιαχβέ, Σάββατον διὰ τῶν Σπορίμων, ὁ Υἱός τοῦ Ἀνθρώπου, Σάββατον ἐν Βηθεσδᾷ. Στὸ τέταρτο Μέρος ὑπὸ τὸν τίτλο Τὸ Σάββατον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀποστολικῶν Χρόνων δ. σ. δείχνει πῶς ὑπὸ τὴν ἐπιδρασιν τοῦ πνεύματος τοῦ Ἰησοῦ ἡ ιουδαϊκὴ θεώρησις τοῦ Σαββάτου ἐδοκίμασται κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους ἀνεπανάληπτο κλονισμό. Ἐτοι ἔξετάζονται τὰ θέματα: Ἡ κατὰ Σάββατα Δρᾶσις τοῦ Ἀπ. Παύλου κατὰ τὰς Πράξεις, τὸ Σάββατον ὡς «σκιά τῶν μελλόντων» Κολ. 6, 16-17, Ἀπὸ τοῦ Σαββάτου, εἰς τὴν Κυριακήν. Στὸν Ἐπίλογο δ. σ. συνογίζει τὰ πορίσματα τῆς ἔργασίας του κυρίως σ' δ.τι ἀφορῷ τὴν σάσι τῆς Κ. Δ. καὶ τοῦ Κουμράν ἔναντι τοῦ Σαββάτου.

Σ. Α.

Παναγιοπούλου Ἰωάννου : Ὁ Προφήτης ἀπὸ Ναζαρέτ. Ἰστορικὴ καὶ θεολογικὴ μελέτη τῆς περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰκόνος τῶν Εδαγγελίων, Ἀθῆναι, 1973, σσ. 226.

Πρόκειται περὶ διατριβῆς ἐπὶ υφηγεσίᾳ. Μετά τὸν Πρόλογο, τοὺς Πίνακες Βραχυγραφῶν καὶ Περιεχομένων, στὴν Εἰσαγωγὴ (σελ. 15-20) δ. σ. παρουσιάζει τὸ θέμα, μὲ τὸ δόκιμο ἀσχόλεται στὴν ἔργασία του: στὸ χριστολογικὸ πρόβλημα τῶν ἐρευνητῶν τοῦ καιροῦ μας, ποὺ συνίσταται στὴν διάστασι μεταξὺ Ιστορικοῦ Ἰησοῦ καὶ Χριστοῦ τῆς πίστεως δ. σ. παρουσιάζει σάν λόσι τὴν ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ καὶ τοῦ Μαθητάς Του χρήσιτο τὸν δρου προφητητικό, προσπαθώντας νῦ δεῖξη πῶς διτίλος αὐτὸς περιεχε δῆλο τὰ σπέρματα γιὰ τὴν περαιτέρω, μετά τὸν θάνατο καὶ τὴν Ἀνάστασι τοῦ Ἰησοῦ, ἀνάπτυξι τῆς Χριστολογίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἔργασία χωρίζεται σὲ τέσσερα μέρη. α) Ὅπο τὸν τίτλο α' Ἡ Κρίσις τῆς Παλαιᾶς προφητείας πραγματεύεται δ. σ. τὴν Ιστορικὴ ἔξελιξι τῆς ἀντιλήψεως περὶ προφητείας, ποὺ βρίσκομε στὰ ιουδαϊκά κείμενα μετά τὴν βαβυλωνιο αἰχμαλωσία μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰησοῦ. β) Ὅπο τὸν τίτλο «Πρὸς τὴν ἀνατολὴ τῆς Νέας Ἐποχῆς» πραγματεύεται δ. σ. τὴν ἀπανεμφάνιστον προφητικοῦ Πνεύματος στὶς προδρομικὲς τῆς Κ. Διαθήκης μορφές, καθὼς καὶ στὴν εἰκόνα τοῦ ἐσχατολογικοῦ προφήτου. γ) Ὅπο τὸν τίτλο «Ιησοῦς Χριστὸς τὸ Τέλος τῆς Παλαιᾶς Προφητείας» ἀσχολεύεται δ. σ. μὲ τὴν ἀντιληψι τοῦ δχλου περὶ τοῦ Ἰησοῦ σάν προφήτου, μὲ τὴν «προφητικὴ» τοῦ ίδιου τοῦ Ἰησοῦ συνεί-

δησι εν σχέσει πρός τὴν παλαιὰ παράδοσι, καθὼς καὶ μὲ τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ εν σχέσει πρός τὴν προφητεία. δ) Ὅποι τὸν τίτλο «Ιησοῦς Χριστὸς τὸ Κέντρον τῆς Νέας Προφητείας» παρουσιάζει δ. κ. Π. τὴν μεστιανική ἀξίωσι τοῦ Ἰησοῦ, δικαὶ ἐκφράζεται στὰ ἔργα καὶ στὰ λόγια Του, ιδιαίτερα σ' δ.τι ἀφορᾷ στὴν σχέση του πρὸς τὸν Πατέρα, τὸν κόσμο, τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ προφητικό τῆς ἔργο. Ἡ ἐργασία κλείνει μὲ τὴν Βιβλιογραφία, τὸν Πίνακα χωρίων καὶ τὸν Πίνακα Συγγραφέων.

Σ. Α.

Σιώτου Μάρκου, Τὸ ἔργον Μάρκου καὶ Βαρνάβᾳ καὶ ἡ Ἐνότης τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι, 1971, σσ. 53.

Στὴν παράγρ. 1 ὁ σ. πραγματεύεται γενικῶς περὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ρόλου στὴν ἐνότητα αὐτῇ τῶν προσώπων τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Βαρνάβᾳ. Στὴν παράγρ. 2 γίνεται ἡ χρονολογικὴ ἐκθεσίς τῶν γεγονότων, ποὺ σχετίζονται πρὸς τὴν ζωὴ καὶ τὴν δρᾶσι τοῦ Βαρνάβᾳ καὶ τοῦ Μάρκου. Στὴν παράγρ. 3 παρουσιάζονται οἱ ἀπειλές καὶ οἱ κίνδυνοι τῆς ἐνότητος τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας (ἔδω γίνεται λόγος περὶ τῆς δραγματώμένης κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀντιόπλαστας τοῦ Ιουδαϊσμοῦ, περὶ τοῦ Ἰακώβου σάν προσπειρίας ἀξευρέστεως συμβιβασμοῦ μεταξὺ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ Ιουδαϊσμοῦ, περὶ τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου καὶ τῆς ἀποφάσισῶς τῆς σάν εἰδους συμβιβασμοῦ). Στὴν παράγρ. 4 ἐκτίθεται ἡ συμβολὴ τοῦ Βαρνάβᾳ στὴν διατήρηση τῆς ἐνότητος τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ σ. φρονεῖ διτὶ ἡ σχετικὴ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰεράννου Μάρκου ρήξεις μεταξὺ Παύλου καὶ Βαρνάβᾳ είχε βαθύτερα αἰτία. «Ἡ συμπεριφορά τοῦ Βαρνάβᾳ ἐβοήθησε τῷ Παύλῳ νὰ κατανοήσῃ τὸ χρέος αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων, σημειώνει. Κι' ἀλλοῦ: «Ο Βαρνάβας ἔξετίμα ἀσφαλῶς τὴν παρουσίαν τοῦ Μάρκου ὡς ἔκφραση τῶν περὶ τοῦ Ἀναστάτως παραδόσεων τοῦ οἰκου τῆς μητρὸς τοῦ Μάρκου, ὡς τὸν ἀπαραίτητον σύνδεσμον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων καὶ ὡς τὴν ἀσφαλεστέραν δι」 αὐτὴν ἐγγύοσιν ὑπὲρ τοῦ ἔργου τοῦ εἰδιγείλισμοῦ τῶν ἔθνων. Ὁ Παῦλος ἔξ αντιθέτου ἀντελαμβάνετο τὸν Μάρκον ὡς ἔννο περιστασμὸν εἰς τὴν φωνὴν ἐκείνην τοῦ Ἀναστάτως «πορεύου, διτὶ ἔγω εἰς ἔθνη μακράν ἔξαποστελά σε». Στὴν παράγρ. 5 παρουσιάζεται ἡ συμβολὴ τοῦ Μάρκου στὴν διατήρηση τῆς ἐνότητος τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας εἴτε στὶς σχέσεις του πρὸς τὴν Ἐκκλησία Ἀντιοχείας, εἴτε στὸ Ιεραποστολικό του ἔργο μαζὶ μὲ τὸν Βαρνάβᾳ καὶ μετά μὲ τὸν Πέτρο, καθὼς καὶ στὴν συγγραφή τοῦ κατά Μάρκον Εὐαγγελίου.

Σ.Α.

Οἰκονόμου Ἡλίᾳ, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Σύγχρονος Ἀστροφυσικὴ καὶ Γένεσις (Συμφωνίαι καὶ ἀντιρρήσεις), Ἀθῆναι 1973, σελ. 24.

Πρόκειται περὶ διαλέξεως, ἡ ὅποια ἔδημοσιεύθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησία» (τόμ. 1973).

«Ἡ διάλεξις αὗτη εἰς μὲν τὸ α' τμῆμα (τὸ πρόβλημα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου) θέτει τὸ θέμα τῆς δυνατότητος συγκρίσιμως μεταξὺ Ἀστροφυσικῆς καὶ τοῦ βιβλίου τῆς «Γενέσεως» καὶ ἀπαντῷ ἐμμέσως διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῶν σχέσεων (ὧς πρὸς τὴν πηγήν, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον, ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν, ὡς πρὸς τὸν παραλήπτην καὶ ὡς πρὸς τὸ μέσον) Θεολογίας καὶ Φυσικῆς.

Εἰς τὸ β' τμῆμα (Γλώσσα καὶ Ἀποκάλυψις) θέτει τὸ σπουδαιόν θέμα τῆς σχέσεως μεταξὺ Γλώσσης, ὡς φέροντος καὶ Ἀποκαλύψεως, ὡς φερομένου καὶ διατυπώνει εἰς ἀδράς γραμμάς τὴν σχετική πατερικήν ἀντιλήψιν.

Εις τὸ γ' τμῆμα (Αἱ δυσχέρειαι εἰς τὴν μετάδοσιν τῶν πληροφοριῶν) ἀντιμετωπίζεται τὸ δυσχερὲς πρόβλημα μεταξὺ λέξεων-συμβόλων καὶ πραγματικότητος, ἡ οποία ἐκφράζεται δι' αὐτῶν.

Εἰς τὸ δ' τμῆμα (Θεολογία καὶ Κοσμολογία) ἔξετάζεται τὸ πρόβλημα «συμφωνίας ἢ διαφορίας εἰς συγκεκριμένας θέσεις τῆς Ἀστροφυσικῆς καὶ τῆς Γενέσεως», δικαὶος εἰς τὴν περὶ τῆς δύνης, τῶν κοσμολογικῶν προτύπων, τῶν φάσεων τῆς δημιουργίας κλπ.

Διὰ τῆς συντόμου ταῦτης διαλέξεως διασφηνίζονται καίρια προβλήματα εἰς τὰς σχέσεις Θεολογίας καὶ Ἀστροφυσικῆς μὲν ἀπόλυτον σεβασμὸν πρὸς τὰς ἐπιτυχίας τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος καὶ μὲν ἐπίγνωσιν τῶν δρίσιν καὶ τοῦ μεταβλητοῦ ἔξι ἐνδός καὶ μὲν σεβασμὸν τῆς οὐσίας τῆς Ἀποκαλύψεως ἔξι ἐτέρου.

Σ.Α.

Οἰκονόμου Ἡλία, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, «Ἀρχὴ Σοφίας ἢ Ἀρχὴ Αἰσθήσεως»; (Κριτικαὶ παρατηρήστιες εἰς τὸ Παροῦμ. 1,7 τῶν Ο'). Αθῆναι 1973.

Πρόκειται περὶ ἀνάτοπου ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (τομ. ΙΗ'), τιμητικὸν ἀφιέρωμα εἰς Παν. Μπρατσιώτην. «Ἐν αὐτῷ ἐρευνᾶται μία διπλὴ μετάφρασις εἰς τὸ Παροῦμ. 1,7 τῶν Ο' καὶ συνάγεται, διστεροφορέων ἀπό λίαν λεπτολόγων ἐρευνῶν, δὲ ἡ μὲν παλαιότερα καὶ ἀσφαλμένη μετάφρασις εἶναι ἡ «Ἑλσέρβεια δὲ εἰς Θεὸν ἀρχὴ αἰσθήσεως, σόνεστος δὲ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν ἀστήναι, ἡ δὲ νεωτέρα καὶ πιστοτέρα ἡ Ἀρχὴ σοφίας φόβος Θεοῦ, σοφίαν δὲ καὶ παιδείαν ἀσθείες ἔξουσιενήσουσιν».

«Ἄξιοστιμείωτον τυγχάνει διτὶ ἡ σημειρινὴ θέσις τῶν ἀνάτορω μεταφράσεων ἐν τῷ κειμένῳ τῶν Ο' εἶναι διλος διάφορος, συνισταμένη ἐκ δύο μεταφράσεων, ἕκατέρᾳ τῶν δύοις ἔχει μέρος τῆς πρώτης καὶ μέρος τῆς δευτέρας μεταφράσεως.

Σ.Α.

Κωνσταντίνου Θεοδώρου, Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἱεάννου, Αθῆναι σελ. 173.

Πρόκειται περὶ νέου καρποῦ τῆς ἀπό ἐτῶν ἐπιχειρουμένης ὑπὸ τοῦ Δημοσιογράφου καὶ Θεολόγου κ. Κωνσταντίνου συζεύξεως ποιήσεως καὶ Ἀγίας Γραφῆς (Γένεσις, Ψαλμοὶ τοῦ Δαυΐδ, Μενούσις κλπ.). Τὸ ἔργον-δέσης τοῦ ποιητοῦ ἀφιεροῦθαι «εἰς τὴν ἀλύτρωτον Ἁπειρονόν» καὶ κοσμεῖται διὰ εἰκόνος τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ ΙΣΤ' αἰδίνος καὶ διὰ πολυχρόμου μικρογραφίας πατημακοῦ κώδικος τοῦ Γ' αἰθνος.

Τοῦ διλοῦ ἔργου προτάσσεται ἡμετρος πρόβλογος καὶ εἰσαγωγὴ εἰς πεζὸν λόγον, ἀκολούθουν, προλογιζόμενα διὰ συντόμων σημειωμάτων σονέττα. Τὰ σημειώματα, ὡς δηλοῦνται στηρίζονται εἰς τὸ «Υπόμνημα εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἱεάννου τοῦ διοιτίμου Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Κ.Π. Μπρατσιώτου.

Ἡ πρόθεσις τοῦ κ. Κωνσταντίνου παραμένει σταθερῶς ἐρμηνευτική. Δὲν χρησιμοποιεῖ τὰς ίδεας τῆς Ἀποκάλυψεως ὡς ἀφετηρίαν διὰ νὰ ἐκθέσῃ ίδικάς του. Τουναντίον σεβόμενος τὰς ίδεας ἐπιζητεῖ νὰ καταστήσῃ ταύτας προσιτάς διὰ τοῦ ἔρρυθμου λόγου. Πιστεύει εἰς τὸν λόγον, τὸν διοιτὸν μεταγγίζει εἰς τὴν μορφὴν τοῦ σονέτου. «Ἡ συγκίνησις τοῦ ἀναγνώστου καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς προσπαθείας εἶναι τελικὸς ἀνάλογος τῆς θρησκευτικῆς του διαθέσεως καὶ τῆς ἀποδοχῆς ἡ μὴ τοῦ σονέτου. Παρὰ ταῦτα τὸ ἔργον ὡς «δέσητο» ἔχει ἀξίαν παραμόνιμον.

Καθηγητής Ἡλ. Οἰκονόμου

* * *

Fuchs Ernst, Ἰησοῦς. Λόγος καὶ Πρᾶξις Tübingen 1971 (J. C. Mohr)¹.

Α. Κάθε ἔργον τοῦ Ernst Fuchs, κορυφαίου ἐξηγητοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης και συνδημιουργοῦ μετά τοῦ Gerhard Ebeling τῆς «νέας ἐρμηνευτικῆς», προκαλεῖ τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον τῶν διεθνῶν θεολογικῶν κύκλων. Τὸ κύριον μέρος τοῦ πρὸς μελέτην ἔργου «Jesus. Wort und Tat» ἀποτελεῖται ἀπό τὰς πανεπιστημιακάς παραδόσεις αὐτοῦ κατὰ τὸ θερινὸν ἑξάμηνον τοῦ ἑτού 1963 καὶ ἔχει ὡς Thema Probandum τὴν ἑσχατολογίαν, ἡ ὁποία ἐνεβαθύνθη διὰ τῶν παραβολῶν κυρίως (Πρόδολογος), τοῦ λόγου ἐν γένει, ἀλλά καὶ τῆς πράξεως τοῦ Ἰησοῦ (σ. 1 ἔπ.).

Κατ' ἄρχας (σ. 1 - 9) παραστάζει ὁ Fuchs τὴν προβληματικήν τοῦ θέματος ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐρμηνευτικῇ τῆς Κ.Δ. καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀναπτύσσει τὰς διαστάσεις καὶ τὴν σημασίαν αὐτοῦ διὰ τὴν πίστιν ἐν κριτικῷ διαλόγῳ μετά τοῦ διδασκάλου του R. Bultmann, τῶν παλαιῶν «Marburger» E. Käsemann, G. Bornkamm, G. Ebeling, H. Conzelmann καὶ H. Braun, τοῦ μαθητοῦ του E. Jüngel, ἀλλά καὶ μετά τοῦ J. Jeremias, ἐρμηνεύων τὰς περιοπάς: α) Μαρκ. 10,17 - 22 (σ. 10-19), β) Ματθ. 20,1-16 (σ. 19 - 25), γ) Ματθ. 18,23 - 35 (σ. 26 - 46), δ) Μαρκ. 9,15 - 27 (σ. 47 - 57), ε) Ματθ. 5,21 - 48 (σ. 62 - 72), στ) Μαρκ. 4,30 - 32 ἐνίκη ἀποχολεῖται καὶ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἐρμηνείας τῶν παραβολῶν (σ. 72 - 99), ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς παραβήλους ἥ καὶ σχετικάς περιοπάς τῶν Συνορτικῶν. Ἡ ἐρμηνεία τῶν περιοπῶν τούτων συνδέεται στενῶς μετά τοῦ κεντρικοῦ θέματος τῆς συγχρόνης ἐπιστήμης τῆς Κ.Δ., τῆς Χριστολογίας ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ Ἰησοῦ, εἰς τὴν προβληματικήν τοῦ δοπού ἀναφέρεται ὁ Fuchs, ἀναπτύσσων περιπτέρω τὴν σημασίαν τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» διὰ τὴν πίστιν καὶ ὑπογραμμίζων τὴν ἀναγκαιότητα τῆς πίστεως εἰς μιαν διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἔργου ἀγάπης τοῦ Ἰησοῦ ἀλλοιοθείσαν πραγματικότητα (σ. 100 - 124).

Τὸ δόλον ἔργον συμπληρώνεται διὰ σημειώσεων ἐπὶ τοῦ ἐρμηνευτικοῦ προβλήματος τῆς ἐξηγήσεως τῶν Εὐαγγελίων, δουν ὁ Fuchs ἐκθέτει ἐν συντομίᾳ τὰς κυρίας θέσεις τῆς «νέας ἐρμηνευτικῆς», προετοιμάζων, ὡς πίστειν, τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ δοπού δύνανται νῦ μελετηθούν ἐπιτυχῶς τὰ σύγχρονα ἐρμηνευτικοῦ-θεολογικοῦ προβλήματα (σ. 125 - 151).

Β. «Ἡ «νέα ἐρμηνευτική» τῶν E. Fuchs, G. Ebeling, J. M. Robinson, νέα δχι μόνον ἔναντι τῆς παραδοσιακῆς ἐρμηνευτικῆς, ἀλλά καὶ ἔναντι τῆς τοῦ R. Bultmann, συνδέεται ἀρρήκτως μετά τοῦ «νέαος ἐρεθίτηματος» περὶ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» (σ. 135), ὡς τούτο ἐτέθη ὑπὸ τοῦ E. Käsemann τὸ πρῶτον καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν τοῦ R. Bultmann ἐν συνεχείᾳ³.

Ἡ ἱστορικοκριτικὴ ἐρευνά ἔθεωρε τὰ κείμενα τῆς Κ.Δ. μόνον ὡς πηγάς τῆς πρωτοχριστιανικῆς παραδόσεως καὶ ἐνδιεφέρετο ἀποκλειστικῶς διὰ τὸ «bruta facta». Τὰ κείμενα διμάς ταῦτα εἶναι πρωτογενῆς καὶ οὐσιωδῆς κήρυγμα. «Ἀπαιτοῦν ἐντεῦθεν νῦ κατανοηθοῦν ἀμυστηριακῶν», οὕτως εἰπεῖν ὡς τράπεζα δωρεῶν, ἡ ὁποία χαρίζει, χορτάζει, διότι ἀγγέλλει εἰς τὶ συνίσταται ἡ ὑπερβολὴ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. «Οταν τὶς συνειδητοποιήσῃ τούτο, τότε κατανοεῖ, διτὶ τὰ βαβύλωνικά κείμενα ὀφείλουν νῦ γίνουν καὶ σήμερον κείμενα τοῦ κηρύγματος; Διότι ὁ Θεὸς εἶναι δὲ πλούσιος καὶ ἡμεῖς οἱ πτωχοί. Αὐτὸς εἶναι ἡ «στροφή!» (σ. 140,142). «Ἡ «νέα ἐρμηνευτική» μὴ ὑποτιμάσω ἀλλά καὶ μὴ ὑπερτιμάσω τὴν ἱστορικοκριτικὴν μέθοδον (σ. 130 ἔπ.), ἐρωτώντων περὶ τῶν δρῶν τοῦ κατανοεῖν ἐν τῇ ἐξηγήσει καὶ ἐν τῷ προβλήματι «ἱστορικὸς Ἰησοῦς» (σ.6), στοχαζούμενη δηλ.. ἐπὶ τῶν μέσων

1. Ernst Fuchs, Jesus. Wort und Tat, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1971.

2. Bk. J. M. Robinson, Die Hermeneutik seit Karl Barth, in Neuland in der Theologie, hrsg von J. M. Robinson und J. B. Cobb, Jr, Bd 2, Zürich 1965, σ. 13-108, E. Fuchs, Das Neue Testament und das hermeneutische Problem, σ. 147-186.

3. Bk. J. M. Robinson, A New Quest of the Historical Jesus, London 1959, Kerygma und historischer Jesus, Zürich² 1967.

τῆς ἐρμηνείας (σ. 28), θέλει νὰ κάμῃ πάλιν τὸ κείμενον τῆς Κ.Δ. ἀπὸ πηγὴν τῆς παραδόσεως κείμενον τοῦ κηρύγματος (σ. 139). Οὕτως ἡ «νέα ἐρμηνευτική ὁς ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἡ περὶ τῆς γλώσσης τῆς πίστεως κάμνει, ὡς τονίζει ὁ Ebeling, τὴν θεολογίαν πράγματι θεολογίαν. «Ἐδῶ δὲν ὑφίσταται πλέον ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν ὄρθολογιστικήν θεολογίαν ἀντίθεσις μεταξὺ κηρύγματος ἀφ' ἐνὸς καὶ θεολογίας καὶ ἐρμηνευτικῆς ἀφ' ἑτέρου. Τὸ ίδιον τὸ κήρυγμα ἀπάτει τὴν ἐρμηνευτικήν (σ. 143).

Εἰς τὴν «νέαν ἐρμηνευτικήν ὡς τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς γλώσσης τῆς πίστεως», ἐν διαφορᾷ πρὸς τὸν R. Bultmann, τονίζεται ίδιωτερος ἡ σημασία τῆς γλώσσης. Ἔνθι κατὰ τὸν Bultmann, δοτὶς ἀκόλουθει τὴν προτέραν φιλοσοφίαν τοῦ M. Heidegger (Sein und Zeit), ὅμιλει ἡ ὑπαρξία καὶ διὰ τῆς γλώσσης ἔχομεν μίαν ἀντικειμενοποίησιν τῆς αὐτο-συνειδήσεως τῆς ὑπάρξεως, κατὰ τὸν E. Fuchs, δοτὶς ἀκόλουθει κυρίως τὴν ὑστέραν φιλοσοφίαν τοῦ M. Heidegger (Unterwegs zur Sprache), ὅμιλει ἡ γλώσσα. Ὁ Fuchs ὑπογραμμίζει τὸ πρετερὸν τῆς γλώσσης ἔναντι τῆς νοήσεως (σ. 141). «Ἡ γλώσσα δὲν εἶναι ἀπλῶς μέσον ἐκφράσεως τῆς νοήσεως, ἀλλ᾽ ἡ νόησις εἶναι συντετυμένη γλώσσα» (σ. 78). Δἰκεν εἶναι δρθὸν νὰ φρονῇ τις, διτὶ διαθρευτος ἀνεκάλυψε τὴν γλώσσαν. Μᾶλλον γεννᾶται οὐτος ἐκ τῆς γλώσσης. «Ἡ εὐθύνη διὰ τὸ ὅμιλεν κεῖται ἐν τῇ ίδιᾳ τῇ γλώσσῃ, διχὶ ἐκτὸς αὐτῆς. «Ἡ γλώσσα εἶναι δωρεά.

Αἱαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ Fuchs διὰ μίαν χριστολογικὴν κατανόησιν τῆς γλώσσης. «Οπως ὁ R. Bultmann, ἀμφισβητεῖ καὶ οὗτος, διτὶ δύναται τις νὰ διαθέτῃ τὴν πίστιν, νὰ εἶναι κύριος αὐτῆς, ὡς εἶναι κύριος ἐνὸς πράγματος τοῦ φυσικοῦ κόσμου. «Ἡ αἵτια, κατὰ τὸν Fuchs, δὲν εἶναι μόνον ἡ πραγματικότης τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ πρωτίστως ἡ ἑξάρτησις τῆς πίστεως ἀπὸ τὸν λόγον, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. «Ἡ γλώσσα κάμνει παροδοσαν τὴν σῶζουσαν δύναμιν τοῦ Θεοῦ (σ. 22). «Ἐντεθὲν κατανοοῦμεν, διατὶ δ Fuchs ὅμιλει περὶ γεγονότος, συμβάντος τῆς γλώσσης (Sprachereignis—δ Ebeling ὅμιλει περὶ Wortgeschehen) ἐκεὶ ἐνθῦ δ Bultmann ὅμιλει περὶ γεγονότος ἡ συμβάντος τῆς σωτηρίας (Heilsgeschehen) ή Heilsereignis) καὶ ἡ παραδοσιακὴ θεολογία περὶ Ιστορίας τῆς θείας οἰκουμονίας (Heilsgeschichte). Τὸ Sprachereignis ἔννοει αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον ὡς γεγονός, ὡς συμβάν. «Ἐπειδὴ δ λόγος, δοτὶς λέγεται, μεταβάλλει τὴν ὑπάρξιν, δημιουργεῖ τὸν Sprachereignis, περὶ τοῦ γεγονότος τῆς γλώσσης. Εἶναι τὸ γεγονός, τὸ διοίσον ἐν τῇ γλώσσῃ σκηνοθετεῖ ἔνα εἶναι (σ. 82 ἐξ.).

Τὸ κήρυγμα εἶναι τὸ Sprachereignis, ἐν φ συλλέγεται —διὰ τῆς γλώσσης συν-λέγεται τὸ εἶναι, λέγει ὁ M. Heidegger —, συναυθροίζεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Οὐδαμοῦ δ ῥόλος τῆς γλώσσης εἶναι τόσον ἀποφαιστικῆς σημασίας, δυσον εἰς τὴν νέαν ταῦτην θεολογίαν, τῆς ὁποίας αἱ κύριαι ἀστιαὶ εἶναι δ ἀιστορικὸς «Ἴησοῦς» καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ ἐν ἀρρότητι σχέσει. Διότι δ ἀιστορικὸς «Ἴησοῦς» δὲν ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἀπλῶς ὡς ἀντικειμενικὸν factum, ἀλλ᾽ ὡς δ ἀλόγος κλήσεωσαν, καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ δὲν συλλαμβάνεται ὡς ἐν σωπῇ κατανόησις, ἀλλ᾽ ὡς μετάφρασις εἰς μίαν γλώσσαν, ἡ ὁποία ὅμιλει σήμερον. «Ἡ ἐρμηνευτικὴ εἶναι ἡ ἀνταποκρινομένη εἰς τὸν ἀιστορικὸν «Ἴησοῦν» μέθοδος καὶ δ ὡτα κατανοούμενος ἀιστορικὸς «Ἴησοῦς» εἶναι πραγματικῶς ἡ ἀφετηρία πρὸς μίαν ἵκανην νὰ ἐργασθῇ ἀποδοτικῶς ἐρμηνευτικήν. Τὴν δόδον δεικνύουν αὐτὰ ταῦτα τὰ Εναγγέλια, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐν νέον φιλολογικὸν εἶδος, διότι συνέδεσαν τὸν ἀιστορικὸν «Ἴησοῦν» μετά τῆς πίστεως εἰς τὸν «Ἴησον —γλώσσική κίνησις τῆς Κ.Δ.— (σ. 47 ἐξ.).

«Ο λόγος τοῦ «Ἴησον—δχι μόνον τὸ κήρυγμα περὶ τοῦ ἀναστάντος Κυρίου—γίγνεται καὶ σήμερον καὶ δίδει εἰς τὸν ἀκροατὴν ἐσχατολογικὴν συνειδήσιν. Τὸ διὰ τοῦ λόγου τοῦ «Ἴησον ἀρξάμενον γεγονός τοῦ λόγου (Wortgeschehen), γίγνεται καὶ σήμερον διὰ τοῦ κηρύγματος τῆς Ἐκκλησίας. «Ὁ Ιησοῦς καὶ τὸ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας συνδέονται δραγανικῶς. Τὴν νομιμότητα καὶ τὰς διαιστάσεις τῆς θέσεως ταῦτης, νέας ἔννοιας τῆς φιλελευθέρας θεολογίας, ἡτις ἐστρεφει τὸν ἀιστορικὸν «Ἴησοῦν» κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ κηρύγματος τῆς

'Εκκλησίας, νέας και έναντι τοῦ R. Bultmann, κατά τὸν ὄποιον, τὰ δὲ λίγα τὰ ὄποια γνωρίζουμεν περὶ τοῦ Ἰστορικοῦ Ἰησοῦ, στεροῦνται οἰστρήποτε σημασίας διά τὴν πίστιν, προσπαθεῖ νὰ δεῖξῃ δὲ Fuchs καὶ εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο (σ. 3 ἐξ.). Ἰστορικὸς δῆμος, Ἰησοῦς καὶ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας συνδέονται ἀρρήκτως, διὰ μεταξὺ τούτων ὑπάρχῃ πραγματικὴ συνέγεια (Kontinuität). Ἔντεῦθεν τὸ ἔρωτημα περὶ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» εἶναι, κατὰ τὸν Fuchs, τὸ ἔρωτημα περὶ τῆς συνεχείας μεταξὺ ἑκείνου, τὸ ὄποιον ἥθελεν δὲ Ἰησοῦς, καὶ ἑκείνου, τὸ ὄποιον ἐκήρυξτεν ἡ κοινότης.

Διετήρησε δὲ Κ.Δ. διὰ δὲ ἵστορικοῦ Ἰησοῦ ἐπίστευεν ὡς δεδομένον αὐτῷ ὅπο τὸν πατρός; (σ.5). "Ἐχει δίκιων δὲ Κ.Δ., διὰν διμήλη περὶ ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ»;

Πάλια ταῦτα εἶναι γνήσια ἔρωτημα, τὰ ὄποια τίθενται εἰς τὴν Κ.Δ., διὰ νὰ ἀνοίξῃ ἡ δόξα πρὸς κατανόησιν τοῦ ἔρωτηματος, τὸ ὄποιον θέτει δὲ λίσια δὲ Κ.Δ., διὰν κηρύξτη ὁς Κύριον αὐτῆς τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ Ναζαρέτ. Αὐτὴ δὲ συσθένει μελέτη τοῦ προβλήματος εἶναι δὲ ἐρμηνευτικὴ στροφή, δὲ ὄποια, κατὰ τὸν Fuchs, δύναται νὰ ἔξαγάγῃ τὴν καινοδιαθηκικὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδον (σ. 9).

«Ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ ἀποφασιστικὸν παρ' αὐτῷ εἶναι, κατὰ τὸν Fuchs, διὰ ἐπίστευεν οὗτος, διὰ νὰ δύναται νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν λόγον του καὶ τὰς παραβολὰς (βλ. Ματθ. 20,1 - 16), οὕτως ὥστε δὲ ἀκροατῆς νὰ πληροφορήσαι ταῦτα τρόπου σωτηρίου τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ (σ. 23, 102 ἐξ.).

«Ο Ἰησοῦς δύμιλει δὲ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τῶν παραβολῶν του εἰς τὸν πλήρη τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ οἰκον αὐτοῦ. Διὰ τοῦ λόγου τῆς παραβολῆς τοῦ Ἰησοῦ, δὲ ὄποια εἶναι πλήρης λόγος Θεοῦ, γίνεται παροῦσα δὲ βασιλεία τοῦ Θεοῦ (σ. 94 ἐξ.). Ἐκεὶ ἐνθα λέγεται δὲ παραβολὴ δύμιλει δὲ ἀγάπη (σ. 120). Thema probandum τῶν παραβολῶν (Ματθ. 18,23-35· 20,1 ἐξ.) εἶναι δὲ παρουσία τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Ἰησοῦ (σ. 40). Ἡ παραβολὴ τοῦ Ἰησοῦ εἶναι διαρεά. Ο κήρυξ τῆς βασιλείας, δὲ Ἰησοῦς, εἶναι δὲ δοτήρ τῆς βασιλείας. Εἶναι ἐντεῦθεν ἀνηγκαία δὲ μιστηριακὴ ἐρμηνεία τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἰησοῦ (σ. 106).

«Ο δεχόμενος τὴν παραβολὴν ὡς λόγον Θεοῦ πρέπει νὰ δεχθῇ καὶ τὸν Ἰησοῦν ὡς ἰδιαιτέρων ἀπεσταλμένον τοῦ Θεοῦ (σ. 107). Τὸ πρόσωπον τοῦ λέγοντος τὴν παραβολὴν καὶ δὲ παραβολὴ, δὲ ὄποια ἀπαιτεῖ πίστιν, συνδέονται ἀρρήκτως (σ. 108).

«Ἡ πίστις εἰς τὸν Θεόν εἶναι πρᾶγμα τῆς γλώσσης (σ. 23). Ο Ἰησοῦς διὰ τοῦ λόγου του κάμνει τὸν Θεόν γεγονός διὰ τὸν ἀνθρωπὸν. Κάμνει τὸν ἀκροατὴν βέβαιον τοῦ Θεοῦ (σ. 23, 70 ἐξ.). Τὸν Θεόν δυνάμεθα νὰ συναντήσουμεν μόνον ἑκεὶ, ἐνθα εὐρισκόμεθα πλήσιον τοῦ Ἰησοῦ. Οὕτως δὲ Ἰησοῦς διέσει δὲ λιός τὸ περιεχόμενον τοῦ κηρύγματος (σ. 29 ἐξ.).

«Ομιλῶν δὲ Ἰησοῦς περὶ τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Κυρίου (Ματθ. 18,23 - 35) διέσει μετά τοῦ γεγονότος τῆς εὐσπλαχνίας καὶ αὐτήν ταῦτην τὴν εὐσπλαχνίαν. Οὕτω τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ εἶναι τὸ γεγονός τῆς εὐσπλαχνίας (σ. 31 ἐξ.).

«Ο λιός δὲ λόγος τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» μᾶς δόηγει εἰς τὴν πίστιν, διὰ δὲ Ἰησοῦς πρέπει νὰ κηρυχθῇ ὡς λόγος Θεοῦ, διότι οὗτος ἐκινήθη τότε ἐν μιᾷ νέᾳ, αἰθεντικῇ ὑπάρχει. Αὐτὸς εἶναι τὸ θεῖμα. Καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ εἶναι δὲ ἐρμηνευτικὸς δρος διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ θεάματος, τὸ ὄποιον συνάπτεται δὲ μᾶλλον εἶναι ἐν μετά τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ (σ. 42,43). Ἐρεθῆμεν, λοιπόν, περὶ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ», διότι τὸ κήρυγμά του ἔχει ἐρμηνευτικὴν σημασίαν. Διέσει τὸν δρόν κατανοήσως τῆς πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦν (σ. 43).

«Ἐνθο δὲ E. Käsemann τὸ πρόβλημα τῆς συνεχείας (Kontinuität) μεταξὺ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» καὶ τοῦ κηρύγματος τῆς Ἐκκλησίας βλέπει ὡς τὸ πρόβλημα συνεχείας μεταξὺ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ κηρύγματος τῆς κοινότητος, δὲ E. Fuchs, διὰ τὸν ὄποιον δὲ χαρακτηρισμός τοῦ Ἰησοῦ ὡς φορέως τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀρκετός,

διευρύνει τὸν ἀρμηνευτικὸν δρίζοντα, κατανοῶν τὴν στάσιν (Verhalten) τοῦ Ἰησοῦ ὡς τὸ αἰθεντικὸν πλαίσιον τοῦ κτηρύγματος αὐτοῦ⁴.

Ἡ στάσις τοῦ Ἰησοῦ ἔναντι τῶν ἀνθρώπων καὶ δῆ ἔναντι τῶν ἀμαρτωλῶν εἶναι διὰ τὸν Fuchs ἡ κλεῖς διὰ τὴν κατανόησιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ. Εἰς τὴν στάσιν τοῦ Ἰησοῦ ἔναντι τῶν ἀμαρτωλῶν φανεροῦνται ὁ ὑπερβάλλων πλούτος τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοὺς ἀνευ τιμῆς καὶ ὑποστάσεως ἀνθρώπους ἡ παρουσία τοῦ Ἰησοῦ μεταξὺ αὐτῶν ἐσήμαινε πλούτον διότι ἐκάμψε τὸν Θεόν παροῦσαν ἀγάπην (σ. 72). Οἱ Ἰησοῦς συγχωρεῖ τοὺς ἀμαρτωλοὺς τοῖς τὴν θέσιν τοῦ Θεοῦ (Ματθ. 21,31).

Ἄντι εἶναι ἡ αἰθεντική πρᾶξις τοῦ Ἰησοῦ, ἡ ὅποια ἐκφράζεται διὰ τοῦ λόγου του. Ὑπὸ τὴν ἔποιην ταύτην ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἡ πρᾶξις του καὶ ἡ πρᾶξις του, ἡ στάσις του (Verhalten), τὸ πλαίσιον τῆς διδασκαλίας του (σ.122). Ἡ πρᾶξις τοῦ Ἰησοῦ, τὸ θαῦμα (βλ. Μαρκ. 9,14-29) δὲν ὑπηρετεῖ ἀπλῶς τὴν σωματικὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ τὴν αἰώνιον σωτηρίαν. Τὸ θαῦμα εἶναι ἐν γεγονός σωτηρίᾳ, θείας ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν (σ. 56 ἐξ.).

Διά τοῦ λόγου καὶ τῆς πρᾶξεως τοῦ Ἰησοῦ ἀποκαλύπτεται τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ (σ. 121). Ἐλεγεν εἰς τοὺς πάσχοντας καὶ ἀπτηπισμένους: Ἐχετε μέλλον! Οἱ Θεός εἶναι τὸ μέλλον σας! Οὗτος ἔδιε τὴν πίστιν, ἐνῷ ἀπῆται ταῦτην ἐν ὄντος τῆς ἀγάπης, γινόμενος ὁ ἴδιος τὸ γλωσσικὸν συμβάν τῆς ἀγάπης (σ. 123). Μεταξὺ Θεοῦ καὶ πίστεως εἰς τὴν ἀγάπην ὑπάρχει ἀντιστοιχία. Ἐν τῇ ἐνότητι ταύτη ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ: ἐν τῷ θαῦματι τῆς ἀγάπης ὡς θαῦμα τῆς ἀγάπης. Ἐντεύθεν ἡ Ἐκκλησία πιστεύει εἰς τὸν Ἰησοῦν ὡς Λόγον τοῦ Θεοῦ (σ. 124).

Γ. 1) Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον, ὅτι εἰς τὸ δύλον θεολογικὸν ἔργον τοῦ E. Fuchs ἔχομεν σημαντικὴν πρόδοσιν ἔναντι τῆς θεολογίας τοῦ R. Bultmann. Οὗτος παρατηροῦμεν παρ' αὐτῷ καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς τοῦ R. Bultmann, μίαν μεγαλυτέραν ἐκτίμησιν τῶν Συνοπτικῶν ὡς ἱστορικῶν πηγῶν. Συμφενοῦν καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ διδασκάλου των, ὅτι ἡ συνοπτικὴ παράδοσις εἶναι, κυρίως ὡς πρὸς τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα, δημιούργημα τῆς κοινότητος καὶ ὅτι δύλιγα εἶναι τὰ ἔχοντα τὴν προέλευσιν αὐτῶν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ». Τὰ δύλιγα δημος ταῦτα εἶναι διὰ τὸν Fuchs ἀρκετά, διὰ νά μῆς δέξιον τὴν σημασίαν τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» διὰ τὴν πίστιν. Ἐροτάται δημος εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ E. Fuchs ὡς αἰθεντικά ἀναγνωριζόμενα στοιχεῖα ἀρκετά, διὰ νά θεμελιώσουν τὸ «νέον περὶ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ ἐρώτημα», μετά τοῦ διοίου συνδέεται ἀρρήτιος ἡ ανένα ἀρμηνευτική; Τοῦτο ἀκριβῶς ἀμφισβητεῖται ζωηρῶς. Οὗτος δημος καθίσταται προβληματική ἡ δηλ θεολογία τοῦ Fuchs.

Πρὸς τούτοις ἡ ὑπὸ τοῦ R. Bultmann μιζοσπαστική κριτική τῶν πηγῶν, τὴν ὅποιαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον ἀσπάζεται καὶ ὁ Fuchs, ἐλαχίστους διπαδούς εὐρίσκει καὶ μεταξὺ τῶν φιλέλευθρῶν προτεσταντῶν θεολόγων⁵.

2) Ὁφειλει νά ἀναγνωρίσῃ τὶς τὴν θεολογικὴν σημασίαν, τὴν ὅποιαν ἔχει ὁ νέος τρόπος, κατὰ τὸν διοίον ὁ Fuchs ἐρωτᾷ περὶ τῆς σημασίας τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» διὰ τὸν πνεῦμα τῆς K.Δ. ἐρωτᾶ ὡτος περὶ τῆς σημασίας τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» διὰ τὸ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὴν πίστιν. Ἡ σημασία δημος τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» διὰ τὴν πίστιν δέξαται σαφῶς ἐκ τῆς ἀπαντήσεως, ἡ ὅποια θὰ δοθῇ εἰς τὸ ἐρώτημά τῆς συνεχείας (Kontinuität) μεταξὺ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» καὶ τοῦ ὑπὸ τῆς

4. Βλ. καὶ E. F u c h s, Die Frage nach dem historischen Jesus, ἐν ZThK 53 (1956), σ. 210-229.

5. Βλ. Helmut R i s t o w und Karl M a t t h i a s (Hrsg), Der historische Jesus und der kerygmatische Christus, 1960. W. G. K u m m e l, Jesusforschung seit 1950 zugänglich, ἐν Theol. Rundschau, N. F. 31 (1966), σ. 15 ἐξ.

Έκκλησίας λατρευομένου και κηρυττομένου Κυρίου, συνεχείας δχι μόνον ιστορικής, ώς θέλει ὁ R. Bultmann, ἐν τῇ ἐννοίᾳ, δτι ἀνευ τῆς ιστορικῆς ὑπάρχεως τοῦ Ἰησοῦ, ώς μιᾶς τῶν προύποθέσεων, δὲν θὰ ὑπῆρχε τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα, ἀλλὰ και πραγματικής, οὐσιαστικής, ἐν τῇ ἐννοίᾳ, δτι δὲ «ιστορικὸς Ἰησοῦς» και ὁ «Χριστὸς τῆς πίστεως» είναι εἰς και δι αὐτὸς.

Κατὰ τὸν Fuchs ὑπάρχει συνέχεια. «Ἡ κυριαρχοῦσα δμως παρ» αὐτῷ ἐννοια δὲν είναι ή τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ή τοῦ λόγου και τοῦ ἔργου αὐτοῦ, διὰ τῶν ὅποιων ἔγκαινιζεται μία νέα στάσις ἔναντι τοῦ Θεοῦ και δ ἄνθρωπος λαμβάνει τὴν αὐθεντικὴν αὐτοῦ αὐτοσυνειδήσιν, ήτις είναι ή αὐτῇ μετ' ἐκείνης, εἰς τὴν ὅποιαν ούτος καλεῖται και ὑπὸ τοῦ κηρύγματος περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ τῆς κοινότητος.

Και διμιλεῖ μὲν ὁ Fuchs περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ (βλ. σ. 87,95,96,104,107,108, 120 κ.λ.π.), πάντοτε δμως ὑπογραμμίζει ούτος τὸ πρετείον τοῦ λόγου και τῆς στάσεως τοῦ Ἰησοῦ ἔναντι τοῦ προσώπου αὐτοῦ.

Γράφει: «Ἡ δίδουσα νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν δόναμις τοῦ λόγου τοῦ Ἰησοῦ είναι ή βασιλεία τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς δποιας ούτος δμιλεῖ, και δ Θεός, δστις τοῦ ἀποκαλύπτει ούτω τὴν βασιλείαν Του, ώστε νά πρέπει νά δμιλήσῃ περὶ αὐτῆς αὐτὸς ούτος δ Ἰησοῦς, «Ἄλλα ἔπειδη δὲν δύναμαι νά ἀφήσω ἔξι ἀπό τὴν περιγραφὴν τὸν ίδιον τὸν Ἰησοῦν, θέλω νά είπω, δτι δι τὸν ἀπόραστοις περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου του είναι τὸ πρόσωπόν του. Τοῦτο δὲν λέγεται βέβαιως ἐν τῇ ἐννοίᾳ μιᾶς ρομαντικῆς περὶ προσωπικότητος ἐννοίας. Ποιὸν είναι τότε τὸ μυστήριον δη η ούσια τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, δὲν δὲν δψειλομεν νά δμιλάμεν περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς δημητρικῆς δυνάμεως, ώς αὕτη φανεροῦται π.χ. εἰς ένα καλλιτέχνην; Πώς παρουσιάζεται δδο τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ; «Ἐπ» αὐτοῦ δύναται τις Ισως νά ἀπαντήσῃ: Τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ φανεροῦται ἐν παραβολῇ» (σ. 87,95 ξ.). Ο Ἰησοῦς κρύπτει τὸ πρόσωπόν του ἐν τῇ παραβολῇ, ή δποια δψειλε νά είναι τὸ κυριάτερον, δχι δι τὸ πρόσωπον του! (σ. 96, πρβλ. σ. 104,107,108,120).

«Ἡ συνέχεια, λοιπόν, μεταξὺ «ιστορικοῦ Ἰησοῦ και τοῦ κηρύγματος τῆς κοινότητος ἐπιτυγχάνεται παρά τῷ Fuchs διὰ μιᾶς ἀπαραδέκτου μετατοπίσεως τοῦ κέντρου τοῦ βάρους ἀπό τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν λόγον και τὸ ἔργον αὐτοῦ.

«Ἡ μετατοπίσις δμως αὕτη είναι προφανὸς ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐν τοῖς Εδαγεγείοις μαρτυρούμενην σωφῶς αὐτοσυνειδήσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ και πρὸς τὸ δῶν κήρυγμα τῆς Κανῆς Διαθήκης, ή δποια δι τοῦ πλήθους τῶν χριστολογικῶν τίτλων θέλει ἀκριβῆς νά δειξῃ τὴν ἀλληλη ποιότητα και τὴν σημασίαν τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ.

3) Οδεῖς δύναται νά ἀρνηθῇ τὴν πραγματικότητα τοῦ «Sprachereignis». «Ἐρωτᾶται, δμως, ἀν δι περὶ γλώσσης διδασκαλία ἐν τῇ ὑστέρῳ φιλοσοφίᾳ τοῦ M. Heidegger, τὴν δποια πάντοτε προύποθετει δ Fuchs, προσφέρεται, διὰ νά δειξῃ τις τὶ δύναται νά είναι «Sprachereignis» ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς χριστιανικῆς θεολογίας και πίστεως. Φαίνεται, δτι διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ M. Heidegger χαραχθείσης δδο εἰσάγεται εἰς τὴν θεολογίαν μιᾶ μιθολογία. Παρό τῷ Heidegger ή γλώσσα είναι ή οἰκία τοῦ «είναι». Διά τῆς γλώσσης φανεροῦται τὸ «είναι». Εἰς τὴν Αγ. Γραφήν δμως διὰ τοῦ λόγου ἀποκαλύπτεται δ προσωπικὸς Θεός.

Ο Fuchs διὰ έλεγεν, δτι τὸ Sprachereignis είναι ἔργον τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Λαμβάνει δμως τοῦτο χώραν διὰ μέσου ἐνὸς στρώματος ἀνωνυμίας. «Ἐδω τὸ πρῶτον ὑποκείμενον δὲν είναι τὸ Σύ, ἀλλὰ τὸ «εσ». Θά πρέπει νά ἐκπινήσῃ τις μάλλον ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ προσώπου, τοῦ δύναματος, τοῦ διαλόγου. Πρέπει δμως νά τονισθῇ, δτι εἰς τὴν Αγ. Γραφήν δὲν ἔχομεν μόνον ἔγώ-σύ σχέσιν, ἀλλὰ κυρίως μίαν ἡμεῖς (κοινότης)-Σύ τοιαύτην.

* O J.L. Austin⁶ ὑπογραμμίζει δτι ή γλώσσα δὲν ἔχει μόνον «informativen», ἀλλὰ και

6. Bλ. J. L. Austin, Wie man durch Worte Dinge tun Kann, 1962. 'Ο E. B i s e r Theologische Sprachtheorie und Hermeneutik, München 1970, διμιλεῖ περὶ sermo efficax, περὶ ἐνεργούσε λόγου. (Bλ. Γεν. Κεφ. 1ον).

«performativem» χαρακτήρα. Ό λόγος δὲν πληροφορεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ δημιουργεῖ πραγματικότητας, «κάμνει πράγματα». Οταν δίδω μίαν ὑπόσχεσιν, δημιουργῶ μιᾶς ἄλλης ποιότητος ἀπὸ τὴν φυσικήν «ἀντικειμενικήν» πραγματικότητα. Ο Θεός ἀποκαλύπτεται ἡμῖν διὰ τοῦ λόγου, διτὶς δημιουργεῖ τὴν Διαθήκην, ἡ δόποια ἔχει ιστορίαν (*Heilsgeschichte*).

Ἡ πεποιθήσις δμως ἡμῶν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ θεμελιώθη ἐπὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν Λόγον αὐτὸν. Ἡ πίστις αὐτῇ δὲν δέχεται καὶ δὲν ἀνέχεται τὴν μετατόπισιν τοῦ κέντρου τοῦ βάρους τῆς θεολογίας ἐκ τοῦ Λόγου εἰς τὸν λόγον, διότι τὸ κέντρον τῆς καινοδιαθηκῆς περὶ θείας ἀποκαλύψεως μαρτυρίας εἶναι διτὶ ὁ «Λόγος σάρξ ἐγένετον». Αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἡ αὐτοβασιλεία, εἶναι ἡ δριστική ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἶναι οὗτος κάτι πολὺ περισσότερον ἀπὸ δι, τι διοι οἱ λόγοι. Τὸ νέον τοῦ κηρύγματος τῆς Κ.Δ. εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Λόγου. Οστὶς ἀπεκάλυψτεν ἐαυτὸν διὰ τοῦ προφητικοῦ λόγου, εἶναι «νῦν προσωπικῶς παρών. *«Νῦν»* ἡ ἀποκάλυψις Θεοῦ δὲν εἶναι πλέον ἐκείνη ἡ «ἐν σκιᾷ», ἡ ἔμμεσος, ἡ προσωρινή, ἡ διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ αὐτὸς οὗτος ὁ ἐν μέσῳ ἡμῶν Λόγος, ὁ διμιλῶν καὶ ἐνεργῶν, εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ. Ἡ λέξις λόγος δὲν εἶναι πλέον μία αὐθεντική ἐκφραστική. Ἔν πρόσωπον δὲν εἶναι λόγος, δομιλία. Εἰς λόγος δὲν εἶναι ὑποκείμενον, ἀλλὰ δργανόν, λειτουργία ἐνὸς ὑποκείμενου. Καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός δὲν εἶναι δργανόν, λειτουργία, ἀλλὰ ὑποκείμενον, ἐν ζωή, ἐνεργοῦν καὶ διμιλοῦν ὑποκείμενον. Βεβαίως ἡ Ἐννοια «ἀλόγος Θεοῦ» ἐξακολουθεῖ νῦν διαδραματική σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν Κ.Δ. Ἀλλὰ παίζει τὸν ρόλον τοῦτον ὡς μαρτυρία τῆς αὐθεντικῆς ἀποκάλυψεως, ητίς εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Λόγος, ὁ «Ἐμμανουὴλ».

4) Κατὰ τὸν Fuchs τὸ κήρυγμα εἶναι τὸ «Sprachereignis», δι' οὗ συλλέγεται, συναθροίζεται, συγκροτεῖται ἡ Ἑκκλησία. Ἡ θέσις αὐτῇ εἶναι σαφῶς προτεσταντική. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν δμως τῆς Κ.Δ. καὶ τῆς ζώσης ἐν γένει παραδόσως τῆς Ἑκκλησίας, τὰ μέλη τῆς Ἑκκλησίας συγκεντροῦνται περὶ τὸ μωσήτηριον τῆς θείας εὐχαριστίας, διὰ τοῦ δοπίου γίνονται μέλη τοῦ σῶματος τοῦ Χριστοῦ. Μετέχοντες τοῦ μυστηρίου οἱ πιστοὶ πληροφοροῦνται τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς τὸν ἀποκαλύπτοντα τὸν Πατέρα καὶ διερύμενον τὸ καινὸν αὐτῶν εἶναι, τὴν αὐθεντικήν αὐτῶν αὐτοσυνείδησιν, Λόγον καὶ λόγον.

Π. Ἀνδριόπουλος

Florovsky George, Bible, Church, Tradition — An Eastern Orthodox View, Vol. One in The Collected works of G. Florovsky, Nordland Publishing Co., Belmont, U.S.A., 1972, pp. 127.

Πρόκειται περὶ συλλογῆς ἄρθρων τοῦ νέστορος τῆς ὀρθοδοξου θεολογίας. «Αναφέρονται στὸ θέμα Γραφὴ καὶ Παράδοσις. Τὰ ἄρθρα ἡ κεφάλαια αιντά εἶναι ἐπτά. Στὸ πρῶτο, ὑπὸ τὸν τίτλον Ὁ Χαμένη Βιβλική Ἐννοια (*The Lost Scriptural Mind*), δ. σ. ἐξετάζει γενικῶς τὴν ἐκφραστικήν μηδύματος μέσου ἀπὸ τὸ Σύμβολα, τοὺς δρους τῶν Συνόδων καὶ τὴν Πατερικὴν σκέψιν γιὰ νὰ καταλήξῃ ὡς ἐξῆς: «Σὲ μιὰν ἐποχὴν σάν αὐτὴν πρέπει νῦν διακρίνεσμε τὴν προσπτική μας, ν' ἀναγνωρίσωμε τοὺς παλαιοὺς διδασκάλους καὶ νῦν ἐπιχειρήσωμε γιὰ τὴν ἐποχὴν μας μάτι ὑπαρξιακή σύνθεσι χριστιανικῆς ἐμπειρίας». Στὸ δεύτερο κεφ. ὑπὸ τὸν τίτλο, Ἀποκάλυψις καὶ Ἐρμηνεία, δ. σ. ἐξετάζει τὴν Γραφὴν κατ' ἄρχας σάν Μήνυμα καὶ σάν Μαρτυρία. Τὸ μήνυμα τῆς Γραφῆς ἔρχεται ἀπὸ τὸν Θεό, εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Είναι δμως ἡ πιστεύουσα κοινότης, ποὺ ἀναγνωρίζει τὸν λαλούμενο Λόγο

7. Bk. E. Brüneiger, Dogmatik I. Die christliche Lehre von Gott, Zürich^a 1960 σ. 33 έπ.

καὶ μαρτυρεῖ τὴν ἀλήθειά του. «Ἡ Βίβλος εἶναι πράγματι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ βιβλίο αὐτὸν στέκεται μὲν τὴν μαρτυρία τῆς Ἑκκλησίας». Ιδιαίτερα ὁ σ. ἀσχολεῖται μὲν τὸν ιστορικὸν χαρακτήρα τῆς ἀποκαλύψεως, Ἡ γραπτὴ Ἀποκάλυψις εἶναι πάνω ἄπ’ δύλα ιστορία. Καὶ σημειώνεται τὸ ἔξῆς στὸ θέμα αὐτῷ: «Ἄντα (τὰ Εὐαγγέλια) ἐγράφησαν μέσον στὴν Ἑκκλησία. Ὑπὸ τὴν ἐννοιαν αὐτῇ ἀποτελοῦν τὴν μαρτυρία τῆς Ἑκκλησίας. Κατεγράφουν τὴν ἐμπειρία καὶ τὴν πίστι τῆς Ἑκκλησίας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι λιγότερο ιστορικὲς ἀφηγήσεις καὶ μαρτυροῦν γάλ τὸ πράγματι συνέβη σὲ χῶρο καὶ χρόνο. Ἄν τις ἡ τῆς πίστεως ἀνακαλύπτωμα πολὺ περισσότερα ἄπ’ ὅσα μποροῦμε νὰ διαπιστώσουμε μὲν τὶς αἰσθήσεις, αὐτὸν φανερώνει μόνο τὴν πλήρη ἀνεπάρκευτην αἰσθήσεων γιά τὴν γνῶση τῶν πνευματικῶν πραγμάτων.... Οἱ Γραφές ἔχουν ἀνάγκην ἐρμηνείας. Οχι δὲ φραστολογία ἀλλά τὸ μήνυμα εἶναι ἡ οὐσία.... Αὐτὸν τὸ μήνυμα διως δὲν εἶναι μιὰ ἀπλῆ ἀναφορά στὸ παρελθόν, δὲν εἶναι μιὰ ἀπλῆ ἀνάμνησης, ἀλλὰ μᾶλλον μιὰ συνεχῶς καινούργια ἀνακαλύψις τοῦ μηνύματος, ποὺ μπαὶ παραδόθηκε στοὺς ἄγιους, ἔκτοτε φυλάσσεται διά τῆς πίστεως».

«Ἀλλ.” ἀφοῦ τὸ ἀποκαλυπτικὸν μήνυμα εἶναι πάνω ἄπ’ δύλα ιστορίᾳ, γεννιέται φυσικά τὸ ἐρώτημα τῆς θεολογικῆς ἐρμηνείας τῆς ιστορίας. Αὐτὸν κάνει ὁ π. Florovsky στὴν παράγρ. ὑπὸ τοῦ τίτλο ‘Ιστορία καὶ Σύντημα. ‘Ἡ θεολογία εἶναι δυνατὴ μόνο διὰ τῆς ἀποκαλύψεως” εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ἀνταπόκρισις στὸ Θεό, ποὺ ἐμίλησε πρῶτος. Φυσικά, χρειαζόμαστε ἔνα σύντημα, διότι μᾶς χρειάζεται ἔνας χάρτης στὰ ταξίδια μας. «Ἄλλ.” οἱ χάρτες ἀναφέρονται σὲ μιὰ πραγματικὴ χώρα. Καὶ κάθε διδακτικὸ σύντημα ἐπίσης πρέπει νὰ σχετίζεται μὲν τὴν ἀποκάλυψην. ‘Εχει μεγάλη σημασία τὸ διτὶ οδούποτε ἡ Ἑκκλησία ἐθεωρησε τὸ δογματικὸ τῆς σύντημα σὰν ἀποκατάστατο τῶν Γραφῶν. Πρέπει νῦ εἶναι τὸ ἔνα πλάι στὸ ἄλλο: μιὰ κάπως ἀφρημένη ἡ γενικευμένη παρουσίασις τοῦ κυρίου μηνύματος σ’ ἔνα σύμβολο ἢ σ’ ἔνα σύντημα, καὶ διλα τὰ ἐπὶ μέρους ντοκουμέντα, ποὺ ἀναφέρονται στὰ συγκεκριμένα σημεῖα τῆς ἀποκαλύψεως. Θό μποροῦσε κανεὶς νὰ πῇ εἶναι σύντημα καὶ αὐτὴ ἡ ἰδιαὶ ἡ ιστορία. ‘Ἐτσι δ. σ. πλησιάζει ἐγγύτερα τὸ πρόβλημα: πῶς καὶ μέχρι ποιὸ σημεῖο η ιστορία μπορεῖ νὰ πλαισιωθῇ μέσα σ’ ἔνα σύντημα. Αὐτὸν εἶναι τὸ κύριο πρόβλημα τῆς θεολογικῆς ἐρμηνευτικῆς. ‘Ἐτσι ἔξετάζει τὴν τυπολογία τῆς Π.Δ. μέσον στὴν Κ.Δ. καὶ τονίζει τὸν προφητικὸ χαρακτήρα τῆς Κ.Δ., ἀφοῦ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἐνῷ ἡδη ἡδε, ἔξακολουθεῖ νὰ ἀναμένεται. ‘Ἡ ιερά ιστορία τῆς σωτηρίας συνεχίζεται. Αὐτὸν σημαίνει πῶς κανένα σύντημα χριστιανικῆς πίστεως δὲν εἶναι δυνατό, ἀφοῦ ἡ Ἑκκλησία βρίσκεται ἀόρατα στὴν προσκυνηματική τῆς πορεία.

Στὸ τρίτο κεφ. ὑπὸ τὸν τίτλο ‘Η Καθολικότης τῆς Ἑκκλησίας ὁ σ. ἔξετάζει, πρῶτα πρώτα, τὴν Θεανθρώπινην ἐνότητα καὶ τὴν Ἑκκλησίαν καὶ ὑποστηρίζει «ἡ Ἑκκλησία εἶναι πληρότητα καθ’ ἐαυτὴν» εἶναι ἡ συνέχεια καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῆς θεανθρωπίνης ἐνώσεως. ‘Ἡ Ἑκκλησία εἶναι ἡ μεταμορφωμένη καὶ ἀναγεννημένη ἀνθρωπότης. Τὸ νόημα αὐτῆς τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ματαμορφώσεως εἶναι διτὶ ἐντὸς τῆς Ἑκκλησίας ἡ ἀνθρωπότης γίνεται μιὰ ἐνότητης, ἔνα σῶμα. Είναι αὐτὴ ἡ ἐνότητα ποὺ δύνομάζεται Sobornost ἡ καθολικότης τῆς Ἑκκλησίας. ‘Ἐν συνεχείᾳ ἔξετάζεται ‘Ἡ Ἐσωτερικὴ Ποιότης τῆς Καθολικότητος: «Ἡ αἰδησίας τῆς Ἑκκλησίας ἔγκειται στὴν τελείωσι τῆς διστορικῆς τῆς διοικητικῆς, τῆς έσωτερικῆς τῆς καθολικότητος, στὴν τελείωσι τῆς διοικητικῆς, Ίνα δότι τετέλειωμένοι εἰς ἔν». ‘Ἡ καθολικότης τῆς Ἑκκλησίας ἔχει δύο διφορεούσαν αἰσθήσεις αἰσθηματική καὶ ὑποκειμενική. ‘Ἡ χριστιανική ζωὴ εἶναι δυνατή μόνο σὲ μιὰ καθολική ἐκκλησία καὶ μεταμόρφωση τῆς ψυχῆς. «Ἡ ἐντολὴ τῆς καθολικότητος ἔδοθηκε σὲ κάθε χριστιανό. Τὸ μέτρο τῆς πνευματικῆς του ἀνδρωσύνης εἶναι τὸ μέτρο τῆς καθολικότητος του. ‘Ἡ Ἑκκλησία εἶναι καθολική σὲ κάθε ἔνα ἀπὸ τὰ μέλη της, γιατὶ ἔνα καθολικὸ δῶλον δὲν μπορεῖ νὰ οἰκοδομηθῇ ἡ νῦ συντεθῆ ἀλλοιώτικα παρά διὰ τῆς καθολικότητος τῶν μελών του». Αὐτὸν εἶναι τὸ πνεύμα τῆς παραγράφου περὶ μεταμορφώσεως τῆς προσωπικότητος. ‘Ἡ καθολικότης τῆς Ἑκκλησίας, ἐξ ἀλλού, ἔκφράζεται στὸ ἄγιο σὲ σέχεσι καὶ διάκρισι ἀπὸ τὸ ιστορικό. «Ἡ Ἑκκλησία εἶναι ἡ

ζωντανή είλκόνα της αιώνιοτητος μέσα στὸν χρόνο. «Ἡ ἐμπειρία καὶ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας δὲν διακόπτονται ὅπει καταστρέφονται ἀπὸ τὸν χρόνον». Φυσικά, δύλα μέσα στὸν ιστορικὸν θεσμόν της Ἐκκλησίας δὲν ἔχουν τὴν ίδια σημασία καὶ δὲν ἀξίζουν τὸν ίδιο σεβασμό. Πολλά είναι μόνο ιστορία. «Ἐν τούτοις, δὲν ἔχουμε ἑξωτερικὸν κριτήριο γιὰ νὰ διακρίνουμε μεταξὺ τῶν δύο. . . . Μόνον μέσου ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μποροῦμε νὰ διακρίνουμε τὸ «ἴερό» ἀπὸ τὸ «ἱστορικό». «Ἀπὸ μέσα βλέπομε: τὶ είναι καθολικὸ καὶ ἀνήκει σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς καὶ τὶ είναι μόνον «θεολογικὴ γνῶμη ἡ μιὰ ἀπλὴ τυχαία Ιστορικὴ περιπτωτικὴ». Τέλος δεῖχνει τὴν ἀνεπάρκεια τοῦ δρισμοῦ τῆς καθολικότητος ἀπὸ τὸν Βικέντιο τοῦ Αηρίνου, καὶ καταλήγει στὸν προσδιορισμὸν τῆς ὄρθδοξου φόρμας τῆς Ἐγκυλίου τῶν Ἀνατολικῶν Πατριαρχῶν τοῦ 1828 διτὸς «ὁ λαός» είναι ὁ «ὑπερασπιστής τῆς θρησκείας». Αὐτὸ δὲν μειώνει καθόλου τὴν αἰθεντία τῆς ἵεραρχίας. «Σημαίνει μόνον διτὸς ἡ δύναμις τῆς διδασκαλίας ποὺ δέδοθηκε στὴν ἵεραρχία εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ λειτουργήματα τῆς καθολικῆς ὀλιγκηρίας τῆς Ἐκκλησίας: εἶναι ἡ δύναμις τῆς μαρτυρίας, ἐκφράστεως καὶ λαλιᾶς τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐμπειρίας τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ἔχουν διατηρηθῆ μέσα στὸ δῦο σῶμα». Μέσου στὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας λένεται ἡ ἀνταστὶς μεταξὺ ἐλευθερίας καὶ αἰθεντίας. «Ἐξωτερικὴ αἰθεντία γιὰ τὴν Ἐκκλησία δὲν ἥμπορει νὰ ὑπάρχῃ. «Ἡ αἰθεντία δὲν ἥμπορει νὰ είναι πηγὴ πνευματικῆς ζωῆς. «Ἡ χριστιανικὴ αἰθεντία ἀποτελεῖ μιὰ πρόσκλησι γιὰ ἐλευθερία.

Στὸ τέταρτο κεφ. ὅπο τὸν τίτλο «Ἡ Ἐκκλησία: Ἡ φύσις καὶ τὸ ἔργο της ὁ σ. ἀφοῦ ἀπαριθμοὶ τὶς δυσκολίες γιὰ ὁποιοιδήποτε δρισμὸ τῆς Ἐκκλησίας, λέει πάκ., πρέπει νὰ ἀνακαλύψωμε τὸν ἀληθινὸν «καθολικὸ νοῦ», ποὺ πρέπει νὰ ἐπιστρέψωμε ἀπὸ τὴν αἰθεντία διδασκαλίας στὴν λατρεύουσα «Ἐκκλησία, καὶ οἵσις νὰ ἀλλάξωμε τὴν σχολικὴ διαλεκτικὴ τῆς θεολογίας μὲ τὴν εἰκονικὴ καὶ μεταφορικὴ γλῶσσα τῶν Γραφῶν. Τότε θὰ μπορεσμεῖ, ἢν διχὶ νὰ δρισειμε, τούλαχιστον νὰ περιγράψωμε τὴν φύσι τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ θέμα ἔξεται ὅπο τοὺς τίτλους: «Ἡ νέα πραγματικότης, ἡ Νέα Δημιουργία, Ιστορικὴ Ἀδυναμία».

Ίδιωτερο γιά τοὺς ἐρμηνευτὲς τῶν Γραφῶν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ πέμπτο κεφ. μὲ τίτλο τὸ Λειτούργημα τῆς Παραδόσεως στὴν Ἀρχαια Ἐκκλησία. Πρόκειται γιὰ τὴν ἔννοια τῶν Γραφῶν καὶ τὴν ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν Βικέντιον ἐκ Αηρίνου ἡ οἰκουμενικότητα τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἶναι δηλαὶ στὸν χῶρο καὶ στὸν χρόνο (universitas, antiquitas, concessio). Παράδοσις ἡταν γ' αὐτὸν ἡ αἰθεντικὴ ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν. Τὸ θέμα τῆς αἰθεντίας τῆς Παραδόσεως ἐδημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν πρόκλησι τοῦ Γνωστικισμοῦ στὸ θέμα τῆς χριστολογικῆς ἐρμηνείας τῆς «προφητείας» ἡ τῆς Π.Δ. Γιὰ τὴν ὄρθιη κατανόηση τῶν Γραφῶν οἱ ὄρθδοξοι συγγραφεῖς ἔκαμπν ἐκκλησία στὴν Ἀποστολικὴ Παράδοσι, ποὺ ἡταν ἐνσωματωμένη στὶς βαπτισματικὲς ὄμολογίες (Ο Κανὼν πίστεως τοῦ Εἰρηναίου, ὁ Σκοπὸς τῆς πίστεως τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὁ lex orandi σύν ἐπίσημη διακήρυξι τῆς πίστεως, τὰ «Ἄγρυφα τῆς Ἐκκλησίας Μυστήρια τοῦ Μ. Βασιλείου»). «Ἡ παράδοσις γιὰ τὴν ἀρχικὴ Ἐκκλησία ἡταν, πρώτα ἀπ' δλα, μιὰ ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ καὶ μέθοδος, δχι σὰν κάτι πάνω ἀπὸ τὴν «Ἄγια Γραφὴ ἡ ἔξω ἀπ' αὐτὴν ἀλλά σὰν ἡ ζωντανὴ συνάφεια, μέσου στὴν ὄποια τὸ οὐσιώδες νόημα τῶν Γραφῶν γίνεται σωστά κατανοητό. «Ἐξ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει θεῖο εὐαγγελιοῦ ἀλλ᾽ ἀνθρώπινα ὑποκατάστατα».

Στὸ κεφ. VI ἔξετάζει ὁ σ. τὸ θέμα «Ἡ Αἰθεντία τῶν Ἀρχαίων Συνόδων καὶ ἡ Παράδοσις τῶν Πατέρων. Αἱ Συνόδοι. γιὰ τὸν π. Florovsky οὐδέποτε ἐθεωρήθηκαν σάν ἔνας κανονικὸς θεσμός, ἀλλὰ μᾶλλον σάν περιστατικὰ χαρισματικὰ γεγονότα, τὸ δὲ ἐσχατοκριτήριο τῆς ἀλήθευτας είναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. «Ἡ ἀρχαιότης σάν κριτήριο ξεπεράσθηκε ἀπὸ τὴν «οἰκουμενικὴν» consensus, μ' δλες τὶς δυσκολίες ποὺ παρουσιάσεις αὐτῇ ἡ τελευταία. Τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἐδημιουργήσει πέραν τῶν Ἀποστόλων τὴν ἀνάγκη κτ' ἐνὸς νέου κρίκου στὴν ἀλυσίδα: τῶν Πατέρων. «Οταν δημιώσει οἱ ἡ Γραφὴ καὶ οἱ

Πατέρες, τι ἐννοοῦμε μὲν τὸν δρό Πατέρες; Δέν ἐννοοῦμε ἀπλῶς ὡρισμένα ἄτομα, ἀλλά τὰ ἄτομα αὐτὰ σάν viri ecclesiasticia, τὸ consensus patrum, τὸ «Εκκλησιατικὸν φρόνημα» ποὺ ἐκφέρεται διὰ τῶν Πατέρων.

Τέλος, στὸ κεφ. VII ἔξετάζει δ. π. Florovsky τὸ θέμα 'Ο ἄγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Παράδοσις τῶν Πατέρων. Τὸ «άκολουθεῖν τοῖς Πατράσιο» δὲν σημαίνει ἀναφορά σὲ κάποια ἀφηρημένη παράδοσι, σὲ τύπους καὶ προτάσεις. Είναι κυρίως ἐκκλησίας σὲ ἀγίους μάρτυρες τῆς ἀλήθειας. 'Η Ἐκκλησία εἶναι Ἀποστολικὴ καὶ Πατερική. Είναι τὸ πρότο γιατὶ εἴναι ἀληθινές καὶ τὸ δεύτερο. 'Ακολουθῶν τοὺς Πατέρες δὲν σημαίνει ἀπλῶς παραπέμπω σ' αὐτούς. 'Ακολουθῶν τοὺς Πατέρες σημαίνει ἀποκτῶν τὸν 'νοῦν' των, τὸ 'φρόνημά' των». 'Ο «αιών τῶν Πατέρων» δὲν είναι ἡ θεωρουμένη ὡς χρονῇ ἐποχῇ τῶν ὅκτε πρώτων αἰώνων γιατὶ ὀποιοσδήποτε τέτοιος περιορισμός είναι ἀπαράδεκτος: «Η Ἐκκλησία εἶναι ἀκόδημη πλήρως αὐθεντικὴ δύναμης ὑπῆρξε καὶ στὸ παρελθόν, ἀφοῦ τὸ Πνεύμα τῆς Ἀληθείας τὴν ζωοποιεῖ τώρα δχι λιγάντερο ἀποτελεσματικά ἀπ' τοὺς παλαιότερους καιρούς. 'Ο περιορισμὸς τῆς ἐποχῆς τῶν Πατέρων στὴν περίοδο τῶν ἐπτά Οἰκουμενικῶν Συνόδων κατέβαστε σε δεύτερη μοίρα τὴν βυζαντινὴν θεολογικὴν κληρονομίαν. 'Η κληρονομία τῶν Πατέρων — χωρὶς χρονικούς περιορισμούς — συνεχίζεται στὴν λατρεία τῆς Ἐκκλησίας. Είναι δυνατὸν δῆμος ἡ πατερικὴ αὐτὴ παράδοσις νῦ μὴ διαποτίσῃ καὶ τὴν σημερινή μας θεολογικὴν σκέψην! 'Αλλοιωτικα, κινδυνεύουμε ἀπὸ ἓνδος σχιζοφρενίας: σάν λάτρεις νῦ είμαστε μέσου στὴν παράδοσι τῶν Πατέρων, δχι δῆμος καὶ σάν θεολόγοι.

Σάν παράδειγμα συνεχίζεσσα τῆς θεολογίας τῆς ἀρχικῆς πατερικῆς περιόδου, ἀνανεωμένης ὡς πρός τὴν προβληματικὴ καὶ τὴν ἐκφραστικὴν παρουσιάζει δ. π. Florovsky ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν περίοδο τὴν περὶ Οὐσίας θεολογία τὸν Παλαμᾶ. 'Η διάκρισις οὐσίας ἡ φύσισσως ἀφ' ἐνός καὶ ἐνεργειῶν ἀφ' ἔτέρου στὴν θείαν μοναρχίαν ἔχει τὶς βάσεις της στὴν θεολογία τῶν πρότερων αἰώνων, ίδιος στὴν θεολογία τῶν Καππαδοκῶν. 'Ο ἄγιος Γρηγόριος ἀντετάχθη σφόδρα σ' ὅλα τὰ εἰδὸν θεολογίας τῆς Οὐσίας (essentialist theologies), ποὺ δὲν λαβαίνουν σοβαρά ὑπὸ ὅψιν τὴν ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ, τὸν δυναμισμὸν τῆς θείας βουλῆσσως, τὴν πραγματικότητα τῆς θείας ἐνεργείας. 'Ο ἄγιος Γρηγόριος εἶναι βιβλικὸς θεολόγος δύος δ Εἰρηναίος: ἡ θεολογία καὶ τῶν δύο είναι θεολογία τῶν θείων ἐνεργειῶν (theology of facts).

Σ. 'Αγουριδῆς

Daniélou Jean, Bible et Liturgie (La théologie biblique des Sacrements et des fêtes d'après les Pères de l'Eglise), 2e ed., Les Editions du Cerf, Paris, 1958.

'Εστω καὶ καθυστερημένα, είναι ἐπιβεβλημένη ἡ παρουσιάσις ἐνὸς βιβλίου, μὲ τέτοιο περιεχόμενο στὸ Ἑλληνικὸν ὄρθδοξο θεολογικὸν κόσμο, ποὺ ἐνδιαφέρεται γιά τὴν Βίβλο μέσα ἀπὸ τὴν βίστα καὶ τὴν ἐμριμνεία τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Μετά τὴν Εἰσαγωγὴν, (σελ. 7-26), διαιρεῖ ὁ διαπρεπής σ. τὸ ἔργο του σὲ δύο βιβλία: Τὰ Μυστήρια (σελ. 29-302) ἐπιγράφεται τὸ πρώτο, οἱ Ἑορτὲς (σελ. 303-469) ἐπιγράφεται τὸ δεύτερο.

Στὴν Εἰσαγωγὴν του κάνει ὁ σ. λόγος ἀρχικά γιά τὴν τυπολογικὴν ἐρμηνεία τῆς Π. Διαθήκης ἀπὸ τὴν Κ. Διαθήκη καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, καθὼς καὶ γιὰ τὴν στροφή ποὺ ἐστημεώθηκε στὴν ἔρευνα τῶν ἀρχῶν τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας: ἐνῷ δῆλ. παλαιότερα τὶς ἀρχές τῶν Μυστηρίων ἀναζητοῦσε ἡ ἔρευνα στὸ Ἑλληνιστικὸν περιβάλλον, τώρα τὶς ἀναζητεῖ στὶς σωτηριώδεις ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ μέσου στὴν ἴστορία τῆς σωτηρίας, καθὼς προτυπώνονται στὴν Π. Δ., βρίσκουν τὴν τέλειαν ἐκφρασή τους μέσου στὴν Καινὴ καὶ συνεχίζονται μέχρι τῆς συντελείας μέσου στὴν Ἐκκλησία. Στὴν συνέχεια, ὁ σ. μιλάει γιὰ τὶς παγκατά τῆς ἐκκλησιαστικῆς θεολογίας περὶ τῶν Μυστηρίων. 'Εκτὸς ἀπὸ τὸ κατὰ Ιωάν-

νην μέσα στήν Κ. Δ., πού κατά τὴν ἀποψιν τοῦ Ο. Cullmann, ἔρμηνεσι μὲ γεγονότα καὶ διδασκαλίες τοῦ Ἰησοῦ τὸ νόημα τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας, καθὼς καὶ τὴν Ἀποστολικὴν Παράδοσιν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ νόημα τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας, καθὼς καὶ τὴν Ἀποστολικὴν τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα πρὸ τῆς πρώτης των κοινωνίας, μνημονεύονται ως κύριες πηγές τὸ De Baptismo τοῦ Τερτούλιανοῦ, τὴν Ὁμιλίαν στὸ Πάσχα τοῦ Σάρδανων Μελίτωνος, οἱ Μυσταγωγικές Κατηχήσεις τοῦ Κυριλλοῦ, τὰ ἥργα De Mysteriis καὶ De Sactamentis τοῦ ἄγιου Ἀμβροσίου, οἱ Κατηχητικές Ὁμιλίες τοῦ Θεοδώρου Μογουεστίας καὶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱεραρχία τοῦ Ψευδοιονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Ἐκτὸς τῶν κυρίων αὐτῶν πηγῶν δὲ π. Daniēlou ἀναφέρεται ἐπίσης στὸ περὶ Τριάδος ἥργο τοῦ Διδύμου, στὸ περὶ Ἀγίου Πνεύματος ἥργο τοῦ Μ. Βασιλείου, καθὼς καὶ στὸ διάφορος πανηγυρικοὺς Λόγους τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ Γρηγορίου Νόστης. Ἀπ' τοῖς Δυτικοῦς συγγραφεῖς αὐτῆς τῆς περιόδου, ἐκτὸς αὐτῶν ποδὲ περιλαμβάνονται στοὺς προτιγουμένους ἀναφέρεται συχνά στὸν Ζήνονα, ἐπίσκοπο τῆς Βερώνης, καὶ τὸν Gaudentius, ἐπίσκοπο τῆς Brescia.

Τὸ πρώτον Βιβλίο τοῦ ἥργου τοῦ π. Daniēlou, δηλ. τὸ περὶ τῶν Μυστηρίων, περιέχει 13 κεφ.: I) Ἡ Προετοιμασία. II) Τὸ τελετουργικό τοῦ Βαπτίσματος. III). Ἡ σφραγίς. IV) Τύποι τοῦ Βαπτίσματος: Ἡ Δημιουργία καὶ δὲ Κατακλυσμός. V) Οἱ τόποι τοῦ Βαπτίσματος: ἡ διάβασις τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης. VI) Οἱ τύποι τοῦ Βαπτίσματος: Ἡλίας καὶ δὲ Ἰορδάνης. VII) Τὸ Χρίσμα. VIII) Τὸ τελετουργικά τῆς Εὐχαριστίας. IX) Οἱ Εὐχαριστικοὶ τύποι. X) Ὁ Πασχάλιος Ἀμνός. XI) Ὁ Ψαλμὸς 22. XII) Τὸ Ἀσμα τῶν Ἀσμάτων. XIII) Οἱ Καινοδιάθηκοι Τύποι.

Στὸ κεφ. περὶ τῆς Προετοιμασίας ἔκτιθεται, βάσει τῶν πηγῶν, πῶς ἐγένετο ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ Βάπτισμα τὸν 4 αἰώνα σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύσι: Ἐγγραφὴ τῶν πρὸς τὸ Φωτισμά, δὲ καθημερινὸς ἔξορκισμὸς κι' ἡ καθημερινὴ κατήχησις, ἡ ἀπόταξις τοῦ Σατανᾶ κι' ἡ σύνταξις μὲ τὸν Χριστό. Ὁ σ. δείχνει πῶς εἰς τὸ ὑπόβιαθρο δλων αὐτῶν ὑπάρχουν τὰ θέματα τοῦ παραδείσου, τῆς Πτώσεως, τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀγῶνος, καθὼς καὶ τῆς ἐπανόδου στὸν Παράδεισο. Στὸ Τελετουργικὸ τοῦ Βαπτίσματος ἔξετάνται χωριστὰ ἡ Εισόδος στὸ Βαπτιστήριο, ἡ Ἐκδοσις, ἡ Ἀλειφις δὲ ἐλαῖου, ἡ Κάθοδος στὸ νερό, ἡ Ἐνδυσις μὲ λευκούς χιτῶνες. Ἐδῶ ἔχομεν παραστάσεις παραδεισιακές, ἀθλήσεως καὶ ὄμώνος κατά τοῦ Διαβόλου, τοῦ θνάτου σάν ἀρχικοῦ στοιχείου τῆς Δημιουργίας, μήτρας τῆς Ἐκκλησίας, δεσμοτολογικῆς μεταφορόφρωσης. Τὸ κεφ. αὐτὸν κλίνει ως δέξης: «Ἄντῃ εἶναι μάτι πρώτη ἀποψις τῆς βιβλικῆς θεολογίας τῶν Μυστηρίων, ποὺ μᾶς παρουσιάζεται ἐδῶ, καὶ ποὺ θὰ ἡμπορούσε νὰ τὴν ὄνομάστη κανεῖς ἀδαμικὴ θεολογία. Ἡ συνέχεια τῆς μελέτης μας θὰ παρουσιάσῃ κι' ἀλλες ἀπόνεις». Ἡ Σφραγίς σχετίζεται μὲ τὴν Militia Christi ἡ τὸ Sacramentum Militiae. Ἐστημεανόντων μὲ σφραγίδα οἱ δοῦλοι, ἐστήμαντε δὲ ἡ σφράγισις τὸν ἀπαραβίαστο χαρακτῆρα τοῦ Χριστιανοῦ, καὶ ἐσχετίζονται μὲ τὴν Περιτομή, ἡ μὲ τὸ Ἅγιο Πνεύμα.

Τὰ κεφ. γιὰ τὶς εἰκόνες ἡ τοῦς τύπους περὶ τοῦ Βαπτίσματος εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα. Τὸ νερὸ στὴν Π. Δ. μὲ τὴν ἀρνητική—στοιχεῖο καταστροφῆς—καὶ τὴν θετική—ἀγνωστική ἀνανεωτική—στημασία του. Τὰ νερά τῆς Δημιουργίας—τὸ νερὸ τοῦ Κατακλυσμοῦ. Ἡ Π. Δ. ἀναφέρεται καὶ στὰ δύο. Τὸ Βάπτισμα ως Κρίσις—καὶ ως ἀνανέωσις. Συνάπτεσθαι μετά τοῦ Χριστοῦ στὸ Βάπτισμα, κατὰ τὸν Παῦλο—σύνδεσις Βαπτίσματος καὶ Κατακλυσμοῦ καὶ Καθόδου στὸν “Ἄδη στὴν Α’ Πέτρο, 3, 18-21. Πρβλ.. γιὰ τὸ θέμα τῆς ὅγδοάδος τὴν Β’ Πέτρ. 2, 4-9. Ἡ ὅγδοη ήμέρα = σύμβολο τῆς νίας, αἰώνιας ήμέρας, τὸ περιστέρι τοῦ Κατακλυσμοῦ κι’ ἡ συμφύλιωσις μὲ τὸν Θεό, κιβωτὸς = Ἐκκλησία.

“Ηδη οἱ Προφῆτες προβλέπουν μιὰ νέα “Ἐξόδο τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ σὰν ἐκείνη ἀπ' τὴν Αἴγυπτο. Ἡ Κ. Δ. ἔρμηνεσι τὸ χριστιανικὸ βάπτισμα (Α΄ Κορ. 10, 2-6· Ἀποκ. 15,3). Ἄλλα καὶ τὰ συνεπακόλουθα τῆς Ἐξόδου εὑρίσκομε στὴν Κ. Δ.: ἡ στήλη νεφέλης = ὁράτη παρουσία τοῦ Θεοῦ, παρουσιάζεται καὶ στὴν Κ. Δ. Ἀπὸ τοὺς Πιατέρες τόπος τοῦ βα-

πτίσματος θεωρεῖται και ή διάβασις τοῦ Ἱερόδανου ἀπό τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναοῦ, τὸ λουτρό τοῦ Νεεμάν τοῦ Σύρου στὸν Ἱερόδανη, καθὼς και τὰ ἐπεισόδια τοῦ πυρὸς ὃς οὐφανοῦ ἐπὶ τοῦ Καρυῆλου καθὼς και τῆς βροχῆς στὸν κύκλῳ τῶν θαυμάτων τοῦ Ἡλία.

Τὸ Χρίσμα ἔρμηγενεται συνήθως σάν συμμετοχὴ τοῦ πιστοῦ στὴν ἱερωσύνη και στὸ μεσσιανικὸ ή βασιλικὸ ἀξιωμα τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα, ἐρευνᾶται ή ἄλλη μέσα στὴν Παράδοσι συσχέτισις τοῦ Χρίσματος μὲ τὸ "Ἄγιο Πνεῦμα. Ο, τι τονίζεται συνηθέστερα είναι πώς τὸ χρίσμα είναι ή σφραγὶς τῶν χαρισμάτων τοῦ ἀγίου Πνεύματος, πώς κατά κάποιο τρόπο ἐνεργοποιεῖ τὸ βάπτισμα, και τελειοποιεῖ δ, τι ἀρχίζει μ" αὐτῷ. Ἰδίαιτερα, δι π. Daniēλον παρουσιάζει τὴν ἀποψί τῶν Ψευδο-διονυσιακῶν ἔργων, ποὺ τονίζουν στὸ χρίσμα κυρίως τὴν δύσμή τοῦ μόρου. Τὸ θέμα αὐτὸν συνδέεται μὲ τὴν Π. Δ. διὰ πολλῶν νημάτων. Και καταλήγει: "Ἐτοι παρουσιάζεται μπροστά μας καθαρά ὁ χαρακτήρ τοῦ μόρου: είναι τὸ μυστήριο τῆς τελικότερος τῆς ψυχῆς, διποὺ τὸ βάπτισμα ήταν τὸ μυστήριο τῆς γεννήσεως της. Ἐχει σάν σκοπὸ τὴν ἀνάπτυξι τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν ποὺ ἐκλόνεται μέσα στὸ νερό τοῦ Βαπτίσματος" (σελ. 172).

Στὸ κεφ. γιὰ τὸ εὐχαριστιακὸ Τελετουργικὸ ἔξετάζονται μέσα ἀπό τὴν παράδοσι, βιβλική και πατερική, οι διό ἀπόνες γιὰ τὴν Λειτουργία: I) είναι μιὰ μυστηριακὴ "ἀναπάρσαστις τῆς σταυρικῆς θυσίας" 2) είναι ή μυστηριακὴ συμμετοχὴ στὴν οὐδράνια λειτουργία. Τὰ διάφορα στάδια τοῦ τελετουργικοῦ τῆς Λειτουργίας ἔξετάζονται μὲ τὴν σημασία ποὺ ἔχουν στὸν ἑκκλησιαστικὸς συγγραφεῖς τῆς ἀρχικῆς ἑκείνης περιόδου.

Τις ἀλλες ἀπόνες τῆς Εὐχαριστίας ἔξετάζει δ σ. στὸ ἐπόμενο κεφ. περὶ τῶν Τύπων τῆς Εὐχαριστίας μέσα στὴν Π. Διαθήκη, ποὺ προανεγγέλλουν τὸ εὐχαριστιακὸ γεγονός τῆς Καινῆς Διαθήκης και τῆς Ἔκκλησίας: ή Εὐχαριστία είναι συμμετοχὴ στὸ Ἔσχατο-λογικὸ Δεῖπνο, είναι τὸ μυστήριο τῆς ἐνότητος, πηγὴ πνευματικῆς χαρᾶς, ή βεβαιώσης τῆς Διαθήκης. "Ἐτοι ἔξετάζονται μέσα στὴν πατερικὴ φιλολογία τὸ νότημα τῆς τραπέζης τοῦ Μελιχισεδέκ, τοῦ μάννα στὴν ἑρπιο και τοῦ πνευματικοῦ πόματος ἀπ" τὸν βράχο τοῦ Χωρῆβ, τοῦ σηματούσιου τῆς Σοφίας (Παροιμ. 9, 5) και τοῦ μεσσιανικοῦ Δείπνου στὸν Προφῆτες (βλ. π. χ. "Ἡσ. 55, 1-3; 25, 6 κ. ἄ.). Αδέτα πραγματόνονται διὰ μέσου στὴν Καινὴ Διαθήκη και μέσου στὴ ζωὴ τῆς Ἔκκλησίας. 'Ἐν συνεχείᾳ, δ σ. Daniēλον δείχνει πώς κι' αὐτά ἀκόμη τὰ συνήθη γεύματα τοῦ Ἰησοῦ, ποὺ ἀφηγοῦνται τὰ Εὐαγγέλια, ἔχουν μεσσιανικὸ χαρακτήρα, ή δὲ παρουσία ἀμαρτωλῶν και τελωνῶν σ' αὐτά προτυπώνει τὴν εἰσδοχὴ τῶν ἔθνων μέσα στὴν νέα κοινότητα τοῦ Μεσσία, τὴν Ἔκκλησια. Τελειώνει τὸ μριατόπιτο αὐτὸ κεφ. μὲ τὴν συσχέτισι Εὐχαριστίας—Διαθήκης, καθὼς τὸ θέμα ξεκινάει σάν "τύπος" στὴν Π. Δ., πραγματώνεται στὴν Κ. Δ., και συνεχίζεται μυστηριακά μέσα στὴν Ἔκκλησία.

Στὸ κεφ. γιὰ τὸν Παπαζάλιο "Αμνὸ ἔξετάζεται τὸ γεγονός τοῦ Πάσχα μέσα στὴν πατερικὴ παράδοσι μὲ τὴν ἔννοια τῆς Διαβάσεως ἀπ" τὴν δουλεία στὴν ἐλευθερία: ή μὲ τὴν ἔννοια τῆς ὑπερβάσεως τοῦ δλοθρευτοῦ ἀγγέλου και σωτηρίας μ" αὐτὸ τὸν τρόπο δλων τῶν ἐσφραγισμένων μὲ τὸ αἷμα τοῦ Ἀρνίου. 'Ἡ δεύτερη αὐτή ἀποψί τονίζει κατ' ἔξοχὴν τὴν σχέσι τῆς Εὐχαριστίας πρὸς τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου. Τὸ κεφ. αὐτὸ τελειώνει μὲ τὸν συμβολισμὸ τῶν ἐπτὰ ἡμερῶν τῶν Ἀζύμων. Στὸ κεφ. XI δ σ. ἔξετάζει τὴν θέση τοῦ Ψαλμοῦ 22 σ' δλες τὶς ἀρχαῖες κατηχήσεις, καθὼς και τὴν εὐχαριστιακὴ ἐρμηνεία του ἀπ" τοὺς Πατέρες. Ἐψάλλετο ἀπ" τοὺς νεοφενίστους τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως καθὼς ή λιτανεία κατευθύνονταν ἀπ" τὸ Βαπτιστήριο πρὸς τὸν κυρίαν Ναό, δπου τὰ νέα μᾶλη τῆς Ἔκκλησίας θύ μετέτιχαν τῆς Λειτουργίας και τῆς Εὐχαριστίας. . . . Ἐτοίμασας ἐνάπιον μου τράπεζαν . . . 'Ἐλλιπανες ἐν ἐλαίφ τὴν κεφαλήν μου. . . . κτλ.». Στὸ κεφ. XII γιὰ τὸ "Ἀσμα τῶν Ἀσμάτων ὅ π. Daniēλου πολὺ εἰκόλα δείχνει ἀπ" τὴν κατηχητικὴ παράδοσι τῆς Ἔκκλησίας πώς μέσα σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο ἔχομε ἑνα τύπο τῆς χριστιανικῆς μητέσως, μιὰ προφητεία τῶν ἐσχατολογικῶν γάμων τοῦ Μεσσίου μὲ τὸ νέο Ιεραχή, ποὺ στὴν Εὐχαριστία, μυστηριακά, συνεχίζονται σάν γάμος τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν Ἔκκλησία. Στὸ κεφ.

XIII (Οι Καινοδιαθηκοί Τόποι) δ. π. Daniélovou ἔξετάζει μέσα στὸ ὑπόβαθρο τῆς Π. Δ. τὰ δύο θάματα τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, τὴν θεραπεία τοῦ Παραλύτου στὴν κολυμβήθημα τῆς Βηθεσδᾶ, ποὺ σχετίζεται μὲ τὸ Βάπτισμα, καὶ τὸν γάμο τῆς Κανᾶ, ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν Εὐχαριστία.

Στὸ δεύτερο Μέρος τοῦ βιβλίου του δ. σ. δείχνει διά τῶν μαρτύρων τῆς Παραδόσεως πᾶς τὸ Χριστιανικὸ μυστήριο ἐκφράσθηκε σ' ὡρισμένες ἑορτές. Ἡ κατάλυσις τοῦ θεσμοῦ τοῦ Σαββάτου ἡταν γιὰ τὴν Ἐκκλησία κάτι ἀποφασιστικό, δχι δικαὶος καὶ ἀπλοῦν ἐξ ἐπόψεως ἐρμηνείας αὐτοῦ τοῦ θεσμοῦ μέσα στὴν Π. Δ. Ἡδὴ στοὺς Προφήτες ἔχουμε μιὰ πνευματικὴ ἐρμηνεία τοῦ Σαββάτου, ποὺ ἔξεφραζε τὴν ἀφίερωσι τοῦ χρόνου στὸ Θεό, δικαὶος ὁ Ναὸς ἔξεφραζε τὴν ἀφίερωσι τοῦ χρόνου στὸ Θεό. Ὁ Χριστὸς μέσου στὴν Κ.Δ. ἀντικαθιστᾷ τὸ Σάββατο (Ἐπτάδες στὴν γενεολογία τοῦ Ματθαίου, Πρός Ἐβραίους 3,7-4,11). Τὴν ἀπόφι-
ψι αὐτὴ ἐκφράζει κατὰ ἀμεσοῦ τρόπο δ. Παύλος ἐν Κολοσ. 2,16. Ὁλόκληρη ἡ Ἱωὴ τοῦ χριστιανοῦ εἶναι πνευματικὴ καὶ ἀφιερωμένη στὸ Θεό. ἘΕ ἀλλοῦ ἐκτὸς τῆς ἀναπαύσεως τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τῆς τάξεως τῆς Δημιουργίας, τῆς ἀναπαύσεως τοῦ Ἰσραὴλ ἐντὸς τῆς τάξεως τῆς Π.Δ. ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη ἀνάπτωσις, εἶναι ἄλλος σεβατισμός, γιὰ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ (Ψαλμ. 94,10-11), ὁ ἐσχατολογικός, τοῦ ὅποιος πρόγευσις εἶναι ἡ Κυριακή. Ἡ ἡμέρα αὐτὴ εἶναι ἡ κυρίως χριστιανικὴ καὶ ἡ χαρακτηριστικὴ τῆς νέας πίστεως ἡμέρα. Τὸ νόημα τῆς Κυριακῆς δίνει δ. σ. στὸ κεφ. XV. Ἡ ἡμέρα αὐτὴ παρουσιάζει χαρακτηριστικὰ ἐπιδεκτικὰ στηματικῶν συμβολισμῶν: ἡταν ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς Ιουδαικῆς ἐβδομάδος (πρώτη ἡμέρα τῆς Νέας Δημιουργίας, τῆς Καινῆς κτίσεως), ἐπικτε στὴν ἡμέρα τοῦ ἡλίου κατὰ τὸ ἀστρολογικὸν ἡμερολογιον (ὅ διλος τῆς Δικαιοσύνης), κ' ἡταν ἐπὶ πλέον ἡ ὄγδοη ἡμέρα (πολλαπλοὺς συμβολισμοὺς τοῦ ὄντος στὴν Π.Δ.).

Ἡ Κυριακή εἶναι τὸ θέμα τοῦ κεφ. XV. Ὁ θεολογικὸς συμβολισμὸς τῆς ἡμέρας τῆς Ἀναστάσεως ἀναπτύσσεται πρὸς τρεῖς κατεύθυνσις: εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς Ιουδαικῆς ἐβδομάδος: στὸ ἀστρολογικὸν ἡμερολόγιο ἡταν ἡ ἡμέρα τοῦ ἡλίου· ἡταν ἡ ὄγδοη ἡμέρα. Στὴν ἀνάπτυξι τοῦ πρώτου θέματος καὶ στὴν μεταμόρφωσι τῆς Κυριακῆς σὲ ἡμέρα κοσμικῆς ἀντάσεως ἀναπτύσσεται παρατηρεῖ δ. σ. κάποιαν ἐπίδρασι τοῦ ἐλληνισμοῦ. Οἱ πνευματικοὶ ἀνθρωποὶ ἔχουν διαρκὲς σάββατο, γιατὶ ἀσχολοῦνται μόνο μὲ τὰ πνευματικά: ὑπάρχει δικαὶος καὶ τὸ «πλήθισο», ποὺ χρειάζεται διαπαιδαγώγησι, καὶ ποὺ μετὰ τὴν ἐνασχόληση μὲ τὴν «σάρκα» πρέπει μιὰ ἡμέρα τούλαχιστον ν' ἀφιερώσῃ στὸ πνεῦμα. Πῶς διὰ πρεσβύτη τὴν ἡμέρα αὐτῇ τοῦ Κυρίου στὸ πνεῦμα: «Οτας λέει καὶ ἡ Π.Δ. εἶναι ἡ ἀπάντηση, ἐρμηνεύμενη, βέβαια, ἀλληγορικῶς καὶ πνευματικῶς». Ἡ Κυριακή, σὺ πρώτη ἡμέρα, εἶναι ἡ ἐπέτειος τῆς Δημιουργίας τοῦ κόσμου. Ἐξ ἀλλοῦ, δικαὶος, εἶναι καὶ ὁ τόπος τῆς «καταπαύσεως» αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Κατὰ πολλοὺς ἐκ τῶν συγγραφέων τῆς ἀρχικῆς περιόδου (Κλήμης 'Αλ., Εὐσέβιος) ἡ Κυριακὴ ὡς πρώτη ἡμέρα δὲν ἐρμηνεύονταν ὡς ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου ἀλλά ἡ γέννησις τοῦ Λόγου, σύμφωνα μὲ τὸ χωρίο Γεν. 1,5γεγενθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο ἡμέρα μίαν. «Ἐπειτα ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἡλιολατρείας ἐντὸς τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας δχι μόνον ἔδωσε τὸ κίνητρο γιὰ τὴν συμβολικὴ ἐρμηνεία τῆς Κυριακῆς ὡς ἡμέρας τοῦ ἡλίου τῆς Δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ ἐπέτρεψε στὸν Μέγα Καν/νο νά θεστισῃ τὴν Κυριακὴ σάν ἡμέρα ἀργίας καὶ λατρείας γιὰ διλη τὴν αὐτοκρατορία, πρὸς μεγάλη ἱκανοποίηση χριστιανῶν καὶ εἰδολολατρῶν. Τέλος, ἡ συμβολικὴ ἐρμηνεία τῆς Κυριακῆς σάν ὄγδοης ἡμέρας δὲν ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς ούτε στὴν Ιουδαικὴ ἀποκαλυπτικὴ οὔτε στὸν Φύλωνα ἀλλά εἶναι καθαρὰ χριστιανικῆς προελεύσεως, κι' ἐστήμαιντε καὶ ἀρχὴν τὴν ἀντικατάστασι τοῦ Ιουδαισμοῦ ἀπὸ τὸν χριστιανισμό. Τὰ περὶ ὄγδοάδος στὴν ἐπερδόδοξη Γνῶση εἶναι γεννήματα ἐνδοχριστινικῶν· ἡ προέλευσις τους δὲν ὀφείλεται σὲ ἐξωχριστιανικὴ θρησκευτικὴ ρεύματα. Πάντως, αὐτὴ ἡ ἐπερδόδος ὄγδοάς ἐπέδρασε ἐπὶ ὡρισμένων ὅρθιοδόξων συγγραφέων. Ἐτσι π.χ. ὁ Κλήμης 'Αλ. παρουσιάζει πλάι - πλάι τὴν βιβλικὴ ἐσχατολογικὴ ἀποφι (μετὰ τὰς ἐπτὰς ἡμέρας αὐτοῦ τοῦ αἰώνος ἥρχεται ἡ ὄγδοη τῆς ἀναστάσεως καὶ καταπαύσεως) μὲ τὴν γνω-

στική (ή ψυχή ἀνέρχεται μέσα ἀπ' τοὺς ἑπτά πλανῆτες —κατοικίες τῶν κακῶν πνευμάτων— καὶ καθαίρεται γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν δύση τάξι τῶν ἀπλανῶν, ὅπου εἶναι ἡ κατοικία τοῦ θείου πνεύματος).

Στὸ κεφ. XVI ἀσχολεῖται εἰδικῶς μὲ τὴν ἔννοια καὶ τὸν συμβολισμὸ τῆς Ὀγδόνης Ἡμέρας στὴν θεολογικὴ παράδοσι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἰδιαίτερα, ἔξετάζει τὴν ἔννοια τῆς «ὅγδοάδος» στοὺς Καππαδόκες θεολόγους, γιὰ νὰ δεῖξῃ πῶς στὴν σκέψη τους περὶ τοῦ χρόνου καὶ τῆς αἰώνιότητος συνδέουν τὸν μὲν χρόνον μὲ τὸν ἀριθμὸ ἑπτά, τὴν δὲ αἰώνιότητα μὲ τὴν δύσην ἡμέρα, σὰν μιὰ νέα ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Στὴν θεολογικὴ παράδοσι τῆς Δύσεως ἡ δύσης ἐκκινεῖ ἀπὸ ὥρισμένες χιλιαστικὲς προβούθεσις (στὸν Εἰρηναῖο, Ἰππόλυτο, Τερτυλίωναν) μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἱστορίας σ' ἑπτά περιόδους. Ἡ δύση ἡμέρα σ' αὐτὴ τὴν προοπτική εἶναι ἡ ἡμέρα τοῦ θερισμοῦ τῶν καρπῶν. Ὁ Αὐγούστινος ἀναλαμβάνει καὶ μεταμορφώνει τὸν συμβολισμὸ αὐτὸν: Ἡ ἱστορία κινεῖται πρὸς τὸν μέλλοντα αἰώνα, τὴν δύσην ἡμέρα, ποὺ δὲν ἔχει κωμιὰ σχέσι μὲ τὶς προσδοκίες τῶν χιλιαστῶν. Οἱ χριστιανοί, πνευματικῶς, διέρχονται τώρα μετά τοῦ Χριστοῦ, μέσω στὴν Ἐκκλησία, τὰ «χιλια» ἔτη. Ὑπάρχει μιὰ κίνησις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς γαλῆνης.

Στὸ κεφ. XVII περὶ τοῦ Πάσχα ς Daniéλου παρουσιάζει τὴν ἀνάπτυξι τῆς θεολογικῆς σημασίας τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα ἔκπινάντας ἀπὸ τὴν φιλάνειο καὶ πατερικὴ ἄποιν πῶς διῆνας, ποὺ γιορτάζεται τὸ Πάσχα, εἴτε ιουδαϊκό εἴτε χριστιανικό, εἶναι ὁ πρῶτος μήνας. Ἔτσι τὸ Πάσχα, ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ, ἐρμηνεύεται σὰν ἡ ἀνοίξις μιᾶς νέας ἐποχῆς τῆς καινῆς κτίσεως. Ἐξ ἀλλού, διάφορα ἀγιογραφικά χωρία συνδέονται πρὸς ἡλιακά ἀστρονομικά στοιχεῖα κι' ἔτσι ἀναπτύσσεται τὸ θέμα διτὶ τὸ Πάσχα, ἡ Ἀνάστασις, σχετίζεται μὲ τὸν Ἡλιο τῆς Δικαιοσύνης. Πέραν τούτων, τὸ Πάσχα παραμένει πάντοτε, κατὰ τὸ κύριο θέμα τῆς Ἐξόδου, ἡ ἀπ' τὸν κόσμον τῆς δουλείας ἀπελευθέρωσις καὶ ἡ εἰσόδος στὴν ἐλευθερία.

Ἡ Ἀνάληψη, στὸ κεφ. XVIII, ἔξετάζει σὰν ἐκφραστὶς τοῦ μυστηρίου τοῦ Πάσχα μέσα σὲ μιὰ ἀσχατολογικὴ προοπτική. Πρόκειται γιὰ τὴν βασιλικὴ ἐνθρόνιστο τὸν Μεσοῖον. Ἡ χρῆσις κι' ἡ ἐξήγησις τῶν Ψαλμῶν 23,109 καὶ 69 ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ τοὺς ἀρχικοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς μᾶς δίνουν τὶς διάφορες θεολογικὲς ἀπόψεις τοῦ νοήματος τῆς Ἀνάληψεως μέσα στὸ μυστήριο τῆς πασχαλίου λειτουργίας: ἀνάληψης καὶ ἐνθρόνιστις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πλέον τοῦ Θεοῦ, ἐνθρόνιστις μετὰ ἀπὸ νίκη κατὰ ἀρχῶν καὶ ἔξουσιῶν, ἀποστολὴ γιὰ τὸν εὐαγγελισμὸ τοῦ κόσμου καὶ ἡ κυριαρχία τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας είναι θέματα ποὺ συνδέονται ἀμέσως μὲ τὴν Ἀνάληψη. Στὸ τέλος αὐτὸν τὸν κεφ. ἔξετάζει ὁ π. Daniéλου τὴν νομιμότητα αὐτῆς τῆς χριστολογικῆς ἐρμηνείας τῶν Ψαλμῶν, καὶ δείχνει τὸ θετικὸ ὑπόβαθρό της.

Οταν στὴν ἀρχή, ἡ Ἐκκλησία ἔωρταζε τὸ Πάσχα, περιελάμβανε: στὸ γεγονός τοῦ Πάσχα τὴν ἐνσάρκωση, τὸν Θάνατον, τὴν Ἀνάστασι, τὴν Ἀνάληψη καὶ τὴν Πεντηκοστὴ σὰν ἐκφραστὶ τοῦ ἐνὸς πασχαλίου μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὸν IV ὄμρος αἰδίνα, γιὰ διάφορους λόγους, ἔχωρισθηκαν οἱ γιορτές αὐτές. Ἡ Πεντηκοστὴ ἔξετάζεται στὸ κεφ. XIX πρότι σάν ἐκφραστὶ τοῦ πασχαλίου μυστηρίου στὴν δλότητα του ὑπὸ τὴν ἐπονή τῆς προσφορᾶς τῶν πρώτων καρπῶν, τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν ἡ τῆς προγεύσεως τῆς αἰώνιου ζωῆς στὴν συνέχεια διως ἔξετάζεται καὶ σὰν τὸ τελικὸ ἐπεισόδιο, ποὺ εἶναι ἡ ἐκχυτήσις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος τὴν ἡμέρα τῆς ιουδαϊκῆς Πεντηκοστῆς. Στὸ κεφ. XX ἔξετάζεται ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας. Ὁ σ. θέτει τὸ ἐράτημα: Ἄφοδ ἡ Σκηνοπηγία δέν ἔχει ἀντίστοιχο γιορτὴ στὸ χριστιανικὸ ἑορτολόγιο, πῶς ἐπέδρασε μὲ τὴν χριστιανικὴ λειτουργικὴ ζωὴ; Ἡ ἐποχειακὴ αὐτὴ ἑορτὴ ἡδη στὴν Π.Δ. συνέθηκε μὲ τὸ Ιστορικὸ γεγονός τῆς παραμονῆς ὑπὸ σκηνῆς στὴν ἑρμηνία. Οἱ ἐρευνητὲς σήμερα σωστά τὴν δυνόδουν μὲ τὴν ἐνθρόνιστι τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν ἑορτὴ τῆς Πρώτης τοῦ Ἔτους καὶ μὲ τὶς μεσσιανικὲς προσ-

δοκίες (βλ. Ψαλμ. 117). Ο π. Daniélov παρουσιάζει τήν έπιδρασιν των συμβολισμού της έσορτης αυτής δχι μόνο στὸ κεφ. 7 τοῦ κατά Ἰωάννην, στήν σκηνὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος στὰ Εὐαγγέλια, στήν οὐράνια λειτουργίᾳ (κεφ. 7 τῆς Ἀποσκαλύψεως), στήν εἰσόδῳ τοῦ Ἀρχιερέως Ἰησοῦ διὰ τῶν Ἀγίων στὸν οὐρανὸν (έπιστολὴ πρὸς Ἐβραιοὺς) ἀλλὰ καὶ στὴν θεολογίᾳ τῆς ἑορτῆς τῆς Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος, δπως φαίνεται ἀπὸ ἑορταστικούς λόγους τῶν Πατέρων (Τρηγούριος Ναζαρηνὸς κ.ἄ.).

Ἐδόθηκε μάλισταν εὑρεταὶ περὶ ληψῆς τοῦ ἥργου τοῦ καρδιναλίου Daniélov γιατὶ τὸ ἔργο αὐτὸν ἔξ απόψεως ἐννοιῶν ἀλλὰ καὶ μεδόδου εἶναι πολὺ ἀξιόλογο. Ἐξ ἀλλου, ἔτσι θὰ μπορέσῃ δὲ Ἑλληνας ἀναγνώστης τοῦ παρόντος νὰ κρίνῃ μεταξὺ σοβαρῆς δουλειᾶς στὸν τομῆα τῆς παταρικῆς θεολογίας καὶ τῶν σκυβάλων ποὺ, πολλές φορές, σερβίρονται στὸ Ἑλληνικὸ θεολογικὸ ἀναγνωστικὸ κοινό σάν παταρικὴ σκέψη.

Σ. Ἀγουρίδης

Mussner Franz, *The Historical Jesus in the Gospel of St. John* (Quaestiones Disputatae 19), London 1967 (Burns & Oates), σελ. 115.

Εἰς τὰ κλασία τῆς συγχρόνου διαμάχης περὶ τὸ θέμα τοῦ «ἱστορικοῦ» Ἰησοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ τῆς πίστεως ιδιαίτερον πρόβλημα δημιουργεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ κατά Ἰωάννην Εὐαγγελίου. Ὁ Χριστὸς τοῦ ἐν λόγῳ Εὐαγγέλιου παρουσιάζεται κατὰ διαφορετικὸν τρόπον ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς Συνοπτικούς. Τὸ Δ' Εὐαγγέλιον εἶναι μάλλον ἐρμηνευτικὴ ἐπεξεργασία τῶν λόγων καὶ τῶν ἥργων τοῦ Ἰησοῦ καὶ συνετάχθη, ὃς φαίνεται, ἐπὶ τῇ βάσει καβαρᾶς «ὑπαρξιακῶν» κριτηρίων. Τὸ ίδιάζον τοῦτο Εὐαγγέλιον ἀπτησχόλησεν ὡς γνωστὸν ἐνωρίατα τοὺς Πατέρας ἐρμηνευτὰς τῆς Ἔκκλησίας (ὅ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λ.χ. αιτιολογῶν τὴν ίδιομορφίαν αὐτοῦ ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς: «Τὸν μέντοι Ἰωάννην ἐσχατον, συνιδόντα διὰ τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων, πνεύματι θεοφορθήντα πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον», παρ' Ἐνσεβίφ, Ἐκκλ. Ἰστ. VI 14,7) καὶ ὅπακολουθεῖ νὰ ἀποτελῇ καὶ στήμερον ἀντικείμενον ἐρίδων καὶ διχογνωμιῶν μεταξὺ τῶν ἐρμηνευτῶν. Τὸ συγκεκριμένον γενικὸν ἐρώτημα, τὸ δόποιον τίθεται ἐν προκειμένῳ εἶναι: εἰς ποίαν ἐκτασιν ὁ Χριστὸς τοῦ Ἰωάννου «ταυτίζεται» πρὸς τὸν «ἱστορικόν» Ἰησοῦν τῆς Ναζαρέτ;

Ο συγγραφέας τὸ προκειμένην μελέτης φρονεῖ, διὰ πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ χαρακτήρα τῆς μαρτυρίας τοῦ Δ' Εὐαγγελίου θεμελιώδη σημασίαν ἔνέχει ἡ διακρίβωσις τοῦ «τρόπου θεωρήσεως» (*mode of vision*), διὰ οὗ ὁ Ἰωάννης καθορᾷ τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ παράδοσιν. Τοῦτο σημαίνει, διὰ τὸ πραγματικὸν πρόβλημα τοῦ Εὐαγγέλιου εἶναι εἰς τὴν οδίσιαν τὸ ἐρμηνευτικὸν (σ. 8). «Υπὸ τὴν προσπτικὴν ταύτην ὁ σ., δόδηγούμενος ἐκ τῶν ἐρμηνευτικῶν προποθέσιων τῶν M. Heidegger καὶ H.-G. Gadamer, ἐπιχειρεῖ «ὑπαρξιακήν» ἀνάλυσιν τῶν βασικῶν γνωσιολογικῶν δρῶν τοῦ Ἰωάννου, ὡς δρῶν (θεᾶσθαι, θεωρεῖν), ἀκούειν, γνώσκειν, εἰδέναι, μαρτυρεῖν καὶ μιμησκεῖσθαι. Ἐξ αὐτῆς συνάγεται, διὰ ὁ «τρόπος θεωρήσεως» τοῦ Ἰωάννου εἶναι «ἱστορικός». Τοῦτο σημαίνει, διὰ τὸ Εὐαγγελιστῆς εἶναι πιστὸς καὶ καλῶς πληροφορημένος μάρτυς, διὰ τὸς «μιμηστικόμενος», καθορῷ τὸ ὑποκείμενον αὐτοῦ, τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ Ναζαρέτ, κατά τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ μιστήριον αὐτοῦ καθίσταται «όρατόν» καὶ κατανοητὸν ἐν τῷ κηρύγματι τῆς Ἔκκλησίας (σ. 45). Διὰ τοῦ τρόπου τούτου καθίσταται δυνατὴ ἡ «μεταφορά» τῆς οὐτως ἀποκτηθεῖσῆς «γνῶσεως» εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ κηρύγματος.

Εἰς τὴν ἐπὶ μέρους διαπραγμάτευσιν δὲ σ. μελετῇ τὸ θέμα αὐτοῦ ὑπὸ τὰς ἔξης ἐνότητας: α) Ἡ ἐρμηνευτικὴ θέσις τοῦ τετάρτου εὐαγγελιστοῦ (σ. 10-16); β) Ἀνάλυσις τοῦ «ἱστορικοῦ λόγου» τοῦ τετάρτου εὐαγγελίου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γνωσιολογικῆς αὐτοῦ δρολογίας

(σ. 17-44)· γ) Γνῶσις καὶ ἀγάπη (σ. 55-58)· δ) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως καὶ δ' Παράκλητος (σ. 59-67)· ε) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως καὶ η παράδοσις τῆς πρώτης 'Εκκλησίας (σ. 68-81)· στ) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως καὶ τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ Ἰησοῦ τῆς Ιστορίας (σ. 82-88) καὶ ζ) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως καὶ τὸ θέμα τῆς θεοπνευστίας (σ. 89 - 91). 'Ἐν σελ. 48 - 54 παρεμβάλλεται ή σημείωσις «Τὸ Εὐαγγέλιον ὃς ἀνάμνησις».

Τὰ ἑπτὰ μέρους πορίσματα τῆς ἐν λόγῳ μελέτης συνοψίζονται ὡς κάτωθι:

α) 'Ο Ιωάννειος Χριστός διμεῖλε τὴν γλώσσαν τοῦ Ἰωάννου.

β) 'Ο Ιωάννειος ἀπαντᾷ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τον εἰς ἐρώτηματα τιθέντα κατὰ τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς του, ιδιαιτέρως ἐν ἀναφορῷ πρὸς τὴν Χριστολογίαν.

γ) Αἱ ἔννοιαι τοῦ χρόνου καὶ τοῦ «ἀρίζοντος» ἢ τῆς προσποτικῆς ἐνέχουν ἐρμηνευτικήν σπουδαιότητα διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς Ιστορίας τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου.

δ) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως, δὲ «ιστορικὸς λόγος» τοῦ τετάρτου Εὐαγγελίου, δύναται ἐπιτυχός νῦν διαγνωσθῆνεπι τῇ βάσει τῆς γνωστολογικῆς ὁρολογίας του.

ε) Διὰ τῆς ὡς ἀνώντας δεικνύεται διτεῖνα δυνατήν ἡ μεταφορά τῆς διὰ τοῦ ὡς ἀνώντα τρόπου θεωρήσεως ἀποκτηθείσης γνῶσεως εἰς τὸ καθιερωθέν καὶ ζῶν κήρυγμα τῆς 'Εκκλησίας· ἡ γνῶσις αὕτη παρουσιάζεται ὡς «ἀνάμνησις».

στ) 'Ο Παρακλήτος ἀποτελεῖ καθοδηγητικὸν ἀρχήν τῷ Ιωαννείῳ τρόπῳ θεωρήσεως, ἐν τῷ διποίῳ ὕστατως ἡ ἀγάπη παρουσιάζεται ἐνεργουμένη.

ζ) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως ἐπιβεβαιοῦται, κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μορφὴν αὐτοῦ, ὑπὸ τῆς παραδόσεως τῆς πρώτης 'Εκκλησίας. Αὕτη εἶχε δημιουργήσει εἰδικά κριτήρια, τὰ δόπια υιοθέτησε ὁ Εὐαγγελιστής, ὡς μαρτυρεῖ δὲ κύκλος τῶν εἰς τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν μαρτυρῶν.

η) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως ἐμβαθύνει εἰς τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γνῶσιν τῆς πρώτης 'Εκκλησίας, καθιστᾶν ζωτικὸν παρόν, διὰ τοῦ Παρακλήτου, τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἐν Χριστῷ γεγονότος καὶ προβάλλον οὖτο τὸν Χριστὸν εἰς τὸ κέντρον τῆς 'Εκκλησίας· ἡ γνῶσις καὶ τοῦ κόσμου.

θ) 'Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Ἰωάννου ὁ Χριστὸς συνεχίζει κηρύττων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον «διανείζει εἰς αὐτὸν ὁ Εὐαγγελιστής τὴν γλώσσαν του, ἡ διποία καθ' ἐντήν ἐκφράζει ἐπαρκές τὸ θεὸν χαρακτήρα τοῦ ἐν Χριστῷ γεγονότος».

ι) 'Ο τέταρτος Εὐαγγελιστής, «διανείζων εἰς τὸν Χριστὸν τὴν ιδικήν του γλώσσαν είναι σύμφωνος, πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς 'Εκκλησίας περὶ τῆς θεοπνευστίας τῶν Γραφῶν.

Παρὰ τὴν συμφωνίαν ἡμῶν ὡς πρὸς τὰ ἑπτὰ μέρη πορίσματα τοῦ σ., φρονοῦμεν διτεῖς προσανατολίζεται περισσότερον τοῦ δέοντος πρὸς τὰ αἰτήματα τῆς συγχρόνου ἐρμηνευτικῆς καὶ τῆς διαμάχης περὶ τὸν «Ιστορικὸν» Ἰησοῦν καὶ διληγότερον πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ τετάρτου Εὐαγγελιστοῦ. 'Ερωτάται: ποιὸν βασικὸν πρόβλημα ἀπασχολεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ Ιωάννην; Φρονοῦμεν, διτεῖς τοῦτο τίθεται εὐκρινῶς εἰς τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν χωρίον 20, 31: «Ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύητε διτεῖς ἴησοῦς ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωήν ἔχητε ἐν τῷ ὄντόματι αὐτοῦ». Κατὰ τὸ χωρίον τούτον α) δὲν τίθεται ιστορικὸν θέμα «ταῦτη οὗτος» τοῦ Ἰησοῦ τῆς Ιστορίας καὶ τοῦ Χριστοῦ τῆς πίστεως. Τὸ θέμα τούτο ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν πίστιν πᾶσα ιστορικὴ ἀπόδεξις περὶ αὐτοῦ είναι δευτερευόνσης σημασίας, δεδομένου διτεῖς β) μόνον διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸ δύνομα τοῦ Ἰησοῦ παρέχεται η αἰώνιος ζωή. Συνεπὸς δὲ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου ἀφορᾷ εἰς τὴν διὰ τῆς πίστεως σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, διτεῖς δην πίστιν τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ «Ιστορικοῦ» Ἰησοῦ καθ' ἐντὸς ἀποτελεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα ἐκφραστιν «ἀπίστιας», πρβλ.. π. χ. 5, 31 ἔξ. 34· 44 ιδίᾳ δημος 20,29: «διτεῖς ἐνθρακάς με, πεπίστευκας; μακάριοι οἱ μηδόντες καὶ πιστεύσαντες».

Γραφικαι Τίτλοι

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Κ. ΠΑΡΙΣΙΑΝΟΣ

Καλλιρέ 27 και 48 - 10870

Tel. 64.55.551 - 64.57.579 - 64.51.611 - 64.57.178

BULLETIN OF BIBLICAL STUDIES

Published twice a year

Administrative Board : S. Agouridis, president, N. Rallis, A. Kalououlos, Ph. Vitsas, G. Kostaras, A. Kansocephalos, J. Panagopoulos.

Editorial Board : Prof. S. Agouridis, Assist. Prof. N. Papadopoulos, Assist. Prof. G. Gratseas, Assist. Prof. J. Panagopoulos, Dr. P. Andriopoulos, G. Patronos, N. Rallis, A. Kalowoulos.

Chief editor : Angelos Kalououlos, Messogion 12, Ag. Paraskevi, Attica, Greece.

Director : Prof. Savas Agouridis, Efranoros 12, Athens 502, Greece.

Articles, studies, communications, book reviews, books etc. should be addressed to : John Panagopoulos, Chr. Mantica 1, Athens 812, Greece. Manuscripts should be written in Greek, English, French or German, but preferably in Greek.

Contributors receive upon request 25 off-prints free of charge.

Translation, reprint or copy of any text of the Bulletin prohibited without permission of the Editors.

Manuscripts should be typewritten.

Year subscription : in Greece : Drach. 100
abroad : \$ 4
Price per issue : Drach. 50

BULLETIN OF BIBLICAL STUDIES

VOL. 2

JUNE 1973

NUMBER 5

CONTENTS

S. AGOURIDIS : Drama and poetry in the Revelation of St. John	Page 3 - 28
H. SCHLIER : On the Resurrection of Jesus Christ	» 29 - 51
P. VASSILEIADIS : Behind the Gospel of St. Mark : Towards a written source.	» 52 - 60
CHRONICLES : The United Bible Societies and their work (J. Fafalios)	» 61 - 68
BOOK REVIEWS : Ath. Hastoupis, Introductory Studies to the Old Testament. G. Gratseas, Sabbath in Qumran and the N. Testament. J. Panagopoulos, The Prophet from Nazareth. M. Siotis, The Work of Marc and Barnabas and the Unity of the Apostolic Church. El. Oikonomou, Modern Astrophysics and Genesis; «Arché Sophias» or «arché aisthiseos»? (S. Agouridis). Th. Konstantinou, The Revelation of John (El. Oikonomou). E. Fuchs, Jesus. Wort und Tat (P. Andriopoulos). G. Florovsky, Bible, Church, Tradition. J. Daniélou, Bible et Liturgie (S. Agouridis). Fr. Mussner, The Historical Jesus in the Gospel of St. John (J. Panagopoulos).	» 69 - 87

EDITIONS
“ARTOS ZOES,,
ATHENS

ΔΕΡΑΤΙΟΝ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΜΕΡΕΣΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ 2ος

ΙΟΥΝΙΟΣ 1973

ΤΕΥΧΟΣ 5ον

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ : Δρῦμα και ποίησις στήν "Αποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου"	Σελ. 3 - 28
H. SCHLIER : Περὶ τῆς "Αναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (τέλος)"	» 29 - 51
Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ : "Οπισθεν τοῦ κατά Μάρκον Εὐαγγελίου : Πρός μίαν γραπτήν πηγὴν"	» 52 - 60
ΧΡΟΝΙΚΑ : Αἱ Ἡνωμέναι Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι και τὸ ἔργον των (Ι. Φαφαλιδᾶς) ..	» 61 - 68
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ : 'Αθ. Χαστούπη, Μελέται εἰσαγωγικαὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Γ. Γρατσέα, Τὸ Σάββατον ἐν Κομιράν και τῇ Κ. Διαθήκῃ. 'Ι. Παναγιοπούλου, 'Ο Προφήτης ἀπὸ Ναζαρέτ. M. Σιώτου, Τὸ ἔργον Μάρκου και Βαρνάβα και ἡ 'Ἐνότης τῆς 'Αποστολικῆς 'Ἐκκλησίας. 'Ηλ. Οικονόμου, Σύγχρονος 'Αστροφυσική και «Γένεσις» ε'Αρχὴ Σοφίας ή ε'Αρχὴ Αισθήσεως; (Σ. 'Αγουρίδης). Θ. Κωνσταντίνου, 'Η 'Αποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου' (Ηλ. Οικονόμου). E. Fuchs, Jesus. Wort und Tat (Π. 'Ανδριόπουλος). G. Florovsky, Bible, Church, Tradition. J. Daniélou, Bible et Liturgie (Σ. 'Αγουρίδης). Fr. Mussner, The Historical Jesus in the Gospel of St. John (I. Παναγιόπουλος).	» 69 - 87

Ε Κ Δ Ο Σ Ι Σ
“ΑΡΤΟΣ ΖΩΗΣ,,
Α Θ Η Ν Α Ι

ΔΕΛΤΙΟΝ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Έξαρηνιαία έκδοσις έρευνης Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης

"Έκδότης : "Ιδρυμα «Αρτος Ζωῆς»
(Στάσις Παράδεισος, Αιγαρούσιον, Αθήναι)

Διεκτητικό Συμβούλιον : Σ. 'Αγουρίδης, πρόεδρος, Ν. Ράλλης, 'Αγγ. Καλόβουλος, Φ. Βίτσας, Γ. Κωσταράς, 'Αλ. Καγοκέφαλος, 'Ι. Παναγόπουλος.

*Έκδοτική *Επιτροπή : Καθ. Σ. 'Αγουρίδης, 'Υφηγ. Ν. Παπαδόπουλος, 'Υφηγ. Γ. Γρατσέας, 'Υφηγ. 'Ι. Παναγόπουλος, Π. 'Ανδριόπουλος. Δ.Θ., Γ. Πατρώνος, Ν. Ράλλης, 'Αγγ. Καλόβουλος.

*Υπεύθυνος : 'Αγγελος Καλόβουλος, Μεσογείων 12, 'Αγ. Παρασκευή.

Διεύθυνσης Περιοδικού : Καθηγ. Σ. 'Αγουρίδης, Ελφράνορος 12, 'Αθήναι 502.

*Άρθρα, μελέται, άνακοινώσεις, βιβλιοκρίσια, βιβλία άποστέλλονται πρός : Ιεάννην Παναγόπουλον, Χρ. Μάντικα 1, 'Αθήναι 812.

Τὰ ἀποστέλλομενα χειρόγραφα δέον νά είναι δακτυλογραφημένα καὶ νά μή υπερβαίνουν τὸ ἐν τυπογραφικὸν φύλλον (16 σελίδες). Οἱ συγγραφεῖς παρακαλοῦνται δῶς χρησιμοποιοῦν τάς ἔξης συντμήσεις τῶν βιβλίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς : Παλαιᾶ Διαθήκη : Γεν., 'Εξ., Λευτ., 'Αριθ., Δευτ., Τησ. Ναυθ., Κριτ., 1, 2, 3, 4 Βασ., 1, 2 Παραλ., 1, 2 'Εσδρ., Νεψ., 'Εσθ., 'Ιουδ., Τωθ., 1, 2, 3, 4 Μακκ., Ψαλμ., Παρ., 'Εκκλ., 'Ασμ., Σολ., Σειρ., 'Οσ., 'Αμ., Μιχ., 'Οβδ., 'Ιων., 'Αββακ., Σοφον., 'Αγγ., Ζαχ., Μαλ., 'Ησ., 'Ιερ., 'Ιεζ., Δαν., Βαρ., Θρ.: Καινῆ Διαθήκη : Ματθ., Μάρκ., Λουκ., 'Ιωάν., Πράξ., Ρωμ., 1, 2 Κορ., Γαλ., 'Εφ., Φιλιπ., Κολ., 1, 2 Θεσ., 1, 2 Τιμ., Τίτ., Φιλήμ., 'Εβρ., 'Ιακ., 1, 2 Πέτρ., 1, 2, 3 'Ιωάν., 'Ιούδ., 'Αποκ. Αἱ παραπομπαὶ εἰς αὐτὰ δέον νά γίνωνται δι' ἀριθμῶν (π.χ. Λουκ. 5, 18). Οἱ συγγραφεῖς φέρουν ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην τῶν ἀπόψεων τῶν.

Εἰς τοὺς συνεργάτας τὸ Περιοδικὸν χορηγεῖ δωρεάν 100 ἀνάτυπα τῆς μελέτης αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ζητήσουν τοῦτο γραπτῶς.

*Απαγορεύεται ἡ μετάφρασις, ἀναδημοσίευσις ἢ φωτομηχανικὴ ἀνυπόκλωσις οἰουσθῆποτε κειμένου τοῦ περιοδικοῦ ἀνευ ἀδειας τῆς Ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς.

*Ἐπησία συνδρομῆ : δισωτερικοῦ (προαιρετική) Δρχ. 100

διξωτερικοῦ \$ 4

Τιμὴ τεύχους Δρχ. 50

Αἱ συνδρομαὶ ἀποστέλλονται δι' ἐπιταγῆς εἰς τὸν ὑπεύθυνον τοῦ Περιοδικοῦ 'Αγγελον Καλόβουλον, Μεσογείων 12, 'Αγ. Παρασκευή.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Έξιαμηνιαία Έκδοσις ἐρεύνης Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης

Τόμος 2ος, έτος 3ον, τεῦχος 5ον, Ιούνιος 1973

Δράμα καὶ ποίησις στὴν Ἀποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου*

Σάββα Ἀγουρίδου

Καθηγητός Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Είναι γενικός ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς Ἀποκαλύψεως ὡς δράματος. Ἐνῷ στὸ ἔπος παρουσιάζεται ὁ ποιητὴς ἀφηγούμενος, αἰσθανόμενος καὶ διανοούμενος, στὸ δράμα ἐκθέτει τὰ συναισθήματά του διά τρίτων προσώπων, ποὺ δροῦν ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ φέρουν εἰς πέρας τὰ δρόμενα μὲ τὸν διάλογο, τὴν μιμική, τὶς σκηνικές κινήσεις, τὴν βοήθεια τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ χοροῦ καθὼς καὶ τοῦ ἀναλόγου μὲ τὴν ἐκτυλισθόμενη ὑπόθεσι σκηνικοῦ διακόσμου¹.

Στὴν Ἀποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου δὲ προφήτης γράφει εἰς «βιβλίον» ἔκεινο ποὺ εἶδε μιὰ Κυριακὴ ἐπὶ τῆς νῆσου Πάτμου «ἐν πνεύματι»(1,10·11). «Ο ἴδιος ὁνομάζει τὸ ἔργο του «βιβλίον τῆς προφητείας» (22,18·19). Τὰ διάφορα τμῆματα τοῦ βιβλίου συνδέονται μεταξύ των συνήθως μὲ ἐκφράσεις δπως: «Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ...» (4,1) «καὶ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου...» (5,1) «καὶ εἶδον δὲ ἡνοιξε τὸ ἄρνιον μίαν ἐκ τῶν ἐπτὰ σφραγίδων...» (6,1) «μετὰ τοῦτο εἶδον τέσσαρας ἄγγελους» (7,1) «μετὰ ταῦτα εἶδον καὶ ἰδοὺ ὅχλος πολὺς...» (7,9) «καὶ εἶδον, καὶ ἤκουσα ἐνὸς ἀετοῦ πετομένου...» (8,13) «καὶ ὁ πέμπτος ἄγγελος ἐσάλπισεν» καὶ εἶδον ἀστέρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ...»(9,1). Καὶ ἔτσι συνεχίζει τὸ βιβλίο μέχρι τέλους: «καὶ εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν» (21,1). Στὸ βιβλίο δηλ. τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου δὲ προφήτης ἐκθέτει δραματικές του ἐμπειρίες. Εἰχε τὶς ἐμπειρίες αὐτὲς ἡμέρα Κυριακή, ἵσως τὴν ἴδια ὥρα ποὺ συνθηροίζοντο οἱ χριστιανοὶ γιὰ τὸ Κυριακὸ Δεῖπνο, στὸ νησὶ τῆς Πάτμου, δπου εἶχε σταλῇ ἐξόριστος ἀπὸ τὸν ρωμαϊο ἀνθύπατο τῆς Ἀσίας, γιατὶ ἀρνήθηκε νὰ δεχθῇ τὴν αὐτοκρατορικὴ λατρεία, ἀρνήθηκε νὰ προσκυνήσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Θη-

* Διάλεξις ποὺ ὠργάνωσε ἡ Διοίκησις τοῦ Χριστιανικοῦ Θεάτρου στὴν Ἀθήνα τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1973.

1. Bk. N. Λέσκαρι, Δράμα, ἐν M. E. E., Πυρσός, 1929, τόμ. Θ'. Συχνά συναντάει κανεὶς τὶς λέξεις «δράμα», «δραματικός» σχετικῶς μὲ τὸ θέμα τῆς Ἀποκαλύψεως, ἢ τμημάτων τῆς στὴν Βιβλιογραφία. Bk. π. χ. J. W. Bowman, The Drama of the Book of Revelation, Philadelphia, The Westminster Press, 1955. T. F. Glasson, The Revelation of St. John, The Cambridge Bible Commentary' E. F. Scott, The Book of Revelation, 4th ed., London, 1941 (οἱ σελ. 59-105 φέρουν τὸν τίτλο «Τὸ δράμα τῆς Ἀποκαλύψεως»).

ρίου, καὶ ἀνεγνώριζε σὰν μόνο Κύριο του τὸν Ἰησοῦν Χριστό. Ἡ κατάστασις ἦταν πολὺ κρίσιμη, καὶ οἱ δραματικὲς ἐμπειρίες τοῦ προφήτου μοιάζουν μὲ πύρινες φλόγες. Μπορεῖ ἡ κρατικὴ ἔξουσία νὰ γίνη ἐπάνω στὸν ἄνθρωπο μιὰ αὐθεντία ἀνώτερη ἀπὸ ἑκείνη τοῦ Ἰησοῦν Χριστοῦ; Μπορεῖ μιὰ κοσμικὴ δύναμις νὰ ἀπαιτήσῃ ὑποταγὴ ἀπ’ τὸν ἄνθρωπο ἀγνοῶντας τὴν θεία ἀναφορά του, δηλ. τὴν οὐσία τῆς ἀνθρωπιᾶς του; Σ’ αὐτὸ τὸ καυτὸ πρόβλημα ἀπαντοῦν τὰ δράματα τοῦ προφήτου. ‘Ἀλλ’ οἱ δραματικὲς αὐτὲς ἐμπειρίες ἔχαράχθηκαν—ἀγνωστο μετά πόσο χρόνο—ἐπάνω στὸ χαρτί, σύμφωνα μὲ ὥρισμένο φιλολογικὸ στὺλ τῆς θρησκευτικῆς φιλολογίας τοῦ ιουδαϊσμοῦ, ποὺ ὀνομάζεται «Ἀποκάλυψις»². ‘Ἐτσι τιτλοφορεῖ κι’ ὁ Ἰωάννης τὸ βιβλίο του ἀρχιζοντάς το: «Ἀποκάλυψις Ἰησοῦν Χριστοῦ, ἢν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεός, δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ»(1,1). ‘Οπως δημος κι’ ἂν ἔχῃ τὸ θέμα τῆς συνδέσεως δραματικῆς ἐμπειρίας κι’ ὠρισμένου φιλολογικοῦ εἰδους στὴν Ἀποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου, αὐτὰ ποὺ δι προφήτης εἶδε μᾶς τὰ δείχνει, μετὰ τις ἀρχικὲς ἐπιστολές στὶς ἐπτὰ Ἐκκλησίες τῆς Ἀσίας, παρουσιάζοντας ἔνα παγκόσμιο δράμα σὲ ἐκτυλιστόρμενες συνεχεῖς Πράξεις, καθεμιὰ ἀπ’ τις δόποιες ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐπὶ μέρους Σκηνῆς ἡ Εἰκόνες. ‘Υπάρχει διάλογος, ἀλλὰ δὲν εἶναι πολὺ ἐκτεταμένος. ‘Εκεῖνο ποὺ κατέχει τὸ κέντρο τοῦ δράματος εἶναι τὰ δρώμενα σὲ κάθε σκηνὴ ἢ κάθε εἰκόνα. ‘Η ἐρμηνεία τοῦ δράματος, σ’ ὅλα τὰ κύρια σημεία τῆς ἐξελίξεώς του, σ’ δλους τοὺς μεγάλους σταθμούς του, γίνεται εἴτε μὲ τὸν διάλογο, εἴτε μὲ οὐδράνιες φωνές, ποὺ ἐξαγγέλλουν αὐτὸ ποὺ θὰ γίνη, εἴτε μὲ τὰ ἀσματα τοῦ χοροῦ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν μαρτύρων γύρω ἀπὸ τὸ θυσιαστήριο τῆς οὐρανίου λειτουργίας. ‘Η Ἀποκάλυψις μᾶς δίνει κατ’ οὐσίαν τὴν λύσι τοῦ παγκοσμίου δράματος. Τὸ δέσιμο τοῦ δράματος παρουσιάζεται στὰ μαρτύρια τῶν ἀγίων, καὶ κορυφώνεται στὴν δραστηριότητα τοῦ Θηρίου ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ προύποτιθενται καθ’ ὅλη τὴν πορεία τῆς προφητείας. Τὸ κέντρο τοῦ δράματος τῆς Ἀποκαλύψεως κατέχει ἡ λύσις τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ ἀγώνος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν ἀντίθετη αὐτοκρατορικὴ ἔξουσία, ἡ λύσις τῆς πάλης τῆς ἀνθρωπότητος ἐν γένει μέσα στὴν παγκόσμια Ιστορία πρὸς τὶς ἀντίθετες δυνάμεις.

Δὲν εἶναι, λοιπόν, καθόλου παράξενο δι τού σύγχρονοι ὑπομνηματιστὲς τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως ἀναλύουν τὸ βιβλίο σὲ ἐπτὰ Πράξεις, κάθε μιὰ ἀπὸ τις δόποιες ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐπτὰ σκηνῆς³. Εἶναι, λοιπόν, ἐντελῶς δι-

2. Περὶ τῆς σχέσεως δράματος καὶ ἐπεξεργασίας αὐτοῦ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ δραματιστοῦ βλ. R. H. Charles, *The Revelation of St. John*, I. C. C., vol. I, Edinburg, σελ. CIII - CIX.

3. ‘Ἐτσι ἀναλόουν τὴν Ἀποκάλυψι στὰ ὑπομνήματα τῶν ol Bowm an καὶ Glasson, ‘Ἐνθ’ Ἀντ. Πρὸ αὐτοῦ παρόμοια ἀνάλυσι είχε προτείνει ὁ E. Lohmeyer, *Die Offenbarung des Johannes*, ἐν Das Handbuch zum N. Testament, 2te Aufl., Mohr, Tübingen, 1953.

καιολογημένος ό λόγος περὶ δράματος στὴν Ἀποκάλυψι τοῦ ἀγίου Ἰωάννου.

Ἄλλα μιλᾶμε καὶ γιὰ ποίησι στὴν Ἀποκάλυψι. Ξεφυλλίζοντας δῆμος τὸ κείμενο, ἀκόμη καὶ τὴν ὥραια νεοελληνική ἀπόδοσι τοῦ Γιώργου Σεφέρη (Ἀθῆνα, Ἰκαρος, 1966), δὲν βλέπομε πουθενά τὸ κείμενο τυπωμένο σὲ στίχους. Κι' ὁ Σεφέρης πουθενά στὸ Προλόγισμά του δὲν μιλάει γιὰ ποίησι στὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου, ἀν καὶ πολὺ σωστά τονίζῃ τὴν ἔξαρτησί του ἀπὸ τὰ προφητικά βιβλία τῆς Π. Δ.

Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθοῦν μερικά πράγματα, ποὺ είναι πολὺ γνωστά στοὺς εἰδικούς, ὅχι δῆμος τόσο γνωστά στοὺς πολλούς. Οἱ προφήτες τῆς Π. Διαθήκης ἐναλλάσσουν συνήθως τὸν πεζὸν μὲ τὸν ποιητικὸ λόγο στὸ γράψιμό τους. Αὐτὸν μπορεῖτε νὰ τὸ ίδητε σὲ μιὰ ἄπ' τις νεώτερες ἀπόδοσις τῶν προφητικῶν κειμένων, μεταξὺ τῶν ὁποίων είναι κι' ἡ ἀπόδοσις ἄπ' τὸν συνάδελφο κ. Ἀθαν. Χαστούπη, ποὺ ἔξεδωκε πρὸ ἑτῶν (1960) ὁ Οἶκος Δημητράκου. Είναι κοινὸς τόπος γιὰ τοὺς ἔρμηνευτές τῶν Προφητῶν, δτὶ ἐκεῖ ποὺ διαφέρει τὸ πεζὸν λόγο ἔξαγγέλλει τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ, ξαφνικά ἀρχίζει νὰ γράψῃ ἔμμετρα. Ἡ μετρικὴ τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως δὲν είναι προσωδιακὴ ἀλλὰ τονική. Ἀπ' τὸν ἀριθμὸ τῶν τόνων σὲ κάθε στίχῳ δημιουργεῖται τὸ μέτρο καὶ, κατ' ἀντιστοιχία, οἱ στροφές⁴. Ἔπι μακροὺς αἰδοὺς δὲν ὑπῆρχε οὔτε ὑποψία γιὰ τὴν ὑπαρξὶ ἑκτεταμένων ποιητικῶν τεμαχίων μέσα σ' δλα τὰ προφητικὰ κείμενα. Σήμερα, ἔχει τόσο πολὺ μελετηθῆ ἡ μετρικὴ τῆς ποιήσεως στοὺς διάφορους προφήτες, ὥστε νὰ χρησιμοποιήται καὶ σάν κριτήριο, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὅποιου, μερικὲς φορές, ἀποφασίζεται ἄν ἔνα τμῆμα τοῦ βιβλίου ἀνήκη σὲ τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν προφήτη, ἀν είναι ἀρχικὸ ἢ ἄν είναι μεταγενέστερο.

Ἐκτὸς δῆμως ἀπὸ τὰ προφητικά βιβλία τῆς Π. Διαθήκης, τὰ ιουδαϊκά ἀποκαλυπτικά ἔργα, οἱ ιουδαϊκὲς Ἀποκάλυψεις, δπως τὸ βιβλίο τοῦ Ἐνώχ, ἡ Ἀποκάλυψις Βαρούχ, ἡ Ἀποκάλυψις Ἐσδρα κ.τ.λ. περιέχουν ἑκτεταμένα ποιητικὰ τεμάχια, δπως μπορεῖ νὰ ίδῃ κανεὶς, μὲ μιὰ μόνο ματιά, στὴν Ἑκδοσι τῶν κειμένων αὐτῶν σὲ ἀγγλικὴ μετάφραστι ἀπὸ τὸν R. H. Charles⁵. Ἀπὸ τοὺς Ἐλληνες λογίους ὁ Λεοντοπόλεως Εὐστρατιάδης, μὲ πολλὴ διεισδυτικότητα, διέγνωσε τὸν ποιητικὸ παλμὸ τοῦ δλου βιβλίου τῆς Ἀποκάλυψεως καθὼς καὶ τὴν ὑψιπετῆ, ποιητικὴ φαντασία τοῦ συγγραφέως της. Στὰ «Ἀποκαλυπτικά» του, ίδιως δὲ στὸ δεύτερο τμῆμα μὲ τίτλο «Ἡ ποιητικὴ μορφὴ τῆς Ἀποκάλυψεως» μιλάει σωστά γιὰ τὸ τονικὸ μέτρο τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἐπίδρασι τοῦ Ψαλτῆρος στὴν χριστιανικὴ ποίησι, χωρὶς δῆμος καμμιά θεμελίωσι ἐπιστημονικὴ

4. Βλ. Π. Μ π α τ σ ι ω τ ο υ, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἐν Ἀθήναις, 1937, σελ. 264 ἔξ.

5. The Apocrypha and Pseudepigrapha of the O. T. in English, Oxford, 1913.

ἀποφαίνεται διτὶ δλόκληρη ἡ Ἀποκάλυψις κι' οἱ Ἐπιστολές τοῦ Παύλου εἶναι κείμενα γραμμένα σὲ τονικὸ μέτρο, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι τοῦ Ψαλτῆρος. Ἀγνοώντας, προφανῶς, δὲ Εὐστρατιάδης τὴν παρεμβολὴ ποιητικῶν περικοπῶν στὰ κατὰ βάσιν πεζά ἔργα τῶν Προφητῶν τῆς Π.Δ. καὶ τῶν Ἀποκάλυπτικῶν συγγραφέων, συγχέει ποίησι καὶ πεζὸ λόγῳ, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ συμπλέρωσμα πὼς στὴν Ἀποκάλυψι «δὲν εὑρισκόμεθα πρὸ πεζοῦ λόγου, ἀλλὰ πρὸ μορφῆς ποιητικῆς, πρὸ λυρικοῦ ποιήματος ἵσχυροτάτης ποιητικῆς διανοίας ἥτις ὑψώθη ἀμετρα παρὰ τὴν γλωσσικὴν ἀδύναμιαν, ἡ δοπία χαρακτηρίζει τὸ ἔργον. Τὸ ποιητικὸν κάλλος καὶ ἡ λυρικὴ τοῦ ἔργου δύναμις, μεθ' δλον τὸ πεπατημένον καὶ ἀτάσθαλον καὶ ἀκαλαίσθητον ὑφος, ἔμεινεν ἀνέπαφος» ὑπὸ τὰς κοινάς λέξεις ἀναπηδᾶς ζωηρά ἡ φαντασία καὶ ἡ ποιητικὴ δρμῇ τοῦ γράψαντος καὶ παρασύρει τὰ πάντα διὰ τοῦ θαυμασίου λυρισμοῦ του, ἀναβιβάζουσα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καταβιβάζουσα εἰς τάς ἀβύσσους τὸν ἀναγνώστην ἀκόπος καὶ ἀσφαλῶς» (σελ. 67 - 88). Τὴν ποιητικὴ πνοὴν τῆς Ἀποκάλυψεως «αἰσθάνονται» καὶ δυὸ ἄλλοι σύγχρονοι «Ἐλλήνες συγγραφεῖς, πού, σχεδὸν ταυτόχρονα, ἀπέδωκαν ποιητικὰ τὸ βιβλίο τῆς Ἀποκάλυψεως. Ὁ πρῶτος εἶναι δὲ γνωστὸς θεολόγος Θεόδωρος Κωνσταντίνου (Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου, Ἀθῆναι, 1973, σελ. 173), καὶ δεύτερος δὲ λογοτέχνης Πέτρος Σπεντζῆς (Παραλογὴ ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, Δεκέμβριος 1972, Δωδώνη, Ἀθῆναι, σελ. 170). Βέβαια, δπως κι' δε Σεφέρης, ἔτσι κι' δε Κωνσταντίνου κι' δε Σπεντζῆς δὲν ἔξετάζουν θεωρητικὰ τὸν ποιητικὸν χαρακτῆρα τοῦ κειμένου τῆς Ἀποκάλυψεως. Ἐνῷ δμως δε Σεφέρης μένει πιστὸς στὸ κείμενο, οἱ δυὸ ἄλλοι, φαίνεται, σὰν νὰ παρακινοῦνται ἀπὸ μιὰ αἰσθησι τοῦ ποιητικοῦ χαρακτῆρος τοῦ κειμένου κι' ἐπιχειροῦν μία ἐλεύθερη σὲ στίχους ἀπόδοσί του, κατὰ τὴν δοπία δὲν μὲν Κωνσταντίνου μένει πιὸ κοντά στὸ κείμενο, ἐνῷ δε Σπεντζῆς προχωράει σὲ κανονικὴ «παραλογὴ» τοῦ κειμένου. Γιὰ νὰ πάρῃ μιὰ ίδεα δὲν αἴνεται σὲ τὸν πρώτον ποιητη τῆς ὥραίας προσπαθείας τῶν δύο Ἐλλήνων λογίων, θὰ παρατεθοῦν ἐν συνεχείᾳ παραλλήλως οἱ ἀποδόσεις δυὸ μικρῶν περικοπῶν: (a) τῶν πρώτων στίχων τοῦ α' κεφ.:

Φῶς ἡ Ἀποκάλυψι δ Θεός ποὺ ρίχνει
περὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ σ' δ, τι ἀκολουθήσῃ
τῶν σταυρικῶν βημάτων του τὰ Ἱχνη,
εἰς τοὺς πιστοὺς δ Ἰησοῦς γιὰ νὰ ίσ-
(τορήσῃ.

«Α δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει» δ Κύριος
(δείχνει
πρὸς λύτρωσί μας, ποὺ ἔχουν ἡδη ἀρ-
(χίσει,

Εὐδόκησε δ Θεός
τὰ μακριὰ μαλλιά τοῦ Ἰωάννη νὰ
(φιλήσει
εὐδόκησε δ Θεός:
εὐδόκησε δ Θεός νὰ μαρτυρήσει
(γιὰ τὴ δόξα τ' οὐρανοῦ
δ γιὸς τοῦ Ζεβεδαίου
νὰ μαρτυρήσει γιὰ τὴ δόξα τοῦ
(Θεοῦ καὶ τοῦ Σωτῆρα
νὰ μαρτυρήσει γιὰ τὴ δόξα τ' οὐ-

δίχως μύριοι ἥλιοι τοῦ Νυμφίου λό-
 (χνοι
 αὲν τάχει» δτὶ θὰ ἀνάψουν νῦ 'χη
 (δρίσει.

(ρανοῦ καθὼς ἐτάχθη.

.....
 ἔστειλε ὁ Θεὸς τὸν ἄγγελο του στὸν
 Ἱωάννην ἔστειλε ἄγγελο ὁ Θεὸς
 μακάριος ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ποὺ
 (μές στὴ νύχτα

β) Τῶν πρώτων στίχων τοῦ Κεφ. 21

Ἡ νίκη τοῦ Κυρίου ἐτελειώθη.
 Κτ' εἶδον νέο οὐρανὸ καὶ γῆν. «Πα-
 (ράγει
 τοῦ κόσμου αὐτοῦ τὸ σχῆμα, ἐλευ-
 (θερώθη
 ἀπ' τῇ φθορά, χαθῆκαν τὰ πελάγη.
 Κτ' ἀγίαν νέαν Σιών, ποὺ ἐθεμελιώθη
 εἰς οὐρανὸ ἀπ' τὸν Κτίστη, νῦ ἐπαν-
 (άγη
 είδα Οὕτος εἰς Ἐδέμ, ποὺ ἐξεθαμβώθη
 Νύμφη ὥρια ὡς εἶδε Ἰησοῦν ποὺ
 (ύμνονδεν ἄγιοι.
 (Κωνσταντίνου)

Βροντὲς ἀστράφτουν οἱ δίνες τοῦ
 (χάους
 λαβωμένο ἐλάφι λουφάζει ἡ θά-
 (λασσα
 ἡ σιωπὴ ἀχνίζει σκοτάδι βαρύ.
 ἀνυπαρξία ἀπλώνει τὰ ροζιασμένα
 (δάκτυλα
 καθὼς στὴν ἄβυσσο κατρακυλοῦν
 (τὰ στήθη τ' οὐρανοῦ
 καὶ βλέπω, ναι βλέπω σὲ θρύψαλα
 (νῦ λιώνει ἡ γῆ
 ξάφνου ἀπ' τὴν ἀνατολὴν
 καινούργιος οὐρανὸς φάνηκε νῦ
 (ροδίζει
 σαλεύει νέα θάλασσα φυτρώνει νέα
 (γῆ.
 (Σπεντζῆς)

'Αποτελεῖ κοινὴ διαπίστωσι τῶν μελετητῶν τῆς 'Αποκαλύψεως τοῦ
 Ἱωάννου ἡ μεγάλη ἔξαρτησις τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἀπὸ τὰ προφητικά κείμενα
 π. χ. τοῦ Ἡσαΐου, τοῦ Ἱεζεκιήλ, τοῦ Ζαχαρίου καὶ τοῦ Δανιήλ, καθὼς καὶ
 ἀπὸ Ιουδαϊκά ἀποκαλυπτικά κείμενα ὅπως τὸ βιβλίο τοῦ Ἐνώχ⁶. Καὶ μόνη ἡ

6. Περὶ τῶν φιλολογικῶν σχέσεων τῆς 'Αποκαλύψεως βλ.. Π α ν. Μ πρατσιώ-
 το ν, 'Η 'Αποκάλυψη τοῦ Ἱωάννου (Κείμενον —Εἰσαγωγή - Σχόλια - Εἰκόνες), ἐν 'Αθή-
 ναις, 1950, σελ. 15-16· C h a r l e s, The Revelation..., σελ. Ixv—Ixxxvi· Ιδιαιτέρα στὸ θέμα
 τῶν παραλλήλων τῆς 'Αποκαλύψεως πρὸς τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης, τὰ 'Αποκρύφα καὶ
 τοὺς ἀλλούς συγγραφεῖς τῆς Κ. Διαθήκης ἀξίζει ιδιαιτέρας προσοχῆς τὸ δύκιδος καὶ μὲ
 πολλὴ ἐπιμέλεια γραμμένο ἔργο τοῦ ἀρχιμ. Ν ι κ ο δ ἡ μ ο σ ο 'Α ν α γ ν ἀ σ τ ο ν, 'Η
 'Αποκάλυψης (Εἰσαγωγικά, Κείμενον, Παράλληλα Χωρία, Ερμηνευτικόν, Λε-

διαπίστωσις αυτή θάπτει νά δόηγγήση στήν άναζήτησι έμμετρων τμημάτων στὸ κείμενο τῆς Ἀποκαλύψεως. Πρέπει μὲ σαφήνεια νά ξεχωρίσωμε τρία πράγματα: Πρῶτον, τὴν ποιητική πνοή ποὺ διατρέχει δλο τὸ βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως. Δεύτερον, τὴν συγγένεια τοῦ ψφους τῆς Ἀποκαλύψεως πρὸς τὸ παλαιοδιαθηκικὸ προφητικὸ ἀφ' ἐνὸς καὶ τὸ ιουδαϊκὸ ἀποκαλυπτικὸ ἀφ' ἑτέρου. Τρίτον, ώρισμένα μόνο τεμάχια τῆς Ἀποκαλύψεως εἰναι καθαρῶς ὑμνολογικά. Θάταν, ἐπομένως, λάθος νά ἐπιχειρήσῃ κανεὶς νά ἀποδώσῃ δλόκληρο τὸ κείμενο τῆς Ἀποκαλύψεως εἴτε πεζά εἴτε ποιητικά, γιατὶ τμήματα τοῦ ἔργου εἰναι προφανῶς πεζά, ἐνῷ ἄλλα εἰναι καταφανῶς ποιητικά. Σ' αὐτὰ τὰ συμπεράσματα ἔχει καταλήξει ἡ ἔρευνα τοῦ θέματος ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Charles μέχρι σήμερα⁷. Ὁ Philip Carrington ξεπερνάει τὸν Εὐ-στρατιάδη στὴν ἑκτίμησι τοῦ ποιητικοῦ ταλέντου τοῦ Ἰωάννου, καὶ θεωρεῖ τὸν συγγραφέα τῆς Ἀποκαλύψεως σύν λογοτεχνικῇ ἴδιοφυΐᾳ. Γράφει: «Στὴν περίπτωσι τῆς Ἀποκαλύψεως ἔχομε νά κάνωμε μ' ἐναν καλλιτέχνη μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν Stevenson ἢ τὸν Coleridge ἢ τὸν Bach. Ὁ ἄγιος Ἰωάννης ἔχει μιὰ τελειότερη ἀπὸ τὸν Stevenson αἰσθησι γιὰ τὸν σωστὸ λόγον ὑπερέχει τοῦ Coleridge στὴν ἐρασμιότητα τῆς περιγραφῆς τῶν ὑπεργηγηνῶν καὶ ὑπερφυσικῶν κι' ἔχει μιὰ πλουσιότερη ἀπὸ τὸν Bach αἰσθησι τῆς μελωδίας, τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς συνθέσεως... Εἶναι τὸ μόνο ἀριστούργημα καθαρῆς τέχνης μέσα στὴν Καινὴ Διαθήκη... ἡ πληρότης, δι πλούτος κι' ἡ ἀρμονική του ποικιλία τὸ θέτουν παραπάνω ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ τραγωδία... «Οταν δὲ διαπιστώσῃ κανεὶς δτὶ ὁ ἄγιος Ἰωάννης εἰναι ποιητής, κι' δτὶ ὁ συμβολισμός του εἰναι ἀμεσος καὶ ἐμπνευσμένος, τότε δὲν θὰ συζητήσῃ καθόλου τὸ θέμα τῆς κατὰ γράμμα κατανοήσεώς του θὰ ἔχῃ κι' αὐτὸς δεῖ ὁραματικά⁸. «Οση

ξιλόγιον), «Ἐκδ. β', Μυτιλήνη, 1971. Στὸ κείμενο μὲ τὰ παράλληλα του ἀφιερώνονται ἀπὸ τὸν N. Ἀναγνώστου οι σελ. 81-439.

7. Περὶ τοῦ ποιητικοῦ καὶ ὑμνολογικοῦ χαρακτῆρος δλοκλήρων περικοπῶν τῆς Ἀποκαλύψεως βλ. Reinhard Deichgräber, Gottes hymnus und Christus-hymnus in den frühen Christenheit, Untersuchungen zu Form, Sprache und Stil der früh-christlichen Hymnen, Vandenhoeck und Ruprecht in Göttingen, 1967, ἰδιαίτατο δὲ τὶς σελ. 44-60. Ὁμοίως καὶ Josef Kroll, Die christliche Hymnodik bis zu Clemens von Alexandria, Darmstadt, 1968, ἰδιαίτατο δὲ τὶς σελ. 16-18. Ξεχωριστὸ ἐνδιαιφέρον γιὰ τὸ θέμα μας παρουσιάζει τὸ βιβλίο τοῦ Jörgs, Das hymnische Evangelium. Untersuchungen zum Aufbau, Funktion und Herkunft der hymnischen Stücke in der Johanneseffenbarung, Gütersloh, 1971, σσ. 206. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ πῶς ἡ ξένη βιβλιογραφία ἔπι τοῦ θέματος ἀσχολεῖται μόνο μὲ ποιητικά τεμάχια στὴν Ἀποκάλυψη. Ὁ Jörgs, στὸ ἑκτεταμένο ἔργο του, δπου διεξοδικὰ ἀναλένει δλα τὰ ἔμμετρα κομμάτια τοῦ ἔργου, ὑποστηρίζει πῶς, ἀσχετα πρὸς δποιασθήποτε πηγάς του, ὁ Ἰωάννης εἶναι δι συνθέτης τῶν ὑμνῶν ἡ ποιητικὴ τεμαχίων ποὺ βρίσκονται κατεσπαρμένα σ' δλο τὸ βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως.

8. The Meaning of Revelation, σελ. XVII, XIX, N. York, The Macmillan Company, 1931.

δμως ύπερβολή κι' ἄν βρῇ κανεὶς σ' αὐτοὺς τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ Carrington, ἔχουν ἔναν πυρῆνα ἀλήθειας.

'Ἄπ' ὅσα ἐλέγθησαν μέχρι τώρα ἔγινε φανερὸ πῶς τὸ δρᾶμα κι' ἡ ποίησις στὴν Ἀποκάλυψη δὲν εἶναι ἀπλῶς φιλολογικὲς μορφὲς προσφορᾶς τοῦ μηνύματος τοῦ προφήτου. Συνδέονται οὐσιαστικὰ μὲ τὴν φύσι καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ μηνύματος καὶ τῶν περιστατικῶν, τῆς συγκεκριμένης δηλ. Ἰστορικῆς καὶ ὑπαρξιακῆς καταστάσεως, ποὺ εἶναι δεμένη μὲ τὸ μήνυμα αὐτό. Ὁποιαδήποτε κι' ὁσοδήποτε ἀναμφισβήτητα κι' ἄν εἶναι τὰ ἔξωτερικὰ γνωρίσματα τῆς Ἀποκαλύψεως σάν ἔργου ποιητικοῦ καὶ δραματικοῦ, τὰ ἔσωτερικὰ ποιητικὰ καὶ δραματικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ βιβλίου εἶναι πέραν ἀπὸ κάθε συζήτησι. Δὲν μπορεῖ νό φαντασθῆ κανεὶς ἄλλον τρόπο ἐκφράσεως τοῦ προφήτου Ἰωάννου. Γι' αὐτὸ δ, τι θὰ πούμε στὴν συνέχεια περὶ δράματος καὶ ποιῆσεως στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου θὰ εἶναι πάντοτε συνυφασμένο μὲ τὴν οὐσία τοῦ μηνύματος τοῦ βιβλίου. Θάταν Ἰωάς περιττὸ καὶ νά σημειωσω, πὼς στὰ περιθώρια μιᾶς διαλέξεως ἐπὶ ἐνὸς τόσον ἐκτεταμένου, πολύπλευρου καὶ δυσχεροῦς θέματος δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ ἀπλῶς νά θιγοῦν μερικὰ μόνον σημεῖα, ποὺ θεωρεῖ ὁ δημιλητῆς ἄξια ἔξαρσεως, ἐνῶ κάμποσα ἄλλα νά μείνουν ἐκτὸς θεωρήσεως. Θά κλείστω αὐτὸ τὸν μᾶλλον μακρὸ πρόλογο μὲ δυὸ λέξεις σχετικὰ μὲ τὴν γλῶσσα καὶ τὴν συμβολισμὸ τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἀφίνω δὲ τὸν Γιώργο Σεφέρη νά μᾶς μιλήσῃ σχετικά: «Μὲ τὴν πίεση μιᾶς τέτοιας ἐμπνοῆς εἶναι φυσικὸ νά μήν εἶναι δὲ λόγος τοῦ προφήτη λόγος στιλπνὸς μὲ ὑπολογισμένον εἰρμό, εἶναι ἀκατάστατος, σπουσμαδικός, αἰνιγματικός»: ἐκφράζεται μὲ τὰ δυσνόητα σύμβολα ποὺ βλέπει στὰ δράματά του. Καὶ οἱ ἀριθμοὶ ἀκόμη εἶναι συμβολικοί: 'Αλλὰ τὰ σύμβολα δὲν εἶναι ή οὐσία ποὺ θέλει νά μεταδώσῃ δὲ προφήτης, δι σκοπός του εἶναι νά μεταδώσῃ τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ· τὰ σύμβολα εἶναι ἀλληγορίες, τὰ ἰδεογράμματα, ἀν μπρὸ νά πῷ, αὐτὸν τοῦ μηνύματος. Καὶ δὲ θὰ εἴταν σωστὸ ἄν σταματούσαμε μόνο σ' αὐτὰ καὶ ἀφήνομασταν στὴν λογοκρατικὴ ροπὴ νά ἐρευνήσουμε τὴ φυσικότητα τους ἢ τὴν πειθῶ τους⁹

* * *

'Άλλ.' ἂς δοῦμε, πρῶτα - πρῶτα, ποιὸ εἶναι τὸ θέμα τοῦ δράματος τῆς Ἀποκαλύψεως. 'Ο συγγραφέας τὸ λέει πολὺ καθαρά: 'αἱ δεῖ γενέσθαι ἐν τά-

9. Γιώργος Σεφέρη, 'Η Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, Μεταγραφή, 'Αθῆνα, 'Ικαρος, 1966, σελ. 11. Σάν γνήσιος καλλιεργημένος ἀστός μιᾶς belle époque τοῦ 19ου αἰώνος ὁ Ρενάν ἐκφράζεται πολὺ περιφρονητικὰ γιὰ τὴν αἰσθητικὴ τοῦ προφήτου τῆς Ἀποκαλύψεως: 'Τὰ ἐλαττώματα... εἶναι αἰσθητά... ἐλειψις πλήρης παντὸς αἰσθήματος πλαστικοῦ...' Η οὐδράνια Ἱερουσαλήμ δὲν ἔχει καμιαχάρι, εἶναι παιδιάστικη, ἀνίσχυρη... (σελ. 236). 'Η γραμμή μέσα σ' αὐτὴ εἶναι βαρειά, ή περίμετρος ἀσφῆς εἶναι τὸ χονδροειδές μολύβι ἐνὸς παιδιοῦ...' (σελ. 241). 'Ο Ἀντίχριστος, 'Εκδ. Οίκος Φαέθων, 'Αθῆναι, 1956.

χει» (1,1), δηλ. «τὰ δσα πρέπει γρήγορα νὰ γίνουν». Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνεται καὶ στὸ τέλος τοῦ βιβλίου¹⁰: «... ὁ Κύριος ὁ Θεός τῶν πνευμάτων τῶν προφητῶν ἔστειλε τὸν ἄγγελό του γιὰ νὰ δεῖξει στοὺς δούλους του αὐτὰ ποὺ μέλλουνται γρήγορα νὰ γίνουν. Ἔρχομαι γρήγορα. Μακάριος δποιος φυλάει τὰ λόγια τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου. . . ὁ καιρὸς εἶναι κοντά. Ὁ ἄδικος ἄς ἀδικήσει ἀκόμη, ὁ βρωμερὸς ἄς βρωμίσει ἀκόμη, καὶ ὁ δίκαιος ἄς πράξει ἀκόμη τὴν δικαιοσύνη, καὶ ὁ ἄγιος ἄς ἀγάσσει ἀκόμη. Ἔρχομαι γρήγορα καὶ ἔχω μαζὶ μου τὴν πλερωμή, γιὰ νὰ πλερώσω τὸν καθένα δπως ἀξίζει τὸ ἔργο του. Ἔγὼ εἶμαι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ στερνός, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Μακάριοι δσοι πλένουντε τὰ φορέματά τους γιὰ νὰ ἔξουσιάσουν τὸ δέντρο τῆς ζωῆς καὶ νὰ μποῦντε στὴν πολιτεία ἀπὸ τὶς πύλες. Ἔχω οἱ σκύλοι καὶ οἱ μάγοι καὶ οἱ πόροι καὶ οἱ φονιάδες καὶ οἱ εἰδωλολάτρες κι' δσοι ἀγαποῦν καὶ δουλεύουν τὴν ψευτιὰ. . . Καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ νύφη λένε: «Ἐλα! Κι' δποιος ἀκούει ἄς λέει: «Ἐλα». Καὶ ἄς ἔρθει ὁ διψασμένος, ἄς λάβει δποιος θέλει τὸ νερὸ τῆς ζωῆς δωρεάν. . . Λέει ἐκεῖνος ποὺ τὰ μαρτυρᾶ ἔτοῦτα: «Ναί, ἔρχομαι γρήγορα». Ἅμαχη, ἔλα, Κύριε Ἰησοῦ!».

“Ολη ἀντὴ ἡ λαχτάρα γιὰ τὸν γρήγορο ἐρχομό τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ἡ ἐκφρασις μιᾶς ἀօρίστου γενικῆς ἐλπίδος γιὰ τὸ μέλλον εἶναι μᾶλλον ἡ ἀπάντησις κι' ἡ διέξοδος στὴν τρομακτικὴ πίεσι ἐπάνω στὸν προφήτη καὶ στὴν Ἐκκλησία τῶν ἀντιθέων δυνάμεων τοῦ ψεύδους, τῆς ἀπάτης καὶ τῆς ἀδίκιας στὴν μορφὴ τῆς ρωμαϊκῆς ἀυτοκρατορικῆς ἔξουσίας, μάλιστα στὴν ἀπαίτησί της νὰ λατρευθῇ σὰν θεότητα στὸ πρόσωπο τοῦ ἀυτοκράτορος.

“Ενας ἀπὸ τοὺς καλύτερους μελετητές τῆς Ἀποκαλύψεως, ὁ Ἀγγλος Ishon Beckwith, καθορίζει ως ἔξης τοὺς σκοποὺς τοῦ συγγραφέως: α) Μᾶς δίνει μιὰ φλογερὴ προφητεία γιὰ τὰ ἔσχατα σὰν ἐκεῖνες ποὺ ἔχομε σὲ πολὺ συνεπτυγμένη μορφὴ μέσα στὰ Εὐαγγέλια. β) Μαζὶ μὲ τὴν ἔσχατολογικὴ του προφητεία ζωγραφίζει μιὰ ἔξαιρετικὰ ἔντονη εἰκόνα τῆς πάλης μεταξὺ τῆς θείας καὶ τῆς ἀντιθέου δυνάμεως στὶς σχέσεις τους πρὸς τὰ γεγονότα, ποὺ γρήγορα ἔπρεπε νὰ συμβοῦν. γ) Περιέλαβε στὸ σχέδιό του εἰκόνες ποικίλων ἄλλων δευτέρας τάξεως δυνάμεων καὶ παραγόντων, ποὺ ἐπηρεάζουν τὸ δρᾶμα τοῦ μέλλοντος τοῦ κόσμου. δ) Σὰν ἀληθινός προφήτης ἐπιδιώκει νὰ παρηγορήσῃ καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ, μπροστὰ στὴν τρομερὴ δοκιμασία, γιὰ νὰ κρατήσῃ τὴν πίστι του καὶ τὴν ὑπομονὴ του¹¹.

“Οποια ἄποψι κι' ἦν ἀκολουθήσῃ κανεῖς γιὰ τὴν γένεσι καὶ τὴν σύνθεσι τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως, δπως ἔχομε τὸ κείμενο αὐτὸ σήμερα προέρ-

10. Τὰ κείμενα στὴν νέα Ἑλληνικὴ παίρνω πάντοτε ἀπὸ τὸν Σεφέρη.

11. The Apoclypse of John, Baker Bookhouse, Grand Rapids, Michigan, 1967², σελ. 239-40.

χεται ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ α' αἰώνος, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ, ὁ ὄποῖος ἀξίωσε ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του νὰ λατρευθῇ ὡς *Dominus et Deus* (Κύριος καὶ Θεός)¹². "Ἡδη ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Αὐγούστου, ἡ αὐτοκρατορικὴ πολιτικὴ ἐπεδίωξε νὰ ἐπιβάλῃ σ' δὲλη τὴν αὐτοκρατορία μιὰ θρησκευτικοπολιτικὴ λατρεία, ποὺ θὰ ἔξασφάλιζε κάποιαν ἐνότητα στὸ ἀπέραντο ρωμαϊκὸ κράτος, ποὺ ἀπειλούσαν σοβαροὶ ἔξωτερικοὶ καὶ ἔσωτερικοὶ κίνδυνοι. Ὦρισμένοι αὐτοκράτορες δὲν ἐπίεσαν ἔντονα πρὸς τὴν κατεύθυνσι αὐτῆς. "Ἄλλοι διως, δπως ὁ Καλιγούλας, ὁ Νέρων καὶ ὁ Δομιτιανὸς ἀπαιτησαν ἀπὸ τοὺς διοικητὲς τῶν ἐπαρχιῶν τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σχετικοῦ αὐτοκρατορικοῦ Διατάγματος.¹³ Ποιές συνέπειες είχε γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς ἡ ἄρνησις τῆς ἀναγνωρίσεως μιᾶς τέτοιας σημασίας στὴν κρατικὴ ἔξουσία βλέπουμε δχὶ μόνο στὰ φοιβερὰ γεγονότα τοῦ Ἰουλίου τοῦ 64 μ. Χ. στὴν Ρώμη ἐπὶ Νέρωνος, ἀλλὰ καὶ, λίγο μετά τὴν βασιλεία τοῦ Δομιτιανοῦ, στὴν ἀλληλογραφία τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ μὲ τὸν διοικητὴ τῆς Βιθυνίας Πλίνιο τὸν Νεώτερο, τὸ 112 μ. Χ., στὴν ἐπαρχία τῆς Βιθυνίας. "Ἡ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἄρνησις νὰ ἀποδώσουν θεῖες ἰδιότητες στὴν κρατικὴ ἔξουσία κατέταξε τὴν Ἐκκλησία στὶς ἀπηγορευμένες ἑταρίες (*Societates Illicitae*), πρόγμα ποὺ καθιστοῦσε τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας «διὰ τὸ δνομα», δηλ. γιὰ τὴν ἰδιότητά τους σάν χριστιανῶν, ὑπεύθυνα ἔναντι τοῦ ποινικοῦ Νόμου δχὶ μόνο ἐπὶ «ἀθεότητι» ἀλλὰ καὶ γιὰ προσβολὴ κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους¹⁴. "Ο πατήρ M. E. Boismard (*Notes sur l' Apocalypse*, R. B., LVI, 1049, LIX, 1952), καθηγητὴς στὴν Βιβλικὴ Σχολὴ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀκολουθῶντας τὸν Renan κι' ἄλλους παλαιότερους μελετητὲς τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως, προτείνει πῶς τὸ βιβλίο ἔχει συσταθῆ σὲ δύο στάδια, ποὺ σχετίζονται μὲ δυὸ διοικεὶς βαθείες κρίσεις μέσα στὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ α' αἰώνος: ἡ μιὰ κρίσις καὶ τὸ πρῶτο στρόμα τοῦ βιβλίου σχετίζονται μὲ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νέρωνος, τὴν αὐθάδεια αὐτοῦ τοῦ θηρίου, τὰ μαρτύρια τῆς Ἐκκλησίας, τὸν θάνατο τοῦ θηρίου καὶ τὶς φήμες ποὺ ἐκυκλοφόρησαν πῶς δὲν ἐφονεύθηκε πραγματικά, ἀλλὰ πῶς πληγωμένος κατέφυγε στοὺς Πάρθους καὶ θὰ ξαναγυρίσῃ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Πάρθων γιὰ νὰ πάρῃ ἐκδίκησι, προκαλώντας καινούργιες καταστροφές ἀπειργράπτου ἐκτάσεως. "Ἡ ἄλλη κρίσις καὶ τὸ δεύτερο στρόμα τοῦ βιβλίου σχετίζονται μὲ τὴν περίοδο τοῦ τέλους «τῆς τοῦ Δομιτιανοῦ ἀρχῆς»,

12. B. Charles, *Revelation*, σελ. XCII—XCVIII. Π. Μπρατσιώτου, "Ἐνθ' Ανωτ., σελ. 32-33.

13. B. L. Cergaux—J. Tondreau, *Le culte des souverains dans la civilisation gréco-romaine*, Tournai, 1957.

14. Περὶ ἀπότομοῦ ἀκτενῶν βλ. τὴν μελέτη μου «Ο Χαρακτήρ τῶν πρώτων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας Διεργμῶν καὶ ἡ περὶ τῶν Χριστιανῶν 'Ἀλληλογραφία τοῦ Πλινίου μετά τοῦ Αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ», Βιβλικὰ Μελετήματα, τεύχος Β', ἔκδ. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 1971, σελ. 273-310.

ὅπως γράφει ὁ Εἰρηναῖος. Οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ θηρίου στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἡσαν πιὸ αὐθάδεις καὶ πιὸ ἀπαιτητικές. Στὴν ρωμαϊκὴ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀσίας ἡ Πέργαμος ἦταν τὸ κατ' ἔξοχὴν κέντρο τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας· γι' αὐτὸ δό τόπος ὀνομάζεται στὴν Ἀποκάλυψι «δό θρόνος τοῦ σατανᾶ... ὅπου δ σατανᾶς κατοικεῖ» (2,13).

Ο καθένας ἀντιλαμβάνεται γιατὶ δὲ Ἰωάννης, ζώντας ὑπὲρ αὐτὲς τὶς συνθῆκες, μέσα σὲ μιὰ τέτοια τρομακτικὴ σύγκρουσι, παρουσιάζει τὸ θέμα του στὴν μορφὴ ἐνὸς δράματος κοσμικῶν διαστάσεων καὶ ὑπαρξιακοῦ—προσωπικοῦ, θά δέλεγε κανείς, λειτουργικοῦ χαρακτήρος. Είναι πεπεισμένος διτὶ ἡ κρίσις θὰ ἐπιδεινωθῇ στὸ μέλλον, διτὶ ἡ πίεσις τῆς αὐτοκρατορικῆς ἔξουσίας θὰ γίνη καταθλιπτικῶτερη, δπως είναι πεπεισμένος καὶ γιὰ τὴν ἀπάντησι τοῦ Θεοῦ σὲ μιὰ τέτοια πρόκλησι. Ή Ἐκκλησία πρέπει νὰ σταθῇ πιστὴ στὸ παρόν καὶ νὰ ἔτοιμασθῇ γιὰ τὸ χειρότερο. Γι' αὐτὸ δὲ Προφήτης στὰ τρία πρῶτα κεφ. τοῦ ἔργου του παραβέτει ἐπτὰ Ἐπιστολὲς πρὸς τὶς ἐπτὰ Ἐκκλησίες τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀσίας, σὰν ἀντιπροσωπευτικὲς τῆς δῆλης Ἐκκλησίας. Στὶς Ἐπιστολὲς αὐτὲς τονίζεται διτὶ δὲ Χριστὸς περπατᾷ ἀνάμεσος στὶς Ἐκκλησίες Του, βλέπει καὶ ἀκούει τὰ πάντα. Βλέπει τὸ μαρτύριο αὐτῶν ποὺ τοῦ μένουν πιστοί. Γι' αὐτὸ δὲ ἐπωδός, στὸ τέλος κάθε Ἐπιστολῆς, είναι: «Τῷ νικῶντι δῶσω αὐτῷ φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς...» «Ο νικῶν οὐ μὴ ἀδικηθῇ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ δευτέρου» «τῷ νικῶντι δῶσω αὐτῷ τοῦ μάννα τοῦ κεκρυμμένου» καὶ οὕτω καθ' ἔχεις. Ἐπίσης, βλέπει τὴν δειλία ἄλλων, τοὺς συμβιβασμούς, τὴν ἔκπτωση ἢ τὴν χλιαρότητα. Αὐτὴ είναι, θᾶλεγε κανείς, ἡ Πρώτη Πρᾶξις τοῦ Δράματος σὲ ἐπτὰ Εἰκόνες.

Στὴν συνέχεια, κεφ. 4-5, τὸ σκηνικό ἀλλάζει. «Ἀπὸ τὴν γῆ, τὶς ἀντίθετες πιέσεις καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἀγίων, μεταφερόμεθα στὸν οὐρανό. Ἔδω δὲ κατάστασις είναι διαφορετική. Περιγράφεται δὲ θρόνος τοῦ Θεοῦ, ποὺ περιβάλλεται ἀπὸ παράξενα στὴν ἐμφάνισι δυτα, ἀπὸ ἀγγελικές δυνάμεις καὶ ἀπὸ τοὺς Πρεσβυτέρους. Τὸ ἐσφαγμένο Ἀρνίο, δὲ Θεός τῆς ἀγάπης, είναι θρονιασμένος στὸ κέντρο τοῦ Σύμπαντος, καὶ ὑμνεῖται ἀπὸ τὶς οὐράνιες δυνάμεις καὶ τοὺς Μάρτυρες, τῶν ὁποίων οἱ ψυχὲς είναι συναθροισμένες κάτω ἀπ' τὸ οὐράνιο θυσιαστήριο:

«Είναι ἄξιος
τὸ ἄρνι τὸ σφαγμένο
νὰ λάβει τὴ δύναμη
καὶ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ σοφία
καὶ τὴν ἔξουσία καὶ τὴν τιμὴ
καὶ τὴ δόξα καὶ τὴν εὐλογία» (5,12).

«Η οὐράνια αὐτὴ λειτουργία είναι γιὰ τὸν προφήτη τῆς Ἀποκαλύψεως ἡ πραγματικότης τοῦ κόσμου πίσω ἀπ' τὰ φαινόμενα. Είναι ἡ κυριαρχία τῆς

άληθειας τοῦ Θεοῦ, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Ἀρνίου εἶναι τὸ ἀληθινό μὲ τὴν βιβλική ἔννοια, δηλ. τὸ γνήσιο καὶ αὐθεντικὸ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ψεύτικο καὶ νόθο. Ἡ κυριαρχία τοῦ Θηρίου κατὰ τὸ παρὸν εἶναι περιπτωτική, προσωρινή καὶ ἐπιφανειακή. Τὰ ἡνία τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἴστορίας βρίσκονται στὰ χέρια τῆς παντοδυνάμου ἀληθειας καὶ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἔννοια τῆς οὐράνιας λειτουργίας, νῦ δεῖξη δηλ. τὸ ἀόρατο ἀκόμη ἄλλα γνήσιο καὶ αὐθεντικὸ νόημα τῆς ἴστορίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν νοθεία καὶ τὸ ψέμα ποὺ δείχνουν πῶς κυριαρχοῦν μέσα στὴν δρατή πορεία της. Γρήγορα θ' ἀρχίστη ἡ διαδικασία τῆς θείας δίκης ἐπὶ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀδίκίας. Ἡ ἀληθινὴ ἴστορία τοῦ κόσμου θ' ἀρχίσῃ μὲ τὴν βασιλεία τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ ποὺ στὴν θεολογικὴ χριστιανικὴ γλώσσα δονομάζομε «εξαγατα» δὲν εἶναι τὰ «εξαγατα» τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἴστορίας. Στὴν πραγματικότητα, τὰ «εξαγατα» σημαίνουν τὸ τέλος τοῦ Σατανᾶ καὶ τὸν ἀντιθέων δυνάμεων μέσα στὴν ἴστορία καὶ τὴν ἀνθρώπινη ζωή. Μὲ τὰ «εξαγατα», ἀκριβῶς, δό κόσμος κι' ἡ ἴστορία ἀρχίζουν τὴν ἀληθινή τους ζωὴ καὶ πορεία. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τὴν μιὰ περίοδο τοῦ κόσμου στὴν ἄλλη παρουσιάζεται φοβερά ἐπώδυνη.

Ἡ θεία δίκη ἐπὶ τῆς νοθείας καὶ τοῦ ψεύδους ἐκφράζεται μὲ τὶς πληγὲς καὶ μὲ τὰ «αδεινά» ποὺ θᾶρθουν κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς ἐπάνω στὴν ἀνθρωπότητα σὲ μιὰ σειρά τριῶν ἐπτάδων. Στὴν ὑβρι κατὰ τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἐκδηλώνεται δχι μόνο στὶς ἀσεβεῖς, αὐθάδεις καὶ γελοίες διακηρύζεις τοῦ Θηρίου, στὰ καμώματά του καὶ τὶς τερατουργίες του, μὲ τὶς δποῖες παρασταίνει τὴν παντοδύναμη θεότητα, ἄλλα καὶ στὰ καθημερινά μαρτύρια τῶν ἀγίων τοῦ «Υψίστου», ποὺ δὲν ὑποκύπτουν στὶς ἀπατήσεις του, ἡ ἀπάντησις τοῦ οὐρανοῦ ἔρχεται στὰ κεφ. 6-17 σὲ μιὰ σειρά πληγῶν καὶ δεινῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ποὺ ἐκτοξεύονται στὴν τάξι τριῶν ἐπτάδων. Οἱ ἐπτὰ σφραγίδες ἀνοίγονται ἡ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη, καὶ τρομερά δεινά, φυσικά καὶ κοινωνικά, ἔρχονται ἐπάνω στοὺς ἀνθρώπους. Τὸ ἴδιο γίνεται, ἐν συνεχείᾳ, μὲ τὶς ἐπτὰ σάλπιγγες καὶ τὶς ἐπτὰ φιάλες. Κάθε σάλπιγγα ποὺ ἥχει, κάθε φιάλη ποὺ ἐκποματίζεται σημαίνει μιὰ καινούργια συμφορά, μιὰ τρομερὴ ἀναστάτωσι μέσα στὴν φύσι, ἡ φρικαλέες πολεμικὲς συγκρούσεις μὲ ἀμέτρητα θύματα. Ἀναιφέρομε, χαρακτηριστικά, μιὰ συμφορά ἀπὸ κάθε σειρά, γιὰ νὰ ἀναμνησθοῦμε τὴν ἔκτασι τῶν δεινῶν, ποὺ προβλέπει δ προφήτης, τὸν τρόπο μὲ τὸν διατυπώνει κάθε φορά τὸν δραματικὰ ἀσυνήθιστο καὶ πρωτόφαντο χαρακτῆρα τῆς συμφορᾶς, μαζὶ δὲ μ' αὐτὰ νὰ πάρωμε μιὰ ἵδεα τῆς συγκλονιστικῆς του φαντασίας, ποὺ ἔχει πάντοτε τὴν ἀφετηρία καὶ τὶς ρίζες τῆς στὴν Παλαιά Διαθήκη: «Καὶ εἶδα, ὅταν ἀνοίξει τὴ σφραγίδα τὴν ἔκτη, ἔγινε μέγας σεισμός, κι' ὁ ἥλιος ἔγινε μαδρος σὰν ὑφασμα τρίχινο, καὶ τὸ φεγγάρι ὀλόκληρο σὰν τὸ αἷμα· καὶ τ' ἀστρα τ' οὐρανοῦ ἔπεσαν στὴ γῆς, σὰν τὴν ἀγριοσυκιὰ ποὺ σειέται ἀπ' τὴν ἀνεμοζάλη καὶ ρίχνει τὸ χειμωνιάτικο καρπό της· κι' ὁ οὐρανὸς χάθηκε σὰν τὸ βιβλίο τὸ τυλιχτάρι πῶς τὸ τυλίγεις, καὶ κάθε βουνὸ καὶ νησὶ κινή-

θηκαν ἀπὸ τὸν τόπο τους. Καὶ οἱ βασιλιάδες τῆς γῆς καὶ οἱ μεγιστάνες καὶ οἱ χιλίαρχοι καὶ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ δυνατοί καὶ ὁ κάθε δοῦλος κι' ἐλεύθερος κρύφτηκαν στὰ σπήλαια καὶ στὰ βράχια τῶν βουνῶν· κι' ἔλεγαν στὰ βουνά καὶ στὰ βράχια: «Πέσετε ἀπάνω μας καὶ κρύψετε μας ἀπὸ τὸ πρόσωπο ἐκείνου ποὺ κάθεται στὸ θρόνο κι' ἀπὸ τὴν ὄργῃ τοῦ Ἀρνιοῦ· γιατὶ ἥρθε ἡ μέρα ἡ μεγάλη τῆς ὄργῆς τους καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ βαστάξει;» (6,12 - 17).

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἑκτῆς σάλπιγγος δὲν σχετίζεται μὲν φυσικὲς καταστροφές ἀλλὰ μὲ τὴν εἰσβολὴν ἐνὸς ἀπίθανου σὲ ἀριθμὸ καὶ δύναμι στρατοῦ, ποὺ ξεκινάει ἀπ' τὴν Παρθία, κι' ἔρχεται νὰ καταστρέψῃ τὴν ρωμαϊκὴ οἰκουμένη: «... Καὶ τὰ στρατεύματα τὸ ἵππικὸ εἴταν δυὸ μωριάδες· ἄκουσα τὸν ἀριθμὸ τους. Καὶ εἶδα σὲ ὅραμά μου καὶ τ' ἄλογα καὶ τοὺς καβαλάρηδες ἔτσι: φορούσαν θώρακες πύρινους καὶ ὑακίνθινους καὶ θειαφένιους· καὶ τὰ κεφάλια τῶν ἀλόγων εἴτανε σὰν τοῦ λιονταριοῦ· κι' ἀπὸ τὰ στόματά τους βγαίνει φωτιά καὶ καπνός καὶ θεάφι... ή ἔξουσία τῶν ἀλόγων εἴταν στὸ στόμα τους καὶ στὶς οὐρές τους· γιατὶ οἱ οὐρές τους εἶναι δμοιες μὲ φίδια, κι' ἔχουν κεφάλια καὶ αὐτὰ βλάφτουν» (9,16 - 19).

Ἡ ἔβδομη φιάλη συνδέεται μὲ φυσικὰ καὶ πολιτικὰ γεγονότα: «Καὶ ὁ ἔβδομος ἔχει τὸ τάσι του στὸν ἀέρα· καὶ βγῆκε μὰ δυνατὴ φωνὴ ἀπὸ τὸ ναὸ κι' ἀπὸ τὸ θρόνο καὶ εἶπε: «Ἔγινε!». Κι' ἔγιναν ἀστραπές καὶ φωνὲς καὶ βροντές καὶ σεισμὸς μεγάλος... Καὶ κόπτηκε ἡ μεγάλη πολιτεία σὲ τρία κομμάτια κι' οἱ πολιτεῖς τῶν ἐθνῶν γκρεμίστηκαν. Καὶ ἡ μεγάλη Βαβυλώνα (ἐννοεῖ τὴν Ρώμη), τότε θυμήθηκε ὁ Θεὸς νὰ τῆς δώσει τὸ ποτήρι τοῦ θυμῷ μένοντον κρασιοῦ τῆς ὄργῆς του. Κι' ἔφυγε τὸ κάθε νησὶ καὶ χάθηκαν τὰ βουνά. Καὶ χαλάζι χοντρὸ ὡσάν τὸ τάλαντο ἔπεσε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πάνω στοὺς ἀνθρώπους... Καὶ ἥρθε ἔνας ἀπὸ τοὺς ἔφτα ἀγγέλους ποὺ κρατούσαν τὰ ἔφτα τάσια, μοῦ μύλησε καὶ μοῦ εἶπε: «Ἐλα, θὰ σοῦ δείξω τὴν κρίση τῆς μεγάλης πόρνης ποὺ κάθεται στὶς δχθες τῶν πολλῶν νερῶν, μ' αὐτὴν πορνεύτηκαν οἱ βασιλιάδες τῆς γῆς, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς γῆς μέθυσαν ἀπὸ τὸ κρασὶ τῆς πορνείας τηροῦ» (16,17 - 17,2).

Ἐδῶ πρέπει νὰ σταθοῦμε γιὰ νὰ πούμε δύο λόγια γιὰ τὴν ἔννοια αὐτῶν τῶν «πληγῶν». Ο μελετητής τῶν κεφ. 6 - 17 τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως, ὅπου περιγράφονται αὐτές οἱ τρομακτικὲς πληγὲς ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος, βρίσκεται μπροστά σὲ μεγάλη ἀπορία. Τοῦ γεννιῶνται πολλὰ ἐρωτήματα. Νὰ μερικὰ ἀπ' αὐτά: 1) Ἀφοῦ τὸ Ἀρνίον, ἡ ἐσταυρωμένη ἀγάπη τοῦ θεοῦ, κάθεται στὸ θρόνο τοῦ Σύμπαντος, ἀποτελεῖ τὸ νόμα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας, πῶς εἶναι δυνατὸ ἀπὸ τὸν ίδιο αὐτὸ θρόνο νὰ ἔρχωνται τέτοιες καταστροφές ἐπάνω στὸν κόσμο; Ποιὰ εἶναι στὸν νοῦ τοῦ προφήτου ἡ ἔννοια τῶν πληγῶν αὐτῶν;¹⁵ 2) Ποιὰ σχέσι ἔχει ἡ φύσις μὲ τὴν ἱστορία

15. Ο Ρενάν παρουσιάζει, κατὰ τρόπο τυπικό, τὴν θεολογικὴ σύγχυσι ποὺ ἔδη μιουργήθηκε στὸ μυαλὸ πολλῶν μελετητῶν τῆς Ἀποκαλύψεως ἐξ αἰτίας τῶν πληγῶν

στήν είκόνα τοῦ προφήτου γιὰ τὸν κόσμο; 3) Γιατὶ, πρὸ τοῦ ἐρχομοῦ τῆς βασιλείας τοῦ Μεσσίου, τὸ κακό, ἀντὶ νὰ μειωθῇ, ὑψώνει μὲν μεγαλύτερο θράσος τὸ κεφάλι του σὲ μιὰ τελική, μὲ δῆλες τις δυνάμεις του, ἔξδρμησι κατὰ τὸν Θεόν; 4) Γιατὶ ἡ τριπλὴ σειρά τῶν πληγῶν; Δὲν θάρκοῦσε μιὰ μόνο σειρά; Τί ἀπ' δλα αὐτά είναι ἀποκαλυπτικὴ ποίησις καὶ φαντασία, καὶ τί εἶναι πραγματικότης στὸ νοῦ τοῦ προφήτου;

Ἡ ἀπάντησις σὲ τέτοια ἐρωτήματα δὲν εἶναι καθόλου εὐκολη. Στὰ 'Υπομνήματα βρίσκει κανεὶς ἐν ἐκτάσει τοὺς λόγους ποὺ δημιουργοῦν τις δυσκολίες στὴν ἐρμηνεία τοῦ βιβλίου¹⁶. 'Ανάγλυφα βλέπει κανεὶς τις δυσκολίες αὐτὲς μέσα στὴν ἱστορία τῆς ἐρμηνείας τῆς 'Ἀποκάλυψεως, δταν παρακολουθῇ τὴν συσχέτισι εἰκόνων καὶ μορφῶν τοῦ βιβλίου τῆς 'Ἀποκάλυψεως μὲ γεγονότα καὶ πρόσωπα τῆς ἐποχῆς τῶν ἐρμηνευτῶν¹⁷.

Ἐνεκα τῶν δυσκολιῶν αὐτῶν δὲν ὑπάρχουν ἐκκλησιαστικά ἀναγνώσματα ἀπὸ τὴν 'Ἀποκάλυψη. 'Οπως σημειώνει κι' ὁ Σεφέρης: 'Χρειάζεται καλὴ γνώση καὶ ἔξοικείωση μὲ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Καινή,

αὐτῶν. Σ' ἔνα σημεῖο, σὰν καλοβαλμένος ἀστός, δηλῶνει μὲ τὴν χαρακτηριστική του καλλιέπεια: «Δὲν ἡταν ἡ 'Ἀποκάλυψη μὲ τὶς ἀπειλὲς τῆς ἀλλά ὁ γλυκός, ἀπαλός καὶ ταπεινὸς λόγος τοῦ Ἰησοῦ ποὺ ἔξαπλωσε τὸν χριστιανισμὸ σ' ὅλο τὸν κόσμον» (σελ. 239). Παρακολοῦ διμος, μετὰ ἀπὸ τὴν πολὺ ἀμφισβητούμενη στὶς ἡμέρες μας δήλωσι του πὼς «ῳ 'Αντίχριστος ἔσπει νά μᾶς φοβίζει» (σελ. 240), ἔρχεται νά ἀναγνωρίσῃ πάς αμέ τὸν 'Οραματιστὴ τῆς Πάτμου... ἀνακαλύπτει τὸ ἰδεῶδες καὶ πιστοποιούμε διτὶ τὸ ἰδεῶδες θά πραγματοποιηθῇ μιὰ μέρα. 'Ανάμεσα ἀπὸ τὰ σύννεφα τοῦ σύμπαντος σὲ ἐμβριωδῆ κατάστασι, διακρίνομε τὸν νόμους τῆς ζωῆς, τὴν συνείδηστ τοῦ δυντος ν' αἰξῆνται ἀδιάκοπα καὶ τὴν δυνατότητα μιᾶς καταστάσεως δπου δλοι θά βρεθούν μ' ἔνα θετικὸ δν (τὸν Θεό)... 'Οποιαδήποτε κι' ἀν είναι ἡ μορφὴ ὑπὸ τὴν δποιν διακενάς ἀντιλαμβάνεται αὐτῇ τὴν μελλοντική ἔλευσι τοῦ ἀπολύτου, ἡ 'Ἀποκάλυψη δὲν είναι δυνατὸν παρὰ νά μᾶς ἀρέσει. 'Εκεράζει συμβολικὰ τὴν βασικὴ αὐτὴ σκέψη δτὶ ὁ Θεὸς ὑπάρχει, ἀλλὰ κυρίας δτὶ θά ὑπάρχει. 'Η γραμμὴ μέστα σ' αὐτῷ είναι βαρειά, ἡ περιμέτρος ἀσφάρης. Είναι τὸ χονδροειδὲς μολύβδη ἐνὸς παδιοῦ ποὺ χαράζει μ' ἔνα ἐργαλείο, ποὺ δὲν ἔρει νά σχεδιάσῃ, μιὰ πόλι, ποὺ ποτέ του δὲν τὴν είδε. 'Η ἀφέλης του ζωγραφιῶ τῆς πόλεως τοῦ Θεού, ἔνα μεγάλο πατιγνῖδι ἀπὸ χρυσὸ καὶ μαργαριτάρια, δὲν πανεὶ ἀπὸ τοῦ νά είναι ἔνα στοιχεῖο τῶν δυνείρων μαζὶ (σελ. 240-241).

16. Περὶ τῶν μεθδῶν ἐπηγγήσεως (Σύγχρονος ἴστορική - 'Εσχατολογικὴ μέθοδος—Χιλιαστικὴ μέθοδος—Φιλολογικὴ Μέθοδος [άρχικη φιλολογική, κριτικὴ φιλολογική]: (α) περὶ ἐκδόσεων τοῦ ἔργου ὑπόθεσις; β) περὶ πηγῶν ὑπόθεσις; γ) περὶ ἀποσπασμάτων ὑπόθεσις]—'Η παραδεδομένη, ἴστορικὴ μέθοδος—ἡ Θρησκειοϊστορικὴ μέθοδος—'Η φιλοσοφικὴ μέθοδος—'Η φιλολογικὴ μέθοδος τῶν καιρῶν μαζὶ βλ. Ch a r l e s, 'Ἐνθ' 'Ανωτ., σελ. C IXXXIII ἐξ. Π. a. v. Μ π ρ α τ σ ι ω τ ο υ, 'Υπόμνημα, σελ. 38 ἐξ.

17. Είναι γνωστοὶ οἱ μεταξὺ τῶν παλαιοτέρων 'Ελλήνων ὑπομνηματιστῶν τῆς 'Ἀποκάλυψεως συσχέτισμοι τοῦ Θηρίου καὶ τῶν πληγῶν τῆς 'Ἀποκάλυψεως πρὸς τὸν Μεσάμεθ καὶ τὸ 'Ισλάμ ('Αρβία), εἴτε πρὸς τὸν Σουλτάνο τὴν ἀκόμη καὶ τὸν Πάπα τῆς Ρώμης κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τὴν περίοδο τοῦ ἀλυτρωτισμοῦ (Κύριλλος ὁ Πατρεύς, 'Ανθίμιος 'Ιεροσαλύμων, 'Απ. Μακράκης κ. ἄ.). Βλ. περισσότερα στὸν Π. Μ π ρ α τ σ ι ω τ η, σελ. 47-50.

χωρίς νά λογαριάσω πώς άπό τό τέλος τοῦ Ιου αιώνα ώς τά σήμερα, πρέπει νά χάθηκαν νοήματα πολλάδιν συμβόλων, πού είταν οίκεια τὸν καιρὸν ἐκεῖνο, καὶ πώς ἡ ποιητικὴ (χρησιμοποιῶ τὸν δρό μὲ τὴν γενικότατη σημασία) ἀντίληψη τῶν ἀνθρώπων ἄλλαξε σημαντικὰ μέσα σὲ εἴκοσι αἰώνες¹⁸. Ὅπο τις προϋποθέσεις αὐτές, ἡ ἀπάντησις στὰ παραπάνω ἔρωτήματα είναι δυνατή μὲ δλες τίς ἀπαιτούμενες ἐπιφυλάξεις.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα, ποὺ είναι τὸ νόημα τῶν πληγῶν ποὺ ἔξαπολύουν ἐπάνω στὸν κόσμο οἱ ἐπτά σφραγίδες, οἱ ἐπτά σάλπιγγες καὶ οἱ ἐπτά φιάλες¹⁹. Φυσικά δὲν είναι αὐτῆς τῆς ὥρας ἡ ἐξήγησις τῆς καταγωγῆς εἰτε τῶν δεινῶν στὸ τέλος τῆς ἱστορικῆς περιόδου ποὺ διανύομε εἰτε τῶν ἐπτάδων, ποὺ κυριαρχοῦν στὸ βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως. Οἱ πρῶτες ρίζες αὐτῶν τῶν συμβόλων βρίσκονται στὸ βαθύλωνιακὸ ἔπος περὶ Δημιουργίας: Στὸ τέλος τῆς ἱστορίας θὰ ἐπαναληφθῇ κατὰ κάποιο τρόπο ἡ γνωστὴ ἄπ' τὸ ἔπος τῆς Δημιουργίας πάλι μεταξὺ τάξεως καὶ ἀγαθοῦ ἀφ' ἐνός, χάους καὶ κακοῦ ἀφ' ἐτέρου. Ἐξ ἀλλου, δποιαδήποτε κι' ἄν είναι ἡ ἱστορία τῶν ἐπτάδων, ὅσονδήποτε κι' ἄν θηθελαν καταταγῆ σ' ὠρισμένο φιλολογικὸ ἀποκαλυπτικὸ τύπο, οἱ τρεῖς ἐπτάδες τῶν πληγῶν, ποὺ καταλαμβάνουν τὸ κεντρικὸ μέρος τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως σημαίνουν: 1) Πάως ὁ Ἱωάννης δὲν ὑποτιμᾷ καθόλου τὴν δύναμι τοῦ κακοῦ· δίνονται σκληρές μάχες καὶ φοβεροὶ ἀγῶνες διεξάγονται γιά

18. 'Ἐνθ' Ἀνωτ., σελ. 11 - 12.

19. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἐπτά, ἐν γένει, βλ. *The Interpreter's Dictionary of the Bible* (seven, seventh, seventh, up to the M. H. Pope). 'Ἐδῶ πρέπει νά ἀναφερθοῦμε ἀφ' ἐνὸς μὲν στοὺς συσχετισμοὺς τοῦ ἀριθμοῦ ἐπτά τῆς διηγήσας περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου (Γένεσις καφ. 1) πρὸς τὴν γενεαλογία τοῦ Χριστοῦ στὸν Ματθαῖο καὶ στὸν Λουκᾶ, ἀφ' ἑτέρου δὲ στὴν Πατερικὴ θεολογία περὶ «ἀγδόνης ἡμέρας», ποὺ είναι ἡ Κυριακή, ὁ ἐσχατολογικὸς χρόνος τοῦ Μεσσίου καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ γιά μὲν τὸ πρώτο θέμα βλ. Jean Daniellou, *Bible et la Liturgie*, Paris, 1958 [«Οἱ πρόγονοι τοῦ Χριστοῦ κατατάσσονται πρέματα σὲ ἔξη ὀμάδες μὲ ἑπτὰ πρόσωπα τῆς καθεμιᾶς». Ετοι δ ἡ Χριστὸς παρουσιάζεται σὰν εἰσηγητής τοῦ ἐβδόμοντος αἰώνους τοῦ κόσμου, σὰν νά είναι ὁ ἴδιος αὐτὸς ὁ ἐβδόμος αἰώνας. «Οἱ τέτοια είναι νά ἔννοια αὐτῆς τῆς κατατάξεως είναι σαφές. Ἡδη τὸ Βεβλίο τῶν Παραλειπομένων, στὶς γενεαλογίες τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Νώε, κατατάσσει τοὺς ἀπογόνους των μὲ τὸν συμβολικὸ ἀριθμὸ τῶν ἐβδομήντα. Αὐτές οἱ κατὰ ἐπτάδες κατατάξεις είναι προφανῶς σκόπιμες. Αὐτή πού μᾶς δίνει ὁ Ματθαῖος είναι μά ἐφαρμογὴ τῆς συμβολικῆς χρονολογίας τῆς ἱερᾶς ἐβδομάδος στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ἡ γενεαλογία στὸ Λουκᾶ είναι ἐπίσης θεμελιωμένη στὸν ἀριθμὸ ἐπτά, ἀλλὰ κατὰ διάφορο τρόπο: περιλαμβάνει ἐβδομήντα ἑταῖ πρόσωπα ἀπό τοῦ Ἀδάμ μέχρι τοῦ Χριστοῦ... Αὐτήν τὴν ἐμμνεία ἡ πρὸς ἐβδομάδους ἐπιστολὴ πάει νά τὴν δικαιώσῃ δείχνοντας διτὴ ἡ ἐβδόμη ἡμέρα ἔχει αὐτήν τὴν προφητικὴ ἔννοια (3, 7-4, 11) ... Πέραν, λοιπόν, τῆς ἀναπαύσεως τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν τάξη τῆς δημιουργίας, καὶ τῆς ἀναπαύσεως τοῦ Ἰσραὴλ μέσα στὴν τάξη τῆς Π. Δ., ὑπάρχει μά τριτὴ ἀνάπτωσις» (σελ. 311-313)], για δὲ τὸ δεύτερο τὴν λαμπρὴ μελέτη τοῦ Δ. Α. μ. Τ. σ. ἀ μ. η, 'Ἡ Ἐβδότη Ἡμέρα, Θεσσαλονίκη, 1973. Αὐτὸ πού πρέπει νά σημειωθῇ ἐδῶ, ἰδιάίτερα, είναι ἡ μέσα στὴν Κ. Διαθήκη μετάβασις ἀπό τὸ Ιουδαϊκὸ Σάββατο στὴν χριστιανικὴ Κυριακή, ἀπό τὴν ἐβδόμη ἡμέρα στὴν δύδον.

τήν καταστροφή τοῦ κακοῦ. 2) Οἱ τρεῖς ἐπτάδες φάίνεται πώς ἔχουν σχέσι μὲ τὴν εὐκαρία γιὰ μετάνοια τῶν ἀνθρώπων ὑστέρα ἀπὸ κάθε σειρά πληγῶν. 3) Τὸ σημαντικότερο δῆμος γιὰ τὸν συγγραφέα, ποὺ ἀπευθύνεται κυρίως πρὸς ἀγωνιζομένους χριστιανοὺς μάρτυρες, εἶναι δι τοῦ οἱ πληγὴς αὐτές, διποὺς οἱ πληγὴς κατὰ τοῦ Φαραὼ τῆς Αἴγυπτου, ἀποτελοῦν «τὰ σημεῖα καὶ τέρατα» μιᾶς νέας Ἐξόδου ἀπὸ τὴν δουλεία, μιᾶς τελικῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ κάθε σκλαβιά. Εἶναι πέραν πάσης ἀμφιβολίας δι τοῦ δχι μόνο τὸ κύριο θέμα ἀλλὰ καὶ πάρα πολλές ἀπὸ τις λεπτομέρειες τῶν κεφ. 6 - 17 ἀποτελοῦν ἐπεξεργασία τοῦ θέματος τῆς Ἐξόδου τῶν Ἰσραηλίτων ἀπὸ τὴν δουλεία. Πολλοὶ σύγχρονοι ἐρμηνευτές τῆς Ἀποκαλύψεως σχετίζουν καὶ τὴν δλητικόνα τοῦ Ἀρνίου μὲ τὸ Ἀρνί τοῦ Πάσχα τῆς Ἐξόδου²⁰.

“Ἄν οὖν ὁ ἐρμηνευτής ἰδῇ σ” αὐτὸ τὸ ὑπόβαθρο τὶς τρεῖς ἐπτάδες τῶν πληγῶν—στὴν πιὸ γενικὴ τους, φυσικά, ἔννοια, κι’ δχι ἐν σχέσει μὲ διάφορα

20. Εἶναι πολὺ κοινὰ μέσα στὴν βιβλιογραφία τὰ περὶ ιουδαιοχριστιανισμοῦ τοῦ συγγραφέως τῆς Ἀποκαλύψεως. ‘ΟΡΕΙΝΑ ΒΙΒΛΙΑ τῆς Ἐβραικῆς ἀλαζονείας...’ Ο συγγραφέος κυττάζει τοὺς μὴ Ἐβραίους, ἀκόμη κι’ ἀποτελοῦντο στὸ Χριστό, ὡς θετὰ τάκνα, ὡς ἔνους παρεισακούς στὴν οἰκογένεια τοῦ Ἰσραὴλ, ὡς πληθεῖον, ποὺ τοὺς κάνουν τὴν χάριν νὰ πλησιάσῃ μιὰ ἀριστοκρατία. ‘Ο Μεσσίας του εἶναι οὐδιωτικά ὁ Ἐβραῖος Μεσσίας...’ Ολα αὐτὰ ἀπέχουν πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ Ἑναγγέλιο τοῦ Ἰησοῦ. ‘Ο συγγραφέος εἶναι πολὺ ἀξημένος. Τὰ βλέπει δῆλα νὰ βλέπῃ ἀνάμεστος ἀπὸ ἐννού πέπλο ἀποκληξίας ἢ πίσιο ἀπὸ τὴν λάμψη μιᾶς πυρκαϊδὸς (‘Ἐνθ.’ Ἀνωτ., σελ. 238-9). Κι’ ὁ Ἐνστρατιάδης, ἀπ’ τοὺς δικοὺς μας, δὲν ἐκατάλαβε καλά τὸ βιβλίο, καὶ γι’ αὐτὸ παρατηρεῖ πῶς «ἡ κεντρικὴ ἴδεις τοῦ λυρικοῦ τούτου ποιήματος ἦν ἡ στήριξ τῶν πιστῶν εἰς τὴν ἄρδην τοῦ Χριστοῦ πίστιν, ἀλλὰ κυρίως τὸ μίσος κατὰ τῶν Ρωμαίων... Καὶ τὸν ναὸν αὐτὸν ἐκαυσαν καὶ ἥφασαν οἱ Ρωμαῖοι: διὰ τὸν λόγον δὲ ἀκριβῶς τοῦτον τὸ μίσος τοῦ Ἰωάννου κατὰ τῶν Ρωμαίων ἦτο ἀσπονδον... δοσ καρδίας τραβεῖσται καὶ κοχλάζουσα ἀπὸ θυμόν καὶ δργῆν νὰ ἀναβιβαστῇ εἰς τὰ χειλὶα ἀξισχόστη σκληρὰ καὶ πικρὰ καὶ φοβερά καὶ εἰπεῖν καὶ ἀκόντιαι, ἀλλότρια τοῦ εἰσαγγελικοῦ πνεύματος καὶ ἀντάξια μανιονένης ἔβραικῆς γλώσσης, ἐπιζητούσης νὰ εδρῇ Ικανοποίησιν καὶ ἀνάπauσιν εἰς τοὺς χειμάρρους τῶν ἀνατριχιαστικῶν ἀράνων (σελ. 302- 308). ‘Εκεῖνος δῆμος, ἀπὸ τοὺς δικοὺς μας συγχρόνους συγγραφέες περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ ἀγίου Ἰωάννου, ποὺ ἔξεπέρα τάξις προηγούμενον σύγχυτον, αὐθαριστικὴ καὶ ἀγνοια τῶν πραγμάτων εἰς δι τοῦ ιδιαίτερα ἀφορᾶ τὴν χριστολογία τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ Κ. ΣΤ. Τ. Γεωργίου στὸ ἔργο του: «Η Ἀποκαλύψη τοῦ Ἰωάννου καὶ ὁ Συγγραφέος τῆς ὁ Καταχθόνιος», Ἀθῆναι, 1960. Οὕτω λίγο οὔτε πολὺ ὁ κ. Γεωργίου κατατάσσει τὸν συγγραφέον τῆς Ἀποκαλύψεως μεταξὺ τῶν Ἰωάννινῶν ἀποκαλυπτικῶν συγγραφέων, ποὺ ἐπερίμεναν ἔναν οδράνιο Μεσσία γιὰ τὴν πραγματοποίησι τῶν ιουδαϊκῶν ἔθνικῶν ἀλπίδων. ‘Ο Ἰωάννης τῆς Ἀποκαλύψεως, οὐσιαστικά, πολέματά τὸν Ἰησοῦ τῶν Εδαγγελίων. ‘Ανήκει στὴν ἀρχιερατικὴ καὶ φαρισαϊκὴ ἱεροσολυμιτικὴ τάξι, ποὺ ἐσταύρωσε τὸν Ἰησοῦν, τὸν κήρυκα τῆς συγγνώμης καὶ τῆς ἀγάπης ἀκόμη καὶ πρὸς τοὺς ἔχθρούς, ποὺ ἐσταύρωσαν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Τὸ «μηρίον γι’ αὐτὸν εἶναι δὲ Ἰησοῦς, διποὺς τὸν περιγράφουν οἱ Εδαγγελιστές. ‘Ο φυεδοπροφήτης εἶναι δὲ Βαπτιστής Ἰωάννης, οἱ τρεῖς Βάτραχοι εἶναι οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος, Ἰωάννης καὶ Παῦλος, καὶ «Βαθύλων» εἶναι γιὰ τὸν Ἰωάννη τῆς Ἀποκαλύψεως ἡ Ἐκκλησία!... Κατὰ τὸν κ. Γεωργίου, δῆλα αὐτὰ ἐπιτυγχάνει δὲ «καταχθόνιος» σ. τῆς Ἀποκαλύψεως χρησιμο-

έπι μέρους θέματα, πού συμπλέκονται με τὸ γενικό—μπορεῖ νὰ πῆ πώς οἱ πληγὲς αὐτές, θεολογικά, σημαίνουν τὴν κυριαρχία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ιστορίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἀνθρώπινες καὶ ὑπερανθρώπινες δυνάμεις, πού σὲ μιὰ ἀποφασιστικὴ τελικὴ φάσι τῆς ιστορίας ἀμφισβήτοῦν αὐτὴν τὴν κυριαρχία τοῦ Θεοῦ¹ καὶ αὐτὰ «τὰ σημεῖα καὶ τέρατα» εἶναι μιὰ τελικὴ πρόσκλησις τοῦ κόσμου γιὰ μετάνοια πρὸ παντὸς δικαίου καὶ κυρίως πῶς εἶναι ἡ προεξαγγελία τῆς τελικῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀγωνιστῶν κατά τοῦ κακοῦ ἐσφραγισμένων διπάδων τοῦ Ἀρνίου, κατά τὸν τύπο τῶν πληγῶν κατά τοῦ Φαραὼ καὶ τῶν Αἴγυπτίων. Σὲ τελικὴ ἀνάλυσι δηλ. αὐτές οἱ πληγὲς δὲν περιγράφονται γιὰ νὰ ἐμπνεύσουν τρόμο καὶ φόβο στοὺς κυμαινομένους καὶ ἀμφιταλαντευομένους χριστιανούς, ἀλλὰ ἐλπίδα καὶ θάρρος γιὰ τὴν ἐγγίζουσα ἡμέρα τῆς ἀπελευθερώσεως. Παραδόξως, οἱ πληγὲς αὐτές εἶναι μήνυμα ἐλπίδος.

Τό στοιχείο αυτό της ἐλπίδος γιὰ ταχεῖα ἀπελευθέρωσι σὲ συνάρτησι μὲ τὶς πληγὲς βλέπει κανεὶς στὶς περικοπὲς ἑκεῖνες τοῦ βιβλίου, ποὺ περιγράφουν τὴν οδράνια λειτουργία. Οἱ περικοπὲς αὐτὲς εἰναι ἀπόλυτα συναρ-

ποιώντας συνήθες διφορούμενες έννοιες και εικόνες, γιά νά ξεγελά τούς Χριστιανούς ἄλλα και τούς Ιουδαίους μή διμόφρονές του. Γ' αὐτὸ δ κ. Γεωργίου στολίζει τὸν ψευδο-προφήτη τῆς Ἀποκαλύψεως, δικαὶος συνήθως τὸν ἀποκαλεῖ, μὲ τὰ χειρότερα χρώματα. Γράφει γι' αὐτὸν διτὶ ιμετήλιμεν, τὸ φεῦδος, τὴν ἀπάτην, τὸν δόλον, τὴν κλοπὴν, τὴν παραχάραξιν, τὴν συσκότισιν, τὴν παρεμπίεναι, τὴν πλαστογραφίαν, τὴν ὑποκρισίαν, τὴν ἀσέβειαν, τὴν ἰταμότητα, τὴν ἀναίδειαν, τὴν βλασφημίαν, τὴν ἀσχημοσύνην, καὶ παρουσίας εἰς τὸν κόσμον τὸ εἰς τὰς χειρὰς ἡμῶν κείμενον, σατανικὸν ἀντόδιον ἔργον (σελ. 71). Παρακάτω, τὸν συγκρίνει πρὸς τὸν Ἰούδα γιά νά σημειώσῃ διτὶ τὸ Ἑγκλήμα τοῦ προδότου, συγκρινόμενο «πρὸς τὴν σατανικὴν καὶ εἰδεχθῇ κακουργίαν τούτου (τοῦ Ἰωάννου τῆς Ἀποκαλύψεως), ἀνάδεικνυται ὑψηλὸν λειτουργῆμα. . . Ἡ δηλ ὥς ἀνωτέρῳ σκηνοθεσίᾳ, ἐφιλοτεχνήθη. . . Για δυνηθῆ ὁύτος, κρυφίας, χωρὶς δηλαδή νά γίνη ἀντιληπτός ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ἀναγνῶστας του, νά ἐμπήξῃ τὸ στιλέτον εἰς τὴν καρδίαν Ἔκεινου, τὸν ὀνότον μιστεῖ θανατίσμος, καὶ ἔτι νά θανατώσῃ τὸν. . . Ἀδάντων!» (σελ. 81). Ο κ. Γεωργίου ἔγραψε πλήθης ἀνακριβεῖων γιά τὴν Ἀποκάλυψη, καὶ πάρα πολλές ὅμρεις γιά τὸν συγγραφέα τῆς. Ἀναφέρομε τὸ βιβλίο του ἐδώ δηλ γι' ἄλλο λόγο, ἀλλά γιατὶ οἱ ἀπόψεις του παρουσιάζουν κάτι τὸ παράξενο καὶ διασκεδαστικό μαζί.

"Αλλά και περι έξιουδασμού τον Χριστιανισμού υπό τον προφήτου γίνεται από άλλους λόγος. Την τελευταία αυτή άποψι ουπεστήριζε με πολλή δύναμης ο Hans Windisch στο Έργο του *Der Messianische Krieg und das Urchristentum* ('Ο Μεσσιανικός Πόλεμος και ο 'Αρχικός Χριστιανισμός'), Tübingen, 1909. Μερικοί μάλιστα, από τους υπομνηματιστές, όπως ο Glasson, έκφράζουν πρός τό τέλος του ε' κεφ. της 'Αποκαλύψεως την εὐχή νύ είχε έκει στηματήσει τό Έργο του και νά μήν είχε προσχωρήσει στά κεφ. 6-17, διόπι περιγράφουν τις τρεις έπιτάξεις των πληγών! Καθώς δημος φαίνεται, στις περιπτώσεις αυτές, οι έξιγητές, έκτος των άλλων, δέν λαμβάνουν υ' δψει διτι και στά κεφ. 1-3, στις 'Επιστολές πρός τις έπτα 'Εκκλησίες, δέν υπόσχεται μόνο στεφάνια στους νικήτες και τούς μάρτυρες, 'άλλ' έκτοξειν και σωφεις άπειλές γιά τους άποστάτες, τούς υπερόπτες, τούς στοιβαζούμενους και τούς παραπλανόντες.

τημένες μὲ τὶς πληγές, εἰδικότερα μὲ τὴν ἀπελευθέρωσι τῶν ἀγωνιστῶν πιστῶν ἀπὸ τὶς ἀντίθετες δυνάμεις καὶ μὲ τὴν βασιλεία τοῦ Χριστοῦ. Δὲν φαίνεται σωστή ἡ ἀποψίς τῶν ἐρμηνευτῶν ἑκείνων, ποὺ βρίσκουν σ' ὅλα αὐτὰ τὰ κείμενα τὴν ἔκφρασι μιᾶς Ιουδαικῆς ἐκδικήσεως καὶ τιμωρίας ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀντιπάλων τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ του²¹. Οἱ μορφὲς ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Ἰωάννης εἶναι, πράγματι, πολὺ Ιουδαικές· ἡ ἔμφασις δύμας εἶναι διάφορος στὸν Ἰωάννη ἄπ' ὅτι εἶναι στὶς Ιουδαικές ἀποκαλύψεις. Δὲν φοράει ὁ Ἰησοῦς τῶν Εὐαγγελίων τὴν ἀρματωσιά τοῦ Ἰουδαίου Μεσσίου διὰ νὰ φέρῃ τὸν ὀλεθρο τοὺς πολλοὺς καὶ τὴν σωτηρία σὲ πολὺ λίγους· ἀντίθετα, ὁ Ἰουδαῖος Μεσσίας ἐκχριστιανίζεται, ἀφοῦ τὸ ἐσφαγμένο Ἀρνίο, ἡ ἐσταυρωμένη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἐκφράζει μὲ Ιουδαικά χρώματα τὸν ἐσχατολογικὸ δυναμισμὸ της. Καθὼς σημειώνει ὁ Scott: «Μετατρέπει τὸν Μεσσίαν καὶ τὸν παρουσιάζει σάν τὸ Ἀρνίο, τὸ προσφερόμενο θύμα, ποὺ ἔξεπλήρωσε τὴν ἀποστολὴν του μὲ τὸν θάνατο του. Αὐτὸ γιὰ τὸν Ἰωάννη, δπως καὶ γιὰ τὸν Παῦλο, ἡταν τὸ κατ' ἔξοχὴν καὶ χαρακτηριστικὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ πρέπει νὰ θεωροῦμε τὸ βιβλίο του στὴν καθ' αὐτὸ οὐσία του χριστιανικὸ βιβλίο....»Οποιαδήποτε ἔννα χρώματα κι' ἄν πρόσθεσε στὴν εἰκόνα του, ἐκράτησε μπροστά του καθαρὰ τὴν σκέψη περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ποὺ ἐνίκησε διὰ τοῦ θανάτου Του. Ἔτσι τὸ πορτραΐτο στὴν Ἀποκάλυψι οὐσιαστικά ἐναρμονίζεται μ' ἑκείνο ποὺ συναντᾶμε ἀλλού στὴν Κ. Διαθήκη. Τοποθετεῖται μέσα σὲ πλαίσιο ἀποκαλυπτικό. Παρουσιάζει τὸν Χριστὸ δχι δπως ἔζησε ἐπὶ τῆς γῆς ἀλλὰ μὲ τὰ βασιλικά Του ἐνδύματα, νὰ ἀσκῇ ἑκείνα τὰ λειτουργήματα ποὺ θὰ ἀναλάβῃ, δταν ἐπιστρέψῃ γιὰ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμο. Τὸν δεῖχνει στὴν σχέσι του δχι μὲ τὶς κατ' ἄτομο ψυχές ἀλλὰ μὲ τὴν ἀγωνιζομένη Ἐκκλησία. Μ' δπες δύμας αὐτὲς τὶς διαφορές καθαρὰ ἀναγνωρίζεται σάν τὸ πορτραΐτο τοῦ Χριστοῦ²². Οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς πώς, γιὰ τὸν Ἰωάννη, ἡ πρώτη ἔλευσις τοῦ Μεσσίου ἡταν γεμάτη ἀγάπη γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα (τὸ Ἀρνίο τὸ ἐσφαγμένο), ἐνῷ ἡ δεύτερη θὰ είναι γεμάτη δργὴ καὶ θυμό. Δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιὰ μιὰ τέτοια διάκρισι μεταξὺ πρότης καὶ δευτέρας Παρουσίας. Ἐπὶ τέλους, ἡ διδασκαλία περὶ τελικῆς Κρίσεως, ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ κακοῦ καὶ ἡ τελικὴ νίκη ἐπὶ τῶν ἀντιθέτων δυνάμεων δὲν εἶναι ἀποκλειστικὴ καὶ ιδιάζουσα διδασκαλία τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου ἀλλὰ δόγματα δῆλης τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὸ ἔλεος, ἡ συγγνώμη καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ δὲν κατασφαλίζουν τὴν αἰώ-

21. "Ἐνθ' Ἀνωτ., σελ. 118· 120.

22. Θευμάσια ἀναλύει τὸ λειτουργικὸ χαρακτῆρα τῶν οὐρανίων σκηνῶν καὶ τῶν ἀσμάτων τῆς Ἀποκαλύψεως ὁ A. Hamman, La Priere, Le Nouveau Testament, στὴν σειρὰ Priere et Liturgie dans la Bible, Desclée, 1959, σελ. 348-375. Κι' ἄπ' τοὺς δικοὺς μας συγγραφεῖς ἀσχολεῖται ίδιωτερα γιὰ τὴν ἐπίδρασι τῆς Ἀποκαλύψεως στὴν Λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας δ. π. Νικόδ. Ἀναγνώστου, "Ἐνθ' Ἀνωτ., σελ. 69-79.

νια κυριαρχία τοῦ κακοῦ στὸν κόσμο, ἀλλὰ δίνουν τὸ ὑπόβαθρο καὶ τὴν οὐσία τῆς δύοιασδήποτε κρίσεως τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων καὶ ὑπόσχονται τὴν καταστροφὴν τοῦ μίσους καὶ τὴν ἐπικράτησι τῆς ἀγάπης, διὰ τοῦ καθορισμοῦ τί εἶναι οὐσία καὶ πραγματικότης μέσα στὸν κόσμο, τί εἶναι ἔμβολο καὶ ξένο. Ἀνήκει στὸν παράδοξο χαρακτῆρα τῆς χριστιανικῆς ἀποκαλύψεως ἡ ἀπέραντη ἀγάπη ποὺ κρατάει κόσμο, καὶ συγχρόνως ἡ Κρίσις ἐπὶ τοῦ κόσμου γιὰ τὴν ἄρνησι αὐτῆς τῆς ἀγάπης· ἡ μὴ ἀντίστασις στὸ κακὸ καὶ χρησιμοποίησις βίας ἀπὸ μέρους τοῦ χριστιανοῦ καὶ συγχρόνως ἡ σταθερά πεποίθησις γιὰ τὸ γρήγορο τέλος τοῦ κακοῦ.

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ δτὶ ἡ οὐράνια λειτουργία εἶναι ἀμεσα δεμένη μὲ τὰ παθήματα τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ ἔννοια τῆς λατρείας παρουσιάζεται ἔτσι σὸν νά μὴν ἔχῃ ἄλλο περιεχόμενο παρὰ τὴν ἐπικράτησι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἀφανισμὸ τοῦ κακοῦ ἀπὸ τὴν Ἰστορία. "Ολα τὰ στοιχεῖα τῆς οὐράνιας λειτουργίας ἔξι ἐπόψεως σκηνικῶν εἶναι παρεμένα εἴτε ἀπὸ τὸν Ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων εἴτε ἀπὸ τὸ μεγάλο θέατρο τῆς Ἔφεσου. Θᾶλεγε, μάλιστα, κανεὶς πᾶς οἱ ὅδες τῶν Πρεσβυτέρων γύρω ἀπὸ τὸν θρόνο τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἀρνίου, κατὰ τὴν οὐράνια λατρεία, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ χορικὰ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θεάτρου.

"Ἄς παρακολουθήσωμε μερικὰ χαρακτηριστικὰ στιγμιότυπα αὐτῆς τῆς οὐράνιας λειτουργίας. Πρὶν ἀρχίσῃ τὸ δρᾶμα τῆς κρίσεως καὶ καταδίκης τοῦ κακοῦ δ οὐράνιος χορὸς βεβαιώνει πῶς τὸ πραγματικὸ ἀφεντικὸ τοῦ κόσμου δὲν εἶναι ὁ Σατανᾶς καὶ τὰ δργανά του στὴ γῆ ἀλλ' ὁ Θεὸς τῶν ἀγίων Γραφῶν:

«Ἄξιος εἰσαι ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεός μας, νὰ λάβεις τῇ δόξᾳ καὶ τὴν τιμὴν καὶ τῇ δύναμη, γιατὶ σὺ ἔκλασες τὰ πάντα καὶ μὲ τὸ θέλημά σου εἶταν καὶ πλάστηκαν» (4,11)... «Ἄξιος εἰσαι νὰ πάρεις τὸ βιβλίο καὶ ν' ἀνοίξεις τὶς σφραγίδες του...»(5,9)... «Εἶναι ἄξιος τὸ Ἀρνί τὸ σφαγμένο νὰ λάβει τῇ δύναμη καὶ τὸν πλοῦτο καὶ τῇ σοφίᾳ καὶ τὴν ἔξουσία καὶ τὴν τιμὴν καὶ τῇ δόξᾳ καὶ τὴν εὐλογίαν» (5,12). Αὕτη ἡ acclamation μὲ τὰ «ἄξιος» θυμίζει σκηνὲς ἀπὸ τὴν ἐνθρόνιστη αὐτοκρατόρων, καὶ τονίζει τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἀρνίου ἐπὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς Ἰστορίας.

Πρὶν ἀνοιγῆ ἡ ἔβδομη σφραγίδα δ πολὺς δχλος ποὺ μὲ λευκὲς στολές καὶ τοὺς φοίνικες τῆς νίκης στὰ χέρια στέκεται ἐνώπιον τοῦ θρόνου καὶ ἐνώπιον τοῦ Ἀρνίου μὲ μεγάλη φωνὴ κράζει: «Σωτηρία στὸ Θεό μας ποὺ κάθεται στὸ θρόνο, καὶ στὸ Ἀρνί», οἱ δὲ Πρεσβύτεροι καὶ τὰ τέσσερα ζῶα προσκυνοῦν τὸν Θεό καὶ λένε: «Αμήν» ἡ εὐλογία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη καὶ ἡ ἔξουσία στὸ Θεό μας στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων ἀμήν» (7,10-12). "Ἄλλοι ισχυρίζονται ἐπὶ τῆς γῆς δτὶ ἔχουν τὴν σοφία, τὴν τιμὴ τὴν δύναμι καὶ τὴν δόξα, σφετεριζόμενοι τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ. "Ἡ οὐράνια λειτουργία δὲν εἶναι μία ἀπόσπασις καὶ ἀπο-

μάκρυνσις ἀπὸ τὰ γῆινα, ἀλλά ἡ ἀπὸ τὸ πρᾶσμα τοῦ Θεοῦ ἐρμηνεία τῶν ἐπιγείων καὶ ἀπολύτρωσίς των ἀπὸ τις ἀντίθετες δυνάμεις. Αὐτὸς εἶναι τὸ ἀληθινὸν νόημα τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἐν γένει.

Πρίν ἡχήσῃ ἡ ἔβδομη σάλπιγγα, ποὺ καταφανῶς θυμίζει πόλεμο, πάλι οἱ εἰκοσι τέσσαρες Πρεσβύτεροι προσκυνοῦν τὸν Θεό καὶ λένε: «Ἐνχαριστοῦμέν σοι, κύριε, ὁ Θεός δι παντοκράτωρ ὁ ὕψιστος καὶ ὁ ἡγεμόνης τῶν ὑπακούων σου τὴν μεγάλην καὶ ἔβασιλευσας· καὶ τὰ ἔθνη ὥργισθησαν, καὶ ἥλθεν ἡ δργή σου καὶ δι καιρὸς τῶν νεκρῶν κριθῆναι καὶ δοῦναι μισθόν τοῖς δούλοις σου τοῖς προφήταις καὶ τοῖς ἄγιοις καὶ τοῖς φοβουμένοις τὸ δόνομά σου, τοῖς μικροῖς καὶ τοῖς μεγάλοις, καὶ διαφθεῖραι τοὺς διωφθείροντας τὴν γῆν» (11,17-18). Ἡ κυρία ἔμφασις στὸν λατρευτικὸν αὐτὸν ὅμονο δὲν βρίσκεται στὸ κοινωνικὸν πρόβλημα ἀλλὰ στὸ θρησκευτικὸν γιὰ τὸν εὐσεβῆ πρόβλημα ἂν δι Θεός εἶναι Θεός, ἂν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ποὺ ἀποτελεῖ τὸ leitmotif τῶν ἀγίων Γραφῶν εἶναι μιὰ πραγματικότης. Τὸ κοινωνικὸν στοιχεῖο ὑπάρχει, ἀλλὰ εἶναι ὑποτεταγμένο στὸ θρησκευτικό. «Ἄν δι Θεός τῶν Γραφῶν δὲν εἶναι δι Θεός, τὸ ἀφεντικὸν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας, δὲν θάχε καμμιά οὐσιαστική σημασία δι δικός μου θριάμβος ἐπὶ τῶν ἔχθρῶν καὶ ἀντιπάλων μου.

Πρίν ἀνοίξουν οἱ ἐπτὰ φιάλες μὲ τὶς ἐπτὰ φοβερές πληγές πάλι ὁ οὐρανιος χορός, μὲ κινάρες τοῦ Θεοῦ, «τραγουδοῦν τὴν ὁδὴν τοῦ Μεωνῆ, τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ὁδὴν Ἀρνιοῦ, καὶ λένε: «Μεγάλα καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, Κύριε δι Θεός δι Παντοκράτωρ, δίκαιοι καὶ ἀληθινοὶ οἱ δρόμοι σου, Βασιλέα τῶν Ἐθνῶν· ποιός δὲν θὰ φοβηθεῖ, Κύριε, καὶ δὲ θὰ δοξάσει τὸ δόνομά σου; Γιατὶ εἴσαι δι μόνος δστος, καὶ διλα τὰ ἔθνη θάρβοιν καὶ θὰ σὲ προσκυνήσουν, γιατὶ φανερώθηκε ἡ δικαιοσύνη σου» (15,3-4). Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ λεχθῇ ὅτι στὴν «Ἀποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου τὸ θέμα τοῦ ἐκτιλιστομένου στὸ βιβλίο δράματος δὲν εἶναι τόσο ἡ ἀπολύτρωσις τῶν καταπιεζομένων δικαίων καὶ δσίων· δὲν εἶναι ἡ καταστροφή καὶ ὁ καταποντισμὸς τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀδίκων, ποὺ βασανίζουν καὶ φονεύουν τὸν ἄγιον, δσους δὲν προσκυνοῦν τὴν εἰκόνα τοῦ Θηρίου τὸ πάθος ποὺ διαπερᾶ τὸ βιβλίο αὐτὸς εἶναι ὅτι δι Θεός τελικὰ θριαμβεύει καὶ ἀποδεικνύεται Θεός δχι γιὰ χάρι μας ἀλλὰ γιατὶ δι Θεός εἶναι αὐτὸς ποὺ εἶναι. Φυσικὰ ὑπὸ τὴν ὁδὴν τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἀρνίου εἶναι φανερό δτι ἔχομε ἔναν ὅμονο τῆς ἀπελευθερώσεως, τῆς Ἐξόδου τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν δουλεία στὶς σκοτεινές καὶ ἀντίθετες δυνάμεις, ἀλλοτε τοῦ Φαραὼ τῆς Αἴγυπτου, τώρα τῆς ἀντίθεου δυνάμεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἔξουσίας. «Ἄλλ· αὐτὴ ἡ ἀπελευθέρωσις δὲν εἶναι ἀπλῶς pro pos, ὑπὲρ ἡμῶν, εἶναι μᾶλλον pro Deum, εἶναι ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ. Μ' ἀλλα λόγια ἡ ἀπελευθερία εἶναι δυνατή, γιατὶ δι Θεός μπορεῖ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν ἄνθρωπο, καὶ μπορεῖ τελικά καὶ θέλει νὰ τὸν ἀπελευθερώσῃ δχι γιὰ κανέναν ἄλλο λόγο, ἀλλὰ γιατὶ δι Θεός εἶναι αὐτὸς ποὺ εἶναι. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ πῇ κανεὶς πῶς στὴν «Ἀποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου τὸ πρόβλημα

ποὺ ἔξετάζεται δὲν εἶναι πῶς οἱ ἀναξιοπαθοῦντες τελικά θὰ θριαμβεύσουν, δὲν εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς δικαιοσύνης σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ· πῶς δηλ., ὁ Θεὸς ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξίαν καὶ τὸν χαρακτήρα του, ἀποδεικνύει δὲν εἶναι Θεός.

Ἡ τελευταία πρᾶξις τοῦ δράματος τῆς Ἀποκαλύψεως ἔχει σάν θέμα της, στά κεφ. 17 - 22, τις δύο Πολιτεῖες, τὴν πολιτεία τοῦ κακοῦ καὶ τὴν πολιτεία τοῦ Θεοῦ. Τὴν πολιτεία τοῦ κακοῦ ἐκπροσωπεῖ ἡ Βαβυλὼν ἡ Μεγάλη, ἡ Μῆτρα τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς. Ἡ πολιτεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ οὐράνια πόλις, ποὺ κατεβαίνει σάν Νύμφη ἀπὸ τὸν οὐρανὸν γιὰ νὰ τελέσῃ τοὺς γάμους της μὲ τὸ Ἀρνίο, ποὺ αὐτήν τὴν φορὰ παρουσιάζεται σάν νικητής στρατηλάτης, καθισμένος ἐπάνω σὲ λευκὸ ἄλογο, καὶ δονομάζεται «ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ». Ἡ νέα κοινωνία εἶναι ἔνα γαμήλιο πανηγύρι τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ἀνθρωπότητα ἐπάνω σὲ μιὰ καινούργια γῆ καὶ κάτω ἀπὸ ἔναν καινούργιο οὐρανό.

Ἐχουν πραγματικά, κάτι τὸ συγκλονιστικὸ ἡ περιγραφὴ τῆς πολιτείας τοῦ κακοῦ, τῆς Βαβυλῶνος, ὁ θρῆνος τῶν ἔξαρτωμένων ἀπ' αὐτήν βασιλέων καὶ ἀρχόντων γιὰ τὴν πτῶσι της, καὶ ὁ ὅμινος τῆς χαρᾶς στὸν οὐρανὸν γιὰ τὴν καταστροφὴ της. Οἱ περιγραφές αὐτές εἶναι γεμάτες συμβολικούς ὑπαινιγμούς γιὰ πρόσωπα, πράγματα καὶ πολιτικά γεγονότα τοῦ τέλους τοῦ α' αἰώνος. Δὲν μποροῦμε ἐδῶ νὰ ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτά τὰ θέματα. Ἐμδὲς ἐνδιαφέρει στὴν συνάφεια αὐτή τὸ δραματικὸ καὶ ποιητικὸ στοιχεῖο σὲ συνάρτησι πάντοτε μὲ τὸ κεντρικὸ θέμα. Γράφει ὁ Ἰοάννης: «Καὶ ἦρθε ἔνας ἀπὸ τοὺς ἐφτά ἄγγελους ποὺ κρατούσαν τὰ ἐφτά τάσια, μοῦ μίλησε καὶ μοῦ εἶπε: «Ἐλα, θὰ σοῦ δεῖξω τὴν κρίσι τῆς μεγάλης πόρνης ποὺ κάθεται στὶς δύχθες τῶν πολλῶν νερῶν. Μ' αὐτὴν πορνεύτηκαν οἱ βασιλιάδες τῆς γῆς, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς γῆς μέθυσαν ἀπ' τὸ κρασὶ τῆς πορνείας της... Καὶ ἡ γυναίκα ἵταν τυμένη στὴν πορφύρα καὶ στὰ κόκκινα καὶ δλόχρωση ἀπὸ τὰ μαλάματα καὶ μὲ πολύτιμες πέτρες καὶ μαργαριτάρια· καὶ κρατοῦσε χρυσὸ ποτήρι γεμάτο σιχασίες καὶ βρῶμις τῆς πορνείας της... Καὶ είδα τὴν γυναίκα καὶ μεθοῦσε ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν ἀγίων καὶ ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων τοῦ Ἰησοῦ» (17,1 - 6). Στὴ συνέχεια ἔνας ἄγγελος ἔξαγγέλλει θριαμβευτικά τὴν πτῶσι τῆς Βαβυλῶνος κι' ἀκολουθεῖ σπαραγγικὸς θρῆνος δλων δσοι ἀποζοῦσαν ἀπὸ τὴν πόρνη τὴν μεγάλη. Κατεβαίνει ἔνας ἄγγελος ἀπὸ τὸν οὐρανὸν μὲ μεγάλη δόξα καὶ φωνάζει θριαμβευτικά: «Ἐπεσε, ἔπεσε ἡ Βαβυλὼν ἡ μεγάλη ... γιατὶ ἀπὸ τὸ θυμομένο κρασὶ τῆς πορνείας της ἥπιαν δλα τὰ ἔθνη, καὶ οἱ βασιλιάδες τῆς γῆς πορνεύτηκαν μαζί της, καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς πλούτησαν ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς ἀκολασίας της... «Βγείτε, δ λαός μου, ἀπ' αὐτὴν γιὰ νὰ μὴ μοιραστήτε τὶς ἀμάρτιες καὶ γιὰ νὰ μὴ λάβετε ἀπὸ τὶς πληγές της... Πλερῶστε τὴν δύναμη σᾶς πλέρωσε, καὶ τὰ διπλά ἐπελερῶστε τα διπλά κατά τὰ ἔργα της. Μὲ τὸ ποτήρι ποὺ κέρασε διπλοκεράστε τὴν ὅσα ἦταν τὰ μεγαλεῖα της

καὶ ἡ ἀκολασία της, τόσο βασανισμό καὶ πένθος δῶστε της...». Κι' οἱ βασιλιάδες τῆς γῆς, ὅταν δοῦν τὸν καπνὸν τῆς πυρκαγιᾶς της θὰ φωνάξουν: «Οὐαί, οὐαί! πολιτεία μεγάλη, Βαβυλών, πολιτεία δυνατή! Σὲ μιὰν ὥρα μέσα ἥρθε ἡ κρίση σου!» Καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς κλαίνε καὶ θλίψουνται γι' αὐτήν, τὶ κανένας πιὰ δὲν ἀγοράζει τὰ φορτώματά τους: φορτώματα χρυσάφι κι' ἄστημι καὶ λιθάρια πολύτιμα καὶ μαργαριτάρια καὶ ἀκριβό λινό καὶ πορφύρα καὶ μεταξιά καὶ κόκκινα καὶ κάθε ἔντιο ἀρωματικό καὶ κάθε σκεῦος φιλντισένιο καὶ κάθε σκεῦος ἀπό ἔντιο πολύτιμο κι' ἀπό χάλκωμα καὶ σίδερο καὶ μάρμαροφορτώματα κανέλα καὶ ἀλοιφές καὶ θυμιάματα καὶ μύρο καὶ λιβάνι καὶ κρασί καὶ λάδι καὶ σιμυγδάλι καὶ σιτάρι καὶ κτήνη καὶ πρόβατα καὶ ἄλογα καὶ ἀμάξια καὶ κορμιά γιὰ πούλημα καὶ ψυχές ἀνθρώπων...». Ἐμποροί καὶ καραβοκύρηδες βλέποντας τὸν καπνὸν τῆς πυρκαγιᾶς τῆς Βαβυλῶνος θρηνοῦν «Οὐαί, οὐαί! Πολιτεία μεγάλη... σὲ μιὰν ὥρα μέσα τόσα πλούτη ἐρημώθηκαν... Οὐαί, οὐαί... ἀπό τὸ βιός της πλούτησαν ὅσοι ἔχουν καράβια στὴ θάλασσα: σὲ μιὰ ὥρα μέσα ἐρημώθηκε. Εὐφρανθήτε γι' αὐτό, οὐρανὲ καὶ ἄγιοι καὶ ἀπόστολοι καὶ προφῆτες, γιατὶ ἔκρινε ὁ Θεὸς τὸ δίκιο σας τιμωρώντας την» (18,1 - 20). Τὸ δραματικὸ καὶ ποιητικὸ στοιχεῖο σ' αὐτήν τὴν Πρᾶξι θᾶλεγε κανεῖς, πώς βρίσκει τὸ ἀποκορύφωμά του. Νά, μιὰ ἀκόμη περικοπῆ: «Καὶ τότες ἔνας ἀγγελος δυνατὸς σήκωσε ἔνα λιθάρι ὡσάν μεγάλη μυλόπετρα, καὶ τὸ ᾧ ῥιξε στὴ θαλασσα λέγοντας: «Ἐτσι, μὲ μιὰ ριζιά, θὰ πεταχτεῖ καὶ ἡ Βαβυλών, ἡ μεγάλη πολιτεία, καὶ δὲν θὰ ξαναφανεῖ ποτέ». Καὶ τὴ φωνὴ τῶν κιθαραδῶν καὶ τῶν μουσικῶν καὶ τῶν αὐλῶν καὶ τῶν σαλπίγγων δὲ θὰ τὴν ἀκούσεις πιά, καὶ τοὺς τεχνίτες τῆς κάθε τέχνης δὲ θὰ τοὺς εὗρεις πιά, καὶ τὸν ἥχο τῆς μυλόπετρας δὲ θὰ τὸν ἀκούσεις πιά, καὶ τὸ φῶς τοῦ λύχνου δὲ θὰ τὸ ιδεῖς πιά, καὶ τὴ φωνὴ τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης δὲ θὰ τὴν ἀκούσεις πιά· γιατὶ οἱ ἔμποροί σου εἴταν οἱ μεγιστάνες τῆς γῆς· γιατὶ μὲ τὰ μάγια σου πλάνεσες δῆλα τὰ ἔθνη...» (18,21 - 23).

«Ἄσ σημειωθῇ ἄλλη μιὰ φορά πώς τὸ κίνητρο τοῦ δραματικοῦ παλμοῦ καὶ τῆς ποιητικῆς φαντασίας σ' αὐτές τις περιγραφές καταστροφῆς δὲν είναι ἡ ἐκδίκησις καὶ ἀνταπόδοσις τῶν δεινῶν καὶ τῶν μαρτυρίων τῶν δικαίων καὶ ἀγίων ἀπὸ τὴν πολιτεία τοῦ Σατανᾶ, ἀλλ' ἡ ἔξαρσις τοῦ θριάμβου τοῦ κράτους καὶ τῆς πολιτείας τοῦ Θεοῦ ἐπάνω σ' ἔναν νόθο, ψεύτη καὶ κακούργο διεκδικητὴ τῆς κυριότητος ἐπὶ τοῦ κόσμου.

Τὸ ἴδιο ποιητικὸ μεγαλεῖο ἀπαντάει κυνεῖς στὴν περιγραφὴ τῆς οὐράνιας λειτουργίας γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς πόρνης Βαβυλῶνος. «Ἀκουσεν δὲ προφῆτης ἀώς φωνήν δχλου πολλοῦ καὶ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν καὶ ὡς φωνὴν βροντῶν ἰσχυρῶν...». «Ἀλληλούϊα, γιατὶ βασιλευε δὲν Κύριος δὲ Θεός μας, δὲ Παντοκράτωρ. Χαρά καὶ ἀγαλλίαση, κι' ἄς τὸν δοξάσουμε γιατὶ ἥρθε ἡ ὥρα τοῦ γάμου τοῦ Ἀρνιοῦ· καὶ ἡ γυναίκα του στολίστηκε· καὶ τῆς δόθηκε νῦν τυθεῖ λινό καθάριο καὶ λαμπερό, γιατὶ τὸ λινό εἶναι τὰ δίκαια τῶν ἀγίων» (19,6 - 8).

Τὰ κεφάλαια 20 καὶ 21 τῆς Ἀποκαλύψεως περιγράφουν μὲν μιὰ ἡρεμη ποιητικότητα τὴν πολιτεία τοῦ Θεοῦ. Ξεπερνάει σὲ λαμπρότητα τὴν διμορφιά καὶ τὸν πλοῦτο τῆς Βαβυλῶνος. Τὰ διάφορα εἰδη τῶν πολυτίμων λίθων δίνουν κάποια εἰκόνα τοῦ μεγαλείου της. Καὶ σημειώνει ὁ προφήτης: «Καὶ εἶδον οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ νῆστον ὃ γάρ πρῶτος οὐρανὸς καὶ ἡ πρώτη γῆ ἀπῆλθαν ...» «Καὶ τὴν πολιτεία τὴν ἄγια Ἱερουσαλήμ, τὴν εἶδα νέα, νὰ κατεβαίνει ἐξ οὐρανοῦ, ἀπὸ Θεοῦ, ἑτοιμασμένη καὶ στολισμένη ὥσταν τῇ νύφῃ γιὰ τὸν ἄντρα της... Καὶ θὰ σκουπίσει κάθε δάκρυ ἀπὸ τὰ μάτια τους· καὶ θάνατος δὲν θὰ ὑπάρχει πιὰ οὔτε πένθος οὔτε κραυγὴ οὔτε πόνος θὰ ὑπάρχουν πιά· γιατὶ τὰ παλιὰ περάσαν...». Κι' ἀλλοδ παρατηρεῖ: ...«Καὶ ναὸς σ' αὐτὴν δὲν εἶδα, γιατὶ ὁ Κύριος ὁ Θεός ὁ Παντοκράτωρ καὶ τὸ Ἀρνί είναι ὁ ναός της. Καὶ ἡ πολιτεία δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὸν ἥλιο μηδὲ ἀπὸ τὸ φεγγάρι γιὰ νὰ τὴν φωτίζουν, γιατὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ τὴν φώτισε καὶ λύχνος τῆς είναι τὸ Ἀρνί²³.

Ἐδῶ πρέπει νὰ σταθοῦμε γιὰ νὰ ίδομε τί θέλει νὰ πῇ ὁ προφήτης μὲ τὴν κατακλεῖδα καὶ τὸ ἀποκορύφωμα αὐτὸς στὴν δραματικὴ ἀνάπτυξι τοῦ θέματός του. Είναι φανερό πῶς οἱ δυὸς πολιτείες ἀντιπροσωπεύουν τὴν πολιτεία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πολιτεία τοῦ Σατανᾶ. Ὁ ἄγιος Αὐγουστῖνος σωστὰ συνέλαβε τὴν ἱστορία τοῦ κόσμου στὸ ἔργο του «Ἡ πολιτεία τοῦ Θεοῦ σὰν τὴν πάλη ἀνάμεσα στὴν πολιτεία τοῦ Κάιν καὶ τὴν πολιτεία τοῦ Ἀβελ. Ἀντίθετα δύως πρὸς ὅ, τι πιστεύει ὁ νεώτερος ἀνθρωπος, κυρίως ἀπ' τὴν Διαφωτιστικὴ ἡ ἁδῶ, περὶ συνεχοῦς προόδου τῆς ἀνθρωπότητος, περὶ πορείας συνεχοῦς ἀπ' τὸ καλὸ στὸ καλύτερο, περὶ καταστροφῆς τῶν δεινῶν ποὺ μᾶς ταλαιπωροῦν μὲ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν παιδεία, ἡ Κ. Διαθήκη, καὶ ίδιαίτερα

23. ΟΡΕΝΑ, σύμφωνα μὲ τὶς αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς του, τελείως διάφορες τῶν ἀντιλήψεων τῆς ίδικῆς μας ἐποχῆς ἐπικρίνει μὲ πολὺ ἔντονες ἐκφράσεις τὴν αἰσθητικὴ τοῦ συγγραφέως τῆς Ἀποκαλύψεως. Γράφει: «... Χρόματα σκληρά καὶ ζωηρά, μιὰ Ἑλλειψις πλήρης παντὸς αἰσθήματος πλαστικοῦ, ἡ ἀρμονία πού θυσάζεται γιὰ τὸ συμβολισμό, κάτι τὸ ἀμό, τὸ στεγνό, τὸ ἀνόργανο, καθιστοῦν τὴν Ἀποκάλυψη τὸν τέλειο ἀντίποδα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀριστουργήματος, τοῦ διόποιον ὃ τόπος είναι ἡ ζωντανή ὁμορφιά τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναικός...». Εχει, διπὼς οἱ Ἀνατολίτες, μεγάλη κλίση γιὰ τοὺς πολύτιμους λίθους. «Ἡ οὐράνια Ἱερουσαλήμ του δὲν ἔχει καμμιὰ χάρι· . . Τὴν κάνει λαμπρή στὰ μάτια καὶ δὲν φαντάζεται νὰ τὴν κάνῃ σκαλιστὴ ἀπὸ κανένα Φειδία. Κι' ὁ Θεός, ἀκόμη, είναι γι' αὐτὸν ἔνα σμαράγδινο δράμα, ἔνα είδος τεραστίου διαμαντιοῦ, πού λαμποκοπᾷ μὲ χλιες ἀκτίνες, πάνω, σ' ἔνα θρόνο. Βέβαια, ὁ Ὄλυμπιος Ζεὺς ήταν ἔνα σύμβολο ἀνότερο ἀπ' αὐτό. Τὸ σφάλμα, πού κάποτε παρασύρει τὴν Χριστιανικὴ τέχνη πρὸς τὸν πλούσιο διάκοσμο βρίσκεται τὶς ρίζες του μέστι στὴν Ἀποκάλυψη. . .»(σελ. 236-237). Σήμερα, φυσικά, ἡ αἰσθητικὴ μας ἀντιλήψης είναι ταλείως διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρενάν. «Ἡ σύγχρονη ζωγραφική, τὸ σύγχρονο θέατρο κι' ἡ λογοτεχνία τῶν ήμερῶν μας καταλαβαίνει καὶ αἰσθάνεται τὸν συγγραφέως τῆς Ἀποκαλύψεως» ὁ Ρενάν, προκατειλημένος ἀπὸ τὶς ἀξίες τῆς ἐποχῆς του, δὲν ηταν δυνατό νὰ ἐννοήσῃ τὸν Προφήτη τῆς Πάτμου.

ή 'Αποκάλυψις, μὲ τὴν διδασκαλία περὶ Ἀντιχρίστου καὶ Βαθύλανος πρὸ τῆς τελικῆς καὶ ἀποφασιστικῆς στροφῆς τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀγάπην περιμένουν ἔξαρσι τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ μίσους. Οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ. Διαθήκης δὲν ἀντιμετωπίζουν πουθενά τὸ θέμα μιᾶς ἴστορικῆς προόδου, πολὺ περισσότερο τῆς τεχνικῆς προόδου. Ἐκεῖνο ποὺ θέλουν νὰ πονένε μὲ τὴν διδασκαλία γιὰ τὸν Ἀντίχριστο, τὸ θηρίο καὶ τὸν ψευδοπροφήτη πρὸ τοῦ τέλους, εἰναι πώς ἡ ψευτιά καὶ τὸ μίσος δὲν θὰ καταθέσουν σιγά - σιγά καὶ φρόνιμα τὰ ὅπλα μπροστά σὲ μὰ σιγά - σιγά αὐξανόμενη μέσα στὸν κόσμο κυριαρχία τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ἀγάπης. Ὁ προφήτης τῆς Ἀποκαλύψεως λέει δτι, πρὶν ἐλθῃ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὁ κόσμος θὰ περάσῃ τὴν μεγαλύτερη κρίσι τοῦ ἐπέρασε ποτέ. "Ολες οἱ καταχθόνιες, δρατές καὶ ἀδρατές, δυνάμεις θὰ ὑψώσουν μὲ θράσος τὴν κεφαλὴ τους μὲ μιὰ ἄνευ προηγουμένου ἀναίδεια καὶ αὐτοπεοίθησι. Ἐπειτα, ὁ προφήτης μὲ πολὺ σαφήνεια δηλώνει πώς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι κάτι ποὺ θάρητη στὸν κόσμο σιγά - σιγά. Εἶναι ἔνα θαῦμα ποὺ θάρητη δταν ὁ Θεὸς θέλη, μὲ τρόπο θαυμαστὸ καὶ ἀνεξιχνίαστο, σὰν νύμφη ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἔνα θαῦμα χάριτος καὶ ἐλέους. Καθήκον τοῦ ἀνθρώπου μέχρι τότε εἶναι νὰ πιστεύῃ στὸν Θεό καὶ στὸν ἐρχομό τῆς βασιλείας του, καὶ νὰ ἀντιστέκεται μ' ἀξιοπρέπεια, θάρρος καὶ ὑπομονὴ στὶς ἀπαυτήσεις τῶν διαφόρων θηρίων καὶ ψευδοπροφητῶν, ποὺ ὑπόσχονται στοὺς ἀνθρώπους πώς εἴτε ἔφεραν εἴτε θὰ φέρουν μιὰ δικιά τους θεία βασιλεία.

"Ἐπειτα εἶναι φανερὸ πώς κι' ἡ καταστροφὴ τοῦ κακοῦ κι' ἡ πραγματοποίησις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ δὲν θεωρηται ἀπὸ τὸν προφήτη σὲ μιὰ κοινωνική ἡ ἐπιφανειακά ἴστορική διάστασι. Τὸ ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἐκεῖθεν, τὸ ἴστορικό καὶ ὑπεριστορικό, τὸ δρατό καὶ τὸ ἀδρατό, ἀποτελοῦν γι' αὐτὸν μιὰ ἔνιαία πραγματικότητα. Οἱ ἴστορικὲς ἀντίθετες δυνάμεις βρίσκονται σὲ μιὰν ἔνότητα μὲ τὶς ἀδρατες ἀντίθετες δυνάμεις πέραν τῆς ἴστορίας. Τὸ ἴδιο ἴσχυει γιὰ τοὺς ἀγίους καὶ μάρτυρες τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν σχέσει πρὸς τὶς θεῖες δυνάμεις καὶ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ ποὺ προσφέρει τὴν οὐράνια λειτουργία. Αὐτὴ ἡ ἔνότητας τῶν δύο διαστάσεων, ἴστορικῆς καὶ ὑπεριστορικῆς εἴτε ὡς πρὸς τὶς θεῖες εἴτε ὡς πρὸς τὶς ἀντίθετες δυνάμεις δίνει τὸν χαρακτῆρα τῆς λειτουργικότητος στὸ δύο δρῆμα τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς κύριες πηγές τοῦ πλούσιου συμβολισμοῦ καὶ εἰκονισμοῦ, μέσα στὸν ὅποιο τίποτε δὲν βρίσκεται στὶς κανονικές του διαστάσεις. Ἔτσι ποὺ δὲ κόσμος ἔχει ὑποδουλωθῆ στὸ ψέμα καὶ τὴν θηριωδία τῶν πονηρῶν δυνάμεων, οὗτε ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ σύνταξις, οὗτε καμμιὰ Ἰσια, ἀρμονικὴ γραμμὴ ἡ κανονικὸ σχῆμα μπορεῖ νὰ ἐκφράσῃ τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων. Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ παραβλέψῃ πολλὰ κοινὰ ποὺ παρουσιάζει ὁ Ἰωάννης τῆς Ἀποκαλύψεως μὲ τὴν σύγχρονη ποίησι, τὴν σύγχρονη ζωγραφικὴ καὶ τὸ σύγχρονο θέατρο. "Ολα βρίσκονται ἔξω ἀπ' τὶς κανονικές τους διαστάσεις,

γιατί βρίσκονται μακριά ἀπ' τὸν Θεό καὶ τὴν ἀλήθεια, κάτω ἀπ' τὴν κυριότητα τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης. —Στὴν σύνδεσι ἴστορικοῦ καὶ ὑπεριστορικοῦ ἀναφέρονται καὶ δσα ὁ Ἱερὸς συγγραφεὺς, κατὰ τὸν Ἡσαΐα, γράφει περὶ βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ «καινῆς γῆς» καὶ ὑπὸ «καινὸν οὐρανόν». Ἡ κτίσις καὶ ὁ ἀνθρώπος, κατὰ τὶς "Ἄγιες Γραφές, εἰναι αἰώνια δεμένα μεταξύ των. Ἡ ἀλλαγὴ στὸ ἔνα σημαίνει ἀλλαγὴ καὶ στὸ ἄλλο. Ὑπάρχει ἔνα εἶδος ἀλληλεγγύης καὶ συμπάθειας μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ κτίσεως εἴτε στὴν πτῶσι εἴτε στὴν ἀνόρθωσι. Ἐχει μάλιστα κανεῖς τὸ αἰσθητό δι τὸ δλες ἐκεῖνες οἱ φυσικές καταστροφές τῶν σφραγίδων, τῶν σαλπίγγων καὶ τῶν φιαλῶν εἰναι, ἀπὸ μιᾶς ἀποψι, ἔνα εἶδος καθάρσεως τῆς κτίσεως καὶ προετοιμασία γιὰ τὴν μεταμόρφωσί της σὲ καινὸν οὐρανὸν καὶ καινὴ γῆ.

* * *

Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ ἀγίου Ἰωάννου κλείνει τὴν σειρά τῶν βιβλίων τῆς "Ἄγιας Γραφῆς. Στὸ πρῶτο, στὴν Γένεσι, περιγράφεται ἡ Δημιουργία τοῦ κόσμου, ἡ ἀποτυχία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὑποδούλωσίς του στὸ κακό καθὼς κι' ἡ ἴστορια τῆς θείας οἰκονομίας, μὲ στόχῳ τὴν δημιουργία ἐνὸς νέου λαοῦ τοῦ Θεοῦ, μιᾶς νέας ἀνθρωπότητος. Στὴν Ἀποκάλυψι περιγράφεται ἡ τελικὴ σύγκρουσις πρὸς τὸ κακό, ἡ ἀναδημιουργία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κτίσεως. Ὁλη ἡ ἴστορια τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Κ. Διαθήκης κατατείνει πρὸς τὴν δημιουργία μιᾶς ἀληθινῆς κοινωνίας ἀνθρώπων, τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, μιᾶς μεταμορφωμένης ἀνθρωπότητος μέσο σ' ἔνα μεταμορφωμένο κόσμο. Ὁλόκληρη ἡ "Ἄγια Γραφή στὴν Πολιτεία τοῦ Θεοῦ ἀποβλέπει στὸν καινὸν οὐρανὸν καὶ τὴν καινὴ γῆ. Γε' αὐτὸς κι' ἡ Ἀποκάλυψις, τὸ τελευταῖο βιβλίο τῆς "Ἄγιας Γραφῆς, τελειώνει μὲ τὴν περιγραφὴ τῆς πρωγματοποιήσεως αὐτῆς τῆς θείας Πολιτείας. Αὐτὸ συνιστᾶ δι τὸ δνομάζομε βιβλικὴ προοπτικὴ τῆς σωτηρίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὶς Ἑλληνίζουσες φιλοσοφικὲς ἀπόψεις περὶ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ τελευταῖες αὐτές μιλῶν μᾶλλον γιὰ μιὰ αὐτοσωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀτόμου διὰ τῆς ἀποσπάσεως ἐκ τοῦ κόσμου, μὲ ἔνα εἶδος ἔξδου ἀπ' τὴν ἴστορια σ' ἔναν κόσμο ὑπερβατικό, ξένο καὶ ἀντίθετο πρὸς τὸν παρόντα. Ο σ. τῆς Ἀποκαλύψεως μιᾶς μιλάει γιὰ σωτηρία ποὺ προσφέρει δ Θεός δχι σ' ἔναν ἄλλο κόσμο ἄλλα στὸν ἰδιο τὸν κόσμο μας μεταμορφωμένο δχι ἕκτός τῆς ἴστοριας καὶ ἀτομικῶς, ἄλλα μέσα στὴν ἀληθινὴ κοινωνία μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ποὺ εἰναι τὸ τέρμα καὶ συγχρόνως ἡ ὑπέβασις δλης τῆς ἴστορικῆς πορείας. Στὴν Ἀποκάλυψι δ κόσμος αὐτὸς δὲν τελειώνει. Ξαναρχίζει σωστά καὶ κανονικά ἀπ' τὴν ἀρχὴ μὲ στόχῳ τὴν αἰώνιότητα.

"Οποια κ' ἄν ἦταν ἡ συγκεκριμένη ἴστορικὴ κρίσιμη κατάστασις, ποὺ διέγραψε τὰ πλαίσια, μέσα στὰ δόποια δ προφήτης τῆς Ἀποκαλύψεως δια-

πραγματεύθηκε τό θέμα της κυριότητος και βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ κόσμου και τῆς ἱστορίας, εἰδὲ δέ, ὑπὸ τὰ συγκεκριμένα αὐτὰ ἱστορικά δεδομένα, τὴν ἀληθινή θρησκεία σὰν πιστότητα στὴν κυριότητα τοῦ Θεοῦ και σὰν μαρτυρία και μαρτύριο, τὸ γεγονός διτι μὲ τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῦ Προφήτου ἡ Ἔκκλησία κατακλείνει τὶς θεόπνευστες και ἄγιες Γραφές της, ἐκφράζει τὴν ἄποψί της πώς τὸν σκοπὸ τῆς ἱστορίας δηλώνει ἡ ἀκροτελεύτια ἵκετευτική κραυγὴ τοῦ Ἰωάννου στὸ βιβλίο τῆς Ἀποκάλυψεως: «Ἄμήν, ἔρχου Κύριε Ἰησοῦ», ὑπὸ αὐτές τὶς συνθῆκες εἶναι φανερὸ πῶς ἡ ἱστορία κορυφώνεται σ' ἔνα δραματικὸ «finale», τὸ νόημα τοῦ ὅποιου, δπως και τοῦ πρὸ αὐτοῦ και τῶν μετ' αὐτῷ μόνο ἡ ποίησις, ὑπὸ τὴν στενότερη και εὐρύτερη ἔννοια, μπορεῖ νά ἐκφράσῃ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀναγνώστου Νικοδ., Ἀρχμ., Ἡ Ἀποκάλυψις (Εἰσαγωγικά, Κείμενον, Παράλληλα Χωρία, Ἐρμηνευτικὸν Λεξικόν, Λεξιλόγιον), Ἐκδ. β', Μυτιλήνη, 1971.
 Beckwith, Lisbon, The Apocalypse of John, Baker Bookhouse, Grand Rapids, Michigan, 1967².
- Bowman J. W., The Drama of the Book of Revelation, Philadelphia, The Westminster Press, 1955.
- Γεωργίου Στ., Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου και δ Συγγραφεύς της δ Καταχθόνιος, Ἀθῆναι, 1964.
- Carrington Philip, The meaning of Revelation, N. York, Mcmillan Co., 1931.
- Charles R. H., The Revelation of St. John, I. C. C., 2 vols, Edinburgh.
- Εβαρητιάδου Σωφρ., Ἀποκαλυπτικά, ἐν ΘΕΟΛΟΓΙΑ, 1923 (σελ. 300-326), 1924 (σελ. 46-68).
- Deichgräber R., Gotteshymnus und Christushymnus in den frühen Christenheit, Untersuchungen zu Form, Sprache und Stil der frühchristlichen Hymnen, Göttingen, 1967.
- Glasson T. F., The Revelation of St. John, The Cambridge Bible Commentary.
- Jörns, Das Hymnische Evangelium. Untersuchungen zum Aufbau, Funktion und Herkunft der hymnischen Stücke in der Johannesoffenbarung, Gütersloh, 1971.
- Keppler Thomas, The Book of Revelation, Commentary for Laymen, N. York, Oxford Univ. Press, 1957.
- Kostantinou Θεοδόρου, Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου, Ἀθῆναι, 1973.
- Kroll Joh., Die christliche Hymnodik bis zu Clemens von Alexandria, Darmstadt, 1968.
- Lohmeyer Ernst, Die Offenbarung des Johannes, ἐν Das Handbuch zum N. Testament, 2te Aufl., Mohr, Tübingen, 1953.
- Μπρατσιάτου Παν., Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου (Κείμενον—Εἰσαγωγὴ—Σχόλια—Εἰκόνες), Ἐν Ἀθήναις, 1950.

- Ρενάν 'Ερν., Ο Αντίχριστος, Μετάφρ. Μιχ. Πριονιστή, Πρόλ. Γιάννη Ψυχάρη, Είσαγγλη Κεντ. Παλαιμά, Φαέθων, Αθήναι, 1956.
- Σεφέρη Γεωργ., Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, Μεταγραφή, Αθήναι, Ίκαρος, 1966.
- Scott E. F., The Book of Revelation, London, 4th ed., 1941.
- Σπεντζή Πέτρου, Παραλογή ἀπὸ τὴν Αποκάλυψη τοῦ Ιωάννη, Δεσδώνη, Αθήναι, 1972.
- Σημείωσις: Σ' διαφορᾶ στὴν γενικῶτερη Βιβλιογραφία περὶ τῆς Αποκαλύψεως τοῦ Ιωάννου, δὲ ἔλληνας ἀναγνώστης πρέπει νὰ κυττάξῃ στὰ ἔργα τοῦ καθηγ. Παν. Μπρατσιώτου καὶ τοῦ ἀρχιμ. Νικοδ. Ἀναγνώστου.

Περὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ

Heinrich Schlier

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Βόννης

(Συνέχεια)

II.

Παρὰ τὰ προεκτεθέντα δὲν περιεγράφῃ σύνολον τὸ φαινόμενον ἐκεῖνο, τὸ δόποιον καλεῖται ἐκ νεκρῶν "Εγερσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ συμβάν, καθ' ὅν τρόπον μέχρι τώρα ἔξητάσθη, ἔλαβεν ἀσφαλδὸς χώραν ἐπίσης ἐν τῇ ἀπολύτῃ ὑπερφυσικότητι τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν θὰ ἡτοῦ δυνατὸν ποτὲ καθ' ἐντὸν νά ἀποκληθῇ γεγονός, ἢτοι συμβεβηκός, τὸ δόποιον καθ' ὅν χρόνον λαμβάνει χώραν ταύτοχρόνως καὶ φανερώνεται. Τοιουτορόπως ἀνήκει εἰς τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸς ὁ ἀλόγος¹⁸ τῆς αὐτοκήρυξεως τοῦ Ἀναστάντος ως τοιούτου. "Η Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συμβαίνει διά τῆς αὐτομαρτυρίας τοῦ Ἀναστάντος ως τοιούτου ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ τοιοῦτον γεγονός ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐμπειρίᾳ, γίνεται κατά τὴν «ἐμφάνισιν» τοῦ Ἀναστάντος κήρυγμα τῶν μαρτύρων.

"Ἐρευνῶν δῆμος κανεὶς τὰ κείμενά μας ἥμπορει νά εἶπῃ, ὅτι ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ως τοιαύτη αὐτοδηλώνεται ἐν ὥρισμένῃ ἐννοιᾳ διά τοῦ «κενοῦ μνημείου». Τὸ κενὸν μνημεῖον γίνεται δηλαδὴ ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς πειστικὸς μάρτυρος ὑπὲρ τῆς διά τῶν ἐμφανίσεων τοῦ Ἀναστάντος προκληθεῖσης μαρτυρίας. "Οταν ἐπισκοπήσωμεν τὰς πολυειδεῖς, μεταξύ των ἀσυνδιαλλάκτους, ἀφ' ἐνδὸς ἐπιφυλακτικάς καὶ ἀφ' ἐτέρου μὲν ζωηράς προθέσεις εὐσεβοῦς ἐποικοδομητικότητος γραφείσας διηγήσεις, γίνονται δύο πράγματα φανερά: πρῶτον μία αὐθόρμητος καὶ ἄτονος πεποιθησις περὶ ἐνδὸς γεγονότος¹⁹, τὸ δόποιον ἥμπορονσε κανεὶς νά ἀρυσθῇ ἀπὸ μίαν ποικίλην παράδοσιν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἥμπορει ὁ H. von Campenhausen²⁰ νά λέγῃ ἐπὶ

18. Πρβλ. ἐπ' αὐτοῦ M. Heidegger, Unterwegs zur Sprache, 1959, σ. 258 ἔξ.

19. Πρβλ. πρὸ πάντων τὰς ἀποδείξεις, τὰς δόποιας προσάγει ὁ W. Nauck, Die Bedeutung des leeren Grabes für den Glauben an den Auferstandenen, ἐν: ZNW 47, 1956, 243-267, σ. 256 ἔξ.

20. Von Campenhausen, Ἑργ. μνημ., σ. 95. Πρβλ. καὶ W. Pannenberg, Die historische Problematik der Auferweckung Jesu, ἐν: Grundzüge der Christologie, 1964, σσ. 69-103. παρὰ B. Klappert, Ἑργ. μνημ., σ. 245 ἔξ. J. Schmidt, Urkerygma und

τῇ βάσει ἀπροκαταλήπτου καὶ προσεκτικῆς ἐρεύνης: «Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εὑρέθη καὶ ἔδεικνύετο πράγματι ἐν κενὸν μνημεῖον». Δεύτερον εἶναι δύνατὸν νὰ ἔρωνται κανεὶς ἀπὸ τάς διηγῆσεις τὸ ἔξῆς: τὸ κενὸν μνημεῖον δὲν παρουσιάζεται ως «ἀπόδειξις»²¹ τῆς Ἀναστάσεως, ἀλλὰ ως ἔνδειξις αὐτῆς καὶ ως σημείον. Ἡ περὶ αὐτοῦ εἰδῆσις μόνη γεννᾷ κατὰ τὰ Εὐαγγέλια μόνον ἀμφιχανίαν, φόβον, ἀμφισβήτησιν καὶ κάθε εἰδούς ζηλοφθόνους ὑποθέσεις. «Οπου διώς εἰς τάς διηγῆσεις διαφαίνεται ἡ τάσις νὰ προσδοθῇ μία ώρισμένη ἀποδεικτικὴ δύναμις, τότε δόηγει ἡ ίδια αὐτὴ τάσις εἰς ἄτοπον»²², καθ' δοσον ἔπερε νὰ προστεθοῦν εἰς τά σημεῖα αὐτά μερικαὶ ἐπὶ πλέον διαβεβαιώσεις, π. χ. ἡ σφράγιστος τοῦ μνημείου καὶ ἡ κουστωδία Ματθ. 27, 66 ἔξ. ἡ ἐπίσης ἡ προσαγωγὴ μαρτύρων ἐκτὸς τῶν γυναικῶν δυναμένων νὰ μαρτυρήσουν περὶ τοῦ πράγματος, πρβλ. Ακ. 24, 12, 24· Ἰω. 20, 6 ἔξ. Ἡ τάσις αὐτὴ καὶ μὲ αὐτὴν ἡ περαιτέρω προσαγωγὴ ἀποδείξεων αὐξάνεται εἰς σημείον καταπληκτικὸν εἰς τὴν παράδοσιν τῶν ἀποκύρων εὐαγγελίων, διός λόγου χάριν δεικνύει τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Πέτρου. Τοιουτοτρόπως ἐπίσης δὲν σχηματίζει τάς διηγῆσεις ἡ ἐρώτησις, ἔαν τὸ μνημεῖον ἦτο κενόν, ἀλλὰ τί σημαίνει τὸ διτὶ ἦτο κενόν. «Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει τὸ κενὸν μνημεῖον σημαίνει εἰς τὴν πραγματικότητα μόνον, διτὶ ἦτο κενόν, καὶ πρῶτον τὸ στόμα τοῦ ἀγγέλου κοινοποιεῖ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὑπόσχεται τὴν ἐμφάνισιν Του. Ὁ G. Koch δικαίως εἴπε: «Τὸ κενὸν μνημεῖον ἀποκόπτεται βιαίως ἀπὸ τὸν ἑατόν του καὶ τὴν πραγματικήν του σημασίαν καὶ γίνεται τὸ κεντρικὸν σημείον τοῦ γεγονότος»²³. Καὶ ὁ W. Nauck ὀρθῶς ἐπεξήγησεν: «Ἡ πίστις εἰς τὸν Ἀναστάντα δὲν ἐκπηδᾷ ἀπὸ τοῦ κενοῦ μνημείου. Ἄλλ' ἀντιθέτως τὸ μνημεῖον τίθεται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἐπὶ τῆς δοπιάς ὁ Ἀναστάς μαρτυρεῖ περὶ Ἐαυτοῦ»²⁴. Βεβαίως πρέπει νὰ ἔννοηθῇ τὸ μνημεῖον ὑπὸ τὴν προύποθεσιν, διτὶ κανεὶς ἀκούει ἐντὸς αὐτοῦ τὴν φωνὴν τοῦ ἀγγέλου, διόποιος ἴδιαιτέρως παρὰ τῷ Λουκᾶ ἀποπέμπει τρόπον τινά ἀπὸ τοῦ μνημείου Ακ. 24, 5. «Ἐξυπηρετεῖ δὲ φῶς τοιοῦτον ἀπελαύνον σημείον καὶ ἀναδεικνύεται πρὸς τοῦτο εἰς ἐν ἀρνητικὸν καὶ πολυεξήγητον εὑρῆμα, διτὸν κανεὶς πληροφορήσαι δι' αὐτοῦ περὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συμπληρωματικῶς μίαν διαβεβαίωσιν τοῦ γεγονότος. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον εἶναι αἱ ἀφηγήσεις περὶ τοῦ μνημείου, ως λέγει ὁ R. Bultmann, μόνον μία «παραφυάζ» τοῦ κηρύγματος περὶ τῆς

Evangelienberichte, ἐν: Bibel und Kirche, 22, 1967, σσ. 14-18. 15. Ἀλλως πάλιν E. G u t - w e n g e r, Zur Geschichtlichkeit der Auferstehung Jesu, ἐν: ZKTh 88, 1966, σσ. 257-282. Ἐπ' αὐτοῦ P. G a e c h t e r, Die Engelserscheinungen in den Auferstehungsberichten, ἐν: ZKTh 89, 1967, σσ. 191-202.

21. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον R. B u l t m a n n, Ἐργ. μνημ., σσ. 311. 314 ἔξ.

22. Πρβλ. A. S t r o b e l, Ἐργ. μνημ., σ. 178.

23. G. K o c h, Ἐργ. μνημ., σ. 163.

24. W. N a u c k, Ἐργ. μνημ., σ. 258.

'Αναστάσεως τοῦ Χριστοῦ²⁵, καὶ μάλιστα μία τοιαύτη, διὰ τῆς δόπιας προφανῆς συμφώνως πρὸς Ἰουδαικήν ἀντίληψιν διφέλει νῦν τονισθῇ ἡ πραγματικότης τῆς Ἀναστάσεως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κενοῦ εὑρεθέντος μνημείου.

Τὸ κυρίως ἔνδιαφέρον— διὰ τὸν Παῦλον ἀλλωστε τὸ μοναδικόν, ὑπὸ τὴν προύποθεσιν ἐν γένει, διτὶ ἐγνώρισε μίαν παράδοσιν περὶ τοῦ κενοῦ μνημείου, τὸ ὄποιον οὐδὲν ὑπεμφαίνει— συγκεντρώνεται εἰς ἓν ἔτερον γεγονός: τὸ γεγονός τῆς ἐμφανίσεως²⁶ τοῦ Ἀναστάτου, διόποιος ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τῆς ἐμφανίσεως «ώραθη». Ἰστορικῶς ἔξεταζομένης τῆς Ἀναστάσεως ἐν τῷ γεγονότι τῆς ἐμφανίσεως ἔχομεν θρυμματισμὸν τοῦ ὁρίζοντος τῶν γεγονότων. Εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι δυνατὸν νῦν λεχθῆ: «Μεταξὺ Ἀναστάσεως καὶ ἐμφανίσεως δὲν ἥμπορει νῦν γίνη διάκρισις, εἶναι ταῦτό σημαῖα»²⁷, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸν νῦν εἰπωθῆ: «Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διόποια λαμβάνει χώραν διαρκούσῃ τῆς Ἀνυψώσεως, γίνεται διὰ τῆς ἐμφανίσεώς Του ἴστορικὸν γεγονός καὶ δι' αὐτῆς τελεσιουργεῖται. Τὸ «ώρθη» συνδέεται ἀμέσως μὲ τὸ «ἡγέρθη», διπος τὸ «ἐπέτηφη» μὲ τὸ «ἀπέθανεν». Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀναστάτου εἶναι ἡ ἐπισφράγιστις τῆς Ἀναστάσεως.

Τί ἐννοεῖ δῆμος ἡ Καινὴ Διαθήκη διὰ τοῦ: «ἐμφάνισις τοῦ Ἀναστάτου»; Ἡ ἡδη πρὸς δῆλωσιν ταῦτης χρησιμοποιηθεῖσας δρολογία²⁸ ὑποδηλῶνει κατά τινα τρόπον τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πράγματος. Ἀποφασιστικῆς σημασίας δρος εἶναι ἡ λέξις «ἄφθητο» οὗτος εἶναι γνωστός εἰς ἡμᾶς δχι μόνον ἀπὸ τὸν Παῦλον καὶ τὴν παράδοσιν του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Λουκᾶν, π. χ. Ακ. 24, 34· Πρξ. 9, 17· 13, 31· 26, 16. «Ο ἐν λόγῳ δρος παιζεὶ ἡδη καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἔνα ρόλον κατά τὴν ἀφήγησιν θεοφανειῶν. Ο παθητικὸς ἀδριστος πρέπει νῦν γίνη κατανοητὸς ἐν ἀμεταβάτῳ ἐννοίᾳ, ητοι ὡς «ἀφάνη», «ἀφησεν ἔαυτὸν νῦν ὅραθη», «ἔδωκεν ἔαυτὸν πρὸς ὅρασιν», διπος η εἰς τὴν ἀλληγορικὴν ἀσυνήθης, ἀλλὰ εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Ἐβδομήκοντα συγχοτερον ἀπαντωμένη δοτικὴ τοῦ προσώπου, ἐπὶ παραδείγματι «Κηφη», Ι Κορ. 15, 5, ἐννοεῖ ἑκείνον, εἰς τὸν ὄποιον διέμφανιζόμενος γίνεται ὅρατὸς καὶ ἀντικείμενον τῆς ἐμπειρίας του²⁹. Εἰς τὸν τρόπον αὐτὸν ἐκφράσεως ἀντιστοιχεῖ εἰς ἄλλος δρος, τὸν ὄποιον εὐρίσκομεν εἰς τὸν Λουκᾶν: «Ο θεὸς... . ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι», ο θεὸς ἀφησεν αὐτὸν νῦν φανερωθῆ, δηλαδὴ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅστε νῦν συνηντᾶτο, Πρξ. 10, 40· πρβλ. Ρωμ. 10, 20 (Ησ. 65, 1). «Ἄλλ ἐπίσης ἔδω ἀνήκει τὸ «έφανερώθη Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς ἐγερθεῖς ἐκ νεκρῶν», διέ Ιησοῦς ἐφανερώθη εἰς τοὺς μαθητάς, ἀφοῦ ἡγέρθη

25. R. Bultmann, Ἕργ. μνημ., σ. 315.

26. G. Koch, Ἕργ. μνημ., σ. 179.

27. Ως πρὸς τὴν ὄρολογίαν πρβλ. K. H. Regestorff, Ἕργ. μνημ., σ. 58 ἐξ. 117 ἐξ. H. Grasser, Ἕργ. μνημ., σ. 186 ἐξ. 226 ἐξ. Th WB, V, 315 ἐξ. (Michaelis). Ph. Seide nsticker, Auferstehung, σ. 38 ἐξ.

28. Bläss - Debrunner, σ. 191. 313.

ἐκ νεκρῶν, Ἰω. 21, 14· πρβλ. 21, 1. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸν διαδραματίζουν ἀκόμη ἔνα ρόλον ἐξ ἐπόψεως γλωσσικῆς χρήσεως τῶν δρων τὰ ἔξης στοιχεῖα: ἀφ' ἑνὸς ἡ στενὴ σχέσις τοῦ «ἀδφῆναι» πρὸς τὸ «ἀποκάλυψις», καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ σκέψις τῆς παρουσιάσεως τοῦ Ἐμφανισθέντος²⁹. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν μαρτύρων εἶναι δυνατὸν νὰ γίνη λόγος ἀντιστοίχως περὶ τοῦ «ἀρῆν», «βλέπειν». «Οὐχὶ Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν ἔδρακα;», ἐρωτᾷ ὁ Παῦλος Ι Κορ. 9, 1, τὸ δόποιον ἐν συμφωνίᾳ πρὸς Ι Κορ. 15, 3 ἐξ ἑννοεῖ ἀναμφιβόλως μίαν ὥρισμένην ἀντιληψιν τοῦ ἐπιδεικνυομένου Ἀναστάντος. Περὶ τοιούτου «ἀρῆν» (ἐπίσης «βλέπειν» καὶ «θεωρεῖν») γίνεται λόγος ἀκόμη καὶ ἐν Μκ. 16, 7· Μτθ. 28, 7· 10· Ἰω. 20, 18· 20· 25· 29· Πρξ. 9, 27· 22, 17 καὶ Λκ. 24, 37· 39. Ποίου εἰδους ἀκριβέστερον εἶναι αὐτὸν τὸ «ἀρέν», μένει ἐν τούτοις κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἀνοικτὸν θέμα, δῆπος τὸ χαρακτηριστικὸν μιᾶς τοιαύτης ἐμφανίσεως. Αὐτὸ δέ, τὸ δόποιον ἐλέχθη, εἶναι, δτὶ ἐκείνος, δ ὅποιος «εἰνεφανίσθη εἰς ἔνα ὥρισμένον τόπον καὶ τὸν δόποιον οἱ μάρτυρες «εἰδον», δδειχεν «Εαυτὸν καὶ ἄφησεν «Εαυτὸν νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐμπειρίας, καὶ δτὶ δεικνυόμενος ἔγινεν ἀντιληπτὸς ὑπὸ τῶν μαρτύρων ὡς δ ἐκ νεκρῶν ἐγερθεὶς ἢ ἀνυψωθείς.

‘Αλλ.’ δ Παῦλος διατυπώνει τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀνυψωθέντος καὶ κατ’ ἄλλον τρόπον. ‘Ομοίει περὶ τῆς «ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ», περὶ τῆς «φανερώσεως» ἢ «ἀποκαλύψεως» τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Γαλ. 1, 12, καὶ περὶ τοῦ δτὶ δ Θεὸς ηδόδικησε νὰ «ἀποκαλύψῃ τὸν υἱὸν Του εἰς ἐμέ», «ἀποκαλύψαι ἐν ἐμοί», Γαλ. 1, 16, διὰ τοῦ δόποίου ἑννοεῖται δ «ωὶδες Θεοῦ ἐν δυνάμει», Ρωμ. 1, 3, δ ὅποιος εἶναι δ «ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν». ‘Η λέξις «ἀποκαλύψις» ἐμπειρικεῖται δμως διὰ τὸν Ἀπόστολον τὴν φανέρωσιν ἐνδὲς ἀπολύτως κεκρυμμένου μυστηρίου καὶ μίαν ἀμεσον ἐμπειρίαν μιᾶς ἀπροσίτου ὑποθέσεως τοῦ πράγματος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς κάθε ἄλλον τρόπον πληροφοριοδοτήσεως, π. χ. διὰ πλουσίας εἰς διδασκαλίαν παραδόσεως. Λόγῳ δὲ τῆς τοιαύτης κατακυριεύσεως ὑπὸ τοῦ μυστηρίου ἐμπειρέχει ἢ λέξις περαιτέρω τὴν φανέρωσιν αὐτοῦ εἰς τὸν λόγον καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἀποσταλέντος καὶ ἐνδυναμωθέντος μάρτυρος. ‘Η φανέρωσις αὐτὴ ἐπιτελεῖται εἰς τὸν χῶρον τοῦ παροδικοῦ ὡς «πρόληψις» τῆς δριτικῆς καὶ «εσχατολογικῆς» ἀποκαλύψεως. ‘Ως τοιαύτην ἀποκαλύψιν ἀντελήθη δ Παῦλος τὴν συνάντησίν του μὲ τὸν Ἀνυψωθέντα καὶ τὴν συνάντησιν τῶν Ἀποστόλων πρὸ αὐτοῦ μὲ τὸν Ἀναστάντα. Αὐτῇ εἶναι ἡ προαντίληψις τοῦ ἐσχατολογικοῦ γεγονότος. Τοιουτότροπως διακρίνει λοιπὸν δ Παῦλος ἐν τοιούτον διδειν—έαυτὸν—πρὸς—δραστικοὺς καὶ ἐν τοιούτον δρῦν πρὸς κάθε ἄλλην «ἀπτασίαν», τὴν δόποιαν Ἰσως γνωρίζει, π. χ. 2 Κορ. 12, 1 ἐξ.³⁰ καὶ τὴν δόποιαν δμως δὲν θέτει ὡς θεμέλιον

29. ‘O Ph. Siedensticker, Auferstehung, σ. 42 σημ. 17 παραθέτει μὲ πρόθεσιν διδασκαλίας ‘Ησ. 40, 5 καὶ 52, 16 ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο’.

30. Πρβλ. E. Fascher, Osterberichte, σ. 206. von Campenhausen, Ἑργ. μνημ., σ. 65. K. H. Rengstorff, Ἑργ. μνημ., σ. 59 ἐξ.

τοῦ κηρύγματός του. Δι' αὐτὸν ἔχει μεγαλυτέραν σημασίαν ἡ ἐν Ι Κορ. 15, 8· 9, 1 ὑπόδηλωθεῖσα ἐμπειρία ἀπό τὴν τελευταίαν, βασικήν ἐμφάνισιν καὶ ἀποκάλυψιν. Τοιαύτην διάκρισιν εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, αἱ δοποῖαι δὲν τοποθετοῦν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου τὸ δραμα τῆς Δαμασκοῦ καὶ ἄλλας ὁπτασίας, ὅπως ἀναφέρονται ἐν 16, 9 ἐξ· 18, 9· 22, 17 ἐξ· ἥ και 7, 56. Πρβλ. ἐπίσης Λκ. 24, 30 ἐξ. Πρξ, 1, 1 ἐξ. Ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸῦ ἀποκλίνοντος δλαι αἱ ψυχολογικῆς χροῦᾶς ἐμρηνεῖαι τοῦ γεγονότος, αἱ δοποῖαι δίδονται εἰς τὴν Ἐξηγητικήν πρὸ πάντων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Σχολῆς τοῦ D. Fr. Straub καὶ αἱ δοποῖαι ἐπανεμφανίζονται σήμερον εἰς τὴν Καθολικήν Θεολογίαν καὶ ισχύουν ὡς τι νέον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γίνεται δμως ίστορεσις τοῦ συμβάντος³¹.

Αὐτό, τὸ δοποῖον ἐννοοῦν οἱ δροὶ ἐμφανίζεσθαι καὶ δρᾶν τὸν Ἀναστάτα, γίνεται φανερώτερον, δταν ἔξετάσωμεν ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ Ἀναστάς, περὶ τοῦ δοποίου λέγονταν τὰ κείμενά μας, δτι ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς μάρτυρας. Εἶναι δὲ Σταυρωθείς. Αὐτὴν ἡ αὐτονόητος καὶ ἐν τούτοις τονισθεῖσα μαρτυρία, π. χ. τῶν μνημονεύθεντων διμερῶν τύπων πίστεως, ὅπως Ρωμ. 4, 25· Ι Κορ. 15, 3 ἐξ· 1 Θεσ. 4, 14, ἀλλ. ἐπίσης καὶ τῶν διεσπαρμένων εἰς τοὺς λόγους τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων τύπων, τῶν καὶ τὸ διάγραμμά των καθοριζόντων, ὅπως π.χ. Πρ. 2, 23 ἐξ· 5, 30 ἐξ· 10, 39 ἐξ· 13, 28 ἐξ. Ὡς τὸν Σταυρωθέντα κηρύσσει ἐπίσης Ἔαυτὸν ρητῶς καὶ ὁ Ἀναστάς εἰς τὰς διηγήσεις τῶν ἐμφανίσεων, εἴτε διὰ τῆς ιδίας Αὐτοῦ ὑποδείξεως, Λκ. 24, 26· 46, εἴτε διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν ἰχνῶν τῆς Σταυρώσεως Του, Ἰω. 20, 20· 27. Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀναστάτος ὄρپται δὲ Σταυρωθείς. Ὡς τοιοῦτον παρέχει Ἔαυτὸν πρὸς δραστιν δὲ Ἀναστάς. Ωστε ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Ἀνυψωθέντος ὄρπται ἡ δόξα τοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἀποθανόντος. Ἐκ νεκρῶν δὲν ἡγέρθη δὲ οἰοσδήποτε τυχόν νεκρός. Δὲν ἀπεδείχθη ως ἔγερσις δ τυχόν θάνατος. Ἀλλ. Αὐτὸς δὲ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ Νεκρός ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ζωήν, καὶ αὐτὸς δὲ θάνατός Του, δὲ θάνατος τῆς ταπεινῆς του ἀγάπης, ὑπῆρξεν δὲ θάνατος τοῦ θανάτου. Εἶναι σαφές, δτι διὰ τῶν λεχθέντων ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀναστάτος ἀπαλλάσσεται ἀφ' ἑαυτῆς πάσης πραγματικῆς ἀναλογίας πρὸς θρησκειολογικάς θεοφανείας, καὶ δτι τὸ «ὅρπαν», καθ' δσον ἐννοεῖ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ἐπιδεικνύοντος Ἔαυτόν, διασκεδάζεται πλήρως ἀπὸ ἀπόψεως δρολογίας. Τὸ «ὅρπαν» σημαίνει τρόπον τινά «λαμβάνειν πειραν».

Τοῦτο πιστοποιεῖται καὶ διὰ δύο ἀκόμη παρατηρήσεων. Ἐξηκριβώσαμεν, δτι συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲ Σταυρωθείς ἀνίσταται διαρκούσης τῆς ἀνυψώσεως. Αὐτὸς ἀντανακλᾶται καὶ εἰς τὸν τρό-

31. 'Ἐπ' αὐτοῦ παραδείγματος χάριν χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ παρατηρήσεις τοῦ H. R. Schlechte, Epiphanie als Geschichte, 1966, σ. 70 ἐξ. Πρὸς αὐτάς πρβλ. P. Wengle, Jesus, 1917, σ. 6. 365.

πον τῆς ἐμφανίσεως Του καὶ ἔχει σημασίαν διὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ ὄραν. 'Ο 'Αναστάς ἐμφανίζεται ἐν ἀναχωρήσει καὶ οἱ ὁρῶντες Αὐτὸν βλέπουν τὸν ἀναχωροῦντα. Τοῦτο ισχύει διὰ τὴν παράστασιν τοῦ Ματθαίου, διοὐ ή μοναδική ἐμφάνισις τοῦ 'Αναστάντος, ἡ ἐμφάνισις «τοῖς ἐνδεκαν, ταῦτοχρόνως εἶναι ἀποχαιρετισμός. 'Ο 'Ιησοῦς ἐμφανίζεται ὡς ὁ ἀποχωρῶν. 'Ο Λουκᾶς διεπύωσε τὸ στοιχεῖον αὐτὸν ρητῶς εἰς τὴν Ιστορίαν τῶν μαθητῶν τῶν πρὸς Ἐμπαοὺς πορευομένων: «αὐτῶν δὲ διηνοίχθησαν οἱ ὄφθαλμοί, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν· καὶ αὐτὸς ἀφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν», Λκ. 24, 31. Καὶ, ὡς γνωστόν, θέτει ἐπίσης ὁ Λουκᾶς δλας τὰς ἐμφανίσεις τοῦ 'Αναστάντος ὑπὸ τὴν προοπτικήν, ὅτι πρόκειται περὶ ἐμφανίσεων ἐκείνου, ὁ δόπος «ἀδέστη» ἀπὸ τοὺς μαθητὰς καὶ «ἀνεφέρετο» εἰς τὸν οὐρανόν, Λκ. 24,51· Πρᾶ. 1,9 ἔξ. Θεολογικῶς δμως ἐπεξειργασμένη εἶναι ή ὑπόθεσις αὐτὴ τοῦ πράγματος τὸ πρῶτον παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, ὁ δόπος μάλιστα δχι τυχαίως ἀντιλαμβάνεται δλην τὴν δρᾶσιν τοῦ 'Ιησοῦν, ἡ δόποια δι' αὐτὸν εἶναι ή δρᾶσις τοῦ ἥδη 'Ανυψωθέντος 'Ιησοῦν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐπιγείου, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐλεύσεως, ἡ δόποια εἶναι ἥδη εἰς διαρκῆς ἀποχαιρετισμός. 'Ερχεται δποιος ἐκείνος, ὁ δόποιος φεύγει, συναντῷ δποιος ἐκείνος, ὁ δόποιος εὑρίσκεται καθ' δδόν. Τὸ στοιχεῖον αὐτὸν τὸ ἀπαντῶμεν συγκεκαλυμμένως εἰς τὴν σκηνήν, τὴν δόποιαν ἥδη ἀνεφέραμεν κατά τὴν ἐμφάνισίν Του εἰς τὴν Μαρίαν τὴν Μαγδαληνήν, Ἰω. 20,11 ἔξ. Τί βλέπει ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ κατά τὸ κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιον; Τὸν 'Αναστάντα. 'Αλλὰ πῶς ἐμφανίζεται Οὗτος εἰς αὐτήν; 'Ως ἐκείνος, δόποιος κατά τὴν ἐμφάνισίν του δὲν ἡμπορεῖ νά γίνη ἀντικείμενον ἀφῆς καὶ εἰς τοῦ δόποιου τὴν ἐμφάνισιν ἀνήκει, δτι ἐμφανίζεται ὡς ὁ ἀποχωρῶν. 'Ισως ἡμπορεῖ νά είπῃ κανείς, δτι δρᾶται δ παρών 'Αναστάς, δόποιος εἶναι ἀπών. Τοιουτορόπως δρᾶται Οὗτος ἐν ἀσφαλείᾳ ἀβεβαιότητι καὶ ἀβεβαιᾳ ἀσφαλείᾳ. Τὸ τοιούτον ἀσταθεροποίητον καὶ ἀδιαθέσιμον τοῦ 'Αναστάντος θέλουν κατ' ἄλλον τρόπον νά ἔξαρουν καὶ ἐκείναι αἱ λεπτομέρειαι, αἱ δόποιαι ἀφήνουν νά ἐμφανισθῇ δ 'Ιησοῦς αἴφνης ἀνάμεσα εἰς τοὺς μαθητὰς παρὰ τὸ κεκλεισμένον τῶν θυρῶν, Λκ. 24,36· Ἰω. 20,19-26· δὲν ἀναφέρουν τὴν ἀποχώρησίν Του, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν προϋποθέτουν. 'Εντεῦθεν γίνεται ἀντιληπτός καὶ δ ἰδιάζων τόνος, δόποιος κυριαρχεῖ εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 21ου κεφαλαίου τοῦ κατά Ἰωάννην Εὐαγγελίου καὶ τὸ δόποιον χαρακτηρίζει δ Bultmann ὡς ἔξης: «Αὐτὸς εἶναι, καὶ ἐν τούτοις δὲν εἶναι Αὐτός· δὲν εἶναι Αὐτός, τὸν δόποιον αὐτοὶ (οἱ μαθηταὶ) είχον γνωρίσει μέχρι τότε, καὶ ἐν τούτοις εἶναι Αὐτός»³². 'Επίσης εἶναι δυνατόν νά λεγθῇ: 'Ασφαλῶς εἶναι Αὐτός. 'Αλλ' εἶναι δυνατόν ἐν γένει νά εἶναι Αὐτός, ἐάν εὑρίσκεται κατά τὴν ἄνοδον εἰς τὴν δόξαν Του; Τέλος οὐδέποτε ἡμποροῦσαν νά τὸν συλλάβουν, ἔκτος δταν ἥλθεν ἡ «ἄρα» Του, ἢτοι δ Σταυρός, πρβλ. Ἰω. 7,30· 7,44· 8,20.

32. R. B u l t m a n n , Das Evangelium des Johannes, 1st1953, σ. 549.

Οι δροι «έμφαντισις» και δράνη υπερβάλλονται εις τὴν συνήθη σημασίαν των ἀκόμη ἀπό κάτι ἄλλο. Τὸ «ἄρθη», «έφανερώθη», σημαίνει εἰς τὰ πλαίσια τοῦ κειμένου τῶν Εὐαγγελίων καὶ μίαν αὐτοφανέρωσιν τοῦ Ἀναστάντος ὡς λόγου καὶ σημείου. Καὶ «δρᾶν» σημαίνει τὴν ἀντίστοιχον ἐμπειρίαν ἀπό τῆς πλευρᾶς τῶν μαρτύρων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον είναι δυνατὸν νῦν εἶπη κανεῖς, διτὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λαμβάνει χώραν εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς «συνάντησις». Ἡ συνάντησις, τὴν δροίαν βιώνουν οἱ μάρτυρες, καθορίζεται ἀπό τὸν Ἰησον. Καὶ ἡ συνάντησις αὐτῇ πραγματοποιεῖται ὡς καθαρὴ δωρεά εἰς τὸν λόγον καὶ τὰ σημεῖα, εἰς τὸ χαιρετισμὸν καὶ τὴν εὐλογίαν, εἰς τὴν προσφάνησιν, τὴν προσαγόρευσιν καὶ τὴν διδαχήν, εἰς τὴν παραμυθίαν καὶ τὰς δδηγίας καὶ τὴν ἀποστολήν, εἰς τὴν ἴδρυσιν νέας κοινότητος. Είναι, θὰ ἡτο δυνατὸν νῦν εἶπη κανεῖς ἐπίσης, ἡ δριστικὴ ἐγγύησις δλῆς Τοῦ τῆς συμπαθείας καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῆς οὐσίας τῆς προσφορᾶς Του. 'Αλλ' ἔαν αὐτὸν είναι ἡ «έμφαντισις» Του, τότε είναι ἡ «δρασις» τοῦ Ἀναστάντος καὶ ἀκού, ὑπόδοχῃ καὶ προσωπικὴ κοινωνία. Ἡμποροῦμεν νῦν συνοψίσωμεν: ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λαμβάνει χώραν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὸν χώρον τῆς ἱστορίας κυρίως διὰ τῆς ἐμφανίσεως Του εἰς τοὺς δρῶντας Αὐτὸν μάρτυρας. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτὴν παρέχει 'Εαυτὸν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀναστάντος δὲ Σταυρωθεῖς εἰς ἀποχαιρετιστήριον συνάντησιν καὶ εἰς νέαν καὶ δριστικὴν ἐμπειρίαν τῆς προσφορᾶς Του.

Τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως διαδίδεται ἐν τούτοις ἀκόμη περαιτέρῳ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἡ ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ γίνεται ἀντικείμενον τοῦ κηρύγματος δυνάμει τῆς ἐμφανίσεως. Παρὰ ταῦτα δφείλει κανεῖς ἔδω νῦν κάνη μίαν διάκρισιν. Ἡ φράσις δὲν ἐννοεῖ μετά τοῦ R. Bultmann³³, διτὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ είναι ἡ παρουσία Του εἰς τὸ κήρυγμα καὶ κατ' ἀντιστοιχίαν ἡ σύστασις τῆς πίστεως εἰς τὸν Ἀναστάντα. Διότι ὡς ποίος καὶ μὲ ποίον τρόπον γίνεται πράγματι παρόν εἰς τὸ κήρυγμα; Καὶ εἰς τὸ ἔτερον σημεῖον: Διὰ ποίου τρόπου συνίσταται ἡ αἰνιγματώδης πίστις, ἡ δποία πιστεύει εἰς τὴν παρουσίαν—εἰς τὸ κήρυγμα; Αὐταὶ δὲν είναι συμφώνως πρὸς τὰ κείμενα οἰαίδηποτε ἀδικαιολόγητοι ἐρωτήσεις καὶ δὲν είναι ὡς ἐκ τούτου δυνατὸν νῦν παραμερισθοῦν, ἐκτὸς ἔαν κανεῖς διαγράψῃ δλας τὰς ἐκφράσεις, αἱ δποίαι ἀφοροῦν εἰς τὸ γεγονός, χάριν τοῦ μοναδικοῦ θαύματος τῆς συστάσεως—η δφείλει κανεῖς νῦν εἶπη τῆς Ἀναστάσεως:—τοῦ κηρύγματος, διότι δὲν τὰς ἐπιτρέπουν αἱ κοσμοθεωρητικαὶ περιπλοκαὶ τῆς ἱστορίας. 'Αλλὰ τότε πῶς θέλουν νῦν ἀφήσουν πράγματι νῦν ἰσχύη τὸ θαῦμα

33. Πρβλ. R. Bultmann, Neues Testament und Mythologie, ἐν: Kerygma und Mythos (=Theologische Forschungen 1) 1951, σ. 44 ἥξ. Τοῦ Αὐτοῦ, Das Verhältnis der urchristlichen Christusbotschaft zum historischen Jesus, 1960.

έκεινο τοῦ κηρύγματος, εἰς τὸ δόποιον «ὅ Ιησοῦς... εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα παρών»; «Ο Ιησοῦς πράγματι παρὼν εἰς τὸ κήρυγμα», χωρὶς αὐτὸς δ Ἰησοῦς νὰ ἔχῃ ἀναστῆ ἐκ νεκρῶν καὶ ἀνυψωθῆ: τοῦτο εἶναι ἐν δχι μικρότερον καὶ καθ' ἑαυτὸ μᾶλλον ἀκατανοητότερον θαῦμα, πρὸ τοῦ δόποιον ἡ Ἰστορία ἴσταται ἀσφαλῶς δχι δλιγάθτερον ἀμήχανος, δπως πρὸ τοῦ κηρύγματος τῆς ἐκ νεκρῶν Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ο W. Marxsen³⁴, δ δόποιος ὑφ ὥρισμένην ἔποψιν ἔξαλλάσσει τὰς ἀπόψεις τοῦ Bultmann, πλὴν ἄλλων νομίζει, δτι ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι μία ἐρμηνεία τῆς ὑποθέσεως τοῦ πράγματος, δτι «ἡ ὑπόθεσις Ἰησοῦ ὕγεται περαιτέρω διὰ τῶν μαρτύρων Του», καὶ δτι ὡς ἐκ τούτου σχετικῶς μὲ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρόκειται «περὶ τῆς συνεχείας τοῦ συμβάντος τοῦ περὶ Ἰησοῦ κηρύγματος», τὸ δόποιον βεβαίως βασίζεται ἐπὶ τοῦ δτι οἱ μαθηταὶ «εἰδον τὸν Ἰησοῦν». Εὰν λάβωμεν ὑπ δψιν τοῦτο, δτι κατὰ τὸ κήρυγμα τῆς Ἀναστάσεως οὔτε περὶ «συνεχείας τοῦ συμβάντος» οὔτε περὶ τοῦ κηρύγματος περὶ τοῦ Ἰησοῦ πρόκειται, ἀλλὰ περὶ τοῦ δτι γίνεται ἀντικείμενον τοῦ λόγου καὶ τῆς γλώσσης δ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προαποκαλυπτόμενος ἐν δυνάμει καὶ δόξῃ Θεοῦ ἀνυψωθεῖς Ἰησοῦς Χριστός, τότε σημαίνει συμφώνως πρὸ πάντων πρὸς τὰ κείμενά μας τὸ εἰς αὐτὰ ἀπαντώμενον «ἀδρᾶν» τὸν Ἰησοῦν τὴν ἄμεσον ἐμπειρίαν τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦν ὡς τοῦ Ἀναστάντος καὶ Ἀνυψωθέντος, καὶ δὲν ἐννοεῖ κάτι, τὸ δόποιον ἔπειτα διὰ μιᾶς συνήθους ἔξηγήσεως—καὶ αὐτὸ σημαίνει ἀκόμη δι' ἐνδὲ συμπεράσματος, τὸ δόποιον συνάγεται μὲ τὴν βοήθειαν γνωστῶν (Ιουδαικῶν) παραστάσεων—ἐρμηνεύεται ὡς ἀναστᾶς ἐκ νεκρῶν. Δὲν πρόκειται περὶ ἐνδὲ «ἀδρᾶν τὸν Ἰησοῦν», τὸ δόποιον κατανοεῖται ἀκολούθως διὰ μιᾶς ἐρμηνείας, ἄλλα πρόκειται περὶ μιᾶς ἀμέσου ἐμπειρίας τοῦ δίδοντος «Εαυτὸν πρὸς ἀντίληψιν ἐγερθέντος καὶ ἀνυψωθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρωτήσῃς κανεῖς, ποιὸν Ἰησοῦν ἡ ὡς ποιὸν ἐπὶ τέλους «εἰδον τὸν Ἰησοῦν» οἱ μάρτυρες, ἐὰν δὲν εἰδον Αὐτὸν ὡς τὸν Σταυρωθέντα, δ δόποιος ἀνέστη καὶ ἀνυψώθη: Εἰδον Αὐτὸν οἱ μάρτυρες, δπως ἡτο τότε, δταν «αδιηρχετο εὐεργετῶν», Πρξ. 10,38, ἡ δπως ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ἡ ὡς ἔνα, δ δόποιος ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ἐπίγειον βίον, δπως λ.χ. εἰδον τὸν ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντα Λάζαρον; Αἱ ἐρωτήσεις αὗται εἶναι ἀνόητοι, ἄλλα πρέπει νὰ τεθοῦν, δταν γίνεται λόγος περὶ ἐνδὲ πλήρως ἀσαφοῦς «ἀδρᾶν τὸν Ἰησοῦν» ὡς τοῦ θεμελίου τῆς πίστεως εἰς τὴν Ἀνάστασιν, ἡ δποια βασίζεται ἐπὶ μιᾶς συμπερασματικῆς ἐρμηνείας. Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ W. Marxsen δὲν ἴσταται κανεῖς πλέον ἐκστατικῶς πρὸ τοῦ θαύματος

34. W. Marxsen, Die Auferstehung Jesu als historisches und theologisches Problem, ἐν: Die Bedeutung der Auferstehungsbotschaft für den Glauben an Jesus Christus, 1966, σσ. 11-39.

ένός θείου κηρύγματος εις τάς γλώσσας τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὸ ὄποιον ὁ Χριστὸς εἶναι πράγματι παρών, χωρὶς νὰ ἔχῃ ὑψωθῆ ἐκ τῆς ἐκ νεκρῶν Ἀναστάσεως εἰς τὴν δύναμιν, τὴν ζωήν, τὴν δόξαν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἢτοι πρὸ τοῦ θαύματος τῆς παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὄποιος ἐν τούτοις ἀπέθανε καὶ ἐφθάρη, ἀλλ᾽ ἵσταται κατ' αὐτὴν πρὸ τοῦ ἔξ Ισού μεγάλου θαύματος ἐνός δρᾶν τὸν Ἰησοῦν ὑπὸ τῶν μαθητῶν, τὸ ὄποιον δμως μόνον δι' αὐτοὺς σημαίνει, διτὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ συνεχίζεται, ἢτοι περισσότερον συγκεκριμένως, διτὶ αἱ ἴστορικαι περὶ αὐτοῦ ἐμπειρίαι δὲν ἔχουν τέλος, ἐνῷ δὲν ιδιος δ 'Ιησοῦς «ζῇ» κατ' ἀδριστον τρόπον, — «εἰδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν» Λκ. 24,37.

*Ἀρκετά: τοῦτο ἡ τοιοῦτον τι δὲν σημαίνει ἀσφαλῶς ἡ πρότασίς μας, διτὶ ἡ ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δυνάμει τῆς ἐμφανίσεως Του λαμβάνει χώραν εἰς τὸ κήρυγμα. Σημαίνει πολὺ περισσότερον, συμφώνως πρὸς τὰς ἐκφράσεις τῶν κειμένων μας, διτὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δυνάμει τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάτος ἡ Ἀνυψωθέντος ἔγινεν ἀντικείμενον τῆς γλώσσης καὶ τῆς παραδόσεως τοῦ κηρύγματος τῶν μαθητῶν τῶν «ἀδρῶντων» Αὐτὸν ὡς τοιοῦτον, καὶ μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ἡ Ἀνάστασις νὰ εἰσέλθῃ τώρα εἰς τὴν ἱστορίαν διά τοῦ ἱστορικοῦ λόγου καὶ τῆς γλώσσης καὶ τοιουτοτρόπως νὰ συναντᾷ τὸν ἀνθρωπον. Αὐτὸ δὲν σημαίνει, διτὶ δὲ Σταυρωθεὶς καὶ Ἀναστὰς εἶναι τώρα συμπειριελημμένος εἰς τὸν λόγον αὐτόν. Τὸ πνεῦμά Του, ἡ δύναμις τῆς αὐτοφανερώσεως Του, κάνει ἐπίσης τὸν λόγον αὐτὸν ὑπερφυσικὸν καὶ ἔξουσιάζει αὐτοῦ³⁵. Ἀλλὰ σημαίνει, διτὶ Αὐτὸς ἡ πρότασις τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ ὕψη τοιοῦτος παρών εἰς τὸ κήρυγμα καὶ ὡς ἐκ τούτου διά τοῦ κηρύγματος εἰς τὸν κόσμον. Εἶναι παρών ἐντὸς αὐτοῦ, εἰς τὸ ὄποιον εἰσῆλθεν δὲν ιδιος μέχρις ἔκεινης τῆς δριστικῆς καὶ ἀποκαλυπτικῆς παρουσίας, ἡ ὄποια θὰ διαυγάσῃ ἡ θά ἐκφανῇ πλήρως, δταν τὸ «ἐκ μέρους παρέλθη» καὶ ἐκ τῆς ἀποσπασματικῆς παρουσίας προέλθῃ τὸ πλήρες.

Τὸ πρότυπον πρὸς παράστασιν τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, τῆς αὐταποκαλύψεως τοῦ Ἀναστάτος ἐντὸς τοῦ Εὐαγγελίου, εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ καὶ πάλιν παρὰ τῷ Παύλῳ, δ ὄποιος δχι μόνον ἐν Γαλ. 1,15 ἔξ. δμιλεῖ περὶ αὐτοῦ, διτὶ «δὲ θεός εὐδόκησεν...ἀποκαλύψαι τὸν νιὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔνθεσιν...», ἀλλὰ πιθανὸν καὶ ἐν 2 Κορ. 4,6 ἐκτὸς ἄλλων

35. Πρβλ. H. G r a s s, Zur Begründung des Osterglaubens, ἐν: ThLZt 89, 1964, σσ 405-414. 414.

έσκεφθη τὴν ἰδίαν βασικήν δι^λ αὐτὸν ἐμπειρίαν³⁶, διαν γράψῃ: «ό θεός δὲ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψει, δι^λ ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ». Ο θεός, λοιπόν, ἀποκαλύπτει—κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ μυστηρίου Ἰησοῦς Χριστός—τὸν υἱόν Του εἰς τὸν ἐκλεκτὸν μάρτυρα. Ἀφήνει Αὐτὸν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀποστόλου, ἥτοι εἰς τὸ κέντρον τῆς ὑπάρξεως του, νῦν λάμψῃ κα^τ αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅστε νῦν φανῇ εἰς αὐτὸν ἡ δόξα τοῦ θεοῦ καὶ νῦν ἐνεργῇ ἡ γνῶσις, ἡ δοκίμα εἰσέρχεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἡ καλλίτερον: ἡ δοκίμα ἐκφράζεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. Ἔπιστης ἡμιπορεῖ κανεὶς νῦν ἐνθυμηθῇ εἰς αὐτὴν τὴν συνάφειαν τὸ χωρίον Φιλιπ. 3,12, συμφώνως πρὸς τὸ δόποιον ἡ γνῶσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, 3,8, βασίζεται ἐπὶ τοῦ σημείου, δι^λ ὁ Παῦλος «κατελήφθη ὑπὸ Χριστοῦ Ἰησοῦ», δι^λ νῦν καταλάβῃ Αὐτὸν κατὰ τὴν εἰσοδον εἰς τὰ πάθη καὶ τὸν θάνατόν Του, καὶ τοιουτορόπως «κατανήσης εἰς τὴν ἔξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν». Η ἀποκάλυψις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι συμφώνως πρὸς τὰ λεχθέντα ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ Ἀποστόλου ἡ ἄμεσος Αὐτοῦ φανέρωσις καὶ ὡς τοιαύτη γίνεται ὑπερνικῶσα καὶ καταλαμβάνουσα ἐνάργεια.

Ἐπίστης εἰς τὰς διηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων, ἀσφαλῶς εἰς δλως διάφορον τρόπον, γίνεται γνωστή ἡ ὑπόθεσις τοῦ πράγματος, δι^λ ὁ Ἀναστάτας κατὰ τὴν ἐμφάνισίν Του εἰσάγει «Εαυτὸν εἰς τὸν λόγον ἐκείνων, οἱ δοποὶ τὸν βλέπουν, καὶ δι^λ αὐτοὶ ἀποστέλλονται ταῦτοχρόνως πρὸς κήρυξιν αὐτοῦ τοῦ λόγου. Προκαλεῖ τὸν λόγον τῶν «προκεχειροτονημένων μαρτύρων», Πρᾶ. 10,41, οἱ δοποὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συναναστροφῆς των μὲ τὸν ἐπίγειον Ἰησοῦν ἡμποροῦν νῦν ἀναπτύξουν τὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ Ἀναστάτος εἰς τὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ Κυρίου ἐν γένει, πρβλ. Πρᾶ. 1, 21 ἔξ. 13,30 ἔξ. Εἰς τὴν τοιαύτην μαρτυρίαν ὑπάρχει ἀκόμη ἐν στοιχείον, τὸ δόποιον ἀργότερον ἔγινε πολὺ δραστικόν: ἡ εἰσοδος τοῦ Ἀναστάτος εἰς τὴν ιστορίαν συμβαίνει κατὰ τρόπον ἀποκλειστικόν, οὕτως εἰπεῖν εἰς τόπον ἀποκλειστικόν, ἀκριβῶς δι^λ τῶν ἀναφερθέντων προκεχειροτονημένων μαρτύρων. Ο ἴδιος δὲ Ἀπόστολος Παῦλος, εἰς τὸν δοποῖον δομοῖων ἐδόθη ἡ βασικὴ ἀποκάλυψις τοῦ Ἀναστάτος ὡς τοῦ Ἀνυψωθέντος, ἐγνώριζεν ἐαυτὸν συνδεδεμένον πρὸς τὸν τόπον αὐτὸν τῆς ἐμφανίσεως. Δι^λ αὐτὸν τὸν λόγον παρέλαβε τὴν περὶ Ἀναστάσεως δομολογίαν τῆς πρώτης κοινότητος καὶ «ἀνέθετο» τὸ Εὐαγγέλιόν του εἰς τὰς αὐθεντίας ἐν Ἱεροσολύμοις, Γαλ. 2,2.

Ο λόγος ἐκείνων, οἱ δοποὶ βλέπουν τὸν Ἀναστάτα—τὸν λόγον τοῦτον προεκάλεσεν δὲ Ἀναστάτας δι^λ τῆς ἐμφανίσεως του—εἶναι ὡσαύτως κατὰ τὰς εὐαγγελικὰς διηγήσεις δὲ λόγος ἐνὸς κατανικῶντος τοὺς μάρτυρας

36. Πρβλ. H. Grass, Ostergeschehen, σ. 225 ἔξ. Ph. Seidensticker, Aufstellung, σ. 35 ἔξ.

γεγονότος. Είναι ό λόγος τῶν εἰς τοιαύτην συνάντησιν κατ' ἀρχάς μὲν ἔκπληξιν, φόβον, ἄγνοιαν, ἀμφιβολίαν καὶ ἀπιστίαν ἀντιδρώντων καὶ κατὰ συνέπειαν τῶν ἐν ἀρχῇ διστακτικῶν μαρτύρων, οἱ δοῦλοι δικοῖς ἔπειτα διὰ τῆς αὐτοφανερώσεως τοῦ Ἀναστάντος κατελήφθησαν, ἔξερράγησαν καὶ ἀφηρπάσθησαν ὑπὸ τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸῦ ἡμπορεῖ κανεὶς νῦν παραβάλῃ π.χ. Μτθ. 28,17· Λκ. 24,37 ἔξ.· 24,16-31,35· Ἰω. 20,14-16· 21,4-12· Μκ. 16,11,13,14· Ἰω. 20,24 ἔξ.· 27. Εὖθος ἔξ ἀρχῆς λοιπὸν δύμιλει ἡ ἐκ τῆς μαρτυρίας περὶ τοῦ ἐγερθέντος Ἰησοῦν ὑπερνίκησις.

"Απὸ τοῦ σημείου δικοῖς αὐτοῦ καὶ ἔξῆς γίνεται ἡ μαρτυρία καὶ εἰς λόγος τῆς ἐντολῆς, τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς ἐνδυναμώσεως. Δέν είναι εἰς ἀλευθέρως ἐκλεγείς, αὐθόρμητος καὶ ἐφευρεθεὶς λόγος, ἀλλ᾽ εἰς λόγος τῆς ἱεραποστολῆς: «πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη...», Μτθ. 28,19 ἔξ.· πρβλ. Λκ. 24,47 ἔξ.· Πρξ. 1,8-22· 4,33· Μκ. 16,15 κ.λ.π.. Ἐντολὴ, ἀποστολὴ καὶ ἐνδυνάμωσις προκύπτουν ἀπὸ κοινοῦ ἀπὸ τὴν συνάντησιν μὲν τὸν Ἀναστάντα. Αὐτὴ είναι καὶ ἡ πεποιθησις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, δὲ δοῦλος εἰς τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς ὑπερασπίζει δχι μόνον τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποστολικότητός του, καὶ ἐν Ρωμ. 1,5 λέγει περίπου ρητῶς, δτὶ ἀπὸ τὸν (ἐγερθέντα καὶ ἀνύψωθέντα) Κύριον «ἄλλαβε χάριν καὶ ἀποστολήν», ἥτοι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἀποστολικότητα. Κατ' ἄλλον τρόπον ἐκφράζει τὴν ίδιαν ὑπόθεσιν τὸ χωρίον Ἰω. 20,19 ἔξ., δους δὲ αἰφνιδίως φανερωθεὶς Ἰησοῦς ἐν μέσῳ τῶν συνηθροισμένων μαθητῶν εὐλογεῖ αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀπόστελλει: «καθὼς ἀπέσταλκε με δι πατήρ, κάγω πέμπω ὑμᾶς», καὶ τοὺς δίδει τὴν ἔχουσίαν τοῦ δεσμεῖν τε καὶ λύειν τὰς ἀμαρτίας. Χορηγεῖ τὴν ἔχουσίαν αὐτὴν δι' ἐμφυσήσεως τοῦ Πνεύματός Του. Ἀκριβῶς αὐτὸῦ είναι τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀναστάντος, ἀκριβέστερον: ὁ Ἀναστάς καὶ Ἀνυψωθεὶς ἐν τῷ πνεύματι Του τοιουτοτρόπως, ὥστε Οὕτος νῦν προκαλῇ δι' αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος, τὸ δοῦλον καθιστᾶς Αὐτὸν ἀντικείμενον ἐμπειρίας, τὴν δύναμιν τοῦ λόγου τῆς μαρτυρίας. Τώρα είναι δυνατὸν νῦν λεχθῆ: «ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες... καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον», Πρξ. 5,32, δπως ἡμπορεῖτ νῦν λέγη δι Ἰησοῦς κατὰ τὸν Ἰωάννην εἰς τοὺς ἀποχαιρετιστηρίους λόγους, 15,26: «έκεινος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, δτὶ ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἐστε». Ο Θεὸς ἥγειρε καὶ ἀνύψωσε τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, Ρωμ. 8,11· 1,4· 1 Τιμ. 3,16· 1Πέτ. 3,18. "Υψωσεν Αὐτὸν «εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν», 1 Κορ. 15,45· 2 Κορ. 3,17. "Ο Ἀναστάς καὶ Ἀνυψωθεὶς ἀφήνει Αὐτὸν νῦν ἐκχυθῆ καὶ ἐκχέει Αὐτὸν εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὰ σημεῖα τῶν μαρτύρων, Πρξ. 2,32 ἔξ. Τοιουτοτρόπως τὸ Πνεῦμα ἀφήνει, κατὰ τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, τὸν εἰσελθόντα εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ νῦν ἐπανέλθῃ, π.χ. Ἰω. 14,15 ἔξ. 16,12 ἔξ.; καὶ νῦν είναι παρὸν διά πάντοτε εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὰ σημεῖα.

Βλέπομεν λοιπόν: δ Ἀναστάς εἰσέρχεται δυνάμει τῆς ἐμφανίσεώς Του εἰς τὸ κήρυγμα τῶν μαρτύρων. Οὗτοι—όποιοι τοῦ Θεοῦ πρὸς τοῦτο δριζόμενοι—ἐνισχύθησαν εἰς τὸ κήρυγμα διά τῆς ἐμφανίσεως. Τὸ κήρυγμά των δμως ἐκ τῆς ἐμφανίσεως ταύτης ἔγινε διά τοῦ Πνεύματος ἡ ἐνδυναμουμένη ἐντολὴ αὐτῶν, οἱ δοῦλοι γνωρίζουν ἑαυτοὺς ἐντεῦθεν ως ἀπεσταλμένους.

Εἰς τὸ κήρυγμα αὐτὸν εἰναι παρὸν δ Ἰησοῦς. Εἰς αὐτὸν κατέστησεν δ Ἰησοῦς Ἑαυτὸν παρόντα, καὶ μάλιστα κατὰ πρῶτον λόγον ως τὸν Ἀναστάντα καὶ Ἀνυψωθέντα ἐνέκλεισεν ἀσφαλῶς Ἑαυτὸν εἰς αὐτὸν ως τὸν Ἰησοῦν ἐν τῇ ζωῇ καὶ τῇ δράσει Του. Ἐπειδὴ δμως πρόκειται περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀναστάντος καὶ Ἀνυψωθέντος, δ ὅποιος διά τῆς ἐμφανίσεως Του συνήρπασε καὶ ἐνίσχυσε τοὺς μάρτυρας δυνάμει τοῦ ἀποκαλύπτοντος Αὐτὸν Πνεύματος εἰς αὐτὸν τὸ κήρυγμα, ἐπειδὴ τὸ κήρυγμα τῶν μαρτύρων περὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάντος καὶ Ἀνυψωθέντος, δ ὅποιος εἰναι τώρα ὁ Σταυρωθείς, ἔχει τὴν δύναμιν τῆς ἐντολῆς, τὴν ζέσιν τῆς ἀποστολῆς, τὴν ἐνέργειαν τοῦ ζωοποιοῦντος καὶ φωτίζοντος Πνεύματος, δι' αὐτὸν λέγει δ Παῦλος καὶ πρέπει νὰ τὸ εἶπῃ: «εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ήμδην, 1 Κορ. 15,14. Εἰναι «κενόν, διότι οὐδὲν λέγει, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἐπανελάμβανε «τὴν ὑπόθεσιν» ἐνὸς ἀποθανόντος καὶ μόνον κατ' αἰνιγματώδῃ τρόπον ἄπαξ ἀκόμη ὁραθέντος Ἰησοῦ. Τότε οὐδὲν λέγει, διότι θὰ ώμιλει μόνον περὶ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ παρελθόντος ἐνὸς ως Πνεύμα ἄπαξ ἀκόμη, ἀλλ᾽ ἔκτοτε δμως μᾶλλον οὐδέποτε δφθέντος Ἰησοῦ ἀπὸ Ναζαρέτ. Τότε οὐδὲν λέγει, διότι δὲν θὰ ἡτο κατεσκευασμένον ἀπὸ ἐν γεγονός λαβόν χώραν, τὸ δοῦλον εἰναι ἐν γεγονός ὑπερνικῶν κάθε ἀποτυχίαν καὶ φθοράν, κάθε ἀβλέπτημα καὶ παρακμήν, κάθε ἄρνησιν εἰς τὴν κατάφασιν τῆς ζωῆς. Τότε οὐδὲν λέγει, διότι δὲν εἰναι τὸ κήρυγμα ἐνὸς τοιούτου γεγονότος ἡ ἐν τοιοῦτον γεγονός εἰς τὸ κήρυγμα. Τότε εἰναι ἐν κενὸν κήρυγμα, δπως δλα τὰ ἀνθρώπινά μας κηρύγματα, τὰ δούλα ἐκφράζουν μόνον βλάβην καὶ φθοράν. »Εὰν δ Ἀριστός δὲν ἀνέστη, θὰ ἡμποροῦσε νὰ εἶπη κανείς, τότε εἰναι τὸ δνομά του ἐν κενὸν δνομα καὶ δχι τὸ δνομα, τὸ «ὑπεράνω... παντὸς δνόματος δνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰλνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι», «Ἐφ. 1,21. »Εὰν δ Ἀριστός δὲν ἀνέστη, τότε εἰναι τὸ βάπτισμα καὶ ἡ θεία εὐχαριστία κενά σημεῖα καὶ συμβάντα καὶ τὰ χαρίσματα θὰ ἥσαν κενὸς ἐνθουσιασμός, διότι τότε θὰ ἡτο η πίστις κενή αὐταπάτη καὶ κενή προσπάθεια. Τότε δὲν θὰ ὑπῆρχε καμμία διαφορά μεταξὺ ἐνὸς «Ἀποστόλου καὶ μιᾶς μεγαλοφυῖας, καὶ η Ἐκκλησία, τὴν δούλαν δ Ἀναστάς οἰκοδομεῖ ἐπὶ τοῦ Πέτρου —«ἐπὶ ταύτη τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν», Μτθ. 16,18— θὰ ἡτο εἰς ἀρχαῖος θίασος η μία κοινότης τοῦ Κουμράν, καὶ πύλαι ἄδου θὰ είχον κατισχύσει αὐτῆς πρὸ πολλοῦ. Τότε θὰ ἡτο η «ὑπόθεσις τοῦ Ἰησοῦ» μία παροδική στιγμή εἰς τὴν Ιστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου ούμανισμοῦ καὶ ἡμεῖς δλοι ἡπατημένοι ἀπατεδνες. «Νυνὶ δὲ Χριστός ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων», 1 Κορ. 15,20, τονίζει δ ἀπόστολος Παῦλος.

III

Πρός πλήρη περιγραφήν τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρέπει ἀκόμη νὰ ἐκθέσωμεν εἰς ἄδράς γραμμάς, ποία εἶναι ἡ σημασία αὐτοῦ κατά τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ἡ σπουδαιότης του δὲν ἥμπορει νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ γεγονός. Ἡ Ἀνάστασις ἔλαβε χώραν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅστε συνέβη ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς σπουδαιότητός της. Εἶναι ἐπίσης δυνατὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι κατά τὴν διάρκειαν τοῦ γεγονότος ἔλαβε χώραν μαζὶ ἡ σπουδαιότης του. 'Ἄλλ' ὁ δρός «σπουδαιότητος» εἶναι ίσως γενικῶς παρεξηγήσιμος, διότι ἡχεῖ πολὺ ὑποκειμενικῶς. Ἔννοείται, ὅτι πρέπει νὰ ομιλήσωμεν ἀκόμη περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως, δῆμον τὴν λέξιν ἀποτέλεσμα πρέπει νὰ τὴν λάβωμεν περιωρισμένως ὡς αὐτό, τὸ δόπιον προκύπτει ἐν τῷ, μετά τοῦ καὶ κατά τὸ γεγονός. Τοῦτο, ἣτο τὸ ἀποτέλεσμα, δὲν εἶναι μόνον τὸ ἐπακολούθημα, ἀλλ' αὐτό, τὸ δόπιον παρέχει τὸ γεγονός, καθ' ὃν χρόνον λαμβάνει χώραν.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸν ἄς ἀναλογισθῶμεν πρῶτον, τί προκύπτει ἐκ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' αὐτὸν τὸν ίδιον αὐτὸν εἶναι ἡ ἀποκάλυψις καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ προσώπου Του ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ Κυρίου³⁷, ὡς λέγει ὁ τύπος εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων 2, 26, ἡ ἐπίσης ἐκφράζουν ἡ εὐφημία ἐν Ρωμ. 10,9 ἡ ὁ χριστολογικὸς ὅμονος ἐν Φιλιπ. 2,11 κ.λ.π., ταύτοχρόνως δῆμος καὶ ἡ ἐκπλήρωσις καὶ ἀποκάλυψις τῶν λόγων Του, τῶν πράξεών Του καὶ τῆς ζωῆς Του. 'Ο Ἰησοῦν καὶ τὸ ἔργον Του—θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ εἴπῃ κανεὶς—εἰσέρχονται εἰς τὴν δόξαν των, εἰς τὴν δύναμιν καὶ τὴν «ἀπόλληψιν» τῆς ιδιαζόνσης των, θείας πραγματικότητος. Τοιουτοτρόπως μάλιστα ἐγράφησαν τὰ Εὐαγγέλια ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς Ἀναστάσεως καὶ αὐτὸν σημαίνει ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως, καὶ παρουσιάζουν τὸν Ἰησοῦν ἀναλόγως τοῦ τρόπου ἐκφράσεώς των ἐπὶ τῆς ἐπιγείου δόδον πρὸς τὸν Σταυρὸν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων Του, τὸν Ἰησοῦν, δόπιος εἶναι ὁ Ἀναστάς καὶ Ἀνυψωθείς. 'Ο H. Conzelmann ἐπέστησε κάποτε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ σημείου, ὅτι «ἡ διμολογία πίστεως μὲ τὰς ἐσωτερικάς της δυνατότητας διαπτύξεως» εἶναι «ἡ ρυθμίζουσα ἀρχὴ» τῶν Συνοπτικῶν Εὐαγγελίων³⁸. 'Η

37. Πρβλ. J. Sint, Die Auferstehung Jesu in der Verkündigung der Urgemeinde, ἐν: ZKTh 84, 1926, σσ. 129 - 151, 136 ἔξ.

38. H. Conzelmann, Jesus von Nazareth und der Glaube an den Auferstandenen, ἐν: Der historische Jesus und kerygmatische Christus, ἐκδ. K. Ristow und H. Matthiae, 1961¹, σσ. 188 - 199, 195.

όμολογία αυτή πίστεως έχει ως έξης: Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποθανὼν καὶ ἀναστάς. Αὐτὸς συζητεῖται ἐπὶ παραδείγματι εἰς δὲ λόκληρον τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον. Ἐάν κανεὶς θέλῃ νῦν τὸ καταλάβῃ δρθῶς, τότε πρέπει νῦν ἀρχίσῃ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ γεγονότος τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὸ τέλος, ἢτοι ἀπὸ τὴν Ἀνάστασιν Του, ἡ δόπια κατὰ τὸν Μᾶρκον δὲν ἀνήκει πλέον εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ κεῖται ως βάσις αὐτοῦ. Τότε ἀποκαλύπτονται οἱ λόγοι καὶ τὰ σημεῖα τοῦ Ἰησοῦ, ἡ δόδος καὶ τὸ πρόσωπον ἐν τῇ ἀληθείᾳ των. Ἡ δόμολογία πίστεως ως ρυθμίζουσα ἀρχὴ συζητεῖται ώσαύτως εἰς ἐπὶ μέρους τεμάχια τοῦ Εὐαγγελίου, π.χ. εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ, τὸ δόπιον εἶναι καὶ ἡ περιπέτεια του, εἰς τὰ κεφάλαια 8 καὶ 9, διότι ἡ δόμολογία τοῦ Πέτρου, ἡ γνωστοποίησις τῶν Παθῶν καὶ ἡ μεταμόρφωσις ἀκολουθοῦν τὸ ἔν τῷ ἄλλῳ. Πρὸ πάντων εἶναι δυνατὸν νῦν ἀναλογισθῆναι κανεὶς εἰς αὐτὴν τὴν συνάφειαν ἀσφαλῶς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, τοῦ δόπιού δχι μόνον τὸ βάρος τῆς διηγήσεως έχει ἀποκλειστικῶς ἐσχατολογικὸν χαρακτῆρα, διότιος εἶναι ἡ δόξα τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ᾽ ἀφήνει συνεχῶς τὸν Ἀνυψωθέντα νῦν γίνη ἀντικείμενον τῆς ἐμπειρίας τοῦ παρόντος εἰς τὸ πρόσωπον ἡδη καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἐπιγείου Ἰησοῦ. Ταύτοχρόνως ὑποδεικνύει ρητῶς τὴν κλειδὰ διὰ τὴν κατανόησιν του: «Ἄστε οὖν ἡγέρθη ἐκ νεκρῶν ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ διτὶ τοῦτο ἔλεγεν (τὸν λόγον περὶ τοῦ ναοῦ), καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς», Ἰω. 2,22 πρβλ. 12, 16. Ἐνεθυμήθησαν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου, διότι καὶ ως τὸ Πνεύμα τοὺς ὑπενθύμιζε καὶ διότι καὶ ως ὁ Ἰησοῦς ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς νῦν τὸν ἐνθυμηθεῖν ἐν τῷ Πνεύματι, πρβλ. Ἰω. 14,26.

Κυρίως ἀποκαλύπτεται καὶ ἐκπληρώνεται εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ διὰ θάνατός Του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, πρὸς τὸν δόπιον θάνατον δοῦληει δὲ λόκληρος διὰ βίος Του καὶ ὑπὸ τοῦ δόπιού ἡδη κατὰ μυστικὸν τρόπον καθορίζεται κάθε ἐνέργεια Του. Εἰδομεν ἡδη, διτὶ κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀναστάντος ἐμφανίζεται διὰ Σταυροθεῖς ως ὁ Ἀναστάς, ἢτοι Ἀνυψωθεῖς. Αὐτὸς σημαίνει ὥσταύτως, διτὶ διὰ Σταυρὸς ἀποκαλύπτεται καὶ ἐκπληρώνεται ως διὰ Σταυρὸς τοῦ Ἀναστάντος. Ὁ Σταυρὸς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ πάντοτε τόρα ἀνοικτὴ δόδος εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἡγγυημένην δωρεὰν τῆς ζωῆς. Καθεὶς ἀποθνήσκει τὸν θάνατόν Του. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπέθανε τοῦτον τὸν θάνατον, τὸν θάνατον ἀντέρη ἡμῶν. Ἀπέθανε τὸν θάνατον κάτω ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων, τὰς δόπιας Οὗτος ἀφήρησε διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐκπνοῆς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Καὶ αὐτὸς διὰ θάνατος ἀπέκαλύφθη ἐπειτα εἰς τὴν ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ως ζωὴ. Ἀπετέλειώθη ἐν τῇ ζωῇ. Ὁ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θάνατος ἐφανερώθη ως ζωὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὸν Θεόν. Ὁ Σταυροθεῖς «ζῇ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ», 2 Κορ. 13, 4. «Ο γάρ ἀπέθανεν, τῇ ἀμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ· δὲ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ Θεῷ», Ρωμ. 6,10. Ἐν τῇ Ἀναστάσει ἐκπληρώνεται καὶ ἀποκαλύπτεται ἡ κεκρυμμένη δύναμις ζωῆς τοῦ Σταυροῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης, ἡ

δοια ύπομένει τάς ἀμαρτίας τῶν ἄλλων ἐν τῇ ὑπακοῇ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποθνήσκει ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῶν. 'Ο θάνατος τῆς δυνάμεως αὐτῆς τῆς ἀγάπης ἀποδεικνύεται ὡς εἰσόδος εἰς τὴν ζωήν. 'Αλλά τοιουτοτρόπως εἰναι δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανών, διὸ ποῖος ἡγέρθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ζωήν, καὶ ἐκεῖνος, διὸ ποῖος εἰσέρχεται δι' ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιότητα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰσέδυσε κατὰ τὸν θάνατον εἰς τὸν χώρον τῆς αἰώνιας μεσολαβήσεως. «Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ; θεός δικαιῶν τις δικαστῶν, Χριστὸς Ἰησοῦς διὸ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ ἐγερθείς, διὸ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν», Ρωμ. 8,33 ἔξ. Καὶ ἡ πρός Ἐβραίους ἐπιστολὴ ἀπαντᾷ: «Οθεν καὶ σφόδειν εἰς τὸ παντελές δύναται τοὺς προσερχομένους δι」 αὐτὸν τῷ θεῷ πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν», Ἐβρ. 7,25· πρβλ. 9,24. Δι᾽ αὐτοῦ, διτὶ διησοῦς ἡγέρθη ἀπὸ τοῦ κεκρυμμένου βάθους τοῦ θανάτου Του ὡς ἐκεῖνος, διὸ ποῖος ἀπαλείφει τάς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἀνοχῆς μέχρι τοῦ θανάτου, γίνεται διὰ Κύριος, ἀπὸ τὸν διόποιον ἔχαρτῶνται ἡ ζωὴ μας ἢ διθανάτος μας. 'Υπενθυμίζομεν τάς ἐκφράσεις, τάς διόποιας διὰ Παῦλος διεμρηφωσεν εἰς ἕνα μικρὸν ὅμονον: «Οὐδεὶς γάρ ήμων ἐναυτῷ ζῇ, καὶ οὐδεὶς ἐναυτῷ ἀποθνήσκει: ἐάν τε γάρ ζῶμεν, τῷ κυρίῳ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ κυρίῳ ἀποθνήσκομεν. ἐάν τε οὖν ζῶμεν ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν τοῦ κυρίου ἐσμέν. εἰς τοῦτο γάρ Χριστὸς ἀπέθανεν καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ», Ρωμ. 14,7 ἔξ.

'Αλλά—καὶ αὐτὸν γίνεται σαφὲς ἀπὸ τὸ ὡς ἄνω χωρίον—διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεως τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἀπεκαλύφθη μόνον διὰ τοῦτο ἐν τῇ κεκρυμμένῃ Του οὐσίᾳ, ἀλλὰ μετέβαλε καὶ τὴν βασικὴν θέσιν κόσμου καὶ ἀνθρώπου. Διὰ τῆς ἐγέρσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπώλεσαν κατὰ τὰ κείμενά μας αἱ δυνάμεις τοῦ κόσμου τὴν ἔξουσίαν των, ἥτοι αὐτὸν, εἰς τὸ διόποιον διὰ τοῦτο λαμβάνει περαν δυνάμεως καὶ εἰναι δύναμις. 'Ο Σταυρός, διὸ ποῖος ὑπέμεινε τὴν ἐπίθεσίν των, τὴν ἐπίθεσιν τῶν πολιτικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων, «ἀπέξεδυσεν» αὐτάς, διποὺς λέγει διὰ Παῦλος, Κοι.. 2,15. Διὰ τοῦ Σταυρωθέντος, τὸν διόποιον διὰ θεός ἀνύψωσεν εἰς τὴν δύναμιν Του, κατασυνετρίβη κάθε ιδιαιτέρα δύναμις τοῦ κόσμου. 'Η δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡγειρεν ἐκ νεκρῶν τὸν Σταυρωθέντα καὶ ἐκάθισεν Αὐτὸν εἰς τὰ δεξιά Του «ὑπεράνω πάστης ἀρχῆς καὶ ἔξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς δινόματος», Ἐφ. 1,21. Τοιουτοτρόπως ἐθραύσθη διὰ τοῦ Ἀναστάτος καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντος εἰς ἄνωνυμιαν κάθε δυνομα, διὸ διόποιον παρουσιάζεται ως ιδιαιτερον δυνομα ἢ ως δυνομα τοῦ κόσμου, καὶ δὲν χρειαζόμεθα πλέον πρὸ οὐδενὸς δινόματος νὰ τρέμωμεν καὶ δι」 οὐδενὸς δινόματος πλέον νὰ ἀφήσωμεν ἐαυτοὺς νὰ καμφθοῦν καὶ οὐδὲν δυνομα ἀποτελεῖ τὴν ἐλπίδα μας ἐκτὸς τοῦ δινόματος τοῦ Κυρίου, πρβλ. Πρξ. 4, 12. 'Ακριβέστερον παραμερίσθησαν αἱ ἄνωνυμοι δυνάμεις καὶ δὲν χρειάζεται νὰ φοβάμεθα πρὸ οὐδενὸς πνευματικοῦ ρεύματος καὶ πρὸ οὐδενὸς σύγχρονου πνεύματος καὶ διταν ἀκόμη τὸ πνεῦμα αὐτὸ δρῆ καταστρεπτικῶς. Διότι τώρα ἐθραύσθη δι」 Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ ἐσωτάτη δύναμις

αὐτῶν τῶν ἔξουσιῶν, ἡ ὁποία ζωοποιεῖ αὐτάς και τὴν ὅποιαν αὐταὶ ἔξασκοιν: ὁ θάνατος. Ὁ αἴσχατος ἔχθρός να κατηργήθη, και ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡρχίσε, 1 Κορ. 15,25 ἔξ.: Κολ. 1,13· 2 Τιμ. 2,12. Ἡ ἐνθρόνισίς Του—ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Σταυροῦ—συνετελέσθη. Ὁ χρησμοποιηθεὶς κατ' ἐπανάληψιν τύπος, «καθήμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ» (ἐκ Ψαλμ. 110,1), και ὡς ἐκ τούτου κυριαρχῶν ἐπὶ τοῦ κόσμου και τῆς Ἔκκλησίας, τὸ ἐκφράζει, πρβλ. Ρωμ. 8,34: Ἐφ. 1,20· Κολ. 3,1· Ἐβρ. 1,3· 8,1· 10,12· 12,2· 1 Πέτ. 3,22. Ἡ κρίσις τοῦ κόσμου, ἡ ἐσωτάτη και ἔξωτάτη κρίσις τοῦ κόσμου ἡδη ἔξέσπασε και δλαι αἱ ἱστορικαι κρίσεις είναι μόνον προμηνύματα, τὰ ὅποια ὑποδεικνύουν τὴν μίαν κρίσιν, ὡς μᾶς τὴν διδάσκει ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου. Ἡ δύναμις τῶν ἄρχων ἀπέβη διὰ τοῦ θανατωθέντος θανάτου διάκενος. Ὁ ἐπειγόμενος πρὸς τὸν Σταυρόν, πρὸς τὴν Ἀνύψωσιν, Ἰησοῦς τοῦ κατὰ Ἰωάννην Ενδαγγελίου λέγει: «αὐτὸν κρίσις ἔστιν τοῦ κόσμου τούτου. νῦν δὲ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω», Ἰω. 18,31. «Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον», Ἰω. 16,33.

Διὰ τῆς νίκης κατὰ τοῦ θανάτου και δι’ αὐτῆς τοῦ κόσμου και τῶν ἔξουσιῶν του ἡγέθη και ἡ ἀξίωσις τοῦ Ἰησοῦ περὶ τοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος ἔχει τὸ δικαιώμα νὰ πληροφορηθῇ περὶ τῆς Δυνάμεως, ἡ ὁποία, ἀπεκδύσασα αὐτὸν τῆς δυνάμεως του, δὲν ἀρνεῖται και τὴν χάριν, δπως δλοι οἱ ἄνθρωποι οἱ ὁποιοι τώρα ἔχουν ἀκόμη τὴν αὐταπάτην μόνον τῆς δυνάμεως, συμμετάσχουν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Ἀναστάντος και Ἀνυψωθέντος. Ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ τοῦ πράγματος ἔχει διαφόρους ἀπόψεις και ἐκφράζεται διὰ πολὺ διαφόρων τρόπων. Ἀλλ’ ἐννοεῖ ἐν συνόψει τὴν πραγματικότητα, δτι δὲκ νεκρῶν Ἐγερθεὶς και Ἀνυψωθεὶς ἐπαναφέρει τὸν κόσμον διὰ τῆς Ἔκκλησίας εἰς τὴν ἐκ νεκρῶν Ἐγερσίν Του και τὴν δόξαν Του. Δὲν ἀφήνει τὸν κόσμον μόνον ὡς τὸν ἀπεκδεδυμένον δυνάμεως, δ ὁποῖος ὀνειρεύεται τὴν δύναμιν. Συνεχίζει τὴν στροφήν Του πρὸς τὸν κόσμον. Οὔτε παραμένει μόνον εἰς τὸ κήρυγμα. Καταδιώκει τὸν κόσμον, δ ὁποῖος ἐκ τρόμου μῆπως λιποψυχήσῃ, παραπαίει εἰς τὴν ἀβεβαιότητα, καταθρυμματίζει τὸ δχύρωμά του, τὸ δχυρόν τῆς ἐνδύναμωθείσης τώρα ἐπάρσεώς του, πρβλ. 2 Κορ. 10,3 ἔξ., και τοῦ ἀποκαλύπτει πανταχοῦ και μὲ κάθε τρόπον τὴν δύναμιν Του, τὴν δύναμιν τοῦ Σταυροῦ, ἵνα χῶρον ζωῆς εἰς τὸν χῶρον τοῦ Κράτους Του, δ ὁποῖος συγκεκριμενοποιεῖται εἰς τὴν Ἔκκλησίαν διὰ τῶν ὑπ’ Αὐτοῦ κατεστημένων πληρεζουσίων ἀποστολικῶν πρέσβεων. Ἀκριβῶς αὐτὸν νὰ δείξουν, πῶς δηλαδὴ ἐπιτελεῖται η «οἰκοδόμησις» τῆς Ἔκκλησίας και δι’ αὐτῆς τοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ Ἐγερθέντος και Ἀνυψωθέντος τῇ δυνάμει τοῦ δνόματός Του και τοῦ Πνεύματός Του, ἀποσκοποῦν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Ἡ τοιουτότροπος δρᾶσις τοῦ Ἀνυψωθέντος ἐντὸς τῆς ιδρυθείσης και αὐξούσης Ἔκκλησίας είναι διὰ τὸν Λουκᾶν ἀκριβῶς μία ἀπόδειξης τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σταυρωθέντος. Εἰς τὴν συνάφειαν αὐτὴν είναι δυνατὸν

νύ παραπέμψη κανεὶς εἰς Μτθ. 28,18 ἐξ.: «εἰδόθη μοι πᾶσα ἔξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ δυναμικό τοῦ πατρός καὶ τοῦ νεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα δσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἴδού ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ὅως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος». Ὁ Ἀναστάς κατά τὴν ἐμφάνισιν του εἰς τοὺς ἔνδεκα μαθητάς ἀποστέλλει αὐτοὺς ὡς τοὺς μάρτυράς Του εἰς τὸν κόσμον μὲ τὸν λόγον τοῦ κηρύγματος καὶ τὸ βάπτισμα, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κάνουν τὸν κόσμον ιδικὴν Του ιδιοκτησίαν καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ εἶναι δικαῖος καὶ ἀνθρώπος ἐφ' δλου τοῦ κόσμου, διέξουσίαν ἔχων ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῇ, καὶ ὡς τοιοῦτος δὲν εἶναι μόνον δι' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς. Ἀλλως ἐκφράζεται τοῦτο ἐν Ἐφ. 4,10 ἐξ. «Ο καταβάς (εἰς τὴν γῆν) αὐτὸς ἐστιν καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. καὶ αὐτὸς ἐδωκεν τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους...εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ...». Ὁ ἀνύψωθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπερέβη «πάντων τῶν οὐρανῶν», τοῦτο σημαίνει δλους τοὺς οὐρανοὺς τῆς ἀνθρωπίνης ἀπαιτήσεως καὶ ἐπιδιώξεως, καὶ εἶναι εἰς τὴν ὑπερφυσικότητά Του πανταχοῦ παρὼν μὲ τὴν ἀξίωσίν Του: ἀξιώνει τὸ πᾶν ὡς διάπειρως ὑπερκείμενος. Αὐτὸς συμβαίνει διὰ τῆς δωρεᾶς τῶν Ἀποστόλων, Προφητῶν, Εὐαγγελιστῶν, Ποιμένων καὶ Διδασκάλων. Ὁ σκοπὸς δμως εἶναι νὰ προϋπαντήσῃ τὸν κόσμον διὰ τῆς σαρκικῆς Του παρουσίας, διὰ τοῦ «σώματος τοῦ Χριστοῦ», τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, Ἐφ. κεφ. I, πρβλ. 2,22 ἐξ. 23, καὶ νὰ τὸν ἐποικοδομήσῃ δι' αὐτοῦ.

Πρὸς τούτοις μετέβαλεν ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ριζικῶς καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξίν. Εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐδωρήθη ἄφεσις ἀμαρτιῶν δι' Αὐτοῦ, διὸποιος παρέλαβεν αὐτάς δὲς ἀγάπης ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. «Τοῦτον διθές ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὑψώσων ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ τοῦ δοναι μετάνοιαν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἄφεσιν ἀμαρτιῶν», ἀναφέρεται π.χ. ἐν Πρξ. 5,31· πρβλ. 2,38· 3,19· 10,43 κ.λ.π. Τὸ ίδιον πρᾶγμα ἀφήνουν νὰ διαφανῆ καὶ αἱ ἀφηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων περὶ τῶν ἐμφανίσεων τοῦ Ἀναστάτος. Συνδεπινεῖ πάλιν μὲ τοὺς μαθητάς Του καὶ ἐγγυᾶται εἰς αὐτοὺς ἐν γένει τὴν ἐγγύτητα καὶ τὸ κήρυγμα καὶ τὰ σημεῖα Ἐκείνου, διὸποιος διὰ τοῦ θανάτου Του ἐξωλόθρευσε τὰς ἀμαρτίας των. Διὰ δὲ τῆς ἐγγύτητός Του ἐγγυᾶται νέαν ἀρχῆν καὶ προστασίαν, πρβλ. Ακ. 24,30 ἐξ.· Ἰω. 21, 5 ἐξ.· Πρξ. 1,4· 10,41. «Ο Παῦλος ἡμπορεῖ νὰ εἴπῃ «Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται...ἐτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν», 1 Κορ. 15,17. Ἀλλὰ τώρα ἡγέρθη ἐκ νεκρῶν καὶ ἐφερε διὰ τοῦ Σταυροῦ Του τὴν «καταλλαγῆν», Ρωμ. 5,10· 2· Κορ.5, 18 ἐξ. τὴν «δικαιώσιν», Πρξ. 13,39· 26,18· Ρωμ. 4,25· 5,9, καὶ τὸν «ἀγιασμόν», 1 Κορ. 1,30 ἐξ.· πρβλ. Κολ. 1,21 ἐξ. καὶ Ἐφ. 5,25 ἐξ.· Τίτ. 2,14, τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Οἱ ἀνθρώποι ἡμποροῦν τώρα νὰ ἀξιωθοῦν καὶ ζῆσουν ἐν Αὐτῷ, τῷ σταυρωθέντι καὶ ἀναστάν-

τι Ἰησοῦ Χριστῷ, ἐπὶ τοῦ δόποίου κείνται δὲλαι αἱ ἀμαρτίαι μας, ἔνα κατηλλαγμένον, δεδικαιωμένον καὶ ἄγιον βίον. Δι’ δὲλων δημοσίων αὐτῶν ἀπεκαλύφθη εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ ζωὴ καθ’ ἑαυτήν. Εὑρίσκονται ἐν Αὐτῷ κατὰ μυστηριώδη τρόπον διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βαπτίσματος, διὸς ἀναφέρεται ἐν Ἐφ. 2,4 Ἑξ.: «Ο δὲ θεὸς πλούσιος ὃν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ ἦν ἡγάπησεν ἡμᾶς, καὶ δηνας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτάμασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ...» πρβλ. καὶ Ρωμ. 6,1 Ἑξ.: Κολ. 2,12: 3,1 Ἑξ. Ἀλλὰ διὰ τῆς παρούσης δωρεᾶς τῆς ζωῆς συνεκαλύψθη καὶ ἐδόθη ἐκ τῶν προτέρων κατὰ τρόπον προσωρινὸν ἡ μέλλουσα δωρεά, ἡ δόποια θὰ είναι σαφῆς καὶ δριστικῆς «ζωῆς». Διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν Ἐγέρσεως Του καὶ τῆς Ἀνυψώσεως Του εἰς τὴν ζωὴν καθορίζεται μάλιστα ἀκριβῶς καὶ δλον τὸ μέλλον, οὕτως ὥστε ἡ ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασίς Του νὰ είναι γενικῶς ἡ ἐγκαινίασις τῆς καθολικῆς ἐγέρσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ κράτους τῆς ζωῆς. Αὐτὸς Ισχύει δι’ ἔνα ἔκαστον, δὲ δόποιος ζῆι «ἐν Χριστῷ», εἰς τὸν χῶρον τῆς προσωπικῆς Του κυριαρχίας. «Ωσπερ γάρ ἐν Ἄδαμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται», 1 Κορ. 15,22, πρβλ. Ρωμ. 5,9: 5,21. Ωσαύτως Ισχύει τοῦτο διὰ σύνολον τὴν δημιουργίαν. Ἐξ ἐπόψεως τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡμπορεῖ δὲ Ἀπόστολος νὰ γράψῃ τὰς φράσεις ἐκείνας ἐν Ρωμ. 8,20 Ἑξ., συμφώνως πρὸς τὰς δόποιας «τῇ γάρ ματιάστητη ἡ κτίσις ὑπετάγη... ἐπ’ ἐλπίδι». Ἡ ἔναρξις τῆς ἐλευθερίας τῆς δόξης, ἐν τῇ δόποιᾳ θὰ εὑρίσκονται «τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ», θὰ συμπαραλάβῃ καὶ τὴν δημιουργίαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν αὐτήν καὶ θὰ τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ιδίαν της φαινομενικήν δόναμιν. Τοιουτοτρόπως είναι δὲ Ἀναστάτας «οὐ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν», Κολ. 1,18: Πρξ. 26,23, καὶ «οὐ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς» Πρξ. 3,15. Εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου ἀκούει δὲ Προφήτης Αὐτὸν νὰ λέγῃ: «έγώ είμι δὲ πρόδος καὶ δὲσχατος καὶ δὲζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρός καὶ ιδού ζῶν είμι εἰς τοὺς αἰδώνας τῶν αἰώνων, καὶ ἔχω τὰς κλεῖς τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἁδοῦ», Ἀπκ. 1,18.

Πρὸς τούτοις αὐτό, τὸ δόποίον ἐγγυᾶται τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, είναι ἀκόμη κάτι ἄλλο. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀναστάτος καὶ διὰ τοῦ κηρύγματος, εἰς τὸ δόποίον Οὗτος είναι παρών, ἀνοίγεται καὶ ἡ δόδος πρὸς τὴν ζωήν, πρὸς τὸν ἀγιασμόν, πρὸς τὴν δικαιίωσιν, πρὸς τὴν καταλλαγήν, πρὸς τὴν συγχώρησιν, ἵτοι ἡ πίστις. Τὸ βλέπομεν αὐτὸ πάλιν εἰς τὰς ἀπλᾶς περὶ τῶν ἐμφανίσεων διηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων, πῶς οἱ μαθηταὶ ὑπερνικῶνται διὰ τῆς ἀποκαλυπτικῆς αὐτοφανερώσεως τοῦ Ἀναστάτου, διὰ τοῦ χαιρετισμοῦ καὶ τῆς προσηγορίας, διὰ τῆς δωρεᾶς τῆς ἐγγύτητος Του καὶ κοινωνίας πρὸς γνῶσιν καὶ πίστιν. Ἡ γνῶσις δημοσίς καὶ ἡ πίστις είναι ἐδῶ ἐν. Ἡ πίστις καὶ μὲ αὐτήν ἡ αὐτοπροσφορὰ εἰς τὸν Ἀναστάταντα ὡς τοιούτον είναι ἡ κατανικῶσα δωρεὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἐκ νεκρῶν Ἐγερ-

θέντος. Αὐτὸ δὲν σημαίνει: «'Η ἐμφάνισις τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ πρὸς τὴν πίστιν ἔλευσις ἔκείνου, εἰς τὸν δόπον χορηγεῖται ἡ ἐμφάνισις...εἶναι ἔν καὶ τὸ αὐτό»³⁹. 'Η πίστις προκαλεῖται συμφώνως πρὸς τὰ κείμενά μας ἀντιθέτως ὑπὸ τῆς ἐμφανίσεως καὶ ὡς τοιαύτη καθίσταται δυνατή εἰς τὸν ἰδόντα Αὐτόν. 'Επίσης προκαλεῖται ἔν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ εἰς τὸν λόγον τῶν μαρτύρων παρόντος Ἀναστάντος. Τὸ μὴ ἀνατρεπτὸν καὶ τὸ μὴ ἀμείωτον τοῦ σχήματος: ἐμφάνισις τοῦ Ἀναστάντος—κήρυγμα—πίστις ἀφήνουν νὰ διαφανῇ εὐκρινῶς αἱ δύο φράσεις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἀφ' ἐνός: «Ἐὶ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ ἡ πίστις ὑμῶν», 1 Κορ. 15,14, καὶ ἀφ' ἑτέρου: «Ἐὶ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν», 1 Κορ. 15,17.

'Η πίστις αὐτή, ἡ δόπια δομολογεῖται εἰς τὸν Ἀναστάντα καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἐμφανίσεως Του, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰς τὴν δι' αὐτοῦ ἐναρξαμένην ζωὴν, γίνεται ἀλπίς, διότι ἡ πίστις αὐτή εἰδεν ἐν τῷ Ἀναστάντι νὰ διαφωτίζεται καὶ τὸ ἐν Αὐτῷ νῦν ἀνοικτὸν μέλλον. 'Επ' αὐτοῦ παραπέμπει ποικιλοτρόπως ἡ πρώτη ἐπιστολὴ τοῦ Πέτρου π.χ. 1,3· 21· 3,15, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς Κολοσσαءὶς π.χ. 1,5· 23· 27· αὐτὸ δέξυπακούεται ἀσφαλδᾶς καὶ εἰς ἄλλα περισσότερα χωρία τοῦ Παύλου.

'Ἄλλ' ἡ πίστις ἐνεργεῖται ὥσαύτως διὰ τῆς ἀγάπης, ἐπὶ τῇ βάσει καὶ ἐν τῇ ἔλευθερίᾳ τῆς ὡρισμένης ἀλπίδος της, πρβλ. Γαλ. 5,5· 1 Ιω. (εἰς πολλὰ χωρία). 'Η ἀγάπη δμως ἐμπειρικλείει πολλοὺς τρόπους τοιαύτης ἀπροκαλύπτου ζωῆς, ταπεινοφροσύνην, ὑπομονήν, νηφαλιότητα, ἐγρήγορσιν κ.λ.π., περὶ τῶν δόπιων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἔδδος λόγος. Μόνον εἰς καρδὸς τῆς 'Ἐγέρσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς δι' αὐτῆς διαφωτιζομένης ζωῆς πρέπει νὰ μνημονευθῇ ἀκόμη, ἡ χαρά. «Ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν Κύριον», ἀναφέρεται ἐν Ιω. 20,20. 'Η χαρὰ αὐτῇ ἀναφλέγεται πάντοτε ἐκ νέου ἐκεī, διότι ὁ 'Ανυψωθεὶς πληησιάζει ἐν Πνεύματι, διως δεικνύει τὸ χωρίον Ιω. 16,22 ἐξ.: «Καὶ ὑμεῖς οὖν νῦν μὲν λύπην ἔχετε· πάλιν δὲ ὅψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἴρει ἀφ' ὑμῶν. καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐμὲ οὐκ ἐρωτήσετε οὐδέν». Εἶναι χαρὰ χωρὶς ἐρωτήσεις, τὴν δόπιαν προξενεῖ ἡ ἔλευσις τοῦ Ἀνυψωθέντος. 'Επίσης κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον συνδέεται ἡ ἐγγύτης τοῦ ἐγερθέντος καὶ ἀνυψωθέντος Κυρίου πρὸς τὴν χαρὰν αὐτῆν, Φιλ.π. 2, 18· 3,1· 4,4. Εὑρίσκει τὴν ἔκφρασίν της εἰς τὴν ἀμεριμνησίαν καὶ τὴν ἡπίαν συμπεριφορὰν ἀπέναντι δλων τῶν ἀνθρώπων, Φιλ.π. 4,5. ἐξ. Προκαλεῖται ὥσαντος κατὰ τὴν μετάληψιν τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ γίνεται, «ἀγαλλίασις», ἐσχατολογικός ἀλαλαγμὸς τῆς συγκεντρωμένης κοινότητος, ἡ δόπια προγεύεται ἡδη τώρα τὸν ἀλαλαγμὸν τῆς τελειώσεως, Πρξ. 2,46· πρβλ. 1 Πέτ. 1,6· 8· 4,13.

39. G. Ebeling, Historischer Jesus und Christologie, ἐν: Wort und Glaube, 1968, σσ. 300 - 318. 314.

Τοῦτο τὸ Ἀναστάντι ἀποκαλυφθεῖσα ζωὴ ἐγείρει ὀξιώσεις ἐνώπιον ἑκείνου, ὁ δόποιος παραδίδεται εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν ἐν τῇ πίστει. Ἐπίσης ἡ παράκλητις, ἡ προτρέπουσα, ὑποδεικνύουσα, αἴτοῦσα, διαβεβαιοῦσα καὶ ἀφυπνίζουσα ἐπίκλητις τῆς εὐσπλαγχίας τοῦ Θεοῦ, Ρωμ. 12, 1, ἡ παράκλητις λοιπὸν πρὸς συμμετοχὴν ἐν ὑπακοῇ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς πράξεως εἰς τὴν διὰ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ δεδικαιωμένην καὶ ἡσφαλισμένην ζωήν, θεμελιώνεται τελικῶς ἐπί τοῦ γεγονότος τῆς ἐκ νεκρῶν Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἀνυψώσεως Του. Ἐφ' ὅσον κανεὶς ἀνήκει εἰς Ἐκεῖνον, ὁ δόποιος ἡγέρθη ἐκ νεκρῶν, τότε σημαίνει τοῦτο, ὅτι ὀφείλει νὰ φέρῃ τῷ Θεῷ καρπὸν διὰ λόγων καὶ ἔργων. «Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον ἵνα διαπεράσῃ τὸν θάνατον τοῦτον διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρός, οὗτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν», Ρωμ. 6, 4· πρβλ. 7, 4· Πρξ. 3, 26· 26, 16 ἔξ. 19 ἔξ. κ.λ.π. Ἐφ' ὅσον ἡ ζωὴ μας, ὡς θάνατος μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, εἰναι μετ'. Αὐτοῦ ἀποκεκρυμμένη καὶ ἡσφαλισμένη ἐν Θεῷ, τότε σημαίνει τοῦτο, ὅτι ὀφείλομεν νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν ζωὴν αὐτῆν καὶ νὰ παραιτώμεθα τῆς παρούσης καὶ ιδιοτελοῦς, Κολ. 3, 1 ἔξ. «Ο Παῦλος ἔχει διὰ τοῦ ἀποκεκρυμμένης ζωῆς ἀπαιτήσεως αὐτῆς νὰ εὔρεθῇ διὰ τῆς πίστεως εἰς τὴν Ἀνάστασιν συμμέτοχος τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἀναστάντος. «Ἴνα Χριστὸν κερδῆσθαι... τοῦ γνῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ κοινωνίαν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφιζόμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἰ πως καταντήσω εἰς τὴν ἔξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν...», Φιλπ. 3, 8 ἔξ.

Διὰ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνήλθεν Αὐτὸς διὰ τοῦ πόδος τῆς οὐσίας Του καὶ πρὸ πάντων ἀπεκαλύφθη διὰ Σταυρὸς ἐν τῇ δόξῃ Του. Δυνάμει αὐτῆς σύνολοι αἱ ἔξουσίαι τοῦ κόσμου μὲ τὸν παροδικὸν τῶν χαρακτήρων ἔξωλοθρεύθησαν. Ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἀπέρρευσαν συγχώρησις, καταλλαγή, δικαίωσις καὶ ἀγίασμός. Διὰ τοῦ γεγονότος τῆς ἐκ νεκρῶν ἡγέρσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπεκαλύφθη καὶ ἡ πραγματικὴ ζωὴ, τὴν δόποιαν οὐδεὶς πλέον θάνατος ἡμπορεῖ νὰ θανατώσῃ. Διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάντος καὶ τῆς παρουσίας Του εἰς τὸ κήρυγμα ἐκερδήθη ἐμπιστοσύνη καὶ ἐγεννήθη ἐλπίς, αἱ δόποιαι διακρίνονται διὰ τὴν ὑπερβολικότητά των καὶ τὸ βάθος τοῦ μέλλοντός των, ἡ ἐγγύτης καὶ ἡ προσδοκία των ἐνεργοῦνται ἐν ἀγάπῃ καὶ ἀναμονῇ καὶ ἔξυμνονται ἐν τῷ ἀλαλαγμῷ τῆς χαρᾶς. Κατόπιν δὲ τῶν αὐτῶν εἰναι τελικῶς εἰνόητον, διατὶ τὰ κείμενά μας ἀναγνωρίζουν εἰς τὴν Ἀνάστασιν τὴν μυστηριώδη ἐκπλήρωσιν δὲ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ. «Ἐλαβε χώραν «κατά τὰς γραφάς», Ρωμ. 1, 2 ἔξ.· 1 Κορ. 15, 3 ἔξ.⁴⁰. Αὗται μαρτυροῦν περὶ αὐτῆς, πρβλ.. Ρωμ. 3, 21. Αὐτὸς ἔχει ιδιαιτέρως σημασίαν διὰ τὸ ἔργον τοῦ Λουκᾶ, τὸ δόποιον χρησιμοποιεῖ συ-

40. Πρβλ.. J. Kempter, Ἑργ. μνημ., σσ. 35.52 ἔξ.

νήθως εἰς τοιαύτην συνάφειαν τοὺς Ψαλμοὺς 2 και 110. «Ο Δαυΐδ, «προφήτης οὖν ὑπάρχων... προιδὼν ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ», Πρᾶ. 2,30 ἔξ.: πρᾶ. 10,43· 13,32·34 ἔξ., κ.λ.π. «Ο Ιδιος δ 'Αναστάς ἐρμηνεύει τὰς Γραφὰς και ἔξ αὐτῶν τὸν Θάνατόν Του και τὴν ἐκ νεκρῶν "Ἐγερσίν Του, Λκ. 24,25 ἔξ. Κατὰ τὴν συνάντησιν μὲ τὸν 'Αναστάντα ἀποκαλύπτεται δλον τὸ νόημα τῆς Γραφῆς. 'Αλλά τὸ κεντρικὸν τῆς νόημα εἶναι ή 'Αναστασίς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Σταυρωθέντος, δπως μαρτυρεῖ συνεχῶς δ Παῦλος τῶν Πράξεων τῶν 'Αποστόλων, Πρᾶ. 17,3· 26,22 ἔξ., 28,23 κ.λ.π. Εἶναι ή ἐκπλήρωσις και ἀποκάλυψις τῆς ἱστορίας, ή ὅποια ὑπετάγη εἰς τὸ θεῖον «δέον», τὴν ἀναλλοίωτον ἀπολυτρωτικὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ, πρᾶ. Μκ. 8,31 ἔξ.: Λκ. 24,7· 26,44· Πρᾶ. 17,3· Ιω. 20,9. Και ἀποτελεῖ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐλπίδος τοῦ 'Ισραὴλ, Πρᾶ. 26,6 ἔξ.: 28,20, τὴν ἔξοφλησιν τῆς ἐπαγγελίας τοῦ ἀπαραχαράκτως πιστοῦ μένοντος εἰς τὴν διαθήκην Του Θεοῦ, μίαν ἔξοφλησιν, ή ὅποια παντοιοτρόπως ὑπερβάλλει τὴν ἐπαγγελίαν. Εἶναι τέλος ή ἐμφάνισις τῆς «δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ», και αὐτὸς σημαίνει ταυτοχρόνως τῆς πιστότητος, ἀληθείας, χάριτος και δόξης Του, πρᾶ. Ρωμ. 3,1 ἔξ.: 3,21.

Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἔξεπληρώθη δῆμος «τὸ ἐσχατολογικὸν γεγονός τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Θεοῦ»⁴¹, πρᾶ. 'Εβρ. 1,1. Τὰ ἐσχατολογικά γεγονότα «ἀετέθησαν εἰς κίνησιν»⁴². «Τὰ ἄρχαία παρῆλθεν ιδού γέγονε καινά», λέγει δ Παῦλος 2 Κορ. 5,17. «Ιδού ἐνίκησεν δ λέων δ ἐκ τῆς φυλῆς 'Ιούδα, ή ρίζα Δαυΐδο», λέγει εἰς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τὸν Προφήτην, δ ὅποιος ἐκσπᾷ εἰς δάκρυα, διότι ή ἱστορία φαίνεται τόσον κεκλεισμένη και οὐδὲν νόημα οὔτε σκοπὸν ἀποκαλύπτει, 'Απκ. 5,5. 'Ἐνίκησεν δ Θεὸς διὰ τοῦ 'Αναστάντος, διότι δι' Αὐτοῦ ἐθριμβεύεσε κατὰ τοῦ θανάτου. 'Ἐνίκησε διὰ νὰ ἀρχίσῃ ή ζωῇ, ή ὅποια βεβαίως περικαλύπτει και διαμφισβητεῖ τὴν ἱστορίαν μέχρις ἐσχάτων. 'Αλλ' δ νικητὴς «ἀεφανερώθη» ἥδη και διὰ τῆς ἐμφανίσεως Του κατέστησε μάρτυρας, οἱ διόποιοι μεταφέρουν τὸ μήνυμα τῆς νίκης εἰς δλον τὸν κόσμον. Τὸ μήνυμα τῆς νίκης δῆμος εἶναι τοῦτο, δι τὸν Χριστῷ Ἰησοῦν ἔλαβε χώραν τὸ ἐσχατον, τὸ «τελευταῖον», και δι τὸν θνητὴν μοῖραν τῆς ἀμαρτίας και δλος δ κόσμος και κάθε ἄνθρωπος προέρχεται τώρα ἀπὸ αὐτὸς τὸ ἐσχατον και πορεύεται πρὸς αὐτό.

Τὸ θέμα τῆς ἐκ νεκρῶν 'Αναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι και διὰ τὴν 'Εξηγητικὴν ἐν δύσκολον πρὸς ἐπίλυσιν πρόβλημα. 'Ισως εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν καλλίτερον, δι τὸν θέματος αὐτοῦ γίνεται ίδιαιτέρως

41. W. Zimmerli, Verheißung und Erfüllung, ἐν: Probleme alttestamentlicher Hermeneutik, ἔκδ. Cl. Westermann, 1960, σ. 100.

42. Πρᾶ. E. Hagenbach, Das Johannesevangelium und sein Kommentar, ἐν: ThLZt 89, 1964, σ. 894 ἔξ.

εύκρινές, διτι η 'Εξηγητική τῆς Καινῆς Διαθήκης, δταν θέτη ώς ἔργον της νά φθάσῃ εἰς τὸ θεολογικὸν περιεχόμενον τῶν πραγμάτων, ἀσχολεῖται πάντοτε μὲ δυσεπίλυτά προβλήματα. 'Οσον ἀφορῇ εἰς τὸ ἀντικείμενόν μας, τοῦτο διά τῆς συνήθους ὁδοῦ ἀνακαλυπτόμενον, ἡ δποία μεθοδικῶς δύναται νά ἐλεγχθῇ καὶ ἐπαναληφθῇ. Θέτει ἀμέσως πρὸ τῆς ἐκλογῆς: εἴτε νά ἔρμηνεύσωμεν αὐτὸ ἐκ νέου συμφώνους πρὸς τὰ κριτήρια, τὰ δποία ἐμπερικλείει ἡ ἴστορία ώς κοσμοθεωρία, καὶ νά τὸ κάνωμεν καταληπτὸν εἰς τὰ πλαίσια τῆς «ιστορικῆς» του ἐποχῆς, εἴτε νά παρατηθῶμεν τῆς διαδικασίας αὐτῆς καὶ ανά παραστήσωμεν αὐτό, τὸ δποῖον μᾶς προσφέρεται τοιουτοτρόπως, ὥστε αὐτὸ νά προύποτεθῇ τρόπον τινὰ ώς γνωστόν καὶ οὕτω διασφαλισθῇ⁴³, διά νά χρησιμοποιήσωμεν τοὺς λόγους τοῦ Martin Heidegger. 'Εφ' δσον ἀποφασίση κανεὶς ὑπὲρ τοῦ τελευταίου, δπως ἐπράξαμεν ἡμεῖς καὶ δπως πρέπει νά πράξῃ τις ώς θεολόγος, τότε είναι ἀσφαλῶς ἡ ἐνάργεια τοῦ πράγματος δχι μία «ιστορικῶς ἀσφαλισθεῖσα», ἄλλα μᾶλλον, πρᾶγμα τὸ δποῖον δντως είναι σπουδαιότερον, μία ιστορικῶς ἐπιβαλλομένη πεποίθησις. Είναι ἡ ἐνάργεια ἐνὸς ἀμερολήπτως ἀφ' ἑαυτοῦ αὐτοποκαλυπτομένου γεγονότος.

Μία τοιαύτη προσπάθεια διά τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πράγματος, ἡ δποία προσπάθεια δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὰς περιπλοκάς τῆς ιστορίας καὶ δὲν παραιτεῖται τῶν μεθοδικῶν δυνατοτήτων νά φθάσῃ εἰς τὸ φαινόμενον, είναι πολὺ ἀναγκαιοτέρα ἀπὸ τὴν βεβαίαν γνώμην, δτι εἰμεθα ἐνημερωμένοι ἀρκούντως ἡ δριστικῶς περὶ αὐτοῦ, τὸ δποῖον λέγεται 'Ανάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς ἐπίσης περὶ ἄλλων κεντρικῶν ἀπολυτρωτικῶν γεγονότων, ἡ δτι θὰ ἡμπορούσωμεν εἰς τὴν Θεολογίαν νά στραφῶμεν πρὸς ἄλλα θέματα, τὰ δποία θὰ ἡσαν περισσότερον ἐνδιαφέροντα διά τὸν περίφημον «ἄνθρωπον τῆς σήμερον» καὶ δι' αὐτό, καὶ ἄν ἀκόμη δὲν θὰ ἡσαν κατανοητότερα, θὰ ἀνταπεκρίνοντο ἐν τούτοις περισσότερον εἰς τὰ «γοῦντα» του καὶ θὰ ἐγίνοντο εὐκολώτερον ἀποδεκτά ἀπὸ αὐτόν. 'Αλλ' ἐκτὸς τοῦ δτι ἡ Θεολογία δὲν ἔχει εύτυχῶς τὴν ἐλευθέραν γενικῶς ἐκλογήν νά ἀσχοληθῇ μὲ ἐκείνο, τὸ δποῖον θέλει, πρέπει νά παραδεχθῶμεν, δτι ἀκριβῶς περὶ τοῦ φαινομένου τῆς 'Αναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν γνωρίζομεν ἀκόμη θεολογικῶς πολλά. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ δτι αἱ ἐξηγητικαὶ προσπάθειαι νά εἶπον περὶ αὐτοῦ κάτι, πολυειδῶς ἔξολισθαινούν εἴτε εἰς ψυχολογικάς εἴτε εἰς παραδόξους θεωρίας. Πρέπει πράγματι νά προσπαθήσωμεν ἐκ νέου νά εῦρωμεν καταλλήλους δρους, οἱ δποίοι θὰ μᾶς δδηγήσουν πλησίον τοῦ πράγματος. 'Αλλωστε θὰ ἐπανεύρῃ ἐνδιαφέρον ἀκριβῶς ἐκείνη ἡ Θεολογία, ἐπίσης εἰς τὸν «ἄνθρωπον τῆς σήμερον» —οὕτος εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν είναι εἰς παράξενος ἄνθρωπος—, ἡ δποία μένει εἰς τὰ μυστήριά της καὶ φροντίζει δι' αὐτά μὲ ζῆλον καὶ περίσκεψιν. Μόνον τότε—ἔγραψεν δ E.

43. M. Heidegger, Gelassenheit, 1959, σ. 40.

Peterson πρὸ τεσσαράκοντα ἑτῶν—θὰ ἐνδιαφερθοῦν οἱ ἄνθρωποι πάλιν δι' αὐτῆν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, «ὅπως ἐνδιεφέρθησαν αἱ γυναικες τῆς ἀγορᾶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὴν ἔριδα περὶ τοὺς δρους ὁμοιούσιος καὶ διμοούσιος»⁴⁴. Ἀλλὰ ἀκόμη περισσότερον: μόνον τότε θὰ χαρῇ ἡ Ἐκκλησία πάλιν ἔνεκα τοῦ κηρύγματος περὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ Ἰσως ἐπίστης οἱ λαοὶ θὰ ἀρχίσουν νὰ ζοῦν καὶ ν' ἀποθνῆσκουν μὲ βάσιν καὶ κριτήριον τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Μετάφρασις
Θ. Νικολάου Δ. Φ.

44. E. E. Peterson, Was ist Theologie, 1926, ἐν Theologische Traktate 1951, σσ. 11 - 43.33.

“Οπισθεν τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου: Πρὸς μίαν γραπτὴν πηγὴν”*

Πέτρου Βασιλειάδη

Τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται ὅπισθεν τοῦ κατὰ Μᾶρκον εὐαγγελίου¹ δὲν ἀποτελεῖ νέον πρόβλημα. Ἐνεφανίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰώνος μας μετά ἀκριβῶς τὴν ὑπόθεσιν περὶ προτεραιότητος τοῦ κατὰ Μᾶρκον² ἡτις ἐγένετο τῇ εἰσηγήσει πρῶτον τοῦ C. Lachmann³ καὶ ἀνεπύχθη ἀργότερον ὑπὸ τῶν B. Weiss⁴ καὶ H. J. Holtzmann⁵, διὰ νῦ δολοκληρωθῆ τελικῶς διὰ τῆς θεωρίας περὶ τῶν τεσσάρων Πηγῶν (four - document) τοῦ B. H. Streeter⁶. Αἱ προσπάθειαι δημοσίευσαν πρὸς ἀνακάλυψιν μιᾶς γραπτῆς πηγῆς ἐγγύτερον εὑρισκομένης πρὸς τὸν ἱστορικὸν Ἰησοῦν ἐγκατελείφθησαν πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ἀκριβῶς δῆμος παρόμοιαι προσπάθειαι πρὸς συγγραφὴν τοῦ «βίου τοῦ Ἰησοῦ» διεκόπησαν πρὸ τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου ὑπὸ τὴν ἐπιδρασιν τοῦ ἔξαιρέτου ἔργου τοῦ A. Schweitzer, Von Reimarus zu Wrede (1906)⁷.

‘Η ὑπὸ τῶν H. von Söden⁸, E. Wendling⁹, W. Bussmann¹⁰ καὶ τινῶν

* Η παροῦσα μελέτη ἔδημοσιεύθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλικήν εἰς τὸ βιβλικὸν περιοδικὸν New Testament Studies τόμ. 19, τεύχος 4 (1972 - 73) πρὸς τὸ ὄποιον καὶ ἐκφέρονται αἱ δέουσαι εὐχαριστίαι καὶ ἀναγνοερίστις (acknowledgments).

1. Ἀκολούθῳ: κατὰ Μᾶρκον = τὸ δεύτερον Εὐαγγέλιον Εὐαγγελιστῆς Μᾶρκος = συγγραφέως «Μᾶρκος» = τὸ κατὰ Μᾶρκον ὡς πηγὴ χρησιμοποιηθείσα ὑπὸ τῶν λοιπῶν Συνοπτικῶν. Παρομοίως καὶ διὰ τὰ ἄλλα Εὐαγγέλia.

2. Αἱ προσπάθειαι ὀρισμένων Ρωμαιοκαθολικῶν ἐρευνητῶν (βλ. B. C. Butler, The synoptic problem, ἐν A new Catholic Commentary on Holy Scripture, London, 1969, διποὺ εὑρίσκεται ἐπίσης μία περιλήψις δλων τῶν ἐπιχειρημάτων των) καὶ λίαν προσφάτως τοῦ W. R. Farmer, The Synoptic problem, London, 1964 νῦ καθιερώσουν τὴν προτεραιότητα τοῦ Ματθαίου δέον νῦ θεωρηθούν ὡς ἀνεργευσεῖς, καθ' δον καθιστοῦν δλόκιληρον τὸ συνοπτικὸν πρόβλημα περισσότερον περιπελεγμένον. Cf. N. Reggini, Rediscovering the teaching of Jesus (London, 1967), σ. 34.

3. Studien und Kritiken (1835), σ. 574.

4. Πρβλ.. Lehrbuch der Einleitung in das N. T. (1886), σ. 473 κ. ἐ.

5. Πρβλ.. Die Synoptiker (1901), σ. 10-20.

6. The four Gospels: A study of origins (London, 1924).

7. Τὸ φιλολογικὸν τούτο εἶδος ἐπανεμφανίσθη μόνον κατὰ τὸ 1956 ἐν G. Bornkamm's Jesus von Nazareth ἀλλά κατὰ τελείος διάφορον μορφήν.

8. Die wichtigsten Fragen im Leben Jesu (1907)?.

9. Ur - Markus (1905), καὶ Die Entstehung des Markusevangeliums (1908).

10. Sänoptische Studien, I - III (1925-31).

ἄλλων Αγγλών ἐρευνητῶν¹¹ ύπόθεσις περὶ τοῦ Πρώτου - Μάρκου (Ur - Markus) φαίνεται νὰ ἔχῃ κατά μέρος διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ Streeter¹². Ἡ ἐργασία δύμως, ἡτις ἀναμφιβόλως ἔθεσε τέρμα εἰς δλας τὰς λοιπὰς προσπαθείας¹³ νὰ ὀδηγηθῶμεν δπισθεν τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου δπως τοῦτο παρεδόθη εἰς ἡμᾶς ἡτο ἡ γενομένη ύπὸ τῶν R. Bultmann¹⁴, M. Dibelius¹⁵ ὡς καὶ ἄλλων ἐρευνητῶν ἀκολουθούντων τὴν θεωρίαν τῆς ἴστοριας τῶν μορφῶν (form - Critics)¹⁶, οἵτινες καὶ ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν εἰς τὰς ἀνεξαρτήτους ἐνότητας τῆς ὥλης, τὰς μεμονωμένας ἐκείνας περικοπάς, αἱ δποιαὶ ἔπρεπε νὰ ἐκυκλοφόρουν κατά τὴν περίοδον τῆς προφορικῆς παραδόσεως¹⁷.

Ἐπὶ πλέον τὸ συνεχῶς αὐξανόμενον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐρευναν τοῦ Ἀραμαϊκοῦ ὑποβάθρου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἔξευρέσεως ἐνὸς ἀσφαλοῦς κριτηρίου διὰ τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῆς αὐθεντικότητος τῶν μεμονωμένων λογίων¹⁸ μετὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν G. Dalman¹⁹, C. F. Burney²⁰ καὶ M. Black²¹, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ νέα κατεύθυνσις τῶν ἀκολουθούντων τὴν Ἀναθεωρητικὴν Σχολὴν (redaction - critics)²², δσον ἀφορῷ τὸν ἀποφασιστικὸν ρόλον τὸν δποιον διεδραμάτισαν οἱ ἴδιοι οἱ Εὐαγγελισταὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ εὐαγγελικοῦ ὥλικοῦ, ὥθησαν τοὺς συγχρόνους ἐρευνητάς πρὸς νέας κατευθύνσεις.

Ἀπὸ τὸ χρονικὸν τοῦτον σῆμεῖον καὶ ἐντεῦθεν οὐδεμίᾳ συστηματικὴ ἐργασία ἐγένετο ἐπὶ τῶν πηγῶν, αἵτινες ἐχρησιμοποιήθησαν ύπὸ τοῦ Εὐαγ-

11. Πρβλ., τὰς ἐργασίας τῶν A. Wright, N. P. Williams, W. W. Holdsworth, κ.λ.π.

12. Bl. A. M. Hunter, Interpreting the N. T. 1900 - 1950 (London, 1951), σ. 41.

13. Πρβλ., τὰς περὶ Ἀναθεωρήσεως θεωρίας (Redaction - Hypotheses) τῶν J. Weiss, J. C. Hawkins, U. S. Stanton, ὡς ἐπίσης καὶ τὰς περὶ Συλλογῆς διαφόρων πηγῶν Θεωρίας (Compilation - Hypotheses) τῶν E. Meyer, A. J. Cadoux, J. M. C. Crum. Περὶ τοῦ θέματος τούτου περισσότερα ἐν V. Taylor, The Gospel according to St. Mark (London, 1952), σ. 72 ἔξ.

14. Die Geschichte der Synoptischen Tradition (1921).

15. Die Formgeschichte des Evangeliums (1919).

16. K. L. Schmidt, M. Albertz, V. Taylor, R. H. Ligtfoot, κ.λ.π.

17. O. H. Conzelmann, An outline of the theology of the N. T. (London, 1969), παρατητεῖ: «Ἡ Μορφοϊστορικὴ Σχολὴ ἔδειξεν, δτι ἔκαστον ἀτομικὸν στοιχεῖον τῆς παραδόσεως εἶχε καθ' ἑαυτὸ μίαν Χριστολογικὴν σημασίαν», σ. 140.

18. Πρβλ., J. Jeromeias, R. H. Fuller, κ. ἄ.

19. Die Worte Jesu (1898).

20. The poetry of our Lord (Oxford, 1925).

21. An Aramaic approach to the Gospels and Acts (Oxford, 1967)²³.

22. G. Bornkamm, H. Conzelmann, E. Haencken, W. Marxsen, κ.λ.π.

γελιστοῦ Μάρκου²³. Μόνον σποραδικῶς δύναται τις νὰ διακρίνη ὑποθετικᾶς προτάσεις περὶ μιᾶς ἀρχικᾶς ὑπαρχούστης ὅμαδος παραβολῶν εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον ἐν 4, 3-9· 13-20· 26-32²⁴. Ὁμοίως δὲ V. Taylor²⁵ ἀπεπειράθη νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ ἀρχικὸν κείμενον τῆς περὶ τοῦ Πάθους διηγήσεως ὡς τοῦτο ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Κοινότητα (Προγενέστεραι προσπάθειαι ἐγένοντο ὑπὸ τῶν M. Dibelius, R. Bultmann, H. Lietzmann, E. Klostermann, M. Goguel, R. H. Lightfoot, etc.). Ὑπερπηδῶμεν τὸ 13 κεφάλαιον τοῦ κατὰ Μᾶρκον λόγῳ τῆς μὴ ὑπάρχεως συμφώνου γνώμης μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν περὶ τοῦ εἰδοῦς καὶ τῆς ἑκτάσεως τῶν πηγῶν, αἵτινες ἔχρησιμοποιήθησαν²⁶. "Ολαὶ αἱ ἄλλαι μεμονωμέναι προσπάθειαι περιλαμβανομένου καὶ τοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ W. Knox²⁷ ἐκδοθέντος ἔργου του ἀσχολοῦνται μὲ τὸ προβλῆμα τῶν πηγῶν τοῦ κατὰ Μᾶρκον κατὰ ἕνα τρόπον μᾶλλον παράλληλον πρὸς ἑκεῖνον τὸν διοῖον ἀκολουθοῦν οἱ Μορφοίστορικοι (form-critics).

"Ο παρὼν συγγραφεὺς δὲν ἔνδιεφέρετο ἀρχικῶς μὲ τὴν ἑξῆτασιν αὐτοῦ τοῦ ὑλικοῦ. "Ο, τι ἀκολουθεῖ, ἀποτελεῖ πράγματι ἐν ὑποπροίὸν τῆς ἐρευνητικῆς προσπαθείας του ἐπὶ τοῦ 13 κεφ. τοῦ κατὰ Μᾶρκον.

"Η πηγή, τὴν ὑπαρξίν τῆς διοίας προσάγομεν ὡς μίαν ὑπόθεσιν, ἀποτελεῖται ἀπὸ λόγια τοῦ Ἰησοῦ ἔχοντα ὡς πρόθεμα τὸν λεκτικὸν τύπον «βλέπετε». Τὸ «βλέπετε» (ἐν τῇ ἐννοίᾳ «προσέχετε») ἀποτελεῖ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα (introductory formula) τῶν λογίων τοῦ Ἰησοῦ μόνον εἰς τὸν «Μᾶρκον»²⁸. Τὸ εὑρίσκομεν πεντάκις εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον (4, 26· 12, 36· 13, 5, 9, 33), ἀπαξ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον (24, 4 = Μᾶρκ. 13, 5) καὶ δις εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν (8, 18 = Μᾶρκ. 4, 24 καὶ 21, 8 = Μᾶρκ. 13, 5). "Ἐπίσης πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπὸ δύψιν τὸ Μᾶρκ. 8, 15, τὸ διοῖον εἰσάγεται διὰ τοῦ «δρῦτε βλέπετε». "Αλλὰ τὸ πλέον σημαντικὸν στοιχεῖον εἶναι ὅτι εἰς ἀπάσις τάς ἐν λόγῳ περικοπάς τὸ «βλέπετε» ἀκολουθεῖται ὑπὸ μιᾶς συνδετικῆς φράσεως (link-phrase) ἄλλοτε ὑπὸ μορφῆς μιᾶς συντόμου περιλή-

23. "Ἡ ὑπὸ τοῦ P. Parker, The Gospel before Mark, (1953), προταθείσα πηγὴ K, ἥτις κατ' αὐτὸν ἔχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, ταυτίζεται πρὸς τὴν περὶ Πρωτο—Ματθαίου θεωρίαν καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ καταχωρθῇ μεταξὺ τῶν προσπαθειῶν καθιερώσεως τῆς προτεραιότητος τοῦ Ματθαίου (βλ. σημείωσιν 2).

24. Πρβλ. J. Jeremias, The parables of Jesus (London 1963) σ. 92 ἔξ.

25. "Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 653 ἔξ.

26. "Ἐξ ἄλλου δὲ G. R. Beasley-Murray, Jesus and the Future (London, 1954), ἐμμένει μετ' ἐπιφυλάξεως (βλ. A Commentary on Mk. XIII, London, 1957, σ. 11, ἀρ. 1) ἐπὶ τῆς αθίνετικότητος τοῦ 13 κεφ. τοῦ κατὰ Μᾶρκον.

27. The Sources of the Synoptic Gospels, I: St. Mark. (ἐκδοθέν ὑπὸ τοῦ H. Chadwick) (Cambridge, 1953).

28. Οβδαμοῦ εὑρίσκεται ἐν Q (Πηγὴ τῶν Λογίων), M (ἰδιαιτέρα πηγὴ τοῦ κατὰ Ματθαίου) καὶ L (ἰδιαιτέρα πηγὴ τοῦ κατὰ Λουκᾶν).

ψεως του λογιού, τό δοποίον ἀκολουθεῖ καὶ ἄλλοτε ὑπὸ μορφὴν ἐπικεφαλίδος αὐτοῦ. "Ἄς ἔξετάσωμεν, λοιπόν, μετὰ προσοχῆς ἑκάστην περίπτωσιν ἰδιαιτέρως"²⁹.

1. Μᾶρκ. 13, 5 β ἔξ.: «βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄνδρι μου λέγοντες δι τὸ ἔγῳ εἰμί, καὶ πολλοὺς πλανήσουστε...». «Τὸ «Βλέπετε» ἀποτελεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα, «μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ» τὴν συνδετικὴν φράσιν καὶ τὸ «πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄνδρι μου [λέγοντες δι τὸ ἔγῳ εἰμί]³⁰ καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν» τὸ ἀρχικὸν λόγιον.

2. Μᾶρκ. 13, 9 ἔξ.: «βλέπετε δὲ ὑμεῖς ἑαυτούς παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς συνέδρια καὶ συναγωγάς...». «Βλέπετε» τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα, καὶ «ὑμεῖς ἑαυτούς» ἡ συνδετικὴ φράσις, ἡτις ἀντανακλᾷ τὸ «παραδώσουσιν». "Ο, τι ἀκολουθεῖ εἰς τὴν συνέχειαν ἀφορῷ τοὺς διωγμοὺς τῶν μαθητῶν, κατηρτίσθη δῆμος ὑπὸ τοῦ συλλογέως τῶν λογίων καὶ ἐπεξετάθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νῦν ἀφορᾷ καὶ τὴν δῆμην χριστιανικὴν κοινότητα εἰς τὴν δοποίαν οὗτος (δι συλλογεύς) ἀνήκειν³¹.

3. Μᾶρκ. 13, 33 ἔξ.: «βλέπετε, ἀγρυπνεῖτε, οὐκ οἶδατε γάρ πότε ὁ καιρὸς ἔστιν, ὃς ἄνθρωπος...». Τὸ «Βλέπετε» ἀποτελεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα καὶ τὸ «ἀγρυπνεῖτε» (ἴσως καὶ τὸ «οὐκ οἶδατε γάρ πότε ὁ καιρὸς ἔστιν») τὴν συνδετικὴν φράσιν, ἡτις εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι μία σύντομος περίληψις τῆς ἀκολουθούσης εἰς ἀνεπτυγμένην μορφὴν παραβολῆς τοῦ Φύλακος—Θυρωροῦ³².

4. Μᾶρκ. 4, 24 β ἔξ.: «βλέπετε τί ἀκούετε. ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε...». Καὶ πάλιν τὸ «βλέπετε» ἀποτελεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα καὶ τὸ «τί ἀκούετε» τὴν συνδετικὴν φράσιν, ἀκολουθεῖται δὲ ὑπὸ δύο παρομοιώσεων (*similes*). Ἡ δῆλη περικοπὴ στ. 24β-25 ὡς ἔχει ἀποτελεῖ μίαν προειδοποίησιν κατὰ τῶν ψευδοπροφητῶν καὶ ψευδοδιδασκάλων, ἀν καὶ ἡ ἀρχικὴ τῆς σημασία³³ ἡτο

29. Ἀρχόμεθα ἀπό τὰς περικοπάς τοῦ Μᾶρκ. 13., διότι τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι περισσότερον ἐμφανές.

30. «Λέγοντες δι τὸ ἔγῳ είμι δέον νῦν θεωρηθῆ ὡς παρενθετικὴ παρεμβολὴ εἰσαχθῆσαι ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μᾶρκου.

31. Εἶναι λογικὸν νῦν ὑποθέσωμεν, διτι αὐθεντικὰ λόγια π.χ. στ. 6 — τὸ λόγιον τοῦτο εὐρίσκεται ἐπίσης ὑπὸ ἑτέρων μορφήν, πιθανὸν ληφθὲν ἐξ ἑτέρας πηγῆς, ἐν Μᾶρκ. 13, 21 ἔξ. — καὶ στ. 9 ἔξ. ἐπεξετάθησαν σύν τῷ χρόνῳ καὶ ὑπὸ τὴν συνεχῶς αὐξανομένην ἐπίδρασιν τοῦ κόσμου τῶν ἴδεων τοῦ ἀποκαλυπτισμοῦ, διὰ τῆς προσθῆτης καὶ ἄλλων μή αἴθεντικῶν λογίων πρὶν ἀκόμη χρησιμοποιηθοῦν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μᾶρκου. "Ἄλλας διφείλομεν νῦν δεχθῆμεν ἔνα μέγαν ἀριθμὸν πηγῶν διά τὴν σύνθεσιν ἐνδός καὶ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαιού, καὶ συνεπός θά πρέπει νῦν ἀποδέσωμεν εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν Μᾶρκον ἔννεα ἔξαιρετικῶς δύσκολον ἔργον ἀκόμη καὶ διάν οὗτος ἔζη εἰς τὰς ἡμέρας μας.

32. Πρβλ. C. H. Dodd, *The parables of the Kingdom*, (London 1971), σ. 120-4. Ἐπίσης J. Jeremias, *Enth' ἀντ.* σ. 53 ἔξ.

33. Δὲν ἔξετάζομεν ἐνταῦθα κατὰ πόσον αἱ δύο παρομοιώσεις συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν ipsissima verba τοῦ Ἰησοῦ ή δχι (πρβλ. R. Bullmann, *Enth' ἀντ.* [ET by J. Marsh, Oxford, 1963, σ. 112]), οὐδὲ ἐπίσης συζητῶμεν τὴν ἀρχικὴν των σημασιῶν.

προφανῶς διάφορος. Αὐτό, τὸ ὅποιον κατὰ τὴν ἄποψίν μας παρουσιάζεται ως βέβαιον είναι, δτι τὸ «τί ἀκούετε» ἀντανακλᾷ μίαν διαφορετικήν ἔννοιαν τοῦ π. «ἀκούειν» ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὅποιαν ἔχει τοῦτο εἰς τοὺς προηγουμένους στίχους³⁴. Αλλως διατὶ δὲναγγελιστῆς Μᾶρκος νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ «τί»³⁵: Είναι ἐπίσης ἐμφανές, δτι αἱ δύο παρομοιώσεις παρενοήθησαν ως πρὸς τὴν ἀρχικήν των σημασίαν, ἵνα καὶ είναι δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν δτι δὲ συλλογεὺς συνέλλεξεν λόγια παραδοθέντα εἰς αὐτὸν ως αὐθεντικοὶ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ, ἐχρησιμοποίησεν δμος ταῦτα δλως ἐλευθέρως διὰ νὰ καταρτίσῃ τὴν κατηχητικήν του συλλογὴν κατὰ τρόπον παρόμοιον πρὸς τὰ Ἰουδαϊκά Midrash.

5. Μᾶρκ. 12, 38β ἔξ.: «βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων τῶν θελόντων ἐν στολαῖς περιπατεῖν. . .». Τὸ «βλέπετε» ἀποτελεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα, τὸ «ἀπὸ τῶν γραμματέων» τὴν συνδετικήν φράσιν ως ἐπικεφαλῆδα τῶν ἀκολουθούντων λογίων σχετιζομένων μὲ τὴν συμπεριφορὰν τῶν γραμματέων. «Οτι τὸ «ἀπὸ τῶν γραμματέων», είναι πράγματι ἡ συνδετική φράσις ἀναφαίνεται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς δλῆς συντάξεως μεταξύ τῶν στ. 38β («τῶν θελόντων») καὶ τοῦ στ. 40 («οἱ κατεσθίοντες»)³⁶. «Ο συλλογεὺς δυνατὸν νὰ εἰχεν εἰς τὴν διάθεσίν του ἀμφοτέρας τὰς μετοχάς εἰς τὴν ὁνομαστικήν, πιθανῶς εἰς μίαν παρομοίαν πρὸς τὰ «Οὐαὶ» τῆς Πηγῆς τῶν Λογίων (Q) μορφήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ καταρτισμοῦ τῆς διὰ τοῦ «βλέπετε» εἰσαγομένης συλλογῆς του ἡλλαξε τὴν πτῶσιν τῆς πρώτης μετοχῆς διὰ νὰ ἔχῃ μίαν συντακτικήν συμφωνίαν μὲ τὴν γενικήν «τῶν γραμματέων»³⁷. Εξ ἄλλου, καὶ μόνον τὸ δνομα τῶν γραμματέων ἥτο ἐπάρκες διὰ τοὺς ἀναγνώστας.

6. «Ἐν τέλει εἰς τὸ Μᾶρκ. 8, 15β ὑπάρχει ἔτερον λόγιον εἰσαγόμενον δι» ἐνός σχεδόν διαφορετικοῦ τρόπου, ὑπὸ τοῦ «οδράτε βλέπετε»³⁸. «Ἀμφό-

34. Μᾶρκ. 4, 3, 9, 12, 16, 18, 20, 23.

35. Πρβλ. τὴν ἔννοιαν τοῦ «βλέπειν», συντασσομένην μὲ τὰς προθέσεις «πᾶς», «τί» κ.λ.π.

36. W. C. Aliep, *The Gospel according to St. Mark* (London, 1915), προέτεινε τὴν οὐχὶ μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς παράφρασιν τῆς «Ἀραμαϊκῆς μετοχῆς ἐν τῷ στ. 40· ἀλλὰ δυστόλως δυνάμεινον νὰ δεχθῶμεν τὴν πρότασίν του, καθ' ὅσον ἡ πρώτη μετοχὴ (τῶν θελόντων) ἔχει μεταφρασθῇ δρᾶμα».

37. E. Lohmeyer, *Das Evangelium des Markus* (Göttingen, 1937), σ. 263· V. Taylor, ἐνθ' ἀν. σ. 495 καὶ D. E. Nineham, *St. Mark* (Harmoudsworth, 1963), σ. 333 - 4 διατίνεται, δτι δὲ στ. 40 ἀποτελεῖ ἐν αὐθικόστατον λόγιον ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀρχικῆς σχέσεως μετὰ τῶν γραμματέων. Τοῦτο δμος δυσκόλως δύναται νὰ γίνῃ δεκτόν, βλ. J. Jeremiah, *Jerusalem in the Time of Jesus* (London, 1969), σ. 114· ἐπίσης J. Duncan M. Derrett, «Eating up the houses of widows: Jesus' comment on Lawyers?» ἐν *Novum Testamentum* XIV, 1-9, δστις δίδει τὴν ἀκόλουθον ἐρμηνείαν: «. . . αὐτοὶ ποὺ κατατρένεις περιουσίες τῶν χηρῶν καὶ μετὰ τὸ ρίχνουν στὶς προσευχές θά ὑποστοῦν μεγαλύτερη τιμωρίαν, σ. 8.

38. «Ἐν Δ, Θ καὶ εἰς τινὰ ἄλλα χειρόγραφα παραλείπεται τὸ «οδράτε», ἀλλ' είναι πολὺ παρακεκινθυνευμένον νὰ δεχθῶμεν αὐτὴν τὴν γραφήν ως ἀρχικήν.

τερα τά ρήματα, «όραν» και «βλέπειν», σημαίνουν άκριβώς τὸ αὐτό: ἀντι-στοιχοῦν πρὸς τὸ Ἀγγλικὸν ρῆμα *to see* κυριολεκτικῶς—ή *to take heed* μεταφορικῶς εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν—οὕτως ὅστε νὰ φαίνεται, δῆτι ἀποτελεῖ πλεονασμόν. Τὸ δὲ λογίον «δράτε βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ τῆς ζύμης τοῦ Ἡρώδου»³⁹ εἰς τὴν παροῦσαν συνάφειάν του ἀποτελεῖ μίαν παρεμβολὴν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου⁴⁰, ἀντικατοπ-τρίζουσα τὴν προηγουμένην μεταξὺ Ἰησοῦ καὶ Φαρισαίων γενομένην συζήτησιν⁴¹. Ὁ R. Bultmann περιλαμβάνει τοῦτο μεταξὺ τῶν *Gesetzesworte und Gemeinderegeln*, μὲ τὴν παρατήρησιν δῆτι ἡ ἀρχικὴ μορφὴ καὶ σημα-σία του εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνακαλυφθοῦν⁴². Ἐν τούτοις εἶναι δυνατὸν ὁ στίχος (8, 15β) νὰ ἀπετέλῃ τὴν ἀρχὴν (τὸ πρόθεμα + ἡ συνδετικὴ φράσις;) ἐνὸς ἑκτενεστέρου λογίου—ἀπωλεσθέντος ἔκτοτε—τὸ ὄποιον ὁ Εὐαγγελι-στὴς Μᾶρκος διέσωσε, παρεμβάλλων τοῦτο ἐντὸς μιᾶς ἄλλης συναφείας χρησιμοποιῶν τὴν λέξιν «ζύμη»⁴³ ὡς μίαν συνδετικὴν λέξιν (*catchword*). Εἶναι ἐπίσης ἀδύνατον νὰ θεωρήσουμεν τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἐν ἀπεσπασμέ-νον τεμάχιον τοῦ Μάρκ. 12, 38β ἔξ.⁴⁴ Τοῦτο θὰ ἡτο μόνον τότε δυνατὸν ἐάν ηδυνάμεθα νὰ ἔξισθωμεν τοὺς γραμματεῖς μὲ τοὺς Φαρισαίους, πρᾶγμα ἀδύνατον⁴⁵.

Συνοψίζοντες δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, δῆτι μία ἐκ τῶν πηγῶν τὰς ὁποιας δὸς Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος εἰχεν εἰς τὴν διάθεσιν του ἡτο ἡ πηγὴ τῶν «βλέπε-τε» - λογίων μὲ τὰ ἀκόλουθα χαρακτηριστικά:

- α) ἐν εἰσαγωγικὸν πρόθεμα (=βλέπετε),
- β) μία συνδετικὴ φράσις (ἄλλοτε ὡς μία μικρὰ περιληψις καὶ ἄλλοτε ὡς ἐπικεφαλὶς τοῦ κυρίως λογίου) μετὰ τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα καὶ πρὸ τοῦ καθ' αὐτὸν λογίου, καὶ
- γ) ἔνα πιθανῶς αὐθεντικὸν ἄλλ.⁴⁶ εἰς μίαν ἐντελδῆς ἀνεπτυγμένην ἥ ἑκτε-

39. Ἡ γραφὴ «Ἡρώδιανῶν» (ἀντὶ «Ἡρώδου») τῶν P⁴⁵, W, Θ καὶ ἄλλων χειρογρά-φων δὲν ἐπηρέαζει τὴν ὑπόθεσιν μας καὶ ὡς ἐν τούτῳ τὴν παραλείπουμεν.

40. Οὕτως D.E. N i e h a m , ἔνθ' ἀν., σ. 213. Ὁ V. T a y l o r , ἔνθ' ἀν., σ. 385 διμος προτιμῇ τὴν προ-Μᾶρκειον σύνθεσιν τῆς δλῆς περικοπῆς διότι ὡς ὑποστηρίζει, ὁ Εὐαγ-γελιστὴς Μᾶρκος δὲν καταχωρεῖ ἐνδιαμέσως λόγια ὡς δὲ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, ἀλλὰ προσθέτει αὐτὰ εἰς τὸ τέλος.

41. Μᾶρκ. 8, 11. ἔξ.

42. ἔνθ. ἀν., σ. 131.

43. Περὶ τῆς λέξεως «ζύμη» ὑπὸ τὴν κακὴν τῆς ἔννοιαν βλ. H.L. S t r a c k - P. B i l-ler b e c k , Kommentar zum N T. aus Talmud und Midrash (1922), I, 728 ἔξ.

44. C.G. M o n t e f i o r e , The Synoptic Gospels, I (1927)², 179, διερωτᾶται ἂν τὸ λόγιον ἀναφέρεται μόνον εἰς τοὺς Φαρισαίους καὶ ἂν «τῆς ζύμης τοῦ Ἡρώδου» ἀποτελεῖ προσθήκην

45. πρβλ. J. J e r e m i a s , Jerusalem., σ. 93-4.

ταμένην μορφήν λόγιον, τὸ ὄποῖον ἀκολουθεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν πρόθεμα καὶ τὴν συνδετικήν φράσιν.

Είναι δύνατόν εἰς αὐτήν τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν νὰ διαπιστώσωμεν τρεῖς διαφορετικάς φάσεις (Sitz im Leben) ἐπὶ τοῦ τρόπου μεταδόσεως τῆς παραδόσεως μέχρι τῆς συνθέσεως τοῦ Μάρκου: α) τὸν Ἰησοῦν, β) τὸν συλλογέα (= ἡ ἀπρόσωπος Ἐκκλησία γενικῶς), γ) τὸν Εὐαγγελιστὴν Μᾶρκον. Εἰς τὴν ἔξετασθεῖσαν πρώτην περικοπὴν (Μᾶρκ. 13, 5β ἔξ.) ἐπὶ παραδείγματι διακρίνεται: α) Ὁ Ἰησοῦς = «πολλοὶ ἐλεύσονται . . .», β) Ὁ συλλογεὺς = «βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ ἐλεύσονται . . .», γ) Ὁ Εὐαγγ. Μᾶρκος = ἡ δῆλη περικοπὴ 5β ἔξ. ἐντὸς τῆς συναφείας τοῦ 13 κεφ. τοῦ κατὰ Μᾶρκον καὶ μάλιστα μὲ εἰδικήν ἀναφοράν εἰς τὴν «Συντέλειαν».

Δὲν είμεθα εἰς θέσιν νὰ καθορίσωμεν κατὰ πόσον ἡ πηγὴ αὗτη περιωρίζετο εἰς αὐτὰ τὰ ἔξ λόγια ἡ ἐπεξετείνετο εἰς μίαν ἐκτενεστέραν γραπτὴν πηγὴν. Δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ διακρίνωμεν ἔνα κατηχητικὸν τόνον εἰς αὐτήν⁴⁶.

Τὸ πρόβλημα τὸ ὄποιον ἀναφύεται εἰναι κατὰ πόσον τὰ λόγια ταῦτα είχον ἀποτελέσει μίαν καθωρισμένην κλειστὴν γραπτὴν πηγὴν (fixed written source) πρὶν ἡ περιέλθουν εἰς χείρας τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, καὶ ὡς ἐκ τούτου κατὰ πόσον τόσον τὸ «βλέπετε», δύσον καὶ ἡ συνδετικὴ φράσις ὁφείλονται εἰς τὸν συλλογέα, ἡ ἀμφότερα δέον νὰ ἀποδοθοῦν εἴτε εἰς τὸν ἴδιον τὸ Ἰησοῦν εἴτε εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν Μᾶρκον. Δὲν ὑπάρχουν πρὸς τοῦτο σαφεῖς μαρτυρίαι, ἀλλ᾽ εἶναι προφανές, δτὶ ώρισμένοι συλλογισμοὶ εὐνοοῦν τὴν προταθεῖσαν λύσιν —περὶ κλειστῆς δηλ. καὶ καθωρισμένης πηγῆς.

Πρῶτον ἡ χρῆσις ἐνὸς σταθεροῦ εἰσαγωγικοῦ προθέματος· παρόμοιον εἰσαγωγικὸν πρόθεμα δύναται ἐπίσης νὰ εὑρεθῇ εἰς τὰς συλλογὰς τῶν λογίων τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Θωμᾶ καὶ τῶν εἰς Ὁξεύρυγχον ἀνευρεθέντων παπύρων ὑπὸ τὸν τύπον «λέγει Ἰησοῦς»⁴⁷.

Δεύτερον τὸ γεγονός, δτὶ τὸ ῥῆμα «βλέπειν»⁴⁸ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς προειδοποιήσεως ἀπαντᾷ μόνον ἀπαξεὶς τὴν ὑπόλοιπον Συνοπτικὴν Παράδοσιν (ἐν Μᾶρκ. 13, 23) πλὴν τῶν 6=9 αὐτῶν περικοπῶν⁴⁹.

46. Βλέπε κατωτέρω.

47. Τυγχάνει ἐπίσης ἀξιοσημείωτον δτὶ εἰς τὸ κατὰ Ἱεράννην τὰ «άμήν»—λόγια τοῦ Ἰησοῦ εἰσάγονται πάντοτε διὰ τοῦ τύπου «άμήν ἀμήν» ἐνῷ εἰς τοὺς Συνοπτικούς ἀπαντᾶ ὁ τόπος «άμήν λέγω». Είμαι εὐγνώμων πρὸς τὸν Rev. A.E. Harvey δοτὶς μοῦ ὑπέδειξε τοῦτο ὡς ἐπίσης καὶ δι' ἀλλας ἀξιολόγους προτροπάς διὰ τὴν σύνταξην τῆς παρούσης μελέτης.

48. Η συγχόνης τῆς χρήσεως τοῦ ρήματος «βλέπειν» εἰς τὴν Συνοπτικὴν Παράδοσιν ἔχει ὡς ἔξης, κατὰ Μᾶρκον 15, κατὰ Ματθαίον 20, κατὰ Λουκᾶν 17· ἀλλὰ μόνον 10 φοράς ὑπὸ τὴν ἐννοιαν τῆς προειδοποιήσεως.

49. Εἰς αὐτήν τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν τὸ «βλέπετε» ὑπὸ τὴν ἐννοιαν τῆς προειδοποιήσεως ἐπροτιμήθη ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου—ὅ

Τρίτον ή χρήσις τῆς συνδετικῆς φράσεως (=περὶληψις) πάντοτε μετά τὸ «βλέπετε», ἐνίοτε κατά πλεονασμὸν (13, 5), ἐνίοτε μὲ διάφορον ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν λόγον σημασίαν (4, 25) καὶ ἐνίοτε καταστρέφουσα τὴν πλοκὴν τοῦ ἀκολουθούντος λογίου (12, 36).

Τέλος τὸ γεγονός διτὶ ἀπαντὰ τὰ ἔξετασθέντα λόγια εὑρίσκονται μακρὰν οἰασδήποτε σχέσεως μετὰ τῶν προηγουμένων καὶ ἐπομένων περικοπῶν δῖσον ἀφορῷ τὴν ἀρχικὴν τῶν σημασίαν, φαίνεται νῦν ἐνισχύη τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν⁵⁰.

Ἐκ πρώτης ὅψεως, ἐκτὸς τῶν μορφολογικῶν τούτων χαρακτηριστικῶν δὲν ὑπάρχει οὐδὲν ἔτερον στοιχεῖον τὸ ὅποιον σωφῆς νῦν ὑπαινίσσεται τὴν ἐνότητα τῆς προτεινομένης πηγῆς. Δυνάμεθα ὥστόσον νῦν διακρίνωμεν, διτὶ πάντα τὰ λόγια ταῦτα ἀποτελοῦν προτρεπτικὰς προειδοποίησεις εἴτε κατὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ραββινικῆς τάξεως (λόγια 4, 5, 6) εἴτε κατὰ τῆς Ἀποκαλυπτικῆς ψευδοπροφητείας (λόγια 1, 3) εἴτε κατὰ τῶν κρατούντων (λόγια 2, 6), κατὰ τῶν πλέον δῆλη, ἐπικινδύνων ἀντιπάλων τῆς πρώτης Ἔκκλησίας.

Δὲν ἔχομεν ἐπίσης σαφεῖς ἐνδείξεις κατὰ πόσον ἡ γλῶσσα τῆς πηγῆς, πρὶν αὐτῇ περιέλθῃ εἰς χειρας τοῦ Ἐναγγελιστοῦ Μάρκου ἢτο δὴ Ἐλληνικὴ ἢ Ἀραμαϊκὴ. Ἄλλ' ἐὰν ἀποδόσωμεν τὸ Μᾶρκ. 13, 14-23 εἰς μίαν Ἀραμαϊκὴν πηγὴν, ὅπου εὑρίσκεται τὸ παράλληλον (στ. 21-3) πρὸς τὸ Μᾶρκ. 13, 5β ἐξ χωρίον⁵¹, καὶ ἐάν λάβωμεν ὑπὸ δψιν τὸ γεγονός, διτὶ ἡ διαίρεσις τῆς νυκτὸς εἰς τὸ Μᾶρκ. 13, 35 ἀκολουθεῖ τὸν Ρωμαϊκὸν ὑπολογισμὸν τοῦ 24ῶρου ἀντὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ὡς ἀπαντᾶται τοῦτο εἰς τὸ παράλληλον χωρίον (Λουκ. 12, 38), τότε δυνάμεθα νῦν ὑποθέσωμεν, διτὶ αὐτῇ ἐγράφη τουλάχιστον ἐκτὸς Παλαιστίνης καὶ πιθανόντα εἰς τὴν Ἑλληνικήν. Ἀφ' ἑτέρου, ὡς ὁ J. H. Moulton⁵² δρῶς κατέδειξεν, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει τὸ «βλέπετε» ἀντανακλᾶ ἔνα Ἐβραΐσμὸν ἢ Ἀραμαΐσμὸν⁵³. ἀντιθέτως εὑρίσκεται ἐν χρήσει καὶ εἰς ἔνα Ἑλληνικὸν πάπυρον χρονολογηθέντα περὶ τὸ 41 μ. Χ.⁵⁴ καὶ εἰς πλεῖστα Ἑλληνικὰ ἔργα⁵⁵ ἐκτὸς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου.

στίχος ἀνήκει καθαρῶς εἰς τὸν Ἐναγγ.— ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὡς ἄνω λίαν συχνά-
κις χρησιμοποιουμένης πηγῆς (3 φοράς) διά τὴν σύνθεσιν τοῦ Μᾶρκ. 13.

50. Δέον ἐπίσης νῦν ληφθῆ ὑπὸ δψιν, διτὶ δὲν ὑφίστανται εἰς αὐτὰς τὰς περικοπὰς
γλωσσικαὶς ιδιορρυθμίαις τοῦ Μάρκου.

51. Πρβλ. V. T a y I o r, Ἐνθ. ἀν. σ. 641-2

52. Grammar of the N. T. Greek, II (Edinburgh, 1929), σ. 31.

53. «Ἡ φράσις «βλέπειν ἀπὸ» ἔξελήφθη ὑπὸ τοῦ Bla s s, Grammatik des Neutestamentlichen Griechisch², σ. 127, ὡς ἐβραϊκὴ καὶ ὑπὸ J. Wellha u s e n, Einleitung in die drei ersten Evangelien (Berlin, 1911³), σ. 32, ὡς σηματικὴ.

54. «Βλέπε στὸν (=σωτὸν) ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων», ἐν B.G.U. 1079.24, τὸ ὅποιον δὲν
ἐγράφη ἀσφαλῶς ὑπὸ Ἰουδαίου.

55. Πρβλ. βλέπειν εἰς V.G.T. καὶ ἑτερα λεξικά.

Ούχ ήττον δμως, ή εἰς πλείστας περιπτώσεις⁵⁶ ἐμφανής Σημιτική ἀπόχρωσις πείθει ήμᾶς περὶ τῆς χρήσεως μεμονωμένων λογίων ἄτινα ἀρχικῶς ἐκυκλοφόρουν προφορικῶς ἡ ἀκόμη καὶ εἰχον καταγραφῇ εἰς τὴν Ἀραμαϊκήν καὶ ἐὰν τοῦτο ἀληθεύῃ, εἶναι πολὺ πιθανόν, διτι φθάνουν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ.

Ἐὰν ή ἀνωτέρῳ ἐπιχειρηματολογίᾳ τυγχάνῃ ἀκριβῆς τότε δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, διτι τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου χρησιμοποιηθέντα στοιχεῖα πρὸς σύνθεσιν τοῦ Εὐαγγελίου του—αὐτὸ τὸ παράδοξον «φαινόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γραμματείας», ως ὁ R. Bultmann ἐπιτυχέστατα παρατηρεῖ⁵⁷—ἡσαν τελείως διαφορετικῆς μορφῆς καὶ ἔξυπηρέτουν ἄλλους καὶ οὐχὶ ἱστορικοὺς σκοπούς, κατηχητικούς ἡ ἀπολογητικούς, ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ καὶ ἀμφοτέρους—ἔφ’ δοσον μάλιστα εἶναι ἀδύνατον νὰ διαχωρισθῇ ἐπακριβῶς ἡ Ἀπολογητική ἀπὸ τὴν Κατηχητικὴν εἰς μίαν τόσον ἀρχαϊκὴν περιόδον. «Αφ’ ἑτέρου δμως δὲν δυνάμεθα νὰ παραθεωρήσωμεν τὸ γεγονός, διτι ὁ Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος ἐχρησιμοποίησε τὰς πηγὰς του μετά τοιαύτης πιστότητος, ὥστε ἐνεσωμάτωσεν αὐτὰς ὡς εἰχον (*in situ*) εἰς τὸ εὐαγγέλιον του, χρησιμοποιῶν μάλιστα λόγια τινα εἰς τελείως διάφορον συνάφειαν, ἔστω καὶ ἐὰν διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἡτο ἀναγκασμένος νὰ διασπᾷ τὴν δομὴν καὶ τὴν φιλολογικὴν των μορφῆν.

Μετάφρασις
Κων/νου Βλάχου

56. Βλ.. τὴν λέξιν «ζύμη» ἐν 8, 15, τὸν ρυθμὸν ἐν 4, 26 β, τὸν ἀντιθετικὸν παραλληλισμὸν ἐν 4,25, τὸν ρυθμὸν καὶ τὸν ἀντιθετικὸν παραλληλισμὸν δμοῦ ἐν 13,9 ἔξ. κ.λ.π.

57. Ἐνθ. ἀν. σ. 348.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Αἱ Ἡνωμέναι Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι καὶ τὸ ἔργον των*

*Ιστορικὴ ἀνασκόπησις τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰώνος ἦνθισεν ἐν Γερμανίᾳ μὲν εὐαγγελιστικὴ ἀναζωπύρωσις, εἰδικότερον εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Σαξονίας. Οἱ ἡγέται τῆς κινήσεως αὐτῆς ἔθεσαν ώς ἑνὸς ἐκ τῶν βασικῶν των σκοπῶν τὴν κυκλοφορίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐν πιστῇ μεταφράσει ἐκ τοῦ πρωτοτύπου καὶ εἰς τιμὴν τὴν ὅποιαν δόλοι θὰ ἡμποροῦσαν νὰ πληρώσουν. Τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ κοινωνικὴ δραστηριότης, ἵεραποστολὴ εἰς μὴ χριστιανικὰς χώρας, ἥσαν αἱ κύριαι ἐκδηλώσεις τῆς κινήσεως. Ἀλλ' εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς ἦτο ἡ ἀνάγκη διὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν.

Οὕτω, εἰς τὸ κάλεσμα τοῦν ἡγετῶν τῆς δυναμικῆς πτέρυγος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἴδρυθη τὸ 1710 τὸ λεγόμενον «Βιβλικὸν Ἰδρυμα» (*von Canstein Bibelanstalt*). Ὁ Βαρδόνος *Von Canstein*, πλούσιον μέλος τῆς μικρᾶς ἀριστοκρατίας τοῦ τόπου, προσέφερε τὴν περιουσίαν του διὰ νὰ ἴδρυθῃ τὸ πρῶτον πνευματικὸν κέντρον πρὸς παραγωγὴν Ἀγίου Γραφῶν εἰς χαμηλὴν τιμὴν. Συνεστήθη δὲ μία ἐπιτροπὴ, μὲ σκοπὸν νὰ φέρῃ εἰς φᾶς τὸ πραγματικὸν κείμενον τῆς μεταφράσεως τοῦ Λουθῆρου, ἡ ὅποια εἶχεν ἀλλοιοθῆ ἀπὸ ἐσφαλμένας μεταβολάς, τὰς ὅποιας λίαν ἐπιτυχῶς, διάφοροι ἐκδόται είχον ἐπιτρέψει, ἐξ ἐμπορικῶν κινήτρων, νὰ ἐπέλθουν ἐπὶ τοῦ κειμένου. Οὕτος, ὁ πρόδρομος οὗτως εἴπειν, τῶν βιβλικῶν Ἐταιριῶν, τοῦ 19ου αἰώνος, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελῇ μίαν ἐκ τῶν ἡγετικῶν βιβλικῶν Ἐταιριῶν ἐν Γερμανίᾳ μέχρι σήμερον.

*Η αδεξησις τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἐνδιαφέροντος

Ἐναὶ αἰώνα περίπου ἀργότερον, ὑπὸ παρομοίας συνθήκας, ἴδρυετο ἡ Βρετανικὴ καὶ Ἀλλοδαπὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία (*British and Foreign Bible Society*), ἀκολουθουμένη, ὀλίγους μήνας ἀργότερον, ὑπὸ τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν τῆς Νυρεμβέργης καὶ τῆς Βασιλείας. Εὐαγγελιστικὴ, λοιπόν, ἀναζωπύρωσις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μιᾶς χώρας, κοινωνικαὶ δραστηριότητες, καὶ τώρα μία δυναμικὴ ἱεραποστολικὴ ὥθησις διὰ τὸν εὐαγγελισμὸν τοῦ κόσμου, ἀπετέλεσαν τὰ πλαισια, ἐντὸς τῶν ὅποιων ὄμάδες, δυναμικῶν ὄντως προσώπων, τὸ πρῶτον εἰς Ἀγ-

* Ἐπὶ τῷ ἐορτασμῷ τοῦ ἔτους 1973 ως ἔτους τῆς Βιβλου.

γλίαν, ἔπειτα, τῇ βοηθείᾳ τῆς Βρεττανικῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας, εἰς τὴν Διαμαρτυρομένην ἡπειρωτικὴν Εὐρώπην, καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1816 εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς, ἥρχισαν τὴν κίνησιν τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν. Ἡ δυναμικὴ πτέρυξ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου εἶχεν πεισθῆ πλέον ὅτι χωρὶς τὴν Βίβλον εἰς τὸ κέντρον δύλα τὰ κηρύγματα, ἡ κοινωνικὴ δραστηριότης καὶ αἱ ἱεραποστολαὶ θὰ ἡσαν χωρὶς πνοήν.

Ἐπὶ τῶν βασικῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰδρύματος τοῦ *Canstein*—πιστότης κατὰ τὴν μετάφρασιν καὶ χαμηλαὶ τιμαὶ—ἡ Βρεττανικὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία προσέθεσε δύο ἀκόμη βασικὰ στοιχεῖα: κατὰ πρῶτον, τὴν παγκοσμιότητα τοῦ ἔργου, τῆς ὁποίας, ἥδη ἐξ ἀρχῆς μετεῖχον καὶ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι τῆς Βασιλείας καὶ ἄλλαι ἐν Εὐρώπῃ ὡς καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν κατὰ δεύτερον δὲ ἓνα πλήρως διαδογματικὸν καὶ διομολογιακὸν θὰ ἐλέγομεν χαρακτῆρα, δῆλα δὴ κάποια προθυμία καὶ προσπάθεια νὰ τεθοῦν αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν δλων τῶν Ἔκκλησιῶν—Ἀγγλικανικῆς, Διαμαρτυρομένης, Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ Ὀρθοδόξου. (*Mia ἡ δύο Ρωμαιοκαθολικαὶ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι ἀνεφάνησαν εἰς τὰς Καθολικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, εἰς δὲ τὴν Ὀρθόδοξον Ρωσίαν ἰδρύθη μία Βιβλικὴ Ἐταιρία μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἔκκλησίας.*)

Elvai δύτος ἄξιον προσοχῆς, ὅτι τόσον εἰς Χάλλε (Von Canstein Bibelanstalt) ὅσον καὶ εἰς Λονδίνον, τὸ λεγόμενον «λαϊκὸν στοιχεῖον» ἔπαιξε κάποιον ἡγετικὸν ρόλον εἰς τὰς δραστηριότητας τῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας. Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ ὡς ἀντί Βιβλικοῦ Ἰδρύματος ἀπετελεῖτο ἀπὸ κληρικούς καὶ λαϊκούς· ἡ δὲ Ἐπιτροπὴ τῆς Βρεττανικῆς καὶ Ἀλλοδαπῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας ἀπετελεῖτο ἀπὸ λαϊκούς μόνον. Ἀμφότεραι αἱ παραδόσεις ἀπαντῶνται εἰς τὴν καθόλου κίνησιν τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν μέχρι σήμερον.

Ἐξωεκκλησιαστικὸν τὸ ζεκίνημα

Ἐκεῖνο τὸ ὄποιον ἐντόνως χαρακτηρίζει τὴν ἴστορίαν τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν είναι τὸ γεγονός ὅτι ἡ κίνησις των δὲν ἀποτελεῖ κάποιο παράρτημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δραστηριότητος, ἀλλ’ είναι ἀπόρροια μᾶς ἀνάγκης, τὴν ὁποίαν ἥσθιάνθη ἡ δυναμικὴ πτέρυξ τῶν χριστιανῶν ἐνδὸς ἔθνους, καὶ εἰδικότερον τῆς Σαξονίας, νὰ μεριμνήσουν διὰ μίαν προσιτὴν διάθεσιν τῶν Γραφῶν, οὕτως ὥστε νὰ ἀποτελέσουν αὗται ἀναπόσπαστον τμῆμα πλέον τῆς ζωῆς τῶν Ἔκκλησιῶν.

Τὸ ζήτημα περὶ τῆς σχέσεως τὴν ὁποίαν θὰ πρέπει αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι νὰ ἀναπτύσσουν μὲ τὰς Ἐκκλησίας ὡς πνευματικὸν ἰδρύματα, παρουσιάζει κάποιαν ἰδιομορφίαν. *Υπῆρχε μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῆς βρεττανικῆς ἡ ἀγγλοσαξονικῆς ἀντιλήψεως καὶ αὐτῆς τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, δοσον ἀφορῷ τὰς σχέσεις μὲ τὰς Ἐκκλησίας. Εἰδικότερον, ἡ ἀγγλοσαξονικὴ θὰ ἐλέγομεν ἀρχὴ εἴναι, «ὑπηρεσία πρὸς δλας τὰς Ἐκκλησίας, ἐκ παραλλήλου πρὸς μίαν δογματικὴν οὐδετερότητα». Εντεῦθεν, ἡδρεώθη μία ἔμμεσος καὶ δχι ἀπ’ εὐθείας σχέσις μὲ*

τὰ διάφορα δόγματα. Αἱ Ἐπιτροπαὶ τῶν κατὰ τόπους Βιβλικῶν Ἐταιριῶν συνίσταντο ἀπὸ ἄτομα διαφορετικῶν δογμάτων, ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῶν Ἐταιριῶν μὲ κριτήριον τὸ ἐνδιαφέρον των διὰ τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τῆς Βίβλου, τὰς προσωπικὰς των ἱκανότητας καὶ τὰς κοινωνικὰς των σχέσεις. Διοικητικῶς δύμως, Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι καὶ Ἑκκλησίαι ἥσαν ἐντελῶς ἀνιζάρτητοι ἀπὸ ἀλλήλων. Εἰς τὴν βόρειον Εὐρώπην ἀφ' ἑτέρους δύον αἱ κρατικαὶ Ἑκκλησίαι περιελάμβανον εἰς τοὺς κόλπους των τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, ἡ Ἑκκλησία δὲ επροσωπεῖτο ἐπισήμως εἰς τὴν διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας, εἰς τὴν ὁποίαν συμμετεῖχε καὶ ἀριθμὸς ἀρετῶν μελῶν τῶν ὑφισταμένων δογμάτων. Οἱ πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς ἦτο σχεδὸν πάντοτε ἐπικεφαλῆς μᾶς Ἑκκλησίας ἡ ἵνας ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους τῆς. Εἰς τὰ μεταγενέστερα χρόνια πάντως, μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ οἰκουμενικοῦ κλίματος καὶ μὲ κάποιαν ἐνθάρρυνσιν ἐκ μέρους τῶν Ἡνωμένων Βιβλικῶν Ἐταιριῶν, θέσεις εἰς τὰς ἐπιτροπὰς τῶν Ἐταιριῶν ἔχουν προσφερθῆ καὶ εἰς ἄτομα ἀνήκοντα εἰς τὰς μὴ κρατικὰς Ἑκκλησίας, ἀκόμη καὶ ἄν, ἀπὸ ἀριθμητικῆς ἐπόψεως, τὸ ποσοστὸν τῶν μελῶν τῶν Ἑκκλησιῶν αὐτῶν ἐντὸς τοῦ κράτους ἀποτελεῖ μειονότητα ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ γεωγραφικὴ ἀπόστασις μεταξὺ τῆς Βρετανικῆς καὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν ἐμεγάλωσεν ἔτι περισσότερον κατὰ τὸ ἔτος 1836, ὅτε ἡ πρότη ἀπεφάσισε νὰ διακρίψῃ κάθε συνεργασίαν μὲ ἐκείνας τὰς Βιβλικὰς Ἐταιρίας, αἱ δοποῖαι παρήγαγον καὶ ἐκυκλοφόρουν Γραφὰς περιλαμβανούσας τὰ «Δευτεροκανονικὰ» βιβλία—πρᾶγμα ποὺ ἐσήμαινε διακοπὴν συνεργασίας μὲ τὰς περισσοτέρας Βιβλικὰς Ἐταιρίας τῆς Λουθηρανικῆς παραδόσεως. Ως καθίσταται τώρα ἀντιληπτόν, ἡ ἐνέργεια αὕτη ἐσήμαινε πολιτικὴν εὐθυγραμμισμοῦ μὲ μίαν ἔριδα, πρᾶγμα ποὺ αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι προσεπάθουν πάντοτε νὰ ἀποφύγουν.

Αἱ ὑπηρεσίαι τῶν Ἡνωμένων Βιβλικῶν Ἐταιριῶν πρὸς τὰς Ἑκκλησίας

1. *Ai Metaphrásseis*

Αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι ἐδημιουργήθησαν ὡς ἔξειδικευμένα κέντρα διὰ νὰ προμηθεύουν τὰς Ἑκκλησίας, καὶ τὸν κόσμον γενικότερον, μὲ μεταφράσεις κοινῶς ἀποδεκτάς, εἰς προστὰς τιμάς. Μετάφρασις, παραγωγὴ καὶ κυκλοφορία, ὑπῆρχαν οἱ τρεῖς τομεῖς τοῦ θεμελιώδους των ἔργων. Κατ' ἀρχὰς ἥσχολήθησαν μὲ τὴν ἀναπαραγωγὴν τῶν παλαιῶν μεταφράσεων, αἱ δοποῖαι καὶ ἥσαν ἐν χρήσει εἰς τὰς Ἑκκλησίας, καὶ μὲ τὴν ἔκδοσιν τῶν μεταφράσεων διαφόρων πρωτοπόρων ἴεραποστόλων, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχον βεβαιωθῆ ὅτι αἱ ἐν λόγῳ μεταφράσεις εἶχον ἐπιβληθῆ πλέον εἰς τοὺς ἴεραποστολικοὺς ἀγρούς.

Αἱ διάφοροι Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐκ παραδόσεως διετήρουν στενὰς σχέσεις μὲ τοὺς ἴεραποστολικοὺς σταθμοὺς καὶ μὲ τὰ κεντρικὰ γραφεῖα τῶν ἴεραποστολῶν αὐτῶν, τὰ ἔδρειντα εἰς τὰς χώρας ἐκά-

στης τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν. Χρηματικὰ ποσὰ συνεκεντροῦντο διὰ νὰ ἐκδοθοῦν αἱ μεταφράσεις τὰς ὅποιας ἔχρειάζοντο αἱ ἑραποστολαῖ. Τὰ βιβλία ἀπεστέλλοντο εἰς τοὺς ἑραποστολικοὺς ἄγροὺς κατόπιν παραγγελίας τῶν ἑραποστόλων. Ἐνίστητο τὸν ἡμέρασσον διὰ τὴν ἡμποροῦσαν, ἀλλοτε δὲ τοὺς ἀπεστέλλοντο τὰ βιβλία δωρεάν. Πάντως, τὰ ἔξοδα τοιούτων ἀποστολῶν συντόμως ἔφθασαν νὰ ὑπερβαίνουν τὰ διαβέσματα οἰκονομικὰ ἀποθέματα τῶν πολλῶν μέν, ἀλλὰ μικρᾶς προοπτικῆς, Βιβλικῶν Ἐταιριῶν τῆς Εὐρώπης. Πενήντα ἔτη ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως των, αἱ περισσότεραι Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι τῆς Εὐρώπης, αἱ ὅποιαι ἀνέπτυσσον δραστηριότητα—συχνάκις μὲ τὴν γενναιόδωρον οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῆς Βρετανικῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας—χρηματοδοτοῦσαι τὴν παραγωγὴν εὐαγγελίουν διὰ τὸν ἑραποστολικὸν ἄγρον εἰχον πάντει πλέον νὰ ὑποστηρίζουν τὸ ὑπερπόντιον ἔργον διὰ νὰ συγκεντρώσουν τὸ δυναμικὸν των πρὸς παραγωγὴν εὐαγγελίουν διὰ τοὺς κατοίκους τῶν ἴδιων αὐτῶν χωρῶν. Μόνον περὶ τὰς δύο η τρεῖς Ἐταιρίας εἰχον διατηρήσει τὴν ἑραποστολικήν των, οὕτως εἰπεῖν, δραστηριότητα.

Ἐν τῷ μεταξύ, αἱ Ἀγγλοσαξονικαὶ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι (Βρεττανική, Ἀμερικανική καὶ Σκωτική) ἔξηπλωνον τὸ ἔργον των εἰς δόλον τὸν κόσμον. Ἐπίστη ἡ Ὀλλανδικὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία συνέβαλεν εἰς τὸ ἑραποστολικὸν ἔργον ἐν Ἰνδονησίᾳ. Εἰς τὰς Ἰνδίας, Καλκούταν καὶ, εἰς μικρότεραν κλίμακα, εἰς Βομβάρην καὶ Μαντράς ἀνέπτυξεν ἐν ἐντατικὸν ἔργον ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὴν Βρεττανικὴν Βιβλικὴν Ἐταιρίαν. Καὶ ἐδοῦ πάλιν ἔχομεν στενὴν συνεργασίαν μὲ τὰς ἑραποστολάς, αἱ ὅποιαι είργαζοντο εἰς τὴν περιοχήν.

Καθ' δόλον τὸν 19ον αἰώνα καὶ μέχρι τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ἡ πλειόντης τῶν ἑραποστολικῶν δργανώσεων τοῦ κόσμου ἐστράφησαν πρὸς τὴν Βρεττανικὴν Βιβλικὴν Ἐταιρίαν διὰ νὰ ἐκδώσουν τὰς μεταφράσεις τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν ἴδικῶν των ἑραποστόλων. Ἡ κυρία αἵτια τούτου, ἐκτὸς τῶν οἰκονομικῶν καὶ δργανωτικῶν δυνατοτήτων τῆς Ἐταιρίας αὐτῆς, ἥτο καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἐταιρία εἰχεν σὸν τῷ χρόνῳ ἀναπτύξει ἐν ἱκανότατον μεταφραστικὸν τμῆμα. Λιὰ τῆς μακρᾶς τῆς πείρας, ἡ Βρεττανικὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία διέθετε πλήθος πολυτίμων πληροφοριῶν καὶ γνώσεων ἐπὶ μεταφραστικῶν προβλημάτων καὶ ἥτο εἰς θέσιν νὰ δώσῃ τὰς συμβουλὰς τῆς εἰς δόλονεν αὖξανόμενον ἀριθμὸν ἑραποστόλων, εἴτε δι᾽ ἀλληλογραφίας εἴτε καὶ προσωπικῶς, ὅτε οἱ τελευταῖοι ἐπεσκέπτοντο τὸ Λονδίνον κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀδείας των.

2. Ἡ παραγωγὴ τῶν Γραφῶν

Ἐκ παραλλήλουν πρὸς τὸ μεταφραστικὸν ἔργον, εἰς τὸ πεδίον τῆς παραγωγῆς, ἡ Βρεττανικὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία εἶχε δημιουργῆσει ἔνα δίκτυον σχέσεων μὲ τὰ τελειότερα τυπογραφεῖα τῆς χώρας καὶ εὐρίσκετο εἰς καλυτέραν θέσιν ἀπὸ κάθε ἀλλήλην Ἐταιρίαν νὰ παράγῃ τὰ βιβλία τὰ ἀπαγούμενα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἑραποστολικοῦ ἄγρου.

Πάντως, δὲν ήμποροῦμε νὰ εἰπωμεν ὅτι ἡ Βρεττανική Βιβλική Ἐταιρία ἦτο ἐκείνη ἡ ὁποία προσώθει τὰς ἱεραποστολὰς ἀνὰ τὸν κόσμον κατὰ τὸν 19ον καὶ 20όν αιῶνα.

Ἐκ παραλλήλου, ἐξ αἰτίας τοῦ διεθνοῦς τῆς χαρακτῆρος, καμία στενὴ σχέσις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θεμελιωθῇ μεταξὺ αὐτῆς τῆς Ἐταιρίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, εἰς τὴν ἔξυπηρέτησιν τῶν ὁποίων είχε τεθῆ. Ἡ Βιβλική Ἐταιρία ἦτο μία δύναμις εἰς τὸ πλευρόν τῶν Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο ὀφείλετο εἰς τὰς γενικὰς συνθήκας τοῦ κόσμου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀκόμη ἦτο μία θέσις τὴν ὁποίαν ἀπεδέχετο καὶ ὁ θεολογικὸς κόσμος. Αἱ Ἐκκλησίαι, τὰ μέγιστα ὀφελούμεναι ἐκ τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Βρεττανικῆς καὶ τῶν ἀλλων ἱεραποστολικῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν, διεύθουν ἕαντάς εὐτυχεῖς, διότι δὲν ἥσαν ὑποχρεωμέναι νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ νὰ διακανονίζουν τὰ προβλήματα τῆς παραγωγῆς τῶν Γραφῶν ποὺ ἔχρειάζοντο.

3. Ἡ κυκλοφορία τῶν Γραφῶν

Οὕτε ἐμεριμνοῦσαν αἱ Ἐκκλησίαι, εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου, διὰ τὴν συστηματικὴν πώλησιν τῶν Γραφῶν. Οὕτω, προκειμένου νὰ διαδώσουν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ αἱ Βιβλικαι Ἐταιρίαι ἥσαν ὑποχρεωμέναι νὰ προσλάβουν ίδικοὺς τῶν περιοδεύοντας βιβλιοπώλας καὶ μάλιστα νὰ συνεργασθοῦν μὲ τὰς ἐπὶ μέρους ἐκείνας Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι διεκρίνοντο διὰ τὸν ηδημένον εὐαγγελιστικὸν τῶν δραματισμόν. Εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου, τὸ γεγονός αὐτὸς παρουσίαζεν εἰς τὰ δύματα τῶν κρατουσῶν Ἐκκλησιῶν, τὰς Βιβλικὰς Ἐταιρίας ὡς διαδραματιζόντας τὸν ρόλον «προσηλυτιστικῆς ὀργανώσεως» (χρησιμοποιῶντας πρὸς τοῦτο τὴν Βίβλον!). Τοῦτο ἀπέτελε ἀντίληψιν ἡ ὁποία, εἰς τίνας περιπτώσεις ἐνισχύετο ὑπὸ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν περιοδεύοντων ὑπαλλήλων τῆς Ἐταιρίας, οἱ ὁποῖοι ἔχρησιμοποιούν δογματικὴν ἐπιχειρηματολογίαν πρὸς πώλησιν τῶν Γραφῶν των, παρὰ τὰς ἀντιθέτους ὁδηγίας τῶν ίθυνόντων τῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς συγχρόνου Βιβλικῆς κινήσεως

Ἐπὶ πολλὰ ἔτη, αἱ σχέσεις μεταξὺ Βιβλικῶν Ἐταιριῶν καὶ Ἐκκλησιῶν δὲν ἥσαν στεναί. Ἡ ἀποξένωσις τῶν ἔχόντων ἱεραποστολικὸν ζῆλον Βιβλικῶν Ἐταιριῶν ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν καὶ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν είχε καταστῆ πλήρης.

Αἱ σχέσεις μὲ τὰς Λοιμηρανικὰς Ἐκκλησίας τῆς Βορείου Εὐρώπης, αἱ ὁποῖαι αἱ διέθετον τὰς ίδικὰς τῶν Βιβλικῶν Ἐταιρίας ἥσαν ψυχραί. Πολὺ δὲλγα καὶ αὐτόνομοι Ἐκκλησίαι ὑφίσταντο εἰς τοὺς ἱεραποστολικοὺς ἄγρούς. Ἐν τούτοις, ὑπῆρχε στενὴ συνεργασία μὲ τὰς διαφόρους ἱεραποστολάς, καὶ ὁ ἱεραποστολικὸς ρόλος τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐτύγχανε τῆς κοινῆς ἀναγνώρισεως.

Άλλα, τὰ πράγματα ἥλλαξαν καὶ μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον μά νέα κατάστασις ἔπειρε νὰ ἀντιμετωπισθῇ. Πράγματι, τὸ ἔδαφος εἶχεν ἡδη προστοιμασθῆ πρὸ πολλοῦ: Τὸ Συνέδριον τοῦ Ἐδιμβούργου κατὰ τὸ 1910 εἶχεν ἡδη γενικῶς ἀναγνωρισθῆ ως ὁ φορέας μᾶς νέας ἀντιλήψεως περὶ ἵεραποστολῆς, περὶ τοῦ ἵεραποστολικοῦ ρόλου τῆς Ἔκκλησίας, περὶ μᾶς νέας σχέσεως μεταξὸν ἵεραποστολῶν καὶ Ἔκκλησιδῶν καὶ περὶ τῆς κατανοήσεως τῆς ἀνάγκης νὰ ἀντικατασταθοῦν αἱ ἵεραποστολικαὶ ὁργανώσεις διὰ μᾶς ιθαγενοῦς Ἔκκλησίας καὶ νὰ παραμερισθοῦν αἱ ἐκ τῆς Δύσεως εἰσαχθεῖσαι ἱστορικαὶ, δογματικαὶ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ διακρίσεις, αἱ ὅποιαι συγχάκις ἥσαν ἄσχετοι πρὸς μίαν νέαν χριστιανικὴν κοινότητα.

Συγχρόνως, ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἔκκλησία εἶδε τὸ ζεκίνημα μᾶς Βιβλικῆς κινήσεως, ἡ ὅποια ἀπέκτησεν ἀξιοσημείωτον ὄρμὴν περὶ τὰ μέσα τοῦ 20 αἰώνος, καὶ ἀνεδείχθη εἰς ἐν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων στοιχείον τοῦ «Aggiornamento» τοῦ Β' Συμβουλίου τοῦ Βατικανοῦ. Ἀκόμη καὶ εἰς μερικὰς Ὀρθοδόξους Ἔκκλησίας εἶχεν ἀρχίσει νὰ διαφαίνεται μία Βιβλικὴ ἀναζωπύρωσις ἡ κίνησις, ἀν καὶ σποραδικὴ καὶ εἰς τὸ στάδιον ἀκόμη, τῆς δοκιμῆς. Ἐπίσης καὶ ἡ Βιβλικὴ Ἐταιρία εἰς αὐτὸν καθ' αὐτὸν τὸν τομέα τῆς δραστηριότητός της ἐπηρεάσθη βαθέως. Ἡδραιώθη μία στενὴ συνεργασία μεταξὸν τῶν μεγαλυτέρων «ἵεραποστολικῶν» Βιβλικῶν Ἐταιριῶν. Συντόμως αἱ ἄλλαι Ἐταιρίαι ἐκλήθησαν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα, ἀποβάλλουσα ἑκάστη τὸν ἔγκοντρησμόν της. Νέων αὐτόνομοι Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι ἴδρυθηκαν ἀνὰ τὴν Βρεττανικὴν Κοινοπολιτείαν, εἰς ἀντικατάστασην τῶν ἀρχικῶν Ἀντιπροσωπειῶν τῆς Βρεττανικῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας. Ἡ ἀνάγκη διὰ τὴν ἴδρυσιν τῶν Ἰννομένων Βιβλικῶν Ἐταιριῶν ἥρχισε νὰ διαφαίνεται. Άλεν ἥργησε δὲ νὰ πραγματοποιηθῇ: Τὸν Μάιον τοῦ 1946, 61 ἀντιπρόσωποι ἀπὸ 13 χώρας, συνῆθον εἰς «Elfinsward», ἔξω ἀπὸ τὸ Λονδίνον, μὲ τρεῖς ἀντικειμενικοὺς σκοπούς: νὰ ἀνταλλάξουν τὴν πεῖράν των κατὰ τὰ ἔτη τοῦ πολέμου—ὅτε ἡ Βιβλος, ἐνεκα τῶν δυσκόλων συνθηκῶν, εἶχε ἴδιατέραν σημασίαν—νὰ ἔξερουν τρόπους ἀντιμετωπίσεως τῆς ἐπειγούσης ἀνάγκης δι' ἀντίτυπα Ἀγίων Γραφῶν εἰς τὰς χώρας αἱ ὅποιαι ἐστεροῦντο παντελῆς τούτων, καὶ τέλος νὰ διαγράψουν τὸ καταστατικὸν ἐνὸς σωματείου, τὸ ὅποιον θὰ ἔφερεν εἰς πέρας τοὺς σκοποὺς τοῦ «Συμβουλίου τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν», τὸ ὅποιον εἶχε σχηματισθῆ κατὰ τὸ Συνέδριον τοῦ 1939. (Τὸ Συνέδριον τοῦτο εἶχε λάβει χώραν πλησίον τοῦ Ἀμστερνταμ, ὅπου συνῆθον διὰ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι καὶ ἀπεράστισαν νὰ συστήσουν ἔνα «Συμβούλιον Βιβλικῶν Ἐταιριῶν», μὲ τὴν δυνατότητα νὰ εἰσέρχωνται εἰς αὐτὸν δῆλαι αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι, αἱ ὅποιαι θὰ εἶχον ως ἀρχήν των καὶ μοναδικῶν των σκοπῶν τὴν εὑρεῖαν κυκλοφορίαν τῶν Ἀγίων Γραφῶν, χωρὶς σημειώσεις ἡ σχόλια δογματικῆς φύσεως. Ἡ ἔκρηξις δόμως τοῦ Β' Παγκόσμιου Πολέμου, ἐκεῖνο τὸ ἴδιο ἔτος, κατέστησε τὴν ἀπόφασιν ἑκείνην ἀδύνατον νὰ ὑλοποιηθῇ ἀμέσως).

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἔξεχοντας ἐκκλησιαστικοὺς παράγοντας εὐρίσκοντο κατὰ τὸ ἔτος 1946 εἰς «Elfinsward». Τινὲς ἔξι αὐτῶν εἶχον γενθῆ τὴν δοκιμασίαν τῶν

φυλακῶν, τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως ἢ τὴν ἔχθρικήν κατοχῆν. "Ολοὶ σχεδὸν εἶχον ὑποφέρει εἰς κάποιον βαθμόν, τὴν στέρησιν. Κατὰ τὸ Συνέδριον τοῦτο (1946), ὅστερον ἀπὸ τὴν πικρὰν πεῖραν τοῦ πολέμου, ἐγένετο ἀντιληπτὸν κατὰ ἓν νέον τρόπον πλέον τὸ πόσον σπουδαία καὶ ἀναγκαῖα ἦτο ἡ Βίβλος διὰ τὸν ἄνθρωπον ὃς ἀτομον καὶ ὃς σύνολον καὶ ποιὸν ζωτικὸν μήνυμα είχε δι' αὐτόν.

"Η διαπλάτωσις αὕτη ὠδηγήσει τὸ Συνέδριον νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ίδρυσιν τῶν 'Ηνομένων Βιβλικῶν 'Εταιριῶν.

Κατόπιν τούτου ἀνεφάνη μία νέα τάσις πρὸς ἐνεργὸν συνεργασίαν τῶν Βιβλικῶν 'Εταιριῶν μὲ τὰς 'Εκκλησίας. "Η τάσις δὲ αὕτη ὠδηγοῦσεν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν συμμετοχὴν τῶν 'Εκκλησιῶν διὰ τὴν ἀποτελεσματικωτέραν διάδοσιν τῆς Βίβλου. Μὲ τὸ νέον ἐνδιαφέρον τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς 'Εκκλησίας νὰ γίνη ἡ Βίβλος περισσότερον ἀντιληπτή, μεταφραζομένη εἰς τὴν γλῶσσαν ἑκάστου πιστοῦ της (Β' Συμβούλιον Βατικανοῦ), ἥρχισε συνεργασία μὲ μερικοὺς κύκλους τῆς 'Εκκλησίας αὐτῆς καὶ παρόμοια βήματα ἐπεχειρήθησαν εἰς τὰς σχέσεις καὶ μὲ τὰς διαφόρους "Ορθοδόξους 'Εκκλησίας. Σὺν τῷ χρόνῳ, ἡ κίνησις τῆς Βιβλικῆς 'Εταιρίας ἐπανευρίσκει τὸν ἀρχικὸν τῆς προσανατολισμὸν πρὸς τὴν ὄπηρεσίαν ὅλων ἐκείνων, οἱ ὄποιοι ἐνδιαφέρονται διὰ μίαν ἀποτελεσματικὴν χρῆσιν καὶ εὐρεῖαν κυκλοφορίαν τῶν Γραφῶν.

'Αμοιβαιότης διφελιμότητος

"Οχι μόνον ἡλαζεν ἐντελῶς τὸ κλῆμα τῶν σχέσεων τῆς Βιβλικῆς 'Εταιρίας μετὰ τῶν 'Εκκλησιῶν, ἀλλ' ἐδόθη εἰς αὐτὸ καὶ ἕνα νέον περιεχόμενον. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ, ὀδυλοῦντες ἀπὸ γενικῆς ἐπόψεως, ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν δτι αἱ Βιβλικαὶ 'Εταιρίαι συμβάλλουν εἰς τὴν ζωὴν τῶν 'Εκκλησιῶν καθὼς ἐργάζονται διὰ τῶν τριῶν τομέων τῆς δραστηριότητός των (μετάφρασις, παραγωγὴ καὶ κυκλοφορία τῶν Γραφῶν).

"Οσον ἀφορᾶ τὰς μεταφράσεις, αἱ Βιβλικαὶ 'Εταιρίαι εἰσάγουν μίαν νέαν ἀντίληψιν περὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς μεταφράσεως αὐτῆς καὶ αὐτήν. "Η νέα αὐτὴ τεχνικὴ τῆς μεταφράσεως, ἀφ' ἐνὸς ἐξασφαλίζει πιστότητα εἰς τὰ πρωτότυπα κείμενα καὶ ἀφ' ἐτέρου καθιστᾷ τὴν μετάφρασιν ἵκανήν νὰ μεταδώσῃ πλήρως τὰς ἐννοίας τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸν ἀναγνώστην τῆς σήμερον. "Ἐπιπροσθέτως, αἱ Βιβλικαὶ 'Εταιρίαι δίδουν τὰς ὁδηγίας των καὶ ἐκπαιδεύουν τοὺς μεταφραστὰς καὶ τοὺς ἀναθεωρητὰς τῆς Βίβλου, οἱ ὄποιοι ἀνήκουν εἰς διαφόρους 'Εκκλησίας, καὶ γενικώτερον εἰς δλους ἐκείνους, οἱ ὄποιοι ἔχουν ἀφιερωθῆ ἐις τὸ νὰ διαγγείλουν τὸ χαρμόσυνον ἀγγελμα τῆς Σωτηρίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν πλησίον των καὶ νὰ τὸν ἐφωδιάσουν μὲ ἕνα ἀντίτυπον ἥ καὶ τμῆμα ἀκόμη τῆς Αγίας Γραφῆς. Προσέτι, αἱ Βιβλικαὶ 'Εταιρίαι θέτουν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν θεολόγων καὶ τῶν μεταφραστῶν ἐπιστημονικὰς ἐκδόσεις τῶν θείων ἀρχετύπων, βασιζομένας

ἐπὶ τὸν καλυτέρων ἀναλύσεων καὶ ἐπιλογῶν τῶν κειμένων ἀνάμεσα ἀπὸ χιλιάδας χειρογράφων ἡ τεμαχίων αὐτῶν.

*Ως πρὸς τὴν παραγωγὴν, προσφέρουν αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι μίαν συνεχῆς εἰρυνομένην ποικιλίαν ἐκδόσεων κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἐμφάνισιν. Δηλαδή, εἰκονογραφημένας περικοπάς, τεύχη, ὡς καὶ χαρτοδέτονς Καινῶν Διαθήκας (*paper back*) καὶ Βιβλίους πολυτελείας. Ὁλονὲν περισσότεραι τοιαῦται κατάλληλοι ἐκδόσεις προετοιμάζονται ἐν στενῇ συνεργασίᾳ μὲ τὰς Ἐκκλησίας, μὲ σκοπὸν νὰ ἔνισχυθοῦν τὰ προγράμματά των διὰ τὴν Βιβλικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν μελῶν των καὶ τὰς εὐαγγελιστικὰς των προσπαθείας.

*Αναφορικῶς, τέλος, πρὸς τὴν κυριότερην, μία μέθοδος, ἡ διοία χρησιμοποιεῖται παγκοσμίως σήμερον ὑπὸ τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν, τουτέστιν μικραὶ ὄμάδες χριστιανῶν νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς κατ' οἶκον ἐπισκέψεις, διαδίδοντες τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, παρέχει τὴν εἰκαρίαν νὰ δραστηριοποιηθοῦν τὰ μέλη τῶν Ἐκκλησιῶν πάσης ἡλικίας, τὰ δρώσα κατὰ ἄλλον τρόπον θὰ ἔδεσταζον νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ ἔργον αὐτό.

*Απὸ τῆς ἴδικῆς των πλευρᾶς, αἱ Βιβλικαὶ Ἐταιρίαι προσκαλοῦν τὰς Ἐκκλησίας νὰ συμμετάσχουν πλήρως, δι' ὅδηγιῶν καὶ ἐμπράκτου δραστηριότητος, εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ Βιβλικοῦ ἔργου. Ἡ δημιουργία ἀθνικῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν εἰς μίαν χώραν μετὰ τὴν ἄλλην, ἔχει μεγάλως βοηθήσει τὴν δξέλιξιν τῆς συμμετοχῆς τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς Βιβλου. Τοῦτο ὑπογραμμίζει εἰς αὐτὰς τὴν εὐδόνην των, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν τῶν Βιβλικῶν Ἐταιριῶν, νὰ καταστήσουν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ προστόν εἰς ὅλους, καὶ νὰ βοηθήσουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ χρησιμοποιήσουν ἀποτελεσματικῶς τὴν Ἀγίαν Γραφήν.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΑΦΑΛΙΟΣ
Διντής τῆς ἐν Ἑλλάδι Βιβλικῆς Ἐταιρίας

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΤ

Ἐκ προσφάτων Ἑλληνικῶν βιβλικῶν δημοσιευμάτων παρουσιάζομεν ἐν ἀρχῇ τὰ κάτωθι :

Χαστούπη Αθανασίου, Μελέται εἰσαγωγικαὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, Ἐν Ἀθήναις 1973, σσ. 186.

Πρόκειται γιά πάντες διακεκριμένες παλαιοδιαθηκικὲς μελέτες τοῦ κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν καὶ καθηγητοῦ τῆς Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Π. Διαθήκην καὶ τῆς Ἐρμηνείας τῆς Π. Δ. ὥπο τοὺς Ο'. Πρόκειται περὶ ἔργων, ποὺ ἐμπίπτει, διὸς ὅμοιῶνται σ. στὸν Πρόδογο, μέσα στὰ δρα μᾶς εὑρυτέρας εἰσαγωγῆς στὴν Π. Δ., ἀφοῦ ἀποσκοπεῖ στὴν προπαρασκευὴ καὶ ἐμπέδωσι τὸν γραμματολογικὸν τῆς Ἕργου. Ἡ πρώτη μελέτη (σελ. 5-70) ἀποτελεῖ χρονολογικὴ ἐπισκόπιο τῆς Ἰσραηλιτικῆς ἱστορίας σὲ συσχέτιση πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἡ συσχέτισις ἔκειναι ἀπ' τὰ πανάρχαια χρόνια καὶ φθάνει μέχρι τὴν ἐποχὴν τοῦ Τραϊανοῦ, δὲν πρόκειται δὲ ἀπλῶς περὶ ἐνὸς ἀπλοῦ χρονολογικοῦ παραλλήλου πίνακος ἀλλὰ περὶ ἐνὸς καὶ ἐπὶ τῷ πλειστον χρονολογικοῦ ἱστορικοῦ πολιτιστικοῦ πλαισίου τῆς Ἰσραηλιτικῆς καὶ ιουδαϊκῆς ἱστορίας.

Ἡ δεύτερη μελέτη (σελ. 73-96) ἔξετάξει τὴν σχέση τῆς Π. Δ. πρὸς τὴν ἀρχαιολογίαν γενικῶς. Ἡ τρίτη (σελ. 97-123) ἔξετάξει ἐπισταμένως τὴν σχέση τῶν Οὐγαριτικῶν κειμένων πρὸς τὴν Π. Δ. Τὰ περὶ τῆς οὐγαριτικῆς γραμματείας καὶ θρησκείας ἔχουν ίδιαιτεροῦ ἐνδιαφέρον, ἔχοντα δὲ στὴν μελέτη αὐτῆι οἱ παρατιθέμενες ἀπὸ τὰ Οὐγαριτικὰ μεταφράσεις, ποὺ μᾶς θυμίζουν συνεγέδης φιλολογικὰ παράλληλα τῆς Π. Δ., ἐνῷ ή τετάρτη μελέτη (σελ. 125-145) ἀσχολεῖται μὲ τὰ κείμενα τοῦ Κουμράν σὲ σχέση πρὸς τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Τὰ κείμενα τοῦ Κουμράν δὲ σ. ἐντάσσει στὴν ἀποκωλυτικὴ γραμματεία, για δὲ τὶς διοιδότητες τῆς διδασκαλίας τῶν πρὸς τὴν Κ. Δ. σπουδιῶν τὰ ἔξηις: «Ἄφορονν αὗται εἰς τὴν πλαισίον τῆς τελειώσεως τῆς θείας ἀποκωλύψεως καὶ ἀναδεικνύουν ταῦτην κατὰ τὸν γνωστὸν ἐκ τῆς Π. Διαθήκης τρόπον τῆς ἀναδείξεως τῆς προφητικῆς ἀληθείας διὰ τοῦ ἱστορικοθρησκευτικοῦ περιβάλλοντος τῆς ἐκάστοτε μεταδόσεως της» (σελ. 148).

Στὴν τελευταῖα μελέτη (σελ. 151 - 179) ὁ κ. Χαστούπης διερευνᾷ ἀξιολογικῶς τὴν διάφορο θεώρησι τῶν προβλημάτων τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλοσοφίας στοὺς ἄρχαίους Ἐβραίους καὶ στοὺς Ἑλλήνες. Στὴν τελευταῖα αὐτῆι μελέτη ἔξετάξει ἡ μέσα στὴν Ἑλληνικὴ Ὁρθοδοξία ἐνναρμόνιστις τῆς Βίβλου καὶ τῆς φιλοσοφικῆς μεταφυσικῆς, οἱ διαφορὲς ἐλληνικῆς καὶ ἐβραϊκῆς σκέψεως ὑπὸ τοὺς τίτλους: Διττὴ ὄντοτολογικὴ θεώρησις. Διττὴ κοσμολογικὴ θεώρησις. Διττὴ ἀνθρωπολογικὴ θεώρησις. Διττὴ ηθικὴ θεώρησις. Οἱ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις δύο τρόποι τοῦ σκέπτεσθαι. Καὶ καταλήγει δ. σ. ὡς ἔξηις: «Ἀποφεύγων τις λοιπόν τὰς εἰς φυσιοκρατικὸν θρησκευτικὸν περιβάλλον ἔχουσας τὰς ρίζας φιλοσοφικῶν δοξασίας (ὧς τὴν περὶ θεοποίησεως τοῦ κόσμου καὶ κατ' οὐσίαν ἀνύψειξεν αὐτὸν μετὰ τοῦ Θεοῦ, τὴν περὶ προελεύσεως τῆς ψυχῆς ἐκ θείας οὐδίσιας, τὴν περὶ ἀνάκυκλήσεως τοῦ χρόνου, τὴν περὶ ἀποδόσεως τῆς αἵτιας τοῦ κακοῦ εἰς τὴν φύσιν τῆς θλης ἢ τοῦ σώματος, τὴν περὶ προσάρξεως τῆς ψυχῆς καὶ τὴν περὶ μετενσωματώσεως) καὶ ἀποδεχόμενος τὰς κατὰ τὴν περὶ δημιουργίας διήγησιν διατυπουμένας μεταφυσικάς ἀρχάς τῆς ἀποκαλύψεως, θεωρεῖ τὸν χριστιανισμὸν ὡς τὴν μόνην φιλοσοφίαν ἀσφαλῆ τε καὶ σύμφορον» (σελ. 178).

Γρατσέα Γεωργίου : Τὸ Σάββατον ἐν Κουμράν καὶ τῇ Κ. Διαθήκῃ, Ἀθῆναι, 1971, σσ. 221.

Πρόκειται περὶ διατριβῆς ἐπὶ υφηγεσίᾳ. Μετά τὸν Πρόλογο καὶ τὸν Πίνακα Βραχυγραφῶν, ἡ ἔργασία διαιρεῖται σὲ τέσσερα μέρη, καὶ κλείνει μὲν Ἐπίλογο, διάφορος Πίνακες καὶ τὴν Βιβλιογραφία. Στὸν Πρόλογο δ. σ. θέτει τὸ πρόβλημα ποὺ ἔξετάζει: πρόκειται περὶ τῶν σχέσεων Κ. Διαθήκης καὶ Κουμράν, καθὼς αὐτές παρουσιάζονται στὴν ἀντιμετώπισι τοῦ παραδοσιανού ιουδαϊκοῦ θεσμοῦ τοῦ Σαββάτου. Στὸ πρετό Μέρος, ὑπὸ τοῦ γενικῆς Εἰσαγωγῆς, δ. σ. ἐρευνᾷ τὸ θέματα περὶ τῆς προελεύσεως τῆς λέξεως Σάββατον, τοῦ ὅμιλου ἐπτά, τῆς προελεύσεως τῆς ἕσπειρης τοῦ Σαββάτου, καὶ περὶ τῆς τετάρτης Ἐντολῆς ὑπὸ τὰ ἔξης κεφάλαια: I. Θρησκευτικὸς χαρακτῆρας τοῦ Σαββάτου, κατὰ τὰ βιβλικά κείμενα, κατὰ Φίλωνα, κατὰ τὴν ραββινικὴν παράδοσιν. II. Ὁ κοινωνικὸς χαρακτῆρας τοῦ Σαββάτου. Στὸ δεύτερο Μέρος τὸ θέμα είναι. Τὸ Σάββατον κατὰ τὰ ἐν Κουμράν χειρόγραφα. Ἐδῶ ἔξετάζεται Τὸ Σάββατον, θεσμὸς Ἀπαράβατος εἰς τοὺς αἰῶνας κατὰ τὸ Διαμαστηνὸν κείμενον X, 14 - XII, 6, καὶ κατὰ τὰ Ἰεωθηλαία, κατὰ τὰ τελετουργικά κείμενα καὶ τοὺς Ὑμνους, Συνέπειαι καὶ Ἀσυνέπειαι ὡς πρὸς τὴν τήρησιν τῶν Ἑορτῶν καὶ τοῦ Σαββάτου. Τὸ Σάββατον παρὰ τοῖς Θεραπευταῖς καὶ τοῖς Ἐσταιοῖς. Στὸ τρίτο Μέρος, ὑπὸ τὸν τίτλο Ὁ Ἰησος καὶ τὸ Σάββατον, ἔξετάζεται Ἡ ἐν Σαββάτῳ Δρᾶσις τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τὰ ἔξης κεφάλαια: Σάββατον ἐν Ναζαρέτ, Ὁ Μεσσίας - Προφήτης, Σάββατον ἐν Καπερναούμ, ὁ Ἐβεδὸς Γιαχβέ, Σάββατον διὰ τῶν Σπορίμων, ὁ Υἱός τοῦ Ἀνθρώπου, Σάββατον ἐν Βηθεσδᾷ. Στὸ τέταρτο Μέρος ὑπὸ τὸν τίτλο Τὸ Σάββατον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀποστολικῶν Χρόνων δ. σ. δείχνει πῶς ὑπὸ τὴν ἐπιδρασιν τοῦ πνεύματος τοῦ Ἰησοῦ ἡ ιουδαϊκὴ θεώρησις τοῦ Σαββάτου ἐδοκίμασται κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους ἀνεπανάληπτο κλονισμό. Ἐτοι ἔξετάζονται τὰ θέματα: Ἡ κατὰ Σάββατα Δρᾶσις τοῦ Ἀπ. Παύλου κατὰ τὰς Πράξεις, τὸ Σάββατον ὡς «σκιά τῶν μελλόντων» Κολ. 6, 16-17, Ἀπὸ τοῦ Σαββάτου, εἰς τὴν Κυριακήν. Στὸν Ἐπίλογο δ. σ. συνογίζει τὰ πορίσματα τῆς ἔργασίας του κυρίως σ' δ.τι ἀφορῷ τὴν σάσι τῆς Κ. Δ. καὶ τοῦ Κουμράν ἔναντι τοῦ Σαββάτου.

Σ. Α.

Παναγιοπούλου Ἰωάννου : Ὁ Προφήτης ἀπὸ Ναζαρέτ. Ἰστορικὴ καὶ θεολογικὴ μελέτη τῆς περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰκόνος τῶν Εδαγγελίων, Ἀθῆναι, 1973, σσ. 226.

Πρόκειται περὶ διατριβῆς ἐπὶ υφηγεσίᾳ. Μετά τὸν Πρόλογο, τοὺς Πίνακες Βραχυγραφῶν καὶ Περιεχομένων, στὴν Εἰσαγωγὴ (σελ. 15-20) δ. σ. παρουσιάζει τὸ θέμα, μὲ τὸ δόκιμο ἀσχόλεται στὴν ἔργασία του: στὸ χριστολογικὸ πρόβλημα τῶν ἐρευνητῶν τοῦ καιροῦ μας, ποὺ συνίσταται στὴν διάστασι μεταξὺ Ιστορικοῦ Ἰησοῦ καὶ Χριστοῦ τῆς πίστεως δ. σ. παρουσιάζει σάν λόσι τὴν ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ καὶ τοῦ Μαθητάς Του χρήσιτο τὸν δρου προφητητικόν, προσπαθώντας νῦ δεῖξη πῶς διτίλος αὐτὸς περιείχε δῆλο τὰ σπέρματα γιὰ τὴν περαιτέρω, μετά τὸν θάνατο καὶ τὴν Ἀνάστασι τοῦ Ἰησοῦ, ἀνάπτυξι τῆς Χριστολογίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἔργασία χωρίζεται σὲ τέσσερα μέρη. α) Ὅπο τὸν τίτλο α' Ἡ Κρίσις τῆς Παλαιᾶς προφητείας πραγματεύεται δ. σ. τὴν Ιστορικὴ ἔξελιξι τῆς ἀντιλήψεως περὶ προφητείας, ποὺ βρίσκομε στὰ ιουδαϊκά κείμενα μετά τὴν βαβυλωνιοῦ αἰχμαλωσίας μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰησοῦ. β) Ὅπο τὸν τίτλο «Πρὸς τὴν ἀνατολὴ τῆς Νέας Ἐποχῆς» πραγματεύεται δ. σ. τὴν ἐπανεμφάνιστον προφητικοῦ Πνεύματος στὶς προδρομικὲς τῆς Κ. Διαθήκης μορφές, καθὼς καὶ στὴν εἰκόνα τοῦ ἐσχατολογικοῦ προφήτου. γ) Ὅπο τὸν τίτλο «Ἴησος Χριστὸς τὸ Τέλος τῆς Παλαιᾶς Προφητείας» ἀσχολεύεται δ. σ. μὲ τὴν ἀντιληψιν τοῦ δχλου περὶ τοῦ Ἰησοῦ σάν προφήτου, μὲ τὴν «προφητικὴ» τοῦ ίδιου τοῦ Ἰησοῦ συνεί-

δησι εν σχέσει πρός τὴν παλαιὰ παράδοσι, καθὼς καὶ μὲ τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ εν σχέσει πρός τὴν προφητεία. δ) Ὅποι τὸν τίτλο «Ιησοῦς Χριστὸς τὸ Κέντρον τῆς Νέας Προφητείας» παρουσιάζει δ. κ. Π. τὴν μεστιανική ἀξίωσι τοῦ Ἰησοῦ, δικαὶ ἐκφράζεται στὰ ἔργα καὶ στὰ λόγια Του, ιδιαίτερα σ' δ.τι ἀφορῷ στὴν σχέση του πρὸς τὸν Πατέρα, τὸν κόσμο, τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ προφητικό τῆς ἔργο. Ἡ ἔργασία κλείνει μὲ τὴν Βιβλιογραφία, τὸν Πίνακα χωρίων καὶ τὸν Πίνακα Συγγραφέων.

Σ. Α.

Σιώτου Μάρκου, Τὸ ἔργον Μάρκου καὶ Βαρνάβᾳ καὶ ἡ Ἑνότητος τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι, 1971, σσ. 53.

Στὴν παράγρ. 1 ὁ σ. πραγματεύεται γενικῶς περὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ρόλου στὴν ἐνότητα αὐτῇ τῶν προσώπων τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Βαρνάβᾳ. Στὴν παράγρ. 2 γίνεται ἡ χρονολογικὴ ἐκθεσίς τῶν γεγονότων, ποὺ σχετίζονται πρὸς τὴν ζωὴ καὶ τὴν δρᾶσι τοῦ Βαρνάβᾳ καὶ τοῦ Μάρκου. Στὴν παράγρ. 3 παρουσιάζονται οἱ ἀπειλές καὶ οἱ κίνδυνοι τῆς ἐνότητος τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας (ἔδω γίνεται λόγος περὶ τῆς δραγματώμένης κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀντιόπλαστας τοῦ Ιουδαϊσμοῦ, περὶ τοῦ Ἰακώβου σάν προσπειρίας ἀξευρέστεως συμβιβασμοῦ μεταξὺ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ Ιουδαϊσμοῦ, περὶ τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου καὶ τῆς ἀποφάσισῶς τῆς σάν εἰδους συμβιβασμοῦ). Στὴν παράγρ. 4 ἐκτίθεται ἡ συμβολὴ τοῦ Βαρνάβᾳ στὴν διατήρηση τῆς ἐνότητος τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ σ. φρονεῖ διτὶ ἡ σχετικὴ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰεράννου Μάρκου ρήξεις μεταξὺ Παύλου καὶ Βαρνάβᾳ εἰχει βαθύτερα αἰτία. «Ἡ συμπεριφορά τοῦ Βαρνάβᾳ ἐβοήθησε τὸν Παύλον νὰ κατανοήσῃ τὸ χρέος αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων, σημειώνει. Κι' ἀλλοῦ: «Ο Βαρνάβας ἔξετίμα ἀσφαλῶς τὴν παρουσίαν τοῦ Μάρκου ὡς ἔκφρασην τῶν περὶ τοῦ Ἀναστάτως παραδόσεων τοῦ οἰκου τῆς μητρὸς τοῦ Μάρκου, ὡς τὸν ἀπαραίτητον σύνδεσμον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων καὶ ὡς τὴν ἀσφαλεστέραν δι」 αὐτὴν ἐγγύοσιν ὑπὲρ τοῦ ἔργου τοῦ εἰδογελισμοῦ τῶν ἔθνων. Ὁ Παῦλος ἔξ αντιθέτου ἀντελαμβάνετο τὸν Μάρκον ὡς ἔννο περιστασμὸν εἰς τὴν φωνὴν ἐκείνην τοῦ Ἀναστάτως «πορεύου, διτὶ ἔγω εἰς ἔθνη μακράν ἔξαποστελά σε». Στὴν παράγρ. 5 παρουσιάζεται ἡ συμβολὴ τοῦ Μάρκου στὴν διατήρηση τῆς ἐνότητος τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας εἴτε στὶς σχέσεις του πρὸς τὴν Ἐκκλησία Ἀντιοχείας, εἴτε στὸ Ιεραποστολικό του ἔργο μαζὶ μὲ τὸν Βαρνάβᾳ καὶ μετά μὲ τὸν Πέτρο, καθὼς καὶ στὴν συγγραφή τοῦ κατά Μάρκον Εὐαγγελίου.

Σ.Α.

Οἰκονόμου Ἡλία, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Σύγχρονος Ἀστροφυσικὴ καὶ Γένεσις (Συμφωνίαι καὶ ἀντιρρήσεις), Ἀθῆναι 1973, σελ. 24.

Πρόκειται περὶ διαλέξεως, ἡ ὅποια ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησία» (τόμ. 1973).

«Ἡ διάλεξις αὗτη εἰς μὲν τὸ α' τμῆμα (τὸ πρόβλημα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου) θέτει τὸ θέμα τῆς δυνατότητος συγκρίσιμως μεταξὺ Ἀστροφυσικῆς καὶ τοῦ βιβλίου τῆς «Γενέσεως» καὶ ἀπαντᾷ ἐμμέσως διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῶν σχέσεων (ὧς πρὸς τὴν πηγήν, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον, ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν, ὡς πρὸς τὸν παραλήπτην καὶ ὡς πρὸς τὸ μέσον) Θεολογίας καὶ Φυσικῆς.

Εἰς τὸ β' τμῆμα (Γλώσσα καὶ Ἀποκάλυψις) θέτει τὸ σπουδαιόν θέμα τῆς σχέσεως μεταξὺ Γλώσσης, ὡς φέροντος καὶ Ἀποκαλύψεως, ὡς φερομένου καὶ διατυπώνει εἰς ἀδράς γραμμάς τὴν σχετική πατερικήν ἀντιλήψιν.

Εις τὸ γ' τμῆμα (Αἱ δυσχέρειαι εἰς τὴν μετάδοσιν τῶν πληροφοριῶν) ἀντιμετωπίζεται τὸ δυσχερὲς πρόβλημα μεταξὺ λέξεων-συμβόλων καὶ πραγματικότητος, ἡ οποία ἐκφράζεται δι' αὐτῶν.

Εἰς τὸ δ' τμῆμα (Θεολογία καὶ Κοσμολογία) ἔξετάζεται τὸ πρόβλημα «συμφωνίας ἢ διαφορίας εἰς συγκεκριμένας θέσεις τῆς Ἀστροφυσικῆς καὶ τῆς Γενέσεως», δικαὶος εἰς τὴν περὶ τῆς δύνης, τῶν κοσμολογικῶν προτύπων, τῶν φάσεων τῆς δημιουργίας κλπ.

Διὰ τῆς συντόμου ταῦτης διαλέξεως διασφηνίζονται καίρια προβλήματα εἰς τὰς σχέσεις Θεολογίας καὶ Ἀστροφυσικῆς μὲν ἀπόλυτον σεβασμὸν πρὸς τὰς ἐπιτυχίας τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος καὶ μὲν ἐπίγνωσιν τῶν δρίσιν καὶ τοῦ μεταβλητοῦ ἔξι ἐνδός καὶ μὲν σεβασμὸν τῆς οὐσίας τῆς Ἀποκαλύψεως ἔξι ἐτέρου.

Σ.Α.

Οἰκονόμου Ἡλία, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, «Ἀρχὴ Σοφίας ἢ Ἀρχὴ Αἰσθήσεως»; (Κριτικαὶ παρατηρήστιες εἰς τὸ Παροῦμ. 1,7 τῶν Ο'). Αθῆναι 1973.

Πρόκειται περὶ ἀνάτοπου ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (τομ. ΙΗ'), τιμητικὸν ἀφιέρωμα εἰς Παν. Μπρατσιώτην. «Ἐν αὐτῷ ἐρευνᾶται μία διπλὴ μετάφρασις εἰς τὸ Παροῦμ. 1,7 τῶν Ο' καὶ συνάγεται, διστεροφορέων ἀπό λίαν λεπτολόγων ἐρευνῶν, δὲ ἡ μὲν παλαιότερα καὶ ἀσφαλμένη μετάφρασις εἶναι ἡ «Ἑλσέρβεια δὲ εἰς Θεὸν ἀρχὴ αἰσθήσεως, σόνεστος δὲ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν ἀστήναι, ἡ δὲ νεωτέρα καὶ πιστοτέρα ἡ Ἀρχὴ σοφίας φόβος Θεοῦ, σοφίαν δὲ καὶ παιδείαν ἀσθείες ἔξουσινενθουσιστιν».

«Ἄξιοστημενῶν τυγχάνει διτὶ ἡ σημειρινὴ θέσις τῶν ἀνάτορω μεταφράσεων ἐν τῷ κειμένῳ τῶν Ο' εἶναι διλος διάφορος, συνισταμένη ἐκ δύο μεταφράσεων, ἑκατέρᾳ τῶν δύοιν ἔχει μέρος τῆς πρώτης καὶ μέρος τῆς δευτέρας μεταφράσεως.

Σ.Α.

Κωνσταντίνου Θεοδώρου, Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἱεάννου, Αθῆναι σελ. 173.

Πρόκειται περὶ νέου καρποῦ τῆς ἀπό ἐτῶν ἐπιχειρουμένης ὑπὸ τοῦ Δημοσιογράφου καὶ Θεολόγου κ. Κωνσταντίνου συζεύξεως ποιήσεως καὶ Ἀγίας Γραφῆς (Γένεσις, Ψαλμοὶ τοῦ Δαυΐδ, Μενούσις κλπ.). Τὸ ἔργον-δέσης τοῦ ποιητοῦ ἀφιεροῦθαι «εἰς τὴν ἀλύτρωτον Ἁπειρονόν» καὶ κοσμεῖται διὰ εἰκόνος τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ ΙΣΤ' αἰδίνος καὶ διὰ πολυχρόμου μικρογραφίας πατημακοῦ κώδικος τοῦ Γ' αἰθνος.

Τοῦ διλοῦ ἔργου προτάσσεται ἡμετρος πρόβλογος καὶ εἰσαγωγὴ εἰς πεζὸν λόγον, ἀκολούθουν, προλογιζόμενα διὰ συντόμων σημειωμάτων σονέττα. Τὰ σημειώματα, ὡς δηλοῦνται στηρίζονται εἰς τὸ «Υπόμνημα εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἱεάννου τοῦ διοιτίμου Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Κ.Π. Μπρατσιώτου.

Ἡ πρόθεσις τοῦ κ. Κωνσταντίνου παραμένει σταθερῶς ἐρμηνευτική. Δὲν χρησιμοποιεῖ τὰς ίδεας τῆς Ἀποκάλυψεως ὡς ἀφετηρίαν διὰ νὰ ἐκθέσῃ ίδικάς του. Τουναντίον σεβόμενος τὰς ίδεας ἐπιζητεῖ νὰ καταστήσῃ ταύτας προσιτάς διὰ τοῦ ἐρρύθμου λόγου. Πιστεύει εἰς τὸν λόγον, τὸν διοιτὸν μεταγγίζει εἰς τὴν μορφὴν τοῦ σονέτου. «Ἡ συγκίνησις τοῦ ἀναγνώστου καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς προσπαθείας εἶναι τελικὸς ἀνάλογος τῆς θρησκευτικῆς του διαθέσεως καὶ τῆς ἀποδοχῆς ἡ μὴ τοῦ σονέτου. Παρὰ ταῦτα τὸ ἔργον ὡς «δέσητο» ἔχει ἀξίαν παραμόνιμον.

Καθηγητής Ἡλ. Οἰκονόμου

* * *

Fuchs Ernst, Ἰησοῦς. Λόγος καὶ Πρᾶξις Tübingen 1971 (J. C. Mohr)¹.

Α. Κάθε ἔργον τοῦ Ernst Fuchs, κορυφαίου ἐξηγητοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης και συνδημιουργοῦ μετά τοῦ Gerhard Ebeling τῆς «νέας ἐρμηνευτικῆς», προκαλεῖ τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον τῶν διεθνῶν θεολογικῶν κύκλων. Τὸ κύριον μέρος τοῦ πρὸς μελέτην ἔργου «Jesus. Wort und Tat» ἀποτελεῖται ἀπό τὰς πανεπιστημιακάς παραδόσεις αὐτοῦ κατὰ τὸ θερινὸν ἑξάμηνον τοῦ ἑτού 1963 καὶ ἔχει ὡς Thema Probandum τὴν ἑσχατολογίαν, ἡ ὁποία ἐνεβαθύνθη διὰ τῶν παραβολῶν κυρίως (Πρόδολογος), τοῦ λόγου ἐν γένει, ἀλλὰ καὶ τῆς πράξεως τοῦ Ἰησοῦ (σ. 1 ἔπ.).

Κατ' ἄρχας (σ. 1 - 9) παραστάζει ὁ Fuchs τὴν προβληματικήν τοῦ θέματος ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐρμηνευτικῇ τῆς Κ.Δ. καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀναπτύσσει τὰς διαστάσεις καὶ τὴν σημασίαν αὐτοῦ διὰ τὴν πίστιν ἐν κριτικῷ διαλόγῳ μετά τοῦ διδασκάλου του R. Bultmann, τῶν παλαιῶν «Marburger» E. Käsemann, G. Bornkamm, G. Ebeling, H. Conzelmann καὶ H. Braun, τοῦ μαθητοῦ του E. Jüngel, ἀλλὰ καὶ μετά τοῦ J. Jeremias, ἐρμηνεύων τὰς περιοπάς: α) Μαρκ. 10,17 - 22 (σ. 10-19), β) Ματθ. 20,1-16 (σ. 19 - 25), γ) Ματθ. 18,23 - 35 (σ. 26 - 46), δ) Μαρκ. 9,15 - 27 (σ. 47 - 57), ε) Ματθ. 5,21 - 48 (σ. 62 - 72), στ) Μαρκ. 4,30 - 32 ἐνίκη ἀποχολεῖται καὶ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἐρμηνείας τῶν παραβολῶν (σ. 72 - 99), ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς παραβήλους ἥ καὶ σχετικάς περιοπάς τῶν Συνορτικῶν. Ἡ ἐρμηνεία τῶν περιοπῶν τούτων συνδέεται στενῶς μετά τοῦ κεντρικοῦ θέματος τῆς συγχρόνης ἐπιστήμης τῆς Κ.Δ., τῆς Χριστολογίας ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ Ἰησοῦ, εἰς τὴν προβληματικήν τοῦ δοπού ἀναφέρεται ὁ Fuchs, ἀναπτύσσων περιπτέρω τὴν σημασίαν τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» διὰ τὴν πίστιν καὶ ὑπογραμμίζων τὴν ἀναγκαιότητα τῆς πίστεως εἰς μιαν διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἔργου ἀγάπης τοῦ Ἰησοῦ ἀλλοιοθείσαν πραγματικότητα (σ. 100 - 124).

Τὸ δόλον ἔργον συμπληρώνεται διὰ σημειώσεων ἐπὶ τοῦ ἐρμηνευτικοῦ προβλήματος τῆς ἐξηγήσεως τῶν Εὐαγγελίων, δουν ὁ Fuchs ἐκθέτει ἐν συντομίᾳ τὰς κυρίας θέσεις τῆς «νέας ἐρμηνευτικῆς», προετοιμάζων, ὡς πίστειν, τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ δοπού δύνανται νῦ μελετηθούν ἐπιτυχῶς τὰ σύγχρονα ἐρμηνευτικοῦ-θεολογικοῦ προβλήματα (σ. 125 - 151).

Β. «Ἡ «νέα ἐρμηνευτική» τῶν E. Fuchs, G. Ebeling, J. M. Robinson, νέα δχι μόνον ἔναντι τῆς παραδοσιακῆς ἐρμηνευτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἔναντι τῆς τοῦ R. Bultmann, συνδέεται ἀρρήκτως μετά τοῦ «νέαος ἐρεθίτηματος» περὶ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» (σ. 135), ὡς τούτο ἐτέθη ὑπὸ τοῦ E. Käsemann τὸ πρῶτον καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν τοῦ R. Bultmann ἐν συνεχείᾳ³.

Ἡ ἱστορικοκριτικὴ ἐρευνά ἔθεωρε τὰ κείμενα τῆς Κ.Δ. μόνον ὡς πηγάς τῆς πρωτοχριστιανικῆς παραδόσεως καὶ ἐνδιεφέρετο ἀποκλειστικῶς διὰ τὸ «bruta facta». Τὰ κείμενα διμάς ταῦτα εἶναι πρωτογενῆς καὶ οὐσιωδῆς κήρυγμα. «Ἀπαιτοῦν ἐντεῦθεν νῦ κατανοηθοῦν ἀμυστηριακῶν», οὕτως εἰπεῖν ὡς τράπεζα δωρεῶν, ἡ ὁποία χαρίζει, χορτάζει, διότι ἀγγέλλει εἰς τὶ συνίσταται ἡ ὑπερβολὴ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. «Οταν τὶς συνειδητοποιήσῃ τούτο, τότε κατανοεῖ, διτὶ τὰ βαβύλωνικά κείμενα ὀφείλουν νῦ γίνουν καὶ σήμερον κείμενα τοῦ κηρύγματος; Διότι ὁ Θεὸς εἶναι δὲ πλούσιος καὶ ἡμεῖς οἱ πτωχοί. Αὐτὸς εἶναι ἡ «στροφή!» (σ. 140,142). «Ἡ «νέα ἐρμηνευτική» μὴ ὑποτιμάσω ἀλλὰ καὶ μὴ ὑπερτιμάσω τὴν ἱστορικοκριτικὴν μέθοδον (σ. 130 ἔπ.), ἐρωτώντων περὶ τῶν δρῶν τοῦ κατανοεῖν ἐν τῇ ἐξηγήσει καὶ ἐν τῷ προβλήματι «ἱστορικὸς Ἰησοῦς» (σ.6), στοχαζούμενη δηλ.. ἐπὶ τῶν μέσων

1. Ernst Fuchs, Jesus. Wort und Tat, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1971.

2. Bk. J. M. Robinson, Die Hermeneutik seit Karl Barth, ἐν Neuland in der Theologie, hrsg von J. M. Robinson und J. B. Cobb, Jr, Bd 2, Zürich 1965, σ. 13-108, E. Fuchs, Das Neue Testament und das hermeneutische Problem, σ. 147-186.

3. Bk. J. M. Robinson, A New Quest of the Historical Jesus, London 1959, Kerygma und historischer Jesus, Zürich² 1967.

τῆς ἐρμηνείας (σ. 28), θέλει νὰ κάμῃ πάλιν τὸ κείμενον τῆς Κ.Δ. ἀπὸ πηγὴν τῆς παραδόσεως κείμενον τοῦ κηρύγματος (σ. 139). Οὕτως ἡ «νέα ἐρμηνευτική ὁς ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἡ περὶ τῆς γλώσσης τῆς πίστεως κάμνει, ὡς τονίζει ὁ Ebeling, τὴν θεολογίαν πράγματι θεολογίαν. «Ἐδῶ δὲν ὑφίσταται πλέον ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν ὄρθολογιστικήν θεολογίαν ἀντίθεσις μεταξὺ κηρύγματος ἀφ' ἐνὸς καὶ θεολογίας καὶ ἐρμηνευτικῆς ἀφ' ἑτέρου. Τὸ ίδιον τὸ κήρυγμα ἀπάτει τὴν ἐρμηνευτικήν (σ. 143).

Εἰς τὴν «νέαν ἐρμηνευτικήν ὡς τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς γλώσσης τῆς πίστεως», ἐν διαφορᾷ πρὸς τὸν R. Bultmann, τονίζεται ίδιωτερος ἡ σημασία τῆς γλώσσης. Ἔνθι κατὰ τὸν Bultmann, δοτὶς ἀκόλουθει τὴν προτέραν φιλοσοφίαν τοῦ M. Heidegger (Sein und Zeit), ὅμιλει ἡ ὑπαρξία καὶ διὰ τῆς γλώσσης ἔχομεν μίαν ἀντικειμενοποίησιν τῆς αὐτο-συνειδήσεως τῆς ὑπάρξεως, κατὰ τὸν E. Fuchs, δοτὶς ἀκόλουθει κυρίως τὴν ὑστέραν φιλοσοφίαν τοῦ M. Heidegger (Unterwegs zur Sprache), ὅμιλει ἡ γλώσσα. Ὁ Fuchs ὑπογραμμίζει τὸ πρετερὸν τῆς γλώσσης ἔναντι τῆς νοήσεως (σ. 141). «Ἡ γλώσσα δὲν εἶναι ἀπλῶς μέσον ἐκφράσεως τῆς νοήσεως, ἀλλ᾽ ἡ νόησις εἶναι συντετυμένη γλώσσα» (σ. 78). Δἰκεν εἶναι δρθὸν νὰ φρονῇ τις, διτὶ διαθρευτος ἀνεκάλυψε τὴν γλώσσαν. Μᾶλλον γεννᾶται οὐτος ἐκ τῆς γλώσσης. «Ἡ εὐθύνη διὰ τὸ ὅμιλεν κεῖται ἐν τῇ ίδιᾳ τῇ γλώσσῃ, διχὶ ἐκτὸς αὐτῆς. «Ἡ γλώσσα εἶναι δωρεά.

Αἱαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ Fuchs διὰ μίαν χριστολογικὴν κατανόησιν τῆς γλώσσης. «Οπως ὁ R. Bultmann, ἀμφισβητεῖ καὶ οὗτος, διτὶ δύναται τις νὰ διαθέτῃ τὴν πίστιν, νὰ εἶναι κύριος αὐτῆς, ὡς εἶναι κύριος ἐνὸς πράγματος τοῦ φυσικοῦ κόσμου. «Ἡ αἵτια, κατὰ τὸν Fuchs, δὲν εἶναι μόνον ἡ πραγματικότης τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ πρωτίστως ἡ ἑξάρτησις τῆς πίστεως ἀπὸ τὸν λόγον, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. «Ἡ γλώσσα κάμνει παροδοσαν τὴν σῶζουσαν δύναμιν τοῦ Θεοῦ (σ. 22). «Ἐντεθὲν κατανοοῦμεν, διατὶ δ Fuchs ὅμιλει περὶ γεγονότος, συμβάντος τῆς γλώσσης (Sprachereignis—δ Ebeling ὅμιλει περὶ Wortgeschehen) ἐκεὶ ἐνθῦ δ Bultmann ὅμιλει περὶ γεγονότος ἡ συμβάντος τῆς σωτηρίας (Heilsgeschehen) ή Heilsereignis) καὶ ἡ παραδοσιακὴ θεολογία περὶ Ιστορίας τῆς θείας οἰκουμονίας (Heilsgeschichte). Τὸ Sprachereignis ἔννοει αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον ὡς γεγονός, ὡς συμβάν. «Ἐπειδὴ δ λόγος, δοτὶς λέγεται, μεταβάλλει τὴν ὑπάρξιν, δημιουργεῖ τὸν Sprachereignis, περὶ τοῦ γεγονότος τῆς γλώσσης. Εἶναι τὸ γεγονός, τὸ διποίον ἐν τῇ γλώσσῃ σκηνοθετεῖ ἔνα εἶναι (σ. 82 ἐξ.).

Τὸ κήρυγμα εἶναι τὸ Sprachereignis, ἐν φ συλλέγεται —διὰ τῆς γλώσσης συν-λέγεται τὸ εἶναι, λέγει δ M. Heidegger —, συναυθροίζεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Οὐδαμοῦ δ ῥόλος τῆς γλώσσης εἶναι τόσον ἀποφαιστικῆς σημασίας, δυσον εἰς τὴν νέαν ταῦτην θεολογίαν, τῆς ὁποίας αἱ κύριαι ἀστιαὶ εἶναι δ ἀιστορικὸς «Ἴησοῦς» καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ ἐν ἀρρότητι σχέσει. Διότι δ ἀιστορικὸς «Ἴησοῦς» δὲν ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἀπλῶς ὡς ἀντικειμενικὸν factum, ἀλλ᾽ ὡς δ ἀλόγος κλήσεωσαν, καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ δὲν συλλαμβάνεται ὡς ἐν σωπῇ κατανόησις, ἀλλ᾽ ὡς μετάφρασις εἰς μίαν γλώσσαν, ἡ ὁποία ὅμιλει σήμερον. «Ἡ ἐρμηνευτικὴ εἶναι ἡ ἀνταποκρινομένη εἰς τὸν ἀιστορικὸν «Ἴησοῦν» μέθοδος καὶ δ ὡταν κατανοούμενος ἀιστορικὸς «Ἴησοῦς» εἶναι πραγματικῶς ἡ ἀφετηρία πρὸς μίαν ἵκανην νὰ ἐργασθῇ ἀποδοτικῶς ἐρμηνευτικήν. Τὴν δόδον δεικνύουν αὐτὰ ταῦτα τὰ Εναγγέλια, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐν νέον φιλολογικὸν εἶδος, διότι συνέδεσαν τὸν ἀιστορικὸν «Ἴησοῦν» μετά τῆς πίστεως εἰς τὸν «Ἴησον —γλώσσική κίνησις τῆς Κ.Δ.— (σ. 47 ἐξ.).

«Ο λόγος τοῦ «Ἴησον—δχι μόνον τὸ κήρυγμα περὶ τοῦ ἀναστάντος Κυρίου—γίγνεται καὶ σήμερον καὶ δίδει εἰς τὸν ἀκροατὴν ἐσχατολογικὴν συνειδήσιν. Τὸ διὰ τοῦ λόγου τοῦ «Ἴησον ἀρξάμενον γεγονός τοῦ λόγου (Wortgeschehen), γίγνεται καὶ σήμερον διὰ τοῦ κηρύγματος τῆς Ἐκκλησίας. «Ὁ Ιησοῦς καὶ τὸ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας συνδέονται δραγανικῶς. Τὴν νομιμότητα καὶ τὰς διαιστάσεις τῆς θέσεως ταῦτης, νέας ἔννοιας τῆς φιλελευθέρας θεολογίας, ἡτις ἐστρεφει τὸν ἀιστορικὸν «Ἴησοῦν» κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ κηρύγματος τῆς

'Εκκλησίας, νέας και έναντι τοῦ R. Bultmann, κατά τὸν ὄποιον, τὰ δὲ λίγα τὰ ὄποια γνωρίζουμεν περὶ τοῦ Ἰστορικοῦ Ἰησοῦ, στεροῦνται οἰστρήποτε σημασίας διά τὴν πίστιν, προσπαθεῖ νὰ δεῖξῃ δὲ Fuchs καὶ εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο (σ. 3 ἐξ.). Ἰστορικὸς δῆμος, Ἰησοῦς καὶ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας συνδέονται ἀρρήκτως, διὰν μεταξὺ τούτων ὑπάρχῃ πραγματικὴ συνέγεια (Kontinuität). Ἔντεῦθεν τὸ ἔρωτημα περὶ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» εἶναι, κατὰ τὸν Fuchs, τὸ ἔρωτημα περὶ τῆς συνεχείας μεταξὺ ἑκείνου, τὸ ὄποιον ἥθελεν δὲ Ἰησοῦς, καὶ ἑκείνου, τὸ ὄποιον ἐκήρυξτεν ἡ κοινότης.

Διετήρησε δὲ Κ.Δ. διὰ δὲ ἵστορικος Ἰησοῦς ἐπίστευεν ὡς δεδομένον αὐτῷ ὅπο τὸν πατρός; (σ.5). "Ἐχει δίκιων δὲ Κ.Δ., διὰν διμήλη περὶ ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ»;

Πάλια ταῦτα εἶναι γνήσια ἔρωτημα, τὰ ὄποια τίθενται εἰς τὴν Κ.Δ., διὰ νὰ ἀνοίξῃ ἡ δόδς πρὸς κατανόησιν τοῦ ἔρωτηματος, τὸ ὄποιον θέτει δὲ λίσια δὲ Κ.Δ., διὰν κηρύξτη ὁς Κύριον αὐτῆς τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ Ναζαρέτ. Αὐτῇ δὲ συσθένει μελέτη τοῦ προβλήματος εἶναι δὲ ἐρμηνευτικὴ στροφή, δὲ ὄποια, κατὰ τὸν Fuchs, δύναται νὰ ἔξαγάγῃ τὴν καινοδιαθηκικὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδον (σ. 9).

«Ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ ἀποφασιστικὸν παρ' αὐτῷ εἶναι, κατὰ τὸν Fuchs, διὰ ἐπίστευεν οὗτος, διὰ νὰ δύναται νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν λόγον του καὶ τὰς παραβολὰς (βλ. Ματθ. 20,1 - 16), οὕτως δὲ ἀκροατῆς νὰ πληροφορήται κατὰ τρόπον σωθῆσιν τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ (σ. 23, 102 ἐξ.).

«Ο Ἰησοῦς δύμιλει δὲ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τῶν παραβολῶν του εἰς τὸν πλήρη τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ οἰκον αὐτοῦ. Διὰ τοῦ λόγου τῆς παραβολῆς τοῦ Ἰησοῦ, δὲ ὄποια εἶναι πλήρης λόγος Θεοῦ, γίνεται παροῦσα δὲ βασιλεία τοῦ Θεοῦ (σ. 94 ἐξ.). Ἐκεὶ ἐνθα λέγεται δὲ παραβολὴ δύμιλει δὲ ἀγάπη (σ. 120). Thema probandum τῶν παραβολῶν (Ματθ. 18,23-35· 20,1 ἐξ.) εἶναι δὲ παρουσία τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Ἰησοῦ (σ. 40). Ἡ παραβολὴ τοῦ Ἰησοῦ εἶναι διαρεά. Ο κήρυξ τῆς βασιλείας, δὲ Ἰησοῦς, εἶναι δὲ δοτήρ τῆς βασιλείας. Εἶναι ἐντεῦθεν ἀνηγκαία δὲ μιστηριακὴ ἐρμηνεία τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἰησοῦ (σ. 106).

«Ο δεχόμενος τὴν παραβολὴν ὡς λόγον Θεοῦ πρέπει νὰ δεχθῇ καὶ τὸν Ἰησοῦν ὡς ἰδιαιτέρων ἀπεσταλμένον τοῦ Θεοῦ (σ. 107). Τὸ πρόσωπον τοῦ λέγοντος τὴν παραβολὴν καὶ δὲ παραβολὴ, δὲ ὄποια ἀπαιτεῖ πίστιν, συνδέονται ἀρρήκτως (σ. 108).

«Ἡ πίστις εἰς τὸν Θεόν εἶναι πρᾶγμα τῆς γλώσσης (σ. 23). Ο Ἰησοῦς διὰ τοῦ λόγου του κάμνει τὸν Θεόν γεγονός διὰ τὸν ἀνθρωπὸν. Κάμνει τὸν ἀκροατὴν βέβαιον τοῦ Θεοῦ (σ. 23, 70 ἐξ.). Τὸν Θεόν δυνάμεθα νὰ συναντήσουμεν μόνον ἑκεὶ, ἐνθα εὐρισκόμεθα πλήσιον τοῦ Ἰησοῦ. Οὕτως δὲ ὁ Ἰησοῦς διέσει δὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ κηρύγματος (σ. 29 ἐξ.).

«Ομιλῶν δὲ Ἰησοῦς περὶ τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Κυρίου (Ματθ. 18,23 - 35) δίδει μετά τοῦ γεγονότος τῆς εὐσπλαχνίας καὶ αὐτήν ταῦτην τὴν εὐσπλαχνίαν. Οὕτω τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ εἶναι τὸ γεγονός τῆς εὐσπλαχνίας (σ. 31 ἐξ.).

«Ο Ἰδιος δὲ λόγος τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» μᾶς δόηγει εἰς τὴν πίστιν, διὰ δὲ ὁ Ἰησοῦς πρέπει νὰ κηρυχθῇ ὡς λόγος Θεοῦ, διότι οὗτος ἐκινήθη τότε ἐν μιᾷ νέᾳ, αἰθεντικῇ ὑπάρχει. Αὐτὸς εἶναι τὸ θεῖμα. Καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ εἶναι δὲ ἐρμηνευτικὸς δρος διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ θεάματος, τὸ ὄποιον συνάπτεται δὲ μᾶλλον εἶναι ἐν μετά τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ (σ. 42,43). Ἐρευτῷμεν, λοιπόν, περὶ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ», διότι τὸ κήρυγμά του ἔχει ἐρμηνευτικὴν σημασίαν. Δίδει τὸν δρόν κατανοήσας τῆς πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦν (σ. 43).

«Ἐνθ δὲ E. Käsemann τὸ πρόβλημα τῆς συνεχείας (Kontinuität) μεταξὺ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» καὶ τοῦ κηρύγματος τῆς Ἐκκλησίας βλέπει ὡς τὸ πρόβλημα συνεχείας μεταξὺ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ κηρύγματος τῆς κοινότητος, δὲ E. Fuchs, διὰ τὸν ὄποιον δὲ χαρακτηρισμός τοῦ Ἰησοῦ ὡς φορέως τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀρκετός,

διευρύνει τὸν ἀρμηνευτικὸν δρίζοντα, κατανοῶν τὴν στάσιν (Verhalten) τοῦ Ἰησοῦ ὡς τὸ αἰθεντικὸν πλαίσιον τοῦ κτηρύγματος αὐτοῦ⁴.

Ἡ στάσις τοῦ Ἰησοῦ ἔναντι τῶν ἀνθρώπων καὶ δῆ ἔναντι τῶν ἀμαρτωλῶν εἶναι διὰ τὸν Fuchs ἡ κλεῖς διὰ τὴν κατανόησιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ. Εἰς τὴν στάσιν τοῦ Ἰησοῦ ἔναντι τῶν ἀμαρτωλῶν φανεροῦνται ὁ ὑπερβάλλων πλούτος τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοὺς ἀνευ τιμῆς καὶ ὑποστάσεως ἀνθρώπους ἡ παρουσία τοῦ Ἰησοῦ μεταξὺ αὐτῶν ἐσήμαινε πλούτον διότι ἐκάμψε τὸν Θεόν παροῦσαν ἀγάπην (σ. 72). Οἱ Ἰησοῦς συγχωρεῖ τοὺς ἀμαρτωλοὺς τοῖς τὴν θέσιν τοῦ Θεοῦ (Ματθ. 21,31).

Ἄντι εἶναι ἡ αἰθεντική πρᾶξις τοῦ Ἰησοῦ, ἡ ὅποια ἐκφράζεται διὰ τοῦ λόγου του. Ὑπὸ τὴν ἔποντα ταύτην δὲ λόγος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἡ πρᾶξις του καὶ ἡ πρᾶξις του, ἡ στάσις του (Verhalten), τὸ πλαίσιον τῆς διδασκαλίας του (σ.122). Ἡ πρᾶξις τοῦ Ἰησοῦ, τὸ θαῦμα (βλ. Μαρκ. 9,14-29) δὲν ὑπηρετεῖ ἀπλῶς τὴν σωματικὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ τὴν αἰώνιον σωτηρίαν. Τὸ θαῦμα εἶναι ἐν γεγονός σωτηρίᾳ, θείας ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν (σ. 56 ἐξ.).

Διά τοῦ λόγου καὶ τῆς πρᾶξεως τοῦ Ἰησοῦ ἀποκαλύπτεται τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ (σ. 121). Ἐλεγεν εἰς τοὺς πάσχοντας καὶ ἀπτηπισμένους: Ἐχετε μέλλον! Οἱ Θεός εἶναι τὸ μέλλον σας! Οὗτος ἔδιε τὴν πίστιν, ἐνῷ ἀπῆται ταῦτην ἐν ὄντος τῆς ἀγάπης, γινόμενος δὲ ἴδιος τὸ γλωσσικὸν συμβάν τῆς ἀγάπης (σ. 123). Μεταξὺ Θεοῦ καὶ πίστεως εἰς τὴν ἀγάπην ὑπάρχει ἀντιστοιχία. Ἐν τῇ ἐνότητι ταύτη δὲ λόγος τοῦ Ἰησοῦ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ: ἐν τῷ θαῦματι τῆς ἀγάπης ὡς θαῦμα τῆς ἀγάπης. Ἐντεύθεν ἡ Ἐκκλησία πιστεύει εἰς τὸν Ἰησοῦν ὡς Λόγον τοῦ Θεοῦ (σ. 124).

Γ. 1) Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον, διτὶ εἰς τὸ δύον θεολογικὸν ἔργον τοῦ E. Fuchs ἔχομεν σημαντικὴν πρόδοσιν ἔναντι τῆς θεολογίας τοῦ R. Bultmann. Οὗτος παρατηροῦμεν παρ' αὐτῷ καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς τοῦ R. Bultmann, μίαν μεγαλυτέραν ἐκτίμησιν τῶν Συνοπτικῶν ὡς ἱστορικῶν πηγῶν. Συμφωνοῦν καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ διδασκάλου των, διτὶ ἡ συνοπτικὴ παράδοσις εἶναι, κυρίως ὡς πρὸς τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα, δημιούργημα τῆς κοινότητος καὶ διτὶ δύλιγα εἶναι τὰ ἔχοντα τὴν προέλευσιν αὐτῶν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ». Τὰ δύλιγα δημος ταῦτα εἶναι διὰ τὸν Fuchs ἀρκετά, διὰ νά μῆς δέξιον τὴν σημασίαν τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» διὰ τὴν πίστιν. Ἐροτάται δημος εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ E. Fuchs ὡς αἰθεντικά ἀναγνωριζόμενα στοιχεῖα ἀρκετά, διὰ νά θεμελιώσουν τὸ «νέον περὶ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ ἐρώτημα», μετά τοῦ διποίου συνδέεται ἀρρήτιος ή ανένα ἀρμηνευτικήν; Τοῦτο ἀκριβῶς ἀμφισβητεῖται ζωηρῶς. Οὗτος δημος καθίσταται προβληματική ἡ δηλ θεολογία τοῦ Fuchs.

Πρὸς τούτοις ἡ ὑπὸ τοῦ R. Bultmann μιζοσπαστική κριτικὴ τῶν πηγῶν, τὴν ὅποιαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον ἀσπάζεται καὶ ὁ Fuchs, ἐλαχίστους διπαδούς εὐρίσκει καὶ μεταξὺ τῶν φιλέλευθρῶν προτεσταντῶν θεολόγων⁵.

2) Ὁφειλει νά ἀναγνωρίσῃ τὶς τὴν θεολογικὴν σημασίαν, τὴν ὅποιαν ἔχει δὲ νέος τρόπος, κατὰ τὸν διποίον δὲ Fuchs ἐρωτᾷ περὶ τῆς σημασίας τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» διὰ τὸ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὴν πίστιν. Ἡ σημασία δημος τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» διὰ τὴν πίστιν δέξαται σαφῶς ἐκ τῆς ἀπαντήσεως, ἡ ὅποια θὰ δοθῇ εἰς τὸ ἐρώτημά τῆς συνεχείας (Kontinuität) μεταξὺ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» καὶ τοῦ ὑπὸ τῆς

4. Βλ., καὶ E. F u c h s, Die Frage nach dem historischen Jesus, ἐν ZThK 53 (1956), σ. 210-229.

5. Βλ., Helmut R i s t o w und Karl M a t t h i a s (Hrsg), Der historische Jesus und der kerygmatische Christus, 1960. W. G. K u m m e l, Jesusforschung seit 1950 zugänglich, ἐν Theol. Rundschau, N. F. 31 (1966), σ. 15 ἐξ.

Έκκλησίας λατρευομένου και κηρυττομένου Κυρίου, συνεχείας δχι μόνον ιστορικής, ώς θέλει ὁ R. Bultmann, ἐν τῇ ἐννοίᾳ, δτι ἀνευ τῆς ιστορικῆς ὑπάρχεως τοῦ Ἰησοῦ, ώς μιᾶς τῶν προύποθέσεων, δὲν θὰ ὑπῆρχε τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα, ἀλλὰ και πραγματικής, οὐσιαστικής, ἐν τῇ ἐννοίᾳ, δτι δὲ «ιστορικὸς Ἰησοῦς» και ὁ «Χριστὸς τῆς πίστεως» είναι εἰς και δι αὐτὸς.

Κατὰ τὸν Fuchs ὑπάρχει συνέχεια. «Ἡ κυριαρχοῦσα δμως παρ» αὐτῷ ἐννοια δὲν είναι ή τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ή τοῦ λόγου και τοῦ ἔργου αὐτοῦ, διὰ τῶν ὅποιων ἔγκαινιζεται μία νέα στάσις ἔναντι τοῦ Θεοῦ και δ ἄνθρωπος λαμβάνει τὴν αὐθεντικὴν αὐτοῦ αὐτοσυνειδήσιν, ήτις είναι ή αὐτῇ μετ' ἐκείνης, εἰς τὴν ὅποιαν ούτος καλεῖται και ὑπὸ τοῦ κηρύγματος περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ τῆς κοινότητος.

Και διμιλεῖ μὲν ὁ Fuchs περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ (βλ. σ. 87,95,96,104,107,108, 120 κ.λ.π.), πάντοτε δμως ὑπογραμμίζει ούτος τὸ πρετείον τοῦ λόγου και τῆς στάσεως τοῦ Ἰησοῦ ἔναντι τοῦ προσώπου αὐτοῦ.

Γράφει: «Ἡ δίδουσα νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν δόναμις τοῦ λόγου τοῦ Ἰησοῦ είναι ή βασιλεία τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς δποιας ούτος δμιλεῖ, και δ Θεός, δστις τοῦ ἀποκαλύπτει ούτω τὴν βασιλείαν Του, ώστε νά πρέπει νά δμιλήσῃ περὶ αὐτῆς αὐτὸς ούτος δ Ἰησοῦς, «Ἄλλα ἔπειδη δὲν δύναμαι νά ἀφήσω ἔξι ἀπό τὴν περιγραφὴν τὸν ίδιον τὸν Ἰησοῦν, θέλω νά είπω, δτι δι τὸν ἀπόραστοις περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου του είναι τὸ πρόσωπόν του. Τοῦτο δὲν λέγεται βέβαιως ἐν τῇ ἐννοίᾳ μιᾶς ρομαντικῆς περὶ προσωπικότητος ἐννοίας. Ποιὸν είναι τότε τὸ μυστήριον δη η ούσια τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, δὲν δὲν δψειλομεν νά δμιλάμεν περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς δημητρικῆς δυνάμεως, ώς αὕτη φανεροῦται π.χ. εἰς ένα καλλιτέχνην; Πώς παρουσιάζεται δδο τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ; «Ἐπ» αὐτοῦ δύναται τις Ισως νά ἀπαντήσῃ: Τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ φανεροῦται ἐν παραβολῇ» (σ. 87,95 ξ.). Ο Ἰησοῦς κρύπτει τὸ πρόσωπόν του ἐν τῇ παραβολῇ, δη δποια δψειλε νά είναι τὸ κυριάτερον, δχι δι τὸ πρόσωπον του! (σ. 96, πρβλ. σ. 104,107,108,120).

Ἡ συνέχεια, λοιπόν, μεταξὺ «ιστορικοῦ Ἰησοῦ και τοῦ κηρύγματος τῆς κοινότητος ἐπιτυγχάνεται παρά τῷ Fuchs διὰ μιᾶς ἀπαραδέκτου μετατοπίσεως τοῦ κέντρου τοῦ βάρους ἀπό τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν λόγον και τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Ἡ μετατοπίσις δμως αὕτη είναι προφανὸς ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐν τοῖς Εδαγεγείοις μαρτυρούμενην σωφῶς αὐτοσυνειδήσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ και πρὸς τὸ δῶν κήρυγμα τῆς Κανῆς Διαθήκης, δη δποια δι τοῦ πλήθους τῶν χριστολογικῶν τίτλων θέλει ἀκριβῆς νά δειξη τὴν ἀλληλη ποιότητα και τὴν σημασίαν τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ.

3) Οδεῖς δύναται νά ἀρνηθῇ τὴν πραγματικότητα τοῦ «Sprachereignis». «Ἐρωτᾶται, δμως, ἀν δη περὶ γλώσσης διδασκαλία ἐν τῇ ὑστέρῳ φιλοσοφίᾳ τοῦ M. Heidegger, τὴν δποια πάντοτε προύποθετει δ Fuchs, προσφέρεται, διὰ νά δειξη τις τὶ δύναται νά είναι «Sprachereignis» ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς χριστιανικῆς θεολογίας και πίστεως. Φαίνεται, δτι διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ M. Heidegger χαραχθείσης δδο εἰσάγεται εἰς τὴν θεολογίαν μιᾶ μιθολογία. Παρό τῷ Heidegger η γλώσσα είναι ή οἰκία τοῦ «είναι». Διά τῆς γλώσσης φανεροῦται τὸ «είναι». Εἰς τὴν Αγ. Γραφήν δμως διὰ τοῦ λόγου ἀποκαλύπτεται δ προσωπικὸς Θεός.

Ο Fuchs διὰ έλεγεν, δτι τὸ Sprachereignis είναι ἔργον τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Λαμβάνει δμως τοῦτο χώραν διὰ μέσου ἐνὸς στρώματος ἀνωνυμίας. «Ἐδω τὸ πρῶτον ὑποκείμενον δὲν είναι τὸ Σύ, ἀλλὰ τὸ «εσ». Θά πρέπει νά ἐκπινήσῃ τις μάλλον ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ προσώπου, τοῦ δύναματος, τοῦ διαλόγου. Πρέπει δμως νά τονισθῇ, δτι εἰς τὴν Αγ. Γραφήν δὲν ἔχομεν μόνον ἔγώ-σύ σχέσιν, ἀλλὰ κυρίως μίαν ἡμεῖς (κοινότης)-Σύ τοιαύτην.

* O J.L. Austin⁶ ὑπογραμμίζει δτι η γλώσσα δὲν έχει μόνον «informativen», ἀλλὰ και

6. Bλ. J. L. Austin, Wie man durch Worte Dinge tun Kann, 1962. 'Ο E. B i s e r Theologische Sprachtheorie und Hermeneutik, München 1970, διμιλεῖ περὶ sermo efficax, περὶ ἐνεργούσε λόγου. (Bλ. Γεν. Κεφ. 1ον).

«performativem» χαρακτήρα. Ό λόγος δὲν πληροφορεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ δημιουργεῖ πραγματικότητας, «κάμνει πράγματα». Οταν δίδω μίαν ὑπόσχεσιν, δημιουργῶ μιᾶς ἄλλης ποιότητος ἀπὸ τὴν φυσικήν «ἀντικειμενικήν» πραγματικότητα. Ο Θεός ἀποκαλύπτεται ἡμῖν διὰ τοῦ λόγου, διτὶς δημιουργεῖ τὴν Διαθήκην, ἡ δόποια ἔχει ιστορίαν (*Heilsgeschichte*).

Ἡ πεποιθήσις δμως ἡμῶν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ θεμελιώθη ἐπὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν Λόγον αὐτὸν. Ἡ πίστις αὐτῇ δὲν δέχεται καὶ δὲν ἀνέχεται τὴν μετατόπισιν τοῦ κέντρου τοῦ βάρους τῆς θεολογίας ἐκ τοῦ Λόγου εἰς τὸν λόγον, διότι τὸ κέντρον τῆς καινοδιαθηκῆς περὶ θείας ἀποκαλύψεως μαρτυρίας εἶναι διτὶ ὁ «Λόγος σάρξ ἐγένετον». Αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἡ αὐτοβασιλεία, εἶναι ἡ δριστική ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἶναι οὗτος κάτι πολὺ περισσότερον ἀπὸ δι, τι διοι οἱ λόγοι. Τὸ νέον τοῦ κηρύγματος τῆς Κ.Δ. εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Λόγου. Οστὶς ἀπεκάλυψτεν ἐαυτὸν διὰ τοῦ προφητικοῦ λόγου, εἶναι «νῦν προσωπικῶς παρών. *«Νῦν»* ἡ ἀποκάλυψις Θεοῦ δὲν εἶναι πλέον ἐκείνη ἡ «ἐν σκιᾷ», ἡ ἔμμεσος, ἡ προσωρινή, ἡ διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ αὐτὸς οὗτος ὁ ἐν μέσῳ ἡμῶν Λόγος, ὁ διμιλῶν καὶ ἐνεργῶν, εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ. Ἡ λέξις λόγος δὲν εἶναι πλέον μία αὐθεντική ἐκφραστική. Ἔν πρόσωπον δὲν εἶναι λόγος, δομίλια. Εἰς λόγος δὲν εἶναι ὑποκείμενον, ἀλλὰ δργανον, λειτουργία ἐνὸς ὑποκείμενου. Καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός δὲν εἶναι δργανον, λειτουργία, ἀλλὰ ὑποκείμενον, ἐν ζωή, ἐνεργοῦν καὶ διμιλον ὑποκείμενον. Βεβαίως ἡ Ἐννοια «ἀλόγος Θεοῦ» ἐξακολουθεῖ νῦν διαδραματική σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν Κ.Δ. Ἀλλὰ παίζει τὸν ρόλον τοῦτον ὡς μαρτυρία τῆς αὐθεντικῆς ἀποκάλυψεως, ητίς εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Λόγος, ὁ «Ἐμμανουὴλ».

4) Κατὰ τὸν Fuchs τὸ κήρυγμα εἶναι τὸ «Sprachereignis», δι' οὗ συλλέγεται, συναθροίζεται, συγκροτεῖται ἡ Ἑκκλησία. Ἡ θέσις αὐτῇ εἶναι σαφῶς προτεσταντική. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν δμως τῆς Κ.Δ. καὶ τῆς ζώσης ἐν γένει παραδόσως τῆς Ἑκκλησίας, τὰ μέλη τῆς Ἑκκλησίας συγκεντροῦνται περὶ τὸ μωσήτηριον τῆς θείας εὐχαριστίας, διὰ τοῦ δοπίου γίνονται μέλη τοῦ σῶματος τοῦ Χριστοῦ. Μετέχοντες τοῦ μυστηρίου οἱ πιστοὶ πληροφοροῦνται τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς τὸν ἀποκαλύπτοντα τὸν Πατέρα καὶ διερύμενον τὸ καινὸν αὐτῶν εἶναι, τὴν αὐθεντικήν αὐτῶν αὐτοσυνείδησιν, Λόγον καὶ λόγον.

Π. Ἀνδριόπουλος

Florovsky George, Bible, Church, Tradition — An Eastern Orthodox View, Vol. One in The Collected works of G. Florovsky, Nordland Publishing Co., Belmont, U.S.A., 1972, pp. 127.

Πρόκειται περὶ συλλογῆς ἄρθρων τοῦ νέστορος τῆς ὀρθοδοξου θεολογίας. «Αναφέρονται στὸ θέμα Γραφὴ καὶ Παράδοσις. Τὰ ἄρθρα ἡ κεφάλαια αιντά εἶναι ἐπτά. Στὸ πρῶτο, ὑπὸ τὸν τίτλον Ὁ Χαμένη Βιβλική Ἐννοια (*The Lost Scriptural Mind*), δ. σ. ἐξετάζει γενικῶς τὴν ἐκφραστικήν μηδύματος μέσου ἀπὸ τὸ Σύμβολα, τοὺς δρους τῶν Συνόδων καὶ τὴν Πατερικὴν σκέψιν γιὰ νὰ καταλήξῃ ὡς ἐξῆς: «Σὲ μιὰν ἐποχὴν σάν αὐτὴν πρέπει νῦν διακρίνεσμε τὴν προσπτική μας, ν' ἀναγνωρίσωμε τοὺς παλαιοὺς διδασκάλους καὶ νῦν ἐπιχειρήσωμε γιὰ τὴν ἐποχὴν μας μάτι ὑπαρξιακή σύνθεσι χριστιανικῆς ἐμπειρίας». Στὸ δεύτερο κεφ. ὑπὸ τὸν τίτλο, Ἀποκάλυψις καὶ Ἐρμηνεία, δ. σ. ἐξετάζει τὴν Γραφὴν κατ' ἄρχας σάν Μήνυμα καὶ σάν Μαρτυρία. Τὸ μήνυμα τῆς Γραφῆς ἔρχεται ἀπὸ τὸν Θεό, εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Είναι δμως ἡ πιστεύουσα κοινότης, ποὺ ἀναγνωρίζει τὸν λαλούμενο Λόγο

7. Bk. E. Brüneiger, Dogmatik I. Die christliche Lehre von Gott, Zürich^a 1960 σ. 33 έπ.

καὶ μαρτυρεῖ τὴν ἀλήθειά του. «Ἡ Βίβλος εἶναι πράγματι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ βιβλίο αὐτὸν στέκεται μὲν τὴν μαρτυρία τῆς Ἑκκλησίας». Ιδιαίτερα ὁ σ. ἀσχολεῖται μὲν τὸν ιστορικὸν χαρακτήρα τῆς ἀποκαλύψεως, Ἡ γραπτὴ Ἀποκάλυψις εἶναι πάνω ἄπ’ δύλα ιστορία. Καὶ σημειώνεται τὸ ἔξῆς στὸ θέμα αὐτῷ: «Ἄντα (τὰ Εὐαγγέλια) ἐγράφησαν μέσον στὴν Ἑκκλησία. Ὑπὸ τὴν ἐννοιαν αὐτῇ ἀποτελοῦν τὴν μαρτυρία τῆς Ἑκκλησίας. Κατεγράφουν τὴν ἐμπειρία καὶ τὴν πίστι τῆς Ἑκκλησίας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι λιγότερο ιστορικὲς ἀφηγήσεις καὶ μαρτυροῦν γάλ τὸ πράγματι συνέβη σὲ χῶρο καὶ χρόνο. Ἀν διὰ τῆς πίστεως ἀνακαλύπτομε πολὺ περισσότερα ἄπ’ ὅσα μποροῦμε νὰ διαπιστώσουμε μὲν τὶς αἰσθήσεις, αὐτὸν φανερώνει μόνο τὴν πλήρη ἀνεπάρκευτην αἰσθήσεων γιά τὴν γνῶση τῶν πνευματικῶν πραγμάτων.... Οἱ Γραφές ἔχουν ἀνάγκην ἐρμηνείας. Οχι δημοσιεύσαντες ἀλλά τὸ μήνυμα εἶναι ή οὐσία.... Αὐτὸν τὸ μήνυμα διως δὲν εἶναι μιά ἀπλῆ ἀναφορά στὸ παρελθόν, δὲν εἶναι μιά ἀπλῆ ἀνάμνησης, ἀλλὰ μᾶλλον μιά συνεχῶς καινούργια ἀνακαλύψις τοῦ μηνύματος, ποὺ μπαζ παραδόθηκε στοὺς ἄγιους, ἔκτοτε φυλάσσεται διά τῆς πίστεως».

«Ἀλλά» ἀφοδ τὸ ἀποκαλυπτικὸν μήνυμα εἶναι πάνω ἄπ’ δύλα ιστορία, γεννιέται φυσικά τὸ ἐρώτημα τῆς θεολογικῆς ἐρμηνείας τῆς ιστορίας. Αὐτὸν κάνει ὁ π. Florovsky στὴν παράγρ. ὑπὸ τοῦ τίτλο *Ιστορία καὶ Σύντημα*. «Ἡ θεολογία εἶναι δυνατὴ μόνο διὰ τῆς ἀποκαλύψεως» εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ἀνταπόκρισις στὸ Θεό, ποὺ ἐμίλησε πρῶτος. Φυσικά, χρειαζόμαστε ἔνα σύντημα, διότι μᾶς χρειάζεται ένας χάρτης στὰ ταξίδια μας. «Ἄλλο» οἱ χάρτες ἀναφέρονται σὲ μιὰ πραγματικὴ χώρα. Καὶ κάθε διδακτικὸ σύντημα ἐπίσης πρέπει νὰ σχετίζεται μὲν τὴν ἀποκάλυψην. «Ἔχει μεγάλη σημασία τὸ διτὶ οδιόποτε ἡ Ἑκκλησίας ἔθεσης τὸ δογματικὸ τῆς σύντημα σὰν ἀποκατάστατο τῶν Γραφῶν. Πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἔνα πλάι στὸ ἄλλο: μιὰ κάπως ἀφρημένη ἡ γενικευμένη παρουσίασις τοῦ κυρίου μηνύματος σ’ ἔνα σύμβολο ἢ σ’ ἔνα σύντημα, καὶ διὰ τὰ ἐπὶ μέρους ντοκουμέντα, ποὺ ἀναφέρονται στὰ συγκεκριμένα σημεῖα τῆς ἀποκαλύψεως. Θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ πῇ εἶναι σύντημα καὶ αὐτὴ ἡ ἰδιαὶ ἡ ιστορία». «Ἔτοι δ. σ. πλησιάζει ἐγγύτερα τὸ πρόβλημα: πῶς καὶ μέχρι ποιὸ σημεῖο η ιστορία μπορεῖ νὰ πλαισιωθῇ μέσα σ’ ἔνα σύντημα. Αὐτὸν εἶναι τὸ κύριο πρόβλημα τῆς θεολογικῆς ἐρμηνευτικῆς. Εἴτε εἰσετάχει τὴν τυπολογία τῆς Π.Δ. μέσον στὴν Κ.Δ. καὶ τονίζει τὸν προφητικὸ χαρακτήρα τῆς Κ.Δ., ἀφοῦ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἐνῷ ἡδη ἡδε, ἔξακολουθεῖ νὰ ἀναμένεται. Ἡ ίερά ιστορία τῆς σωτηρίας συνεχίζεται. Αὐτὸν σημαίνει πῶς κανένα σύντημα χριστιανικῆς πίστεως δὲν εἶναι δυνατό, ἀφοῦ ἡ Ἑκκλησία βρίσκεται ἀόρατα στὴν προσκυνηματική τῆς πορεία.

Στὸ τρίτο κεφ. ὑπὸ τὸν τίτλο *Ἡ Καθολικότης τῆς Ἑκκλησίας ὁ σ. ἔξετάζει, πρῶτα πρώτα, τὴν Θεανθρώπινην ἐνότητα καὶ τὴν Ἑκκλησίαν καὶ ὑποστηρίζει «ἡ Ἑκκλησία εἶναι πληρότητα καθ’ ἐαυτὴν» εἶναι ἡ συνέχεια καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῆς θεανθρωπίνης ἐνώσεως. «Ἡ Ἑκκλησία εἶναι ἡ μεταμορφωμένη καὶ ἀναγεννημένη ἀνθρωπότης. Τὸ νόημα αὐτῆς τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ματαμορφώσεως εἶναι διτὶ ἐντὸς τῆς Ἑκκλησίας ἡ ἀνθρωπότης γίνεται μιὰ ἐνότητης, ἔνα σῶμα. Εἶναι αὐτὴ ἡ ἐνότητα ποὺ δύνομάζεται Sobornost ἡ καθολικότης τῆς Ἑκκλησίας. Ἐν συνεχείᾳ ἔξετάζεται «Ἡ Ἐσωτερικὴ Ποιότης τῆς Καθολικότητος: «Ἡ αἰδησίς τῆς Ἑκκλησίας ἔγκειται στὴν τελείωσι τῆς διστορικῆς τῆς διολκηρίας, τῆς ἐσωτερικῆς τῆς καθολικότητος, στὴν τελείωσι τῆς διολκηρίας, Ἰνα δότι τετέλειωμένοι εἰς ἔν». Ἡ καθολικότης τῆς Ἑκκλησίας ἔχει δύο δψεις ἀντικειμενική καὶ ὑποκειμενική. «Ἡ χριστιανική ζωὴ εἶναι δυνατή μόνο σὲ μιὰ καθολική ἐκκλησία καὶ μεταμόρφωσι τῆς ψυχῆς. «Ἡ ἐντολὴ τῆς καθολικότητος ἔδοθηκε σὲ κάθε χριστιανό. Τὸ μέτρο τῆς πνευματικῆς του ἀνδρωσύνης εἶναι τὸ μέτρο τῆς καθολικότητος του. Ἡ Ἑκκλησία εἶναι καθολική σὲ κάθε ἔνα ἀπὸ τὰ μέλη της, γιατὶ ἔνα καθολικὸ δῶλον δὲν μπορεῖ νὰ οἰκοδομηθῇ ἡ νά συντεθῇ ἀλλοιώτικα παρά διὰ τῆς καθολικότητος τῶν μελών του». Αὐτὸν εἶναι τὸ πνεύμα τῆς παραγράφου περὶ μεταμορφώσεως τῆς προσωπικότητος. «Ἡ καθολικότης τῆς Ἑκκλησίας, ἐξ ἀλλού, ἔκφράζεται στὸ ἄγιο σὲ σέχεσι καὶ διάκρισι ἀπὸ τὸ ιστορικό. «Ἡ Ἑκκλησία εἶναι ἡ*

ζωντανή είλκόνα της αιώνιοτητος μέσα στὸν χρόνο. «Ἡ ἐμπειρία καὶ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας δὲν διακόπτονται ὅπει καταστρέφονται ἀπὸ τὸν χρόνον». Φυσικά, δύλα μέσα στὸν ιστορικὸν θεσμόν της Ἐκκλησίας δὲν ἔχουν τὴν ίδια σημασία καὶ δὲν ἀξίζουν τὸν ίδιο σεβασμό. Πολλά είναι μόνο ιστορία. «Ἐν τούτοις, δὲν ἔχουμε ἑξωτερικὸν κριτήριο γιὰ νὰ διακρίνουμε μεταξὺ τῶν δύο. . . . Μόνον μέσου ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μποροῦμε νὰ διακρίνουμε τὸ «ἴερό» ἀπὸ τὸ «ἱστορικό». «Ἀπὸ μέσα βλέπομε: τὶ είναι καθολικὸ καὶ ἀνήκει σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς καὶ τὶ είναι μόνον «θεολογικὴ γνῶμη ἡ μιὰ ἀπλὴ τυχαία Ιστορικὴ περιπτωτικὴ». Τέλος δεῖχνει τὴν ἀνεπάρκεια τοῦ δρισμοῦ τῆς καθολικότητος ἀπὸ τὸν Βικέντιο τοῦ Αηρίνου, καὶ καταλήγει στὸν προσδιορισμὸν τῆς ὄρθδοξου φόρμας τῆς Ἐγκυλίου τῶν Ἀνατολικῶν Πατριαρχῶν τοῦ 1828 διτὸς «ὁ λαός» είναι ὁ «ὑπερασπιστής τῆς θρησκείας». Αὐτὸ δὲν μειώνει καθόλου τὴν αἰθεντία τῆς ἵεραρχίας. «Σημαίνει μόνον διτὸς ἡ δύναμις τῆς διδασκαλίας ποὺ δέδοθηκε στὴν ἵεραρχία εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ λειτουργήματα τῆς καθολικῆς ὀλιγκηρίας τῆς Ἐκκλησίας: εἶναι ἡ δύναμις τῆς μαρτυρίας, ἐκφράστεως καὶ λαλιᾶς τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐμπειρίας τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ἔχουν διατηρηθῆ μέσα στὸ δῦο σῶμα». Μέσου στὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας λένεται ἡ ἀνταστὶς μεταξὺ ἐλευθερίας καὶ αἰθεντίας. «Ἐξωτερικὴ αἰθεντία γιὰ τὴν Ἐκκλησία δὲν ἥμπορει νὰ ὑπάρχῃ. «Ἡ αἰθεντία δὲν ἥμπορει νὰ είναι πηγὴ πνευματικῆς ζωῆς. «Ἡ χριστιανικὴ αἰθεντία ἀποτελεῖ μιὰ πρόσκλησι γιὰ ἐλευθερία.

Στὸ τέταρτο κεφ. ἀπὸ τὸν τίτλο «Ἡ Ἐκκλησία: Ἡ φύσις καὶ τὸ ἔργο της ὁ σ. ἀφοῦ ἀπαριθμοὶ τὶς δυσκολίες γιὰ ὁποιοιδήποτε δρισμὸ τῆς Ἐκκλησίας, λέει πάκ., πρέπει νὰ ἀνακαλύψωμε τὸν ἀληθινὸν «καθολικὸ νοῦ», ποὺ πρέπει νὰ ἐπιστρέψωμε ἀπὸ τὴν αἰθεντία διδασκαλίας στὴν λατρεύουσα «Ἐκκλησία, καὶ οἵσις νὰ ἀλλάξωμε τὴν σχολικὴ διαλεκτικὴ τῆς θεολογίας μὲ τὴν εἰκονικὴ καὶ μεταφορικὴ γλῶσσα τῶν Γραφῶν. Τότε θὰ μπορεσμεῖ, ἢν διχὶ νὰ δρισειμε, τούλαχιστον νὰ περιγράψωμε τὴν φύσι τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ θέμα ἔξεται ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Ἡ νέα πραγματικότης, ἡ Νέα Δημιουργία, Ιστορικὴ Ἀδυναμία».

Ίδιωτερο γιά τοὺς ἐρμηνευτὲς τῶν Γραφῶν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ πέμπτο κεφ. μὲ τίτλο τὸ Λειτούργημα τῆς Παραδόσεως στὴν Ἀρχαια Ἐκκλησία. Πρόκειται γιὰ τὴν ἔννοια τῶν Γραφῶν καὶ τὴν ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν Βικέντιον ἐκ Αηρίνου ἡ οἰκουμενικότητα τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἶναι δηλαδὴ στὸν χῶρο καὶ στὸν χρόνο (universitas, antiquitas, concessio). Παράδοσις ἡταν γ' αὐτὸν ἡ αἰθεντικὴ ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν. Τὸ θέμα τῆς αἰθεντίας τῆς Παραδόσεως ἐδημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν πρόκλησι τοῦ Γνωστικισμοῦ στὸ θέμα τῆς χριστολογικῆς ἐρμηνείας τῆς «προφητείας» ἡ τῆς Π.Δ. Γιὰ τὴν ὄρθιη κατανόηση τῶν Γραφῶν οἱ ὄρθδοξοι συγγραφεῖς ἔκαμπν ἐκκλησία στὴν Ἀποστολικὴ Παράδοσι, ποὺ ἡταν ἐνσωματωμένη στὶς βαπτισματικὲς ὄμολογίες (Ο Κανὼν πίστεως τοῦ Εἰρηναίου, ὁ Σκοπὸς τῆς πίστεως τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὁ lex orandi σύν ἐπίσημη διακήρυξι τῆς πίστεως, τὰ «Ἄγρυφα τῆς Ἐκκλησίας Μυστήρια τοῦ Μ. Βασιλείου»). «Ἡ παράδοσις γιὰ τὴν ἀρχικὴ Ἐκκλησία ἡταν, πρώτα ἀπ' ὅλα, μιὰ ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ καὶ μέθοδος, δηλὶ σὰν κάτι πάνω ἀπὸ τὴν «Ἄγια Γραφὴ ἡ ἔξω ἀπ' αὐτὴν ἀλλὰ σὰν ἡ ζωντανὴ συνάφεια, μέσου στὴν ὄποια τὸ οὐσιώδες νόημα τῶν Γραφῶν γίνεται σωστά κατανοητό. «Ἐξ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει θεῖο εὐαγγελιοῦ ἀλλ᾽ ἀνθρώπινα ὑποκατάστατα».

Στὸ κεφ. VI ἔξετάζει ὁ σ. τὸ θέμα «Ἡ Αἰθεντία τῶν Ἀρχαίων Συνόδων καὶ ἡ Παράδοσις τῶν Πατέρων. Αἱ Συνόδοι. γιὰ τὸν π. Florovsky οὐδέποτε ἐθεωρήθηκαν σάν ἔνας κανονικὸς θεσμός, ἀλλὰ μᾶλλον σάν περιστατικὰ χαρισματικὰ γεγονότα, τὸ δὲ ἐσχατοκριτήριο τῆς ἀλήθευτις είναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. «Ἡ ἀρχαιότης σάν κριτήριο ξεπεράσθηκε ἀπὸ τὴν «οἰκουμενικήν» consensus, μ' δὲς τὶς δυσκολίες ποὺ παρουσιάσεις αὐτῇ ἡ τελευταία. Τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἐδημιουργήσει πέραν τῶν Ἀποστόλων τὴν ἀνάγκη κτ' ἐνὸς νέου κρίκου στὴν ἀλυσίδα: τῶν Πατέρων. «Οταν δημιώσεις οἱ «Ἀπόστολοι» ἡ ἡ Γραφὴ καὶ οἱ

Πατέρες, τι ἐννοοῦμε μὲν τὸν δρό Πατέρες; Δέν ἐννοοῦμε ἀπλῶς ὡρισμένα ἄτομα, ἀλλά τὰ ἄτομα αὐτὰ σάν viri ecclesiasticia, τὸ consensus patrum, τὸ «Εκκλησιατικὸν φρόνημα» ποὺ ἐκφέρεται διὰ τῶν Πατέρων.

Τέλος, στὸ κεφ. VII ἔξετάζει δ. π. Florovsky τὸ θέμα 'Ο ἄγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Παράδοσις τῶν Πατέρων. Τὸ «άκολουθεῖν τοῖς Πατράσιο» δὲν σημαίνει ἀναφορά σὲ κάποια ἀφηρημένη παράδοσι, σὲ τύπους καὶ προτάσεις. Είναι κυρίως ἐκκλησίας σὲ ἀγίους μάρτυρες τῆς ἀλήθειας. 'Η Ἐκκλησία εἶναι Ἀποστολικὴ καὶ Πατερική. Είναι τὸ πρότο γιατὶ εἴναι ἀληθινές καὶ τὸ δεύτερο. 'Ακολουθὸν τοὺς Πατέρες δὲν σημαίνει ἀπλῶς παραπέμπω σ' αὐτούς. 'Ακολουθὸν τοὺς Πατέρες σημαίνει ἀποκτῶ τὸν 'νοῦν' των, τὸ 'φρόνημά' των». 'Ο «αιών τῶν Πατέρων» δὲν είναι ἡ θεωρουμένη ὡς χρονῇ ἐποχῇ τῶν ὅκτε πρώτων αἰώνων γιατὶ ὀποιοσδήποτε τέτοιος περιορισμός είναι ἀπαράδεκτος: «Η Ἐκκλησία εἶναι ἀκόδημη πλήρως αὐθεντικὴ δύναμις ὑπῆρξε καὶ στὸ παρελθόν, ἀφοῦ τὸ Πνεῦμα τῆς Ἀληθείας τὴν ζωοποιεῖ τώρα δχι λιγάντερο ἀποτελεσματικά ἀπ' τοὺς παλαιότερους καιρούς. 'Ο περιορισμὸς τῆς ἐποχῆς τῶν Πατέρων στὴν περίοδο τῶν ἐπτά Οἰκουμενικῶν Συνόδων κατέβαστε σε δεύτερη μοίρα τὴν βυζαντινὴν θεολογικὴν κληρονομίαν. 'Η κληρονομία τῶν Πατέρων — χωρὶς χρονικούς περιορισμούς — συνεχίζεται στὴν λατρεία τῆς Ἐκκλησίας. Είναι δυνατὸν δῆμος ἡ πατερικὴ αὐτὴ παράδοσις νῦ μὴ διαποτίσῃ καὶ τὴν σημερινή μας θεολογικὴν σκέψην! 'Αλλοιωτικα, κινδυνεύουμε ἀπὸ ἓνδος σχιζοφρενίας: σάν λάτρεις νῦ είμαστε μέσου στὴν παράδοσι τῶν Πατέρων, δχι δῆμος καὶ σάν θεολόγοι.

Σάν παράδειγμα συνεχίζεσσα τῆς θεολογίας τῆς ἀρχικῆς πατερικῆς περιόδου, ἀνανεωμένης ὡς πρός τὴν προβληματικὴ καὶ τὴν ἐκφραστικὴν παρουσιάζει δ. π. Florovsky ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν περίοδο τὴν περὶ Οὐσίας θεολογία τὸν Παλαμᾶ. 'Η διάκρισις οὐσίας ἡ φύσισσως ἀφ' ἐνός καὶ ἐνεργειῶν ἀφ' ἔτέρου στὴν θείαν μοναρχίαν ἔχει τὶς βάσεις τῆς στὴν θεολογίᾳ τῶν πρότερων αἰώνων, ίδιος στὴν θεολογία τῶν Καππαδοκῶν. 'Ο ἄγιος Γρηγόριος ἀντετάχθη σφόδρα σ' ὅλα τὰ εἰδὸν θεολογίας τῆς Οὐσίας (essentialist theologies), ποὺ δὲν λαβαίνουν σοβαρά ὑπὸ ὅψιν τὴν ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ, τὸν δυναμισμὸν τῆς θείας βουλῆσσως, τὴν πραγματικότητα τῆς θείας ἐνεργείας, 'Ο ἄγιος Γρηγόριος εἶναι βιβλικὸς θεολόγος δύος δ Εἰρηναίος: ἡ θεολογία καὶ τῶν δύο είναι θεολογία τῶν θείων ἐνεργειῶν (theology of facts).

Σ. 'Αγουριδῆς

Daniélou Jean, Bible et Liturgie (La théologie biblique des Sacrements et des fêtes d'après les Pères de l'Eglise), 2e ed., Les Editions du Cerf, Paris, 1958.

'Εστω καὶ καθυστερημένα, είναι ἐπιβεβλημένη ἡ παρουσιάσις ἐνὸς βιβλίου, μὲ τέτοιο περιεχόμενο στὸ Ἑλληνικὸν ὄρθδοξο θεολογικὸν κόσμο, ποὺ ἐνδιαφέρεται γιά τὴν Βίβλο μέσα ἀπὸ τὴν βίστα καὶ τὴν ἐρμηνεία τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Μετά τὴν Εἰσαγωγὴν, (σελ. 7-26), διαιρεῖ ὁ διαπρεπής σ. τὸ ἔργο του σὲ δύο βιβλία: Τὰ Μυστήρια (σελ. 29-302) ἐπιγράφεται τὸ πρώτο, οἱ Ἑορτὲς (σελ. 303-469) ἐπιγράφεται τὸ δεύτερο.

Στὴν Εἰσαγωγὴν του κάνει ὁ σ. λόγος ἀρχικά γιά τὴν τυπολογικὴν ἐρμηνεία τῆς Π. Διαθήκης ἀπὸ τὴν Κ. Διαθήκη καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, καθὼς καὶ γιὰ τὴν στροφή ποὺ ἐστημεώθηκε στὴν ἔρευνα τῶν ἀρχῶν τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας: ἐνῷ δῆλ. παλαιότερα τὶς ἀρχές τῶν Μυστηρίων ἀναζητοῦσε ἡ ἔρευνα στὸ Ἑλληνιστικὸν περιβάλλον, τώρα τὶς ἀναζητεῖ στὶς σωτηριώδεις ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ μέσου στὴν ἴστορια τῆς σωτηρίας, καθὼς προτυπώνονται στὴν Π. Δ., βρίσκουν τὴν τέλειαν ἐκφρασί τους μέσου στὴν Καινὴν καὶ συνεχίζονται μέχρι τῆς συντελείας μέσου στὴν Ἐκκλησία. Στὴν συνέχεια, ὁ σ. μιλάει γιὰ τὶς παγκατά τῆς ἐκκλησιαστικῆς θεολογίας περὶ τῶν Μυστηρίων. 'Εκτὸς ἀπὸ τὸ κατὰ Ιωάν-

νην μέσα στήν Κ. Δ., πού κατά τὴν ἀποψιν τοῦ Ο. Cullmann, ἔρμηνεσι μὲ γεγονότα καὶ διδασκαλίες τοῦ Ἰησοῦ τὸ νόημα τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας, καθὼς καὶ τὴν Ἀποστολικὴν Παράδοσιν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ νόημα τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας, καθὼς καὶ τὴν Ἀποστολικὴν τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα πρὸ τῆς πρώτης των κοινωνίας, μνημονεύονται ως κύριες πηγές τὸ De Baptismo τοῦ Τερτούλιανοῦ, τὴν Ὁμιλίαν στὸ Πάσχα τοῦ Σάρδανων Μελίτωνος, οἱ Μυσταγωγικές Κατηχήσεις τοῦ Κυριλλοῦ, τὰ ἥργα De Mysteriis καὶ De Sactamentis τοῦ ἄγιου Ἀμβροσίου, οἱ Κατηχητικές Ὁμιλίες τοῦ Θεοδώρου Μογουεστίας καὶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱεραρχία τοῦ Ψευδοιονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Ἐκτὸς τῶν κυρίων αὐτῶν πηγῶν δὲ π. Daniēlou ἀναφέρεται ἐπίσης στὸ περὶ Τριάδος ἥργο τοῦ Διδύμου, στὸ περὶ Ἀγίου Πνεύματος ἥργο τοῦ Μ. Βασιλείου, καθὼς καὶ σὲ διάφορος πανηγυρικοὺς Λόγους τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ Γρηγορίου Νόστης. Ἀπ' τοῖς Δυτικοῦς συγγραφεῖς αὐτῆς τῆς περιόδου, ἐκτὸς αὐτῶν ποδὲ περιλαμβάνονται στοὺς προτιγουμένους ἀναφέρεται συχνά στὸν Ζήνονα, ἐπίσκοπο τῆς Βερώνης, καὶ τὸν Gaudentius, ἐπίσκοπο τῆς Brescia.

Τὸ πρώτον Βιβλίο τοῦ ἥργου τοῦ π. Daniēlou, δηλ. τὸ περὶ τῶν Μυστηρίων, περιέχει 13 κεφ.: I) Ἡ Προετοιμασία. II) Τὸ τελετουργικὸ τοῦ Βαπτίσματος. III). Ἡ σφραγίς. IV) Τύποι τοῦ Βαπτίσματος: Ἡ Δημιουργία καὶ δὲ Κατακλυσμός. V) Οἱ τόποι τοῦ Βαπτίσματος: ἡ διάβασις τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης. VI) Οἱ τύποι τοῦ Βαπτίσματος: Ἡλίας καὶ δὲ Ἰορδάνης. VII) Τὸ Χρίσμα. VIII) Τὸ τελετουργικὸ τῆς Εὐχαριστίας. IX) Οἱ Εὐχαριστιακοὶ τύποι. X) Ὁ Πασχάλιος Ἀμνός. XI) Ὁ Ψαλμὸς 22. XII) Τὸ Ἀσμα τῶν Ἀσμάτων. XIII) Οἱ Καινοδιάθηκοι Τύποι.

Στὸ κεφ. περὶ τῆς Προετοιμασίας ἔκτιθεται, βάσει τῶν πηγῶν, πῶς ἐγένετο ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ Βάπτισμα τὸν 4 αἰώνα σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύσι: Ἐγγραφὴ τῶν πρὸς τὸ Φωτισμά, δὲ καθημερινὸς ἔξορκισμὸς καὶ ἡ καθημερινὴ κατήχησις, ἡ ἀπόταξις τοῦ Σατανᾶ καὶ ἡ σύνταξις μὲ τὸν Χριστό. Ὁ σ. δείχνει πῶς εἰς τὸ ὑπόβιαθρο δλων αὐτῶν ὑπάρχουν τὰ θέματα τοῦ παραδείσου, τῆς Πτώσεως, τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀγῶνος, καθὼς καὶ τῆς ἐπανόδου στὸν Παράδεισο. Στὸ Τελετουργικὸ τοῦ Βαπτίσματος ἔχεται χωριστὰ ἡ Εισόδος στὸ Βαπτιστήριο, ἡ Ἐκδοσις, ἡ Ἀλειφις δὲ ἐλαίου, ἡ Κάθοδος στὸ νερό, ἡ Ἐνδυσις μὲ λευκούς χιτῶνες. Ἐδῶ ἔχομεν παραστάσεις παραδεισιακές, ἀθλησεως καὶ ὄμώνος κατά τοῦ Διαβόλου, τοῦ διάποστος σάν ἀρχικοῦ στοιχείου τῆς Δημιουργίας, μήτρας τῆς Ἐκκλησίας, διχατολογικῆς μεταφορόφρωσης. Τὸ κεφ. αὐτὸν κλίνει ὡς δέξης: «Ἄντῃ εἶναι μάτι πρώτη ἀποψις τῆς βιβλικῆς θεολογίας τῶν Μυστηρίων, ποὺ μᾶς παρουσιάζεται ἐδῶ, καὶ ποὺ θὰ ἡμπορούσε νὰ τὴν ὄνομάστη κανεῖς ἀδαμικὴ θεολογία. Ἡ συνέχεια τῆς μελέτης μας θὰ παρουσιάσῃ καὶ ἄλλες ἀπόνεις». Ἡ Σφραγίς σχετίζεται μὲ τὴν Militia Christi ἡ τὸ Sacramentum Militiae. Ἐστημεανόντων μὲ σφραγίδα οἱ δοῦλοι, ἐστήμαντε δὲ ἡ σφράγισις τὸν ἀπαραβίαστο χαρακτῆρα τοῦ Χριστιανοῦ, καὶ ἐσχετίζονται μὲ τὴν Περιτομή, ἡ μὲ τὸ Ἅγιο Πνεύμα.

Τὰ κεφ. γιὰ τὶς εἰκόνες ἡ τοῦς τύπους περὶ τοῦ Βαπτίσματος εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα. Τὸ νερὸ στὴν Π. Δ. μὲ τὴν ἀρνητικὴ—στοιχεῖο καταστροφῆς—καὶ τὴν θετικὴ—ἀγνωστικὴ ἀνανεωτικὴ—στημασία του. Τὰ νερά τῆς Δημιουργίας—τὸ νερὸ τοῦ Κατακλυσμοῦ. Ἡ Π. Δ. ἀναφέρεται καὶ στὰ δύο. Τὸ Βάπτισμα ως Κρίσις—καὶ ως ἀνανέωσις. Συνάπτεσθαι μετά τοῦ Χριστοῦ στὸ Βάπτισμα, κατὰ τὸν Παῦλο—σύνδεσις Βαπτίσματος καὶ Κατακλυσμοῦ καὶ Καθόδου στὸν “Ἄδη στὴν Α’ Πέτρο, 3, 18-21. Πρβλ.. γιὰ τὸ θέμα τῆς ὅγδοάδος τὴν Β’ Πέτρ. 2, 4-9. Ἡ ὅγδοη ήμέρα = σύμβολο τῆς νίας, αἰώνιας ήμέρας, τὸ περιστέρι τοῦ Κατακλυσμοῦ καὶ ἡ συμφύλιωσις μὲ τὸν Θεό, κιβωτὸς = Ἐκκλησία.

“Ηδη οἱ Προφῆτες προβλέπουν μιὰ νέα “Ἐξόδο τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ σὰν ἐκείνη ἀπ' τὴν Αἴγυπτο. Ἡ Κ. Δ. ἔρμηνεσι τὸ χριστιανικὸ βάπτισμα (Α΄ Κορ. 10, 2-6· Ἀποκ. 15,3). Ἄλλα καὶ τὰ συνεπακόλουθα τῆς Ἐξόδου εὑρίσκομε στὴν Κ. Δ.: ἡ στήλη νεφέλης = ὁράτη παρουσία τοῦ Θεοῦ, παρουσιάζεται καὶ στὴν Κ. Δ. Ἀπὸ τοὺς Πιατέρες τόπος τοῦ βα-

πτίσματος θεωρεῖται και ή διάβασις τοῦ Ἱερόδανου ἀπό τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναοῦ, τὸ λουτρό τοῦ Νεεμάν τοῦ Σύρου στὸν Ἱερόδανη, καθὼς και τὰ ἐπεισόδια τοῦ πυρὸς ὃς οὐφανοῦ ἐπὶ τοῦ Καρυῆλου καθὼς και τῆς βροχῆς στὸν κύκλῳ τῶν θαυμάτων τοῦ Ἡλία.

Τὸ Χρίσμα ἔρμηγενεται συνήθως σάν συμμετοχὴ τοῦ πιστοῦ στὴν ἱερωσύνη και στὸ μεσσιανικὸ ή βασιλικὸ ἀξιωμα τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα, ἐρευνᾶται ή ἄλλη μέσα στὴν Παράδοσι συσχέτισις τοῦ Χρίσματος μὲ τὸ "Ἄγιο Πνεῦμα. Ο, τι τονίζεται συνηθέστερα είναι πώς τὸ χρίσμα είναι ή σφραγὶς τῶν χαρισμάτων τοῦ ἀγίου Πνεύματος, πώς κατά κάποιο τρόπο ἐνεργοποιεῖ τὸ βάπτισμα, και τελειοποιεῖ δ, τι ἀρχίζει μ" αὐτῷ. Ιδίαιτερα, δ. π. Daniēλον παρουσιάζει τὴν ἀποψί τῶν Ψευδο-διονυσιακῶν ἔργων, ποὺ τονίζουν στὸ χρίσμα κυρίως τὴν δύσμή τοῦ μόρου. Τὸ θέμα αὐτὸν συνδέεται μὲ τὴν Π. Δ. διὰ πολλῶν νημάτων. Και καταλήγει: "Ἐτοι παρουσιάζεται μπροστά μας καθαρά ὁ χαρακτήρ τοῦ μόρου: είναι τὸ μυστήριο τῆς τελικότερος τῆς ψυχῆς, διποὺ τὸ βάπτισμα ήταν τὸ μυστήριο τῆς γεννήσεως της. Ἐχει σάν σκοπὸ τὴν ἀνάπτυξι τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν ποὺ ἐκλόνεται μέσα στὸ νερό τοῦ Βαπτίσματος" (σελ. 172).

Στὸ κεφ. γιά τὸ εὐχαριστιακὸ Τελετουργικὸ ἔξετάζονται μέσα ἀπό τὴν παράδοσι, βιβλική και πατερική, οι δύο ἀπόνες γιά τὴν Λειτουργίαν: I) είναι μιά μυστηριακὴ "ἀναπάρσαστις τῆς σταυρικῆς θυσίας" 2) είναι ή μυστηριακὴ συμμετοχὴ στὴν οὐδράνια λειτουργία. Τὰ διάφορα στάδια τοῦ τελετουργικοῦ τῆς Λειτουργίας ἔξετάζονται μὲ τὴν σημασία ποὺ ἔχουν στὸν ἑκκλησιαστικὸς συγγραφεῖς τῆς ἀρχικῆς ἑκείνης περιόδου.

Τις ἀλλες ἀπόνες τῆς Εὐχαριστίας ἔξετάζει δ. σ. στὸ ἐπόμενο κεφ. περὶ τῶν Τύπων τῆς Εὐχαριστίας μέσα στὴν Π. Διαθήκη, ποὺ προανεγγέλλουν τὸ εὐχαριστιακὸ γεγονός τῆς Καινῆς Διαθήκης και τῆς Ἔκκλησίας: ή Εὐχαριστία είναι συμμετοχὴ στὸ Ἔσχατο-λογικὸ Δεῖπνο, είναι τὸ μυστήριο τῆς ἐνότητος, πηγὴ πνευματικῆς χαρᾶς, ή βεβαιώσης τῆς Διαθήκης. "Ἐτοι ἔξετάζονται μέσα στὴν πατερικὴ φιλολογία τὸ νότημα τῆς τραπέζης τοῦ Μελιχισεδέκ, τοῦ μάννα στὴν ἑρπιο και τοῦ πνευματικοῦ πόματος ἀπ" τὸν βράχο τοῦ Χωρῆβ, τοῦ σηματούσιου τῆς Σοφίας (Παροιμ. 9, 5) και τοῦ μεσσιανικοῦ Δείπνου στὸν Προφῆτες (βλ. π. χ. "Ἡσ. 55, 1-3; 25, 6 κ. ἄ.). Αδέτα πραγματόνονται διὰ μέσου στὴν Καινὴ Διαθήκη και μέσου στὴ ζωὴ τῆς Ἔκκλησίας. 'Ἐν συνεχείᾳ, δ. π. Daniēλον δείχνει πώς κι' αὐτά ἀκόμη τὰ συνήθη γεύματα τοῦ Ἰησοῦ, ποὺ ἀφηγοῦνται τὰ Εὐαγγέλια, ἔχουν μεσσιανικὸ χαρακτήρα, ή δὲ παρουσία ἀμαρτωλῶν και τελωνῶν σ' αὐτά προτυπώνει τὴν εἰσδοχὴ τῶν ἔθνων μέσα στὴν νέα κοινότητα τοῦ Μεσσία, τὴν Ἔκκλησια. Τελειώνει τὸ μριατόπιτο αὐτὸ κεφ. μὲ τὴν συσχέτισι Εὐχαριστίας—Διαθήκης, καθὼς τὸ θέμα ξεκινάει σάν "τόπος" στὴν Π. Δ., πραγματώνεται στὴν Κ. Δ., και συνεχίζεται μυστηριακά μέσα στὴν Ἔκκλησία.

Στὸ κεφ. γιά τὸν Παπαζάλιο "Αμνὸ ἔξετάζεται τὸ γεγονός τοῦ Πάσχα μέσα στὴν πατερικὴ παράδοσι μὲ τὴν ἔννοια τῆς Διαβάσεως ἀπ" τὴν δουλεία στὴν ἐλευθερία: ή μὲ τὴν ἔννοια τῆς ὑπερβάσεως τοῦ δλοθρευτοῦ ἀγγέλου και σωτηρίας μ" αὐτὸ τὸν τρόπο δλων τῶν ἐσφραγισμένων μὲ τὸ αἷμα τοῦ Ἀρνίου. 'Ἡ δεύτερη αὐτή ἀποψί τονίζει κατ' ἔξοχὴν τὴν σχέσι τῆς Εὐχαριστίας πρὸς τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου. Τὸ κεφ. αὐτὸ τελειώνει μὲ τὸν συβολισμὸ τῶν ἐπτὰ ἡμερῶν τῶν Ἀζύμων. Στὸ κεφ. XI δ. σ. ἔξετάζει τὴν θέση τοῦ Ψαλμοῦ 22 σ' δλες τὶς ἀρχαῖες κατηχήσεις, καθὼς και τὴν εὐχαριστιακὴ ἐρμηνεία του ἀπ" τοὺς Πατέρες. Ἐψάλλετο ἀπ" τοὺς νεοφενίστους τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως καθὼς ή λιτανεία κατευθύνονταν ἀπ" τὸ Βαπτιστήριο πρὸς τὸν κυρίαν Ναό, δπου τὰ νέα μᾶλη τῆς Ἔκκλησίας θύ μετέχουν τῆς Λειτουργίας και τῆς Εὐχαριστίας. . . . Ἐτοίμασας ἐνώπιον μου τράπεζαν . . . 'Ἐλλιπανες ἐν ἐλαίφ τὴν κεφαλήν μου. . . . κτλ.». Στὸ κεφ. XII γιά τὸ "Ἀσμα τῶν Ἀσμάτων ὅ π. Daniēλου πολὺ εἰκόλα δείχνει ἀπ" τὴν κατηχητικὴ παράδοσι τῆς Ἔκκλησίας πώς μέσα σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο ἔχομε ἑνα τύπο τῆς χριστιανικῆς μητέσως, μιά προφητεία τῶν ἐσχατολογικῶν γάμων τοῦ Μεσσίου μὲ τὸ νέο Ιεραχή, ποὺ στὴν Εὐχαριστία, μυστηριακά, συνεχίζονται σάν γάμος τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν Ἔκκλησία. Στὸ κεφ.

XIII (Οι Καινοδιαθηκοί Τόποι) δ. π. Daniélovou ἔξετάζει μέσα στὸ ὑπόβαθρο τῆς Π. Δ. τὰ δύο θάματα τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, τὴν θεραπεία τοῦ Παραλύτου στὴν κολυμβήθημα τῆς Βηθεσδᾶ, ποὺ σχετίζεται μὲ τὸ Βάπτισμα, καὶ τὸν γάμο τῆς Κανᾶ, ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν Εὐχαριστία.

Στὸ δεύτερο Μέρος τοῦ βιβλίου του δ. σ. δείχνει διά τῶν μαρτύρων τῆς Παραδόσεως πᾶς τὸ Χριστιανικὸ μυστήριο ἐκφράσθηκε σ' ὡρισμένες ἑορτές. Ἡ κατάλυσις τοῦ θεσμοῦ τοῦ Σαββάτου ἡταν γιὰ τὴν Ἐκκλησία κάτι ἀποφασιστικό, δχι δικαὶος καὶ ἀπλοῦν ἐξ ἐπόψεως ἐρμηνείας αὐτοῦ τοῦ θεσμοῦ μέσα στὴν Π. Δ. Ἡδὴ στοὺς Προφήτες ἔχουμε μιὰ πνευματικὴ ἐρμηνεία τοῦ Σαββάτου, ποὺ ἔξεφραζε τὴν ἀφίερωσι τοῦ χρόνου στὸ Θεό, δικαὶος ὁ Ναὸς ἔξεφραζε τὴν ἀφίερωσι τοῦ χρόνου στὸ Θεό. Ὁ Χριστὸς μέσου στὴν Κ.Δ. ἀντικαθιστᾷ τὸ Σάββατο (Ἐπτάδες στὴν γενεολογία τοῦ Ματθαίου, Πρός Ἐβραίους 3,7-4,11). Τὴν ἀπόφι-
ψι αὐτὴ ἐκφράζει κατὰ ἀμεσοῦ τρόπο δ. Παύλος ἐν Κολοσ. 2,16. Ὁλόκληρη ἡ Ἱωὴ τοῦ χριστιανοῦ εἶναι πνευματικὴ καὶ ἀφιερωμένη στὸ Θεό. ἘΕ ἀλλοῦ ἐκτὸς τῆς ἀναπαύσεως τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τῆς τάξεως τῆς Δημιουργίας, τῆς ἀναπαύσεως τοῦ Ἰσραὴλ ἐντὸς τῆς τάξεως τῆς Π.Δ. ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη ἀνάπτωσις, εἶναι ἄλλος σεβατισμός, γιὰ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ (Ψαλμ. 94,10-11), ὁ ἐσχατολογικός, τοῦ ὅποιος πρόγευσις εἶναι ἡ Κυριακή. Ἡ ἡμέρα αὐτὴ εἶναι ἡ κυρίως χριστιανικὴ καὶ ἡ χαρακτηριστικὴ τῆς νέας πίστεως ἡμέρα. Τὸ νόημα τῆς Κυριακῆς δίνει δ. σ. στὸ κεφ. XV. Ἡ ἡμέρα αὐτὴ παρουσιάζει χαρακτηριστικὰ ἐπιδεκτικὰ στηματικῶν συμβολισμῶν: ἡταν ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς Ιουδαικῆς ἐβδομάδος (πρώτη ἡμέρα τῆς Νέας Δημιουργίας, τῆς Καινῆς κτίσεως), ἐπικτε στὴν ἡμέρα τοῦ ἡλίου κατὰ τὸ ἀστρολογικὸν ἡμερολογιον (ὅ διλος τῆς Δικαιοσύνης), κ' ἡταν ἐπὶ πλέον ἡ ὄγδοη ἡμέρα (πολλαπλοὺς συμβολισμοὺς τοῦ ὄντος στὴν Π.Δ.).

Ἡ Κυριακή εἶναι τὸ θέμα τοῦ κεφ. XV. Ὁ θεολογικὸς συμβολισμὸς τῆς ἡμέρας τῆς Ἀναστάσεως ἀναπτύσσεται πρὸς τρεῖς κατεύθυνσις: εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς Ιουδαικῆς ἐβδομάδος: στὸ ἀστρολογικὸν ἡμερολόγιο ἡταν ἡ ἡμέρα τοῦ ἡλίου· ἡταν ἡ ὄγδοη ἡμέρα. Στὴν ἀνάπτυξι τοῦ πρώτου θέματος καὶ στὴν μεταμόρφωσι τῆς Κυριακῆς σὲ ἡμέρα κοσμικῆς ἀντάσεως ἀναπτύσσεται παρατηρεῖ δ. σ. κάποιαν ἐπίδρασι τοῦ ἐλληνισμοῦ. Οἱ πνευματικοὶ ἀνθρωποὶ ἔχουν διαρκὲς σάββατο, γιατὶ ἀσχολοῦνται μόνο μὲ τὰ πνευματικά: ὑπάρχει δικαὶος καὶ τὸ «πλήθισο», ποὺ χρειάζεται διαπαιδαγώγησι, καὶ ποὺ μετὰ τὴν ἐνασχόληση μὲ τὴν «σάρκα» πρέπει μιὰ ἡμέρα τούλαχιστον ν' ἀφιερώσῃ στὸ πνεῦμα. Πῶς διὰ πρεσβύτη τὴν ἡμέρα αὐτῇ τοῦ Κυρίου στὸ πνεῦμα: «Οταν̄ λέει καὶ ἡ Π.Δ. εἶναι ἡ ἀπάντηση, ἐρμηνεύμενη, βέβαια, ἀλληγορικῶς καὶ πνευματικῶς». Ἡ Κυριακή, σὺ πρώτη ἡμέρα, εἶναι ἡ ἐπέτειος τῆς Δημιουργίας τοῦ κόσμου. Ἐξ ἀλλοῦ, δικαὶος, εἶναι καὶ ὁ τόπος τῆς «καταπαύσεως» αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Κατὰ πολλοὺς ἐκ τῶν συγγραφέων τῆς ἀρχικῆς περιόδου (Κλήμης 'Αλ., Εὐσέβιος) ἡ Κυριακὴ ὡς πρώτη ἡμέρα δὲν ἐρμηνεύονταν ὡς ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου ἀλλά ἡ γέννησις τοῦ Λόγου, σύμφωνα μὲ τὸ χωρίο Γεν. 1,5γεγενθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο ἡμέρα μίαν. «Ἐπειτα ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἡλιολατρείας ἐντὸς τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας δχι μόνον ἔδωσε τὸ κίνητρο γιὰ τὴν συμβολικὴ ἐρμηνεία τῆς Κυριακῆς ὡς ἡμέρας τοῦ ἡλίου τῆς Δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ ἐπέτρεψε στὸν Μέγα Καν/νο νά θεστισῃ τὴν Κυριακὴ σάν ἡμέρα ἀργίας καὶ λατρείας γιὰ διλη τὴν αὐτοκρατορία, πρὸς μεγάλη ἱκανοποίηση χριστιανῶν καὶ εἰδολολατρῶν. Τέλος, ἡ συμβολικὴ ἐρμηνεία τῆς Κυριακῆς σάν ὄγδοης ἡμέρας δὲν ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς ούτε στὴν Ιουδαικὴ ἀποκαλυπτικὴ οὔτε στὸν Φύλωνα ἀλλά εἶναι καθαρὰ χριστιανικῆς προελεύσεως, κι' ἐστήμαιντε καὶ ἀρχὴν τὴν ἀντικατάστασι τοῦ Ιουδαισμοῦ ἀπὸ τὸν χριστιανισμό. Τὰ περὶ ὄγδοάδος στὴν ἐπερδόδοξη Γνῶση εἶναι γεννήματα ἐνδοχριστινικῶν· ἡ προέλευσις τους δὲν ὀφείλεται σὲ ἐξωχριστιανικὴ θρησκευτικὴ ρεύματα. Πάντως, αὐτὴ ἡ ἐπερδόδος ὄγδοάς ἐπέδρασε ἐπὶ ὡρισμένων ὅρθιοδόξων συγγραφέων. Ἐτσι π.χ. ὁ Κλήμης 'Αλ. παρουσιάζει πλάι - πλάι τὴν βιβλικὴ ἐσχατολογικὴ ἀποφι (μετὰ τὰς ἐπτὰς ἡμέρας αὐτοῦ τοῦ αἰώνος ἥρχεται ἡ ὄγδοη τῆς ἀναστάσεως καὶ καταπαύσεως) μὲ τὴν γνω-

στική (ή ψυχή ἀνέρχεται μέσα ἀπ' τοὺς ἑπτά πλανῆτες —κατοικίες τῶν κακῶν πνευμάτων— καὶ καθαίρεται γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν δύση τάξι τῶν ἀπλανῶν, ὅπου εἶναι ἡ κατοικία τοῦ θείου πνεύματος).

Στὸ κεφ. XVI ἀσχολεῖται εἰδικῶς μὲ τὴν ἔννοια καὶ τὸν συμβολισμὸ τῆς Ὀγδόντος Ἡμέρας στὴν θεολογικὴ παράδοσι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἰδιαίτερα, ἔξετάζει τὴν ἔννοια τῆς «ὅγδοάδος» στοὺς Καππαδόκες θεολόγους, γιὰ νὰ δεῖξῃ πῶς στὴν σκέψη τους περὶ τοῦ χρόνου καὶ τῆς αἰώνιότητος συνδέουν τὸν μὲν χρόνον μὲ τὸν ἀριθμὸ ἑπτά, τὴν δὲ αἰώνιότητα μὲ τὴν δύσην ἡμέρα, σὰν μιὰ νέα ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Στὴν θεολογικὴ παράδοσι τῆς Δύσεως ἡ δύσης ἐκκινεῖ ἀπὸ ὥρισμένες χιλιαστικὲς προβούθεσις (στὸν Εἰρηναῖο, Ἰππόλυτο, Τερτυλίωναν) μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἱστορίας σ' ἑπτά περιόδους. Ἡ δύση ἡμέρα σ' αὐτὴ τὴν προοπτική εἶναι ἡ ἡμέρα τοῦ θερισμοῦ τῶν καρπῶν. Ὁ Αὐγούστινος ἀναλαμβάνει καὶ μεταμορφώνει τὸν συμβολισμὸ αὐτὸν: Ἡ ἱστορία κινεῖται πρὸς τὸν μέλλοντα αἰώνα, τὴν δύσην ἡμέρα, ποὺ δὲν ἔχει κωμιὰ σχέσι μὲ τὶς προσδοκίες τῶν χιλιαστῶν. Οἱ χριστιανοί, πνευματικῶς, διέρχονται τώρα μετά τοῦ Χριστοῦ, μέσω στὴν Ἐκκλησία, τὰ «χιλια» ἔτη. Ὑπάρχει μιὰ κίνησις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς γαλῆνης.

Στὸ κεφ. XVII περὶ τοῦ Πάσχα ς Daniéλου παρουσιάζει τὴν ἀνάπτυξι τῆς θεολογικῆς σημασίας τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα ἔκπινάντας ἀπὸ τὴν φιλάνειο καὶ πατερικὴ ἄποινη πῶς διῆνας, ποὺ γιορτάζεται τὸ Πάσχα, εἴτε ιουδαϊκό εἴτε χριστιανικό, εἶναι ὁ πρῶτος μήνας. Ἔτσι τὸ Πάσχα, ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ, ἐρμηνεύεται σὰν ἡ ἀνοίξις μιᾶς νέας ἐποχῆς τῆς καινῆς κτίσεως. Ἐξ ἀλλού, διάφορα ἀγιογραφικά χωρία συνδέονται πρὸς ἡλιακά ἀστρονομικά στοιχεῖα κι' ἔτσι ἀναπτύσσεται τὸ θέμα διτὶ τὸ Πάσχα, ἡ Ἀνάστασις, σχετίζεται μὲ τὸν Ἡλιο τῆς Δικαιοσύνης. Πέραν τούτων, τὸ Πάσχα παραμένει πάντοτε, κατὰ τὸ κύριο θέμα τῆς Ἐξόδου, ἡ ἀπ' τὸν κόσμον τῆς δουλείας ἀπελευθέρωσις καὶ ἡ εἰσόδος στὴν ἐλευθερία.

Ἡ Ἀνάληψη, στὸ κεφ. XVIII, ἔξετάζει σὰν ἐκφραστὶς τοῦ μυστηρίου τοῦ Πάσχα μέσα σὲ μιὰ ἀσχατολογικὴ προοπτική. Πρόκειται γιὰ τὴν βασιλικὴ ἐνθρόνιστο τὸν Μεσοῖον. Ἡ χρῆσις κι' ἡ ἐξήγησις τῶν Ψαλμῶν 23,109 καὶ 69 ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ τοὺς ἀρχικοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς μᾶς δίνουν τὶς διάφορες θεολογικὲς ἀπόψεις τοῦ νοήματος τῆς Ἀνάληψεως μέσα στὸ μυστήριο τῆς πασχαλίου λειτουργίας: ἀνάληψης καὶ ἐνθρόνιστις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πλέον τοῦ Θεοῦ, ἐνθρόνιστις μετὰ ἀπὸ νίκη κατὰ ἀρχῶν καὶ ἔξουσιῶν, ἀποστολὴ γιὰ τὸν εὐαγγελισμὸ τοῦ κόσμου καὶ ἡ κυριαρχία τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας είναι θέματα ποὺ συνδέονται ἀμέσως μὲ τὴν Ἀνάληψη. Στὸ τέλος αὐτὸν τὸν κεφ. ἔξετάζει ὁ π. Daniélou τὴν νομιμότητα αὐτῆς τῆς χριστολογικῆς ἐρμηνείας τῶν Ψαλμῶν, καὶ δεῖχνει τὸ θετικὸ ὑπόβαθρό της.

Οταν στὴν ἀρχή, ἡ Ἐκκλησία ἔωρταζε τὸ Πάσχα, περιελάμβανε: στὸ γεγονός τοῦ Πάσχα τὴν ἐνσάρκωση, τὸν Θάνατον, τὴν Ἀνάστασι, τὴν Ἀνάληψη καὶ τὴν Πεντηκοστὴ σὰν ἐκφραστὶ τοῦ ἐνὸς πασχαλίου μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὸν IV ὄμρος αἰδίνα, γιὰ διάφορους λόγους, ἔχωρισθηκαν οἱ γιορτές αὐτές. Ἡ Πεντηκοστὴ ἔξετάζεται στὸ κεφ. XIX πρότι σάν ἐκφραστὶ τοῦ πασχαλίου μυστηρίου στὴν δλότητα του ὑπὸ τὴν ἐπονή τῆς προσφορᾶς τῶν πρώτων καρπῶν, τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν ἡ τῆς προγεύσεως τῆς αἰώνιου ζωῆς στὴν συνέχεια διως ἔξετάζεται καὶ σὰν τὸ τελικὸ ἐπεισόδιο, ποὺ εἶναι ἡ ἐκχυτήσις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος τὴν ἡμέρα τῆς ιουδαϊκῆς Πεντηκοστῆς. Στὸ κεφ. XX ἔξετάζεται ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας. Ὁ σ. θέτει τὸ ἐράτημα: Ἄφοδ ἡ Σκηνοπηγία δέν ἔχει ἀντίστοιχο γιορτὴ στὸ χριστιανικὸ ἑορτολόγιο, πῶς ἐπέδρασε μὲ τὴν χριστιανικὴ λειτουργικὴ ζωὴ; Ἡ ἐποχειακὴ αὐτὴ ἑορτὴ ἡδη στὴν Π.Δ. συνέθηκε μὲ τὸ Ιστορικὸ γεγονός τῆς παραμονῆς ὑπὸ σκηνῆς στὴν ἑρμηνία. Οἱ ἐρευνητὲς σήμερα σωστά τὴν δυνόδουν μὲ τὴν ἐνθρόνιστι τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν ἑορτὴ τῆς Πρώτης τοῦ Ἔτους καὶ μὲ τὶς μεσσιανικὲς προσ-

δοκίες (βλ. Φαλμ. 117). Ο π. Daniélov παρουσιάζει τήν έπιδρασιν των συμβολισμού της έσορτης αυτής δχι μόνο στὸ κεφ. 7 τοῦ κατά Ἰωάννην, στήν σκηνὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος στὰ Εὐαγγέλια, στήν οὐράνια λειτουργίᾳ (κεφ. 7 τῆς Ἀποσκαλύψεως), στήν εἰσοδο τοῦ Ἀρχιερέως Ἰησοῦ διὰ τῶν Ἀγίων στὸν οὐρανὸν (έπιστολὴ πρὸς Ἐβραιοὺς) ἀλλὰ καὶ στὴν θεολογίᾳ τῆς ἑορτῆς τῆς Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος, δπας φαίνεται ἀπὸ ἑορταστικούς λόγους τῶν Πατέρων (Γρηγόριος Ναζαρηνὸς κ.ἄ.).

Ἐδόθηκε μάλλον εὑρετα περίληψις τοῦ ἥργου τοῦ καρδιναλίου Daniélov γιατὶ τὸ ἔργο αὐτὸν ἔξ απόστολος ἐννοιῶν ἀλλὰ καὶ μεδόδου εἶναι πολὺ ἀξιόλογο. Ἐξ ἀλλου, ἔτσι θὰ μπορέστη δὲ Ἑλληνας ἀναγνώστης τοῦ παρόντος νὰ κρίνῃ μεταξὺ σοβαρῆς δουλειᾶς στὸν τομῆα τῆς παταρικῆς θεολογίας καὶ τῶν σκυβάλων ποὺ, πολλές φορές, σερβίρονται στὸ Ἑλληνικὸ θεολογικὸ ἀναγνωστικὸ κοινό σάν παταρικὴ σκέψη.

Σ. Ἀγουρίδης

Mussner Franz, The Historical Jesus in the Gospel of St. John (Quaestiones Disputatae 19), London 1967 (Burns & Oates), σελ. 115.

Εἰς τὰ κλασία τῆς συγχρόνου διαμάχης περὶ τὸ θέμα τοῦ «ἱστορικοῦ» Ἰησοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ τῆς πίστεως ιδιαίτερον πρόβλημα δημιουργεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ κατά Ἰωάννην Εὐαγγελίου. Ὁ Χριστὸς τοῦ ἐν λόγῳ Εὐαγγέλιου παρουσιάζεται κατὰ διαφορετικὸν τρόπον ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς Συνοπτικούς. Τὸ Δ' Εὐαγγέλιον εἶναι μάλλον ἐρμηνευτικὴ ἐπεξεργασία τῶν λόγων καὶ τῶν ἥργων τοῦ Ἰησοῦ καὶ συνετάχθη, ὃς φαίνεται, ἐπὶ τῇ βάσει καβαρᾶς «ὑπαρξιακῶν» κριτηρίων. Τὸ ίδιάζον τοῦτο Εὐαγγέλιον ἀπτησχόλησεν ὡς γνωστὸν ἐνωρίατα τοὺς Πατέρας ἐρμηνευτὰς τῆς Ἔκκλησίας (ὅ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λ.χ. αιτιολογῶν τὴν ίδιομορφίαν αὐτοῦ ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς: «Τὸν μέντοι Ἰωάννην ἐσχατον, συνιδόντα διτὶ τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων, πνεύματι θεοφορθήντα πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον», παρ' Ἐνσεβίφ, Ἐκκλ. Ἰστ. VI 14,7) καὶ ὅπακολουθεῖ νὰ ἀποτελῇ καὶ στήμερον ἀντικείμενον ἐρίδων καὶ διχογνωμιῶν μεταξὺ τῶν ἐρμηνευτῶν. Τὸ συγκεκριμένον γενικὸν ἐρώτημα, τὸ δόποιον τίθεται ἐν προκειμένῳ εἶναι: εἰς ποίαν ἐκτασιν ὁ Χριστὸς τοῦ Ἰωάννου «ταυτίζεται» πρὸς τὸν «ἱστορικόν» Ἰησοῦν τῆς Ναζαρέτ;

Ο συγγραφέας τὸ προκειμένην μελέτης φρονεῖ, διτὶ πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ χαρακτήρα τῆς μαρτυρίας τοῦ Δ' Εὐαγγέλιου θεμελιώδη σημασίαν ἔνέχει ἡ διακρίβωσις τοῦ «τρόπου θεωρήσεως» (mode of vision), διτὶ δὲ Ἰωάννης καθορᾷ τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ παράδοσιν. Τοῦτο σημαίνει, διτὶ τὸ πραγματικὸν πρόβλημα τοῦ Εὐαγγέλιου εἶναι εἰς τὴν οδίσιαν τὸ ἐρμηνευτικὸν (σ. 8). «Υπὸ τὴν προσπτικὴν ταύτην δ. δόδηγούμενος ἐκ τῶν ἐρμηνευτικῶν προποθέσιων τῶν M. Heidegger καὶ H.-G. Gadamer, ἐπιχειρεῖ «ὑπαρξιακήν» ἀνάλυσιν τῶν βασικῶν γνωσιολογικῶν δρῶν τοῦ Ἰωάννου, ὡς δρῶν (θεᾶσθαι, θεωρεῖν), ἀκούειν, γνώσκειν, εἰδέναι, μαρτυρεῖν καὶ μιμησκεῖσθαι. Ἐξ αὐτῆς συνάγεται, διτὶ δὲ τρόπος θεωρήσεως» τοῦ Ἰωάννου εἶναι «ἱστορικός». Τοῦτο σημαίνει, διτὶ δὲ Εὐαγγελιστῆς εἶναι πιστὸς καὶ καλῶς πληροφορημένος μάρτυς, διτὶς «μιμηστικόμενος», καθορῷ τὸ ὑπόκοιμενον αὐτοῦ, τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ Ναζαρέτ, κατά τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ μυστήριον αὐτοῦ καθίσταται «όρατόν» καὶ κατανοητὸν ἐν τῷ κηρύγματι τῆς Ἔκκλησίας (σ. 45). Διὰ τοῦ τρόπου τούτου καθίσταται δυνατὴ ἡ «μεταφορά» τῆς οὐτως ἀποκτηθεῖσῆς «γνῶσεως» εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ κηρύγματος.

Εἰς τὴν ἐπὶ μέρους διαπραγμάτευσιν δ. μελετῇ τὸ θέμα αὐτοῦ ὑπὸ τὰς ἔξης ἐνότητας: α) Ἡ ἐρμηνευτικὴ θέσις τοῦ τετάρτου εὐαγγελιστοῦ (σ. 10-16); β) Ἀνάλυσις τοῦ «ἱστορικοῦ λόγου» τοῦ τετάρτου εὐαγγελίου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γνωσιολογικῆς αὐτοῦ δρολογίας

(σ. 17-44)· γ) Γνῶσις καὶ ἀγάπη (σ. 55-58)· δ) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως καὶ δ Παράκλητος (σ. 59-67)· ε) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως καὶ η παράδοσις τῆς πρώτης 'Εκκλησίας (σ. 68-81)· στ) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως καὶ τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ Ἰησοῦ τῆς Ιστορίας (σ. 82-88) καὶ ζ) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως καὶ τὸ θέμα τῆς θεοπνευστίας (σ. 89 - 91). 'Ἐν σελ. 48 - 54 παρεμβάλλεται ή σημείωσις «Τὸ Εὐαγγέλιον ὃς ἀνάμνησις».

Τὰ ἑπτὰ μέρους πορίσματα τῆς ἐν λόγῳ μελέτης συνοψίζονται ὡς κάτωθι:

α) 'Ο Ιωάννειος Χριστός διμεῖλε τὴν γλώσσαν τοῦ Ἰωάννου.

β) 'Ο Ιωάννειος ἀπαντᾷ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τον εἰς ἐρώτηματα τιθέντα κατὰ τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς του, ιδιαιτέρως ἐν ἀναφορῷ πρὸς τὴν Χριστολογίαν.

γ) Αἱ ἔννοιαι τοῦ χρόνου καὶ τοῦ «ἀρίζοντος» ἢ τῆς προσποτικῆς ἐνέχουν ἐρμηνευτικήν σπουδαιότητα διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς Ιστορίας τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου.

δ) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως, δὲ «ιστορικὸς λόγος» τοῦ τετάρτου Εὐαγγελίου, δύναται ἐπιτυχός νῦν διαγνωσθῆνεπι τῇ βάσει τῆς γνωστολογικῆς ὁρολογίας του.

ε) Διὰ τῆς ὡς ἀνώντας δεικνύεται διτεῖνα δυνατή η μεταφορά τῆς διὰ τοῦ ὡς ἀνώντα τρόπου θεωρήσεως ἀποκτηθείσης γνῶσεως εἰς τὸ καθιερωθέν καὶ ζῶν κήρυγμα τῆς 'Εκκλησίας· ἡ γνῶσις αὕτη παρουσιάζεται ὡς «ἀνάμνησις».

στ) 'Ο Παρακλήτος ἀποτελεῖ καθοδηγητικὸν ἀρχήν ἐν τῷ Ιωαννείῳ τρόπῳ θεωρήσεως, ἐν τῷ διποίῳ ὕστατως ἡ ἀγάπη παρουσιάζεται ἐνεργουμένη.

ζ) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως ἐπιβεβαιοῦται, κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μορφὴν αὐτοῦ, ὑπὸ τῆς παραδόσεως τῆς πρώτης 'Εκκλησίας. Αὕτη εἶχε δημιουργήσει εἰδικά κριτήρια, τὰ δόπια υιοθέτησε ὁ Εὐαγγελιστής, ὡς μαρτυρεῖ δὲ κύκλος τῶν εἰς τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν μαρτυρῶν.

η) 'Ο Ιωάννειος τρόπος θεωρήσεως ἐμβαθύνει εἰς τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γνῶσιν τῆς πρώτης 'Εκκλησίας, καθιστᾶν ζωτικὸν παρόν, διὰ τοῦ Παρακλήτου, τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἐν Χριστῷ γεγονότος καὶ προβάλλον οὖτο τὸν Χριστὸν εἰς τὸ κέντρον τῆς 'Εκκλησίας· ἡ γνῶσις καὶ τοῦ κόσμου.

θ) 'Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Ἰωάννου ὁ Χριστὸς συνεχίζει κηρύττων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον «διανείζει εἰς αὐτὸν ὁ Εὐαγγελιστής τὴν γλώσσαν του, ἡ διποία καθ' ἐντήν ἐκφράζει ἐπαρκές τὸν θεὸν χαρακτήρα τοῦ ἐν Χριστῷ γεγονότος».

ι) 'Ο τέταρτος Εὐαγγελιστής, «διανείζων εἰς τὸν Χριστὸν τὴν ιδικήν του γλώσσαν είναι σύμφωνος, πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς 'Εκκλησίας περὶ τῆς θεοπνευστίας τῶν Γραφῶν.

Παρὰ τὴν συμφωνίαν ἡμῶν ὡς πρὸς τὰ ἐπὶ μέρους πορίσματα τοῦ σ., φρονοῦμεν διτεῖς προσανατολίζεται περισσότερον τοῦ δέοντος πρὸς τὰ αἰτήματα τῆς συγχρόνου ἐρμηνευτικῆς καὶ τῆς διαμάχης περὶ τὸν «Ιστορικὸν» Ἰησοῦν καὶ δλιγάτερον πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ τετάρτου Εὐαγγελιστοῦ. 'Ερωτάται: ποιὸν βασικὸν πρόβλημα ἀπασχολεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ Ιωάννην; Φρονοῦμεν, διτεῖς τοῦτο τίθεται εὐκρινῶς εἰς τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν χωρίον 20, 31: «Ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύητε διτεῖς Ἰησοῦς ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωήν ἔχητε ἐν τῷ ὄντόματι αὐτοῦ». Κατὰ τὸ χωρίον τούτον α) δὲν τίθεται ιστορικὸν θέμα «ταῦτη οὗτος» τοῦ Ἰησοῦ τῆς Ιστορίας καὶ τοῦ Χριστοῦ τῆς πίστεως. Τὸ θέμα τούτο ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν πίστιν πᾶσι Ιστορικὴ ἀπόδεξις περὶ αὐτοῦ είναι δευτερευόνσης σημασίας, δεδομένου διτεῖς β) μόνον διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸ δύνομα τοῦ Ἰησοῦ παρέχεται η αἰώνιος ζωή. Συνεπὸς δὲ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου ἀφορᾷ εἰς τὴν διὰ τῆς πίστεως σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, διτεῖς δην πίστιν τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ «Ιστορικοῦ» Ἰησοῦ καθ' ἐντὸς ἀποτελεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα ἐκφραστιν «ἀπίστιας», πρβλ.. π. χ. 5, 31 ἔξ. 34· 44 ιδίᾳ δημος 20,29: «διτεῖς ἐνθρακάς με, πεπίστευκας; μακάριοι οἱ μη ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες».

Γραφικαι Τίτλοι

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Κ. ΠΑΡΙΣΙΑΝΟΣ

Καλλιρέ 27 και 48 - 10870

Tel. 64.55.551 - 64.57.579 - 64.51.611 - 64.57.178

BULLETIN OF BIBLICAL STUDIES

Published twice a year

Administrative Board : S. Agouridis, president, N. Rallis, A. Kalououlos, Ph. Vitsas, G. Kostaras, A. Kansocephalos, J. Panagopoulos.

Editorial Board : Prof. S. Agouridis, Assist. Prof. N. Papadopoulos, Assist. Prof. G. Gratseas, Assist. Prof. J. Panagopoulos, Dr. P. Andriopoulos, G. Patronos, N. Rallis, A. Kalowoulos.

Chief editor : Angelos Kalououlos, Messogion 12, Ag. Paraskevi, Attica, Greece.

Director : Prof. Savas Agouridis, Efranoros 12, Athens 502, Greece.

Articles, studies, communications, book reviews, books etc. should be addressed to : John Panagopoulos, Chr. Mantica 1, Athens 812, Greece. Manuscripts should be written in Greek, English, French or German, but preferably in Greek.

Contributors receive upon request 25 off-prints free of charge.

Translation, reprint or copy of any text of the Bulletin prohibited without permission of the Editors.

Manuscripts should be typewritten.

Year subscription : in Greece : Drach. 100
abroad : \$ 4
Price per issue : Drach. 50

BULLETIN OF BIBLICAL STUDIES

VOL. 2

JUNE 1973

NUMBER 5

CONTENTS

S. AGOURIDIS : Drama and poetry in the Revelation of St. John	Page 3 - 28
H. SCHLIER : On the Resurrection of Jesus Christ	» 29 - 51
P. VASSILEIADIS : Behind the Gospel of St. Mark : Towards a written source.	» 52 - 60
CHRONICLES : The United Bible Societies and their work (J. Fafalios)	» 61 - 68
BOOK REVIEWS : Ath. Hastoupis, Introductory Studies to the Old Testament. G. Gratseas, Sabbath in Qumran and the N. Testament. J. Panagopoulos, The Prophet from Nazareth. M. Siotis, The Work of Marc and Barnabas and the Unity of the Apostolic Church. El. Oikonomou, Modern Astrophysics and Genesis; «Arché Sophias» or «arché aisthiseos»? (S. Agouridis). Th. Konstantinou, The Revelation of John (El. Oikonomou). E. Fuchs, Jesus. Wort und Tat (P. Andriopoulos). G. Florovsky, Bible, Church, Tradition. J. Daniélou, Bible et Liturgie (S. Agouridis). Fr. Mussner, The Historical Jesus in the Gospel of St. John (J. Panagopoulos).	» 69 - 87

EDITIONS
“ARTOS ZOES,”
ATHENS